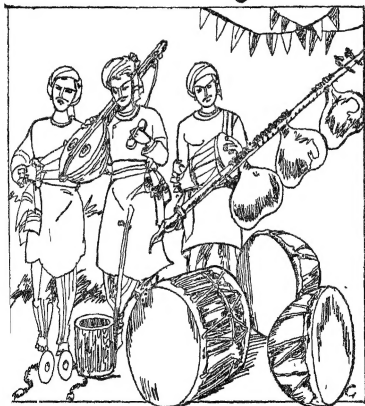

గిష్టనాహిత్యంలో జానపద విజ్ఞానధారణలు

బి.రామాచార్యులు

శిష్టసాహిత్యంలో
జానపద విజ్ఞాన ధోరణులు

బి. రామాచార్యులు

సర్వహక్కులు : రచయితవి

ప్రథమ ముద్రణ . 1990

ప్రతులు 1000

మూల్యం రూ. 50/-

ప్రతులకు :

వి. సుందరవల్లి

7-1-400/25/2,

శ్రీనివాసనగర్ (తూర్పు),

హైదరాబాద్ - 500 088

ముఖచిత్రం :

కె. శ్రీనివాసాచార్య

ముద్రణ :

శ్రీలక్ష్మీ వేంకటేశ్వర వర్కస్ ప్రెస్

హిమాయత్ నగర్, హైదరాబాద్ - 500 029

ఈ గ్రంథం శ్రీ తిరుమల - తిరుపతి దేవస్థానం వారి

ఆర్థిక సహాయంతో ముద్రించబడింది.

అభినందన

జానపద విజ్ఞానం ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో ఈనాడు మంచి ఊపు నడుచుకుంటున్న అధ్యయనాంశం ఎంతోమంది పరిశోధకులు, అన్ని విశ్వవిద్యాలయాలలోనూ, దీనిపై అపేక్ష చూపిస్తూ, కొత్త వెలుగుల్ని ఈ రంగంలో ప్రసరించడానికి ఉద్యుక్తులవుతున్నారు.

శ్రీ వి రామాచార్యులు, ఈ రంగంలో అసక్తి మాత్రమేకాక, లోలైన శోధన దృష్టిని చూపిస్తూ మంచి గ్రంథాన్ని తెలుగు పరిశోధకులకు అర్పించగలిగారనడానికి ఈ గ్రంథమే తార్కాణం

ముఖ్యంగా జానపద సాహిత్యంలోని వివిధ ప్రక్రియల చోటాటా నాగర సాహిత్యంలో ఏ రకంగా ఉన్నదో ఈ గ్రంథం వినరించి చూపుతున్నది పాటలు, కథాగేయాలు, సామెతలు, ఆటలు, వ్రతాలు మొదలైనవన్నీ శిష్టులు ఏ రకంగా వర్ణిస్తారో, ఏ కవి ఏ విధంగా వర్ణించాడో ఇందులో వినరింపబడ్డాయి.

ప్రక్రియా భేదాలు, వాటి నిర్మాణ విశేషాలు గ్రహిస్తే జానపద, నాగర భేదాలను బట్టి వాటిని వేరు చేయవచ్చు కాని, ఆటలు, వ్రతాలు, సామెతలు మొదలైనవి రెండు పక్షాలకూ చాలా వరకు సమానంగానే ఉంటాయి వీటిల్లో మనం వేరుగా, స్పష్టంగా చూపించగలిగిన భేదక లక్షణం బాహ్యమైనదిగా ఉంటుందే తప్ప, అంతరమైనదిగా ఉండదు. ఉదాహరణకు 'సామెత' అనేది రెండు వర్గాలకూ సమానమే కాని దానిని స్పష్టం చేసే భాష విషయంలో రెండింటి మధ్య తేడాను గుర్తించవచ్చు

శ్రీ రామాచార్యులు నాగర సాహిత్యం నుండి ఏరి తుప్పబోసిన సామెతలు పై విషయాన్ని అధ్యయనం చేయడానికి చక్కగా అక్కరకు వస్తాయి

జానపద విజ్ఞాన రంగంలో నిరంతర కృషి జరుగువలసి ఉంది ఇటువంటి గ్రంథాలు ఎన్నో ప్రకటితం అయితే కాని, పరిశోధకులకు అకర గ్రంథాలు తయారు కావు

ఈ కృషిని అభినందిస్తూ ఈ గ్రంథానికి స్వాగతం వేయతున్నాను.

హైదరాబాదు

18-4-1990

నాయని కృష్ణకుమారి

కృతజ్ఞతలు

జాతి జీవన విధానానికి దర్పణంలాంటిది జానపద విజ్ఞానం ప్రభువుల పరిపోషణలో పీఠమెక్కినా కవులు తమ సమకాలీన జీవన విధానాన్ని తమ కావ్యాల్లో వర్ణించక తప్పలేదు. నేలవిడిచి సాము చేయలేమన్నట్లుగా జానపద విజ్ఞానాంశాలన్ని ఎన్నింటినో తమ రచనల్లో ప్రాసంగికంగా చొప్పించడానికి ప్రయత్నించారు. కొందరు కవులు తాము జానపద కవులమేమో అన్నట్లు జానపద భోరణుల్ని విశేషంగా తమ కావ్యాల్లో ప్రయోగించారు శిష్టసాహిత్యంలో ఆపారమైన జానపద విజ్ఞానాంశాలెన్నో నిశ్చితమై ఉన్నాయి వాటిని వెలికితీసే ప్రయత్నం ఈ గ్రంథంలో చేయబడింది ఒక్కొక్క అంశంపైననే ప్రత్యేక పరిశోధనా గ్రంథం రావాల్సిన ఆచనరం ఉంది పరిశోధకులు మున్నుండు ఆ ప్రయత్నం చేయగలరని ఆశిద్దాం

ఈ గ్రంథం రూపుదిద్దుకోవడానికి రూపకల్పన చేసి వెన్నుతట్టి ప్రోత్సహించిన మాన్యులు డా॥ ఓగేటి అచ్యుతరామశాస్త్రిగారికి, మిత్రులు డా॥ చిగివర్ల కృష్ణారెడ్డిగారికి, కావలసిన కావ్యాల్ని అందించిన తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం గ్రంథాలయాధికారులకు హృదయపూర్వక కృతజ్ఞతలు

ఈ గ్రంథం వెలుగు చూడడంలో తమ వంతు సహకారాన్ని అందించడమేగాక అభినందనలు పలికిన డా॥ నాయని కృష్ణకుమారిగారికి హృదయపూర్వక నమోవాక్కులు

ఈ గ్రంథ ముద్రణకు ఆర్థిక సహాయం అందించిన తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానం అధికారులకు, సకాలంలో పుస్తకాన్ని చక్కగా ముద్రించిన శ్రీ లక్ష్మీ వేంకటేశ్వర పబ్లికేషన్స్ మేనేజరు వే శ్రీనివాస్గారికి, వారి సిబ్బంది ఏ ప్రధాకర్, పి. దాస్ గార్లకు, ముఖపత్ర చిత్రాన్ని మనోహరంగా చిత్రించి ఇచ్చిన ప్రముఖ చిత్రకారుడు, మిత్రుడు కె కరుణాకర్గారికి,

ఇంకా ఈ గ్రంథ ప్రచురణకు తమ వంతు జాధ్యతగా భావించి సహాయ సహకారాలందించి తోడ్పడ్డ సోదర మిత్ర శ్రేయోభిలాషులందరికీ నా హృదయపూర్వక కృతజ్ఞతలు.

పి. రామాచార్యులు

అంకితం

సోజన్యమార్తలు
అవ్యాజానురక్తులు
అయిన
అత్తమామలకు

వి. రామచార్యులు, ఎం.ఏ., ఎం పిల్,

- పుట్టింది : 1-7-1951, గుళ్లదుర్తి కోవెలకంట్ల, కర్నూలు జిల్లా
- నల్లదండ్రులు : శ్రీమతి వి తిరుమలమ్మ, శ్రీ వి రాఘవాచార్యులు
- విద్యాభ్యాసం : ప్రాథమిక ఉన్నత విద్యలు - గుళ్లదుర్తి
కళాశాల విద్య : వి.ఆర్ కళాశాల, నెల్లూరు
ఎం.ఏ., ఎం.ఫిల్. : శ్రీ కృష్ణదేవరాయ విశ్వవిద్యాలయం
ఆనంతపురం.
- పరిశోధన : పిహెచ్.డి. శ్రీ కృష్ణదేవరాయ విశ్వవిద్యాలయం.
"జానపద నృత్యకళ - గౌరవ సంప్రదాయం"
- వృత్తి : అంధ్రోపన్యాసకుడు, డి పుల్టరెడ్డి జూనియర్ కళాశాల,
హైదరాబాదు - 28
- ముద్రిత గ్రంథాలు తెలుగు సామెతలు - మానవ స్వరావం
(ఎం పిల్. సిద్ధాంత గ్రంథం)
శిష్టసాహిత్యంలో జానపద విజ్ఞాన దోరణులు
- అముద్రితాలు జానపద గేయాలు - పుటుంబ జీవనం,
జానపద విజ్ఞానం - జాతర్లు,
జానపద కళాధూపం - గంగిరెద్దులాట

విషయ సూచిక

	పుట సంఖ్య
జానపద శబ్ద నిర్వచనం - ప్రయోగం	1-4
జానపద విజ్ఞానాంశాలు	5-9
శిష్టసాహిత్యంలో జానపద వాఙ్మయం	10-107
జానపద గేయాలు-10, జానపద కథాగేయాలు-35, జానపదుల సామెతలు-58, పొడుపు కథలు-101.	
జానపద కళలు	108-124
జానపద కళాకారులు	125-185
జానపదుల ఆటలు	186-190
జానపదుల సాంఘికవాదాలు	191-220
ప్రకాశాలు-నోములు-191; పెండ్లి-205; శతనాలు-212; కలలు-218; మందుపెట్టు అచారం-219, జాతరలు-221.	
జానపదుల వైద్యం	220-248
జానపదుల పనిముట్లు	244-249
జానపదుల వాద్యాలు	250-252
జానపదుల ఆభరణాలు	253-255
జానపదుల ఆహారాలు	256-264
ఉపయుక్త గ్రంథసూచి	265-

జానపదశబ్ద నిర్వచనం - ప్రయోగం

“జానామ్ పదమ్ జానపదమ్” అని జానపద శబ్దానికి నిర్వచనం చెప్పబడింది జానపదం, జనపదం, జానపదుడు, జనపదుడు అనేవి తెలుగు సాహిత్యంలో జానపద వాఙ్మయాన్ని గూర్చి చెప్పేటప్పుడు ప్రయోగించడం కలదు. జనపదం అన్నా జానపదమన్నా ఒకటే “జానపదమన్నా యిదే అశ్వమని విశ్వ నిఘంటువులోని ‘భవేజ్జనపదోఽపి జనపదేశయో’ అన్న వాక్యంవల్ల నిర్దిష్టం ద”¹ని, దా|| ఓగేటి అచ్యుతరామకృష్ణగారి అభిప్రాయం

జనపద, జానపద శబ్దాలకు దేశం, గ్రామం, పల్లె, జనులుండుతావు అని వివిధ నిఘంటువులు అర్థార్థి సూచించాయి జనపదుడు, జానపదుడు అనే శబ్దాలకు మనుష్యుడు, గ్రామీణువాని, పల్లెయందుండువాడు అనే అర్థాలు నిఘంటువుల్లో కనిపిస్తాయి.

సంస్కృతంలోనూ తెలుగులోనూ కవులు, పండితులు జనపద, జానపద శబ్దాల్ని దేశం, విషయం, గ్రామం అనే అర్థాల్లో వాడినట్లు తెలియవచ్చును.

సంస్కృతంలో జనపద/జానపద శబ్దం :

“ఆర్థావర్తః పుణ్యటూమిర్మధ్యం విన్యసామాగయోః, సీవృజ్జనపదో దేశవిషయో తూపవ ర్తనమ్” అని అమరంలో చెప్పబడింది జనపదం అనగా పల్లెటూరు, జానపదులనగా జనపదాలందుండువాళ్లు అని అనుకోవడం కలదు. జానపదులనగా పామరులు, అనాగరికులు, పల్లెటూరివాళ్లు అని సర్వసాధారణంగా ప్రయోగించబడుతూ వచ్చింది కాని నేడు జానపదులకు సంబంధించిన అంశాలెన్నో గ్రామాల్లోనే కాకుండా పట్టణాల్లో నగరాల్లో కనిపిస్తుండడం వల్ల జానపద శబ్దానికిన్న అర్థం విస్తృతపరచవలసి ఉంటుంది సంస్కృతభారతంలోని “కృతయజ్ఞశ్చ మేధావీ ఋధోజానపదశ్చచిః”² అనే శ్లోకం కూడా జానపదుల్ని

1. ‘ఓగేటి వ్యాసపీఠి’ - పుట 48 సాహిత్యసభా ప్రచురణ 1988

2. భారతం - 88 ఆ 41 శ్లోకం

యజ్ఞం చేసిన వాళ్ళతో, పండితులతో సమానంగా చేసింది

జనపద శబ్దం జాతిపరంగా, ప్రజలపరంగా, విషయపరంగా ప్రయోగించబడిందని యాజ్ఞాచరియంలోని "కులాః శాతః శ్రేణిశ్చగోత్రాన్ జనపదానపి" అనే శ్లోకం చెబుతుంది,

సంస్కృత భారతంలో 'జనపద శబ్దం' విషయం, దేశం, నాడు అనే అర్థంలో వాడినట్లు "అతః హిర్యం జనపదాన్ని బోధగదరే మమ రత్రమే కురు పాందాలాః సాల్యా మాద్రేయ శాంగలాః కురసేనాః పులిందాశ్చ", అనే శ్లోకం చెబుతుంది భారతంనందే మరోచోట "వర్షమైరావతం రాజన్నానా జనపదా వృతమ్, ధనుస్సంస్థే మహారాజద్వైవర్ణ్యే దక్షిణోత్తరే", అనే శ్లోకంలో 'జనపద' శబ్దం ప్రయోగించబడింది.

తనకూరి ఉత్తమ రామచరిత్ర ప్రథమాంకంలో "ఉపస్తుపంతిదేవం పౌర జానపదాః" అని జానపత శబ్దాన్ని గ్రామం అనే అర్థంలో వాడుకుని మాలతీమథనంలోని భటుభాంకంలో "రేణే శంకరపురజానపదాః" అని ప్రయోగించాడు, ఇదట శంకరపురం పురం కావచ్చు లేదా గ్రామం అయినా కావచ్చు, పై నాటకంలోనే పల్లెపడుచును సంభోధిస్తూ 'జనపదప్రమథా' అని అన్నాడు.

కాళిదాసు మేఘసందేశంలో పల్లెపడుచు అనే అర్థంలో 'జనపదవదూ' (1-18) అని సంబోధించాడు జనపదం అంటే దేశం అనే అర్థంలో "ప్రహ్లాద వర్తం జనపదం" (1-52) అంటూ జనపద శబ్దాన్ని ప్రయోగించాడు.

శ్రీహర్షుడు ప్రియదర్శికలోని ప్రథమాంకంలో "వింద్య శిఖరాశ్రేషు జనపదేషు" అంటూ గ్రామం అనే అర్థంలో చెప్పాడు

విశాఖదత్తుడు తన ముద్రారాక్షసంలోని అరవ ఆంకంలోని 'చంద్రగుప్తస్య జనపదేన నృశంసా ప్రతిపత్తి' అనే శ్లోకంలో జనపద శబ్దాన్ని గ్రామం, దేశం, రాజ్యం అనే అర్థంలో ప్రయోగించాడు

2. భారతం భీష్మ - 9 అ

4 భారతం, భీష్మ - 8 అ

కవిరాయంలోని ఎర్రన పురజనులు, జానపదులు అని పేర్కొంటూ జానపద శబ్దాన్ని గ్రామీణులనే అర్థంలో వాడినట్లు తెలియవచ్చును :

“జానపదుల్ పురీజనులు సంతసముం బ్రమదంబెంర్పసి
దైసశబోదయంబి హృదయంబుల గోరుచున్నవారస
మ్మానము నొంది కౌరవసమాజము నిన్ను భరింప భూరితే
జోనిధిపై వెలింగెదవు మూర్ఖుని చాడున నీవముమహిన్”;

“భవభూతివాదిన “పౌరజానపదాః ప్రజాః” అనే దాన్నే ఎర్రన స్వీకరించి అటాకటూ మార్చి “జానపదుల్ పురీజనుల్” అన్నాడేమో, అని దాక్టరు ఓగేటి అచ్యుతరామశాస్త్రిగారి అభిప్రాయం.

అల్లసాని పెద్దన ‘మనుచరిత్ర’లో ‘దేశం’ అనే అర్థంలో జనపద శబ్దాన్ని ప్రయోగించాడు ,

“ఓ చతురాస్య వంశ కలశోదధి పూర్ణశశాంక ! శ్రీర్థయా
క్రాచణ శీలిస్తే జనపదంబులు పుణ్యనదీ నదంబులున్”;

తెనాలి రామలింగడు తన ‘పాండురంగ మహాత్మ్యం’లో కాపు శోధర్మి గూర్చి చెప్పచూ ‘జానపదాగ్రగామి’ అని అంటాడు.

“రానప్రసంగముల్ దిగిది తత్పరణిం దనపెంపుపెద్దగా
బూని వదిలెడు నక్కపట పూరుపునిక్క మనమ్మె నెమ్మదిన్
జానపదాగ్రగామి తన జాతియు నాతియుగూడి దేవునిం
గానిజదేశితోత్తమునిగా బరమాపునిగా దలంచున్”;

పాలవేకరి కదిరీపతి ‘భకనప్రతి’ అనే కావ్యంలో జనపద శబ్దాన్ని గ్రామం అనే అర్థంలో వాడాడు

5 ఆంధ్ర మహాభారతం ఆర 5-948

6 ఓగేటి వ్యాసపీరి పుట 44 సాహిత్య సభాప్రచురణ 1988.

7 మనుచరిత్ర 7-70 ఆ ప్ర సా. ఆకాశమీ

8 పాండురంగ మహాత్మ్యం 8-58 ఆ ప్ర సా ఆకాశమీ

“దధి తక్ర విక్రయంబు లుపదేశ మాత్రంబులుగా జారాన్వేషణంబులు ప్రధాన కార్యంబులుగా నుపేష జనపదంబు సుడి వచ్చియున్న యానీరువుల పరిభాషలా నావ వెలింగి”,

అయ్యలరాజు నారాయణ కవి ‘హంసవింశతి’లో ‘గ్రామం’ అనే అర్థంలో జనపద శబ్దాన్ని ప్రయోగించాడు

“జనపదములు పురగిరులున్
గనులు వనులు నదులు విధులు కట్టల్ మిట్టల్
కనుమలు పేటలు తోటలు
మునుకొని కనుగొనుచు బోయమోలన్ లీలన్”¹⁰

పురోహిత భారతదేశపుర గ్రామాల్ని పేర్కొంటూ,

రాయదుర్గము గుత్తి రాయవేలారానె
గొంది మాఫూరి కాశిగోంకొండ

*** ** *** ** *** ***

**** * **** **** ****

తామషంబ్రాపుర మామూకు బెజవాడ
కొంఠూరు కొండూరు కోటకొండ

మొదలుగాగల్లు జనపదములను దుర్గ
ములను బేటల బాళేం బురులవెలయ
వర్తకులు వచ్చిరచ్చట వస్తు తతులు
బేరసారంబులాడెడు పేర్ని మెఱసి”¹¹ అంటూ జనపద శబ్దాన్ని

ప్రస్తావించాడు. పై పేర్లన్నీ గ్రామాలేకాక, పట్టణాలు, నగరాలకు సంబంధించినవి కావున జనపదం అంటే గ్రామమే కాదని నగరాలు పట్టణాలనీ కూడా గ్రహింపవచ్చు.

కవులూ, పండితులేకాక జానపద విజ్ఞానంపై పరిశోధన చేసిన వాళ్లందరూ జానపద గేయానికి, జానపద సాహిత్యమనీ, జానపద కవిత్వమనీ, జానపద కళలనీ, జానపద నృత్యాలనీ పేర్కొనడమేగాక, జానపదమనేది వ్యవహారంలోను ఎక్కువ ప్రసిద్ధమైంది

9 శుకన ప్రతి 8-450 - ఆ ప్ర సా అకాడమీ

10. హంసవింశతి - 5- 847 ఆ ప్ర సా అకాడమీ

11 హంసవింశతి - 5- 859 ఆ ప్ర సా అకాడమీ

జానపద విజ్ఞానాంశాలు

జానపదులందు ప్రచారంలో ఉండేది, జానపదుల జీవన విధానానికి, ఆచార వ్యవహారాలకూ న సంబంధించినది అంతయూ జానపదమే అవుతుంది మానవ జీవితానికి సంబంధించిన ప్రతి అంశాన్ని కలుపుకొని 'జానపద విజ్ఞానం' అని చాలా మంది పరిశోధకులు ప్రయోగించడం జరిగింది 'Folklore' అనే అంగ్ల పదానికి సమానార్థకంగా తెలుగులో 'జానపద విజ్ఞానం' అనే పదం ప్రాచుర్యాన్ని పొందింది జానపద విజ్ఞానాన్ని గూర్చిన పరిశోధకుల అభిప్రాయాల్ని పరిశీలిద్దాం.

జానపద విజ్ఞానం మానవుని సంస్కృతిలో ఒక భాగమంటారు దాక్షరు ఆర్యీయన్ సుందరంగారు "జానపదుల జీవనానికి సంబంధించిన గేయాలు, కథలు, సామెతలు, భాష, నమ్మకాలు, దుస్తులు, ఆటలు, వంట, వైద్యం, కళలు మొదలైనవన్నీ జానపద విజ్ఞానంలో భాగాలే"¹

దాక్షరు నాయని కృష్ణకుమారిగారు జానపద విజ్ఞాన విభాగాల్ని గూర్చి వ్రాస్తూ "మనుష్యుని కౌటుంబిక జీవనం, నిత్యాచార వర్తతులూ, వాణిజ్యం నలు, విధినిషేధాలు, జనన మరణాలు, సాంఘిక శాస్త్రానికి సంబంధించినవి, మనుష్యుని మేధోవికాసం, పరిజ్ఞానక్రమం, నృశాస్త్రవిజ్ఞానానివి అధికారిం నుండి వచ్చే ప్రభుత్వ విధాన పద్ధతులు, నాయకుడు వానికి సంబంధించిన గుంపులమీద ఆధిక్యత, రాజుకు మనిషికి మధ్య నిర్ణయింపబడిన సంబంధాల సామాన్య నూత్రాలు, శుభంబ్ధిచిచ్చే మానవుని నైతిక జీవనపద్ధతి అన్ని రాజ నీతికి సంబంధించినవి. ప్రతి వ్యక్తి జీవితంలో విడదీయరాని విధంగా పెన వేసుకుపోయిన మతసిద్ధాంతాలు, వ్రతాలు, పూజలు, ఆచారకాండలు, కళనాలు, నమ్మకాలు, మంత్రతంత్రాలు, దయ్యాలు, అజేయ శక్తులను గురించిన ఊహం పారమ్యం ఇవన్నీ జానపద విజ్ఞానంలో భాగాలే"² అన్నారు.

1 ఆంధ్రుల జానపద విజ్ఞానం . ప్రవేశిక పుట - 1

2 పరిశోధన - పుటలు 157, 158

డాక్టరు రంగిరాల వెంకట సుబ్బాస్వామిగారు జానపద విజ్ఞానాన్ని ఐదు ప్రధాన భాగాలుగా విభజించారు

- 1 జానపద సాహిత్యం లేక శాబ్దిక కళలు
- 2 జానపద భాష
- 3 జానపద కళలు లేక శాబ్దిక కళలు
- 4, జానపద కావ్యములు
5. వస్తు సంస్కృతి లేదా జానపద పరికరములు;

ఆచార్య జి నాగయ్యగారు జానపద విజ్ఞానాన్ని గూర్చి వివరిస్తూ "జాన పదులకు సంబంధించిన వాఙ్మయమేకాక జానపద కళలు, భాష, నృత్యము, సంగీతము, నాటకము, జానపద వైద్యవిధానము, జానపదుల ఆచార వ్యవహారాలు, వేషభూషణములు మొదలయినవన్నియు చేరును"4 అని ఆన్నారు.

డాక్టరు బిట్టు వెంకటేశ్వర్లుగారు జానపద విజ్ఞానాన్ని మూడు ముఖ్య భాగాలుగా విభజించారు

1 శబ్దసహిత కళలు లేక వాక్సహితకళలు (Verbal arts) :-

వాక్సంబంధమైన అన్ని ప్రక్రియలు ఇందులో చేరును. గేయాలు, వచనం, పొడుపు కథలు, సామెతలు, జానపద భాష.

2 శబ్దరహిత కళలు లేక వాగ్రహిత కళలు (Non-Verba arts) :-

చిత్రలేఖనం, శిల్పం, ఆటలు, మందులు, వస్తువాహనాలు, వేషభూషణాలు, ముగ్గులు మొదలై నవి.

3. మిశ్ర కళలు (Mixed arts) :-

నాటకం, పీఠికాగవనం, కోలాటం, పగటివేషాలు, గారడీ విద్యలు, విప్రవిదోదాలు, జాతరలు, పూసకాలు మొదలై నవి.

3 ఎల్లారాగారి 'జానపద సాహిత్యంతో' ఉదాహృతం : పు - 80

4 తెలుగు సాహిత్య సమీక్ష - 2వ సంపుటం : పుట 764

5 పల్నాటి సీమలో కోలాటం - తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం ప్రచురణ : పుట 78

అలెగ్జాండర్ ట్రాప్ థమ 'Science of Folklore' అనే గ్రంథంలో జానపద విజ్ఞానాన్ని ఎనిమిది విధాలుగా వింగడించారు.

- 1 జానపద సాహిత్యం - కిన్నరకథ, వినోదకథ ప్రాణికథ, పృథ వితిహాసం, సంచార వితిహాసం, గద్యకథలు, సామెత, గీతాలు
- 2 సస్య సాహిత్యం (Plant Lore)
- 3 మూఢ నమ్మకాలు
- 4 ప్రాణి సాహిత్యం (Animal Lore)
5. భిక్ష సాహిత్యం
6. సంప్రదాయాలు ఆచారాలు
- 7 మంత్ర విద్యలు
- 8 నృత్యం, నాటకం

రిసర్చ్ ఎం డార్పన్ జానపద విజ్ఞానంలోని నాలుగు స్థూల విభాగాల్ని పేర్కొన్నాడు.

1) మౌఖిక జానపద విజ్ఞానం (Oral Folklore) :- జానపద గేయాలు కథా గేయాలు, జానపద పురాణాలు, వితిహాసాలు, గద్యకథలు, సామెతలు, పొడుపు కథలు, మాండలికాలు నుడికారాలు, తిట్లు ఒట్టు మొదలైనవి.

2) సాంఘిక జానపదాచారాలు (Social Folk Customs) :- పుట్టుక, వివాహం, మరణం మొదలైన వానికి సంబంధించిన ఆచారాలు, కుటుంబం సంబంధ బాంధవ్యాలు, వండుగలు వినోదాలు, ఆటలు జానపద నైద్యం, మతం, నమ్మకాలు మొదలైనవి

3) వస్తు సంస్కృతి (Material Culture) . ఇది తక్కువ వీరిత సంబంధి వస్తువులు. వస్తురూప కళలు, చిత్రకళ, శిల్ప, వాస్తుకళ, వృత్తి పని ముట్టు, దుస్తులు, ఆలంకరణ, అభరణాలు, ఆహార సామగ్రి, పూజా సామగ్రి శిలావిగ్రహాలు, దారు విగ్రహాలు మొ॥

శిష్టసాహిత్యంలో జానపద వాఙ్మయం

జానపదగేయాలు :- వాగ్రూపమైన జానపద కళల్లో జానపద గేయా లొక విభాగం 'Folk Songs' అనే అంగ్ల పదానికి సమానంగా 'జానపద గేయాలు' అని తెలుగులో అనేకమంది సాహిత్య పరిశోధకులు వాడడం జరిగింది. 'Folk Songs, Folk Literature Folk-Lore అను మాటలకు జానపద గీతములు, జానపద సాహిత్యం లేదా జానపద సారస్వతం, జానపద విజ్ఞాన మను మాటలు వాడుట పరిపాటి" ¹ అని ఆచార్య రామరాజుగారి అభిప్రాయం.

జానపద గేయాలని ఐహళ ప్రాచుర్యాన్ని పొందిన వానిని పండితులు, విమర్శకులు అనేక పేర్లతో పిలవడం జరిగింది. "శ్రీ బండపల్లి లక్ష్మీరంజనం గారు 'ప్రజా వాఙ్మయమనీ', శ్రీ తల్లా వజ్జిల శివశంకరశాస్త్రి, శ్రీ ఆదిదము రామరావు ప్రభృతులు 'పద వాఙ్మయమనీ', శ్రీమల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు 'అనాదృత వాఙ్మయమనీ', శ్రీ వావిలాల సోమయాజులుగారు 'గేయరచనలనీ', శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు 'మధుర కవితలనీ', శ్రీ శ్రీపాద గోపాలకృష్ణ మూర్తిగారు 'దేశ సారస్వతమనీ' పిలువగా శ్రీ పంచాగ్నీల ఆదినారాయణశాస్త్రి గారు శ్రీ ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ గారు శ్రీ టేకుమళ్ళ కామేశ్వరరావు గారు శ్రీహరి ఆదిశేషపుగారు శ్రీ నేదునూరి గంగాధరంగారు శ్రీ తూమాటి దొణప్ప గారు 'జానపద గేయాల'ని పిలిచిరి" ² మొత్తం మీద జానపద గేయానే ఎక్కువమంది పరిశోధకులు ప్రయోగించడం జరిగింది జానపద గేయాలనే ట్రైరూపులు లోక సాహిత్యమనీ లోక్ గీత్ అని పిలుస్తారు 'జనపదగీత' అని కన్నడంలో పిలువగా తమిళంలో 'వాట్టుప్పరప్పొల్లిక్' అనీ 'వాయ్ మొళి ఇల క్కియం' అనీ పిలుస్తారు

జానపద గేయాలు కథారహితాలు, కథా సహితాలు, అని రెండు విధాలుగా ఉంటాయి కథా రహితగేయాలే జానపద గేయాలుగా, కథా సహిత

1 తెలుగు జానపదగేయ సాహిత్యము ప్రవేశిక - పుట 8

2. తెలుగు జానపదగేయ సాహిత్యము ప్రవేశిక - పుటలు 1, 2

గేయాలు జానపదగేయ గాథలుగా విమర్శక లోకంలో ప్రాచుర్యాన్ని పొందాయి. ప్రస్తుతం కథా రహిత జానపద గేయాల్ని గూర్చి చర్చించబడుతుంది.

జానపద గేయాలను గూర్చి పరిశోధన చేసినవాళ్ళు జానపద గేయాల్ని అనేక విధాలుగా విభజించిరి జానపదగేయ సాహిత్యంపై తొలుత పరిశోధన గావించిన వారు ఆచార్య బి. రామరాజుగారు వీరు తమ "తెలుగు జానపద గేయ సాహిత్యము" అనే పరిశోధన గ్రంథంలో జానపద గేయాల్ని పౌరాణిక గేయాలనీ, చారిత్రక గేయాలనీ, మత సంబంధ గేయాలనీ, పాఠశాలిక గేయాలనీ, స్త్రీపాటలనీ, బ్రాహ్మిక గేయాలనీ, పిల్లల పాటలనీ, శృంగార గేయాలనీ అద్భుత రస గేయాలనీ, కరుణరస గేయాలనీ, హాస్యపు పాటలనీ వర్గీకరించి విపులమైన పద్ధతిలో ఒక్కొక్క విభాగాన్ని పరిశీలించారు

డాక్టర్ అర్జునన్, సుందరంగారు ఆంధ్రుల జానపద విజ్ఞానం అనే గ్రంథంలో జానపదగేయాల్ని శాపర్గీకరిస్తూ "అశయాన్నిబట్టి పాటల్ని పురుషుల గీతాలు, స్త్రీలపాటలు, ఉభయుల గీతాలు, పిల్లల పాటలు అని నాలుగు రకాలుగా విభజింపవచ్చు రసాన్నిబట్టి చూస్తే వలపు పాటలు, హాస్యగీతాలు మొదలైన విభాగాలు ఏర్పడుతాయి గేయాల క్రియాత్మక గుణాన్ని దీనుకుంటే పని పాటలు, క్రిడాగీతాలు, నృత్యగీతాలు మొదలైన విభాగాలేర్పడుతాయి. ఇట్లే రయను గాయకులను వాద్యాలను దీనుకొని విభాగాలు చెయ్యవచ్చు" అని విభజిస్తూ అన్ని రకాల గేయాల్ని కలుపుకొని క్రింది విధంగా విభజించారు.

1. పని పాటలు
2. పాఠశాలిక గేయాలు
3. శాంధవ్య గీతాలు
4. పిల్లల పాటలు
5. వేడుక పాటలు
6. వలపు పాటలు
7. హాస్యగీతాలు
8. కన్నీటి పాటలు

పద్యానికంటే ముందే పదం పుట్టిందని విమర్శకుల అభిప్రాయం "చిత్ర విచిత్ర కార్యకమనీయమైన ప్రకృతి దేవతా చిద్విలాసమును చూచి యానంద పరవశుడై ప్రాకృత జీవీయగు ప్రాకృతన మానవుడు చిందులు త్రొక్కుచూ పాడిన పాటయే మానవలోక కవిత్వావిర్భావమునకు శ్రీకారము. ఆ కవిత్వము అడుచు పాడినది కనుక దానికి 'అటపాట' లేక 'నృత్యగీతము' అని పేరు కనుక పద, పద్య కవిలో పదమే ప్రాచీనమని పదకవిత్వ నుంచి పద్యకవిత్వ మావిర్భవించినది 3 పేర్కొనబడింది

తెలుగులోని దేశిపారస్వతమంతా జానపద గేయాలే అని పరిశోధకుల అభిప్రాయం ద్విపదలు, రగడలు, తరువోజులు, మధ్యాత్కటలు, దరువులు, ధవళములు మొదలైన దేశి రచనలన్నీ జానపద గేయాలుగా చెప్పబడ్డాయి శ్రీ ఎలోరాగారు 'జానపద సాహిత్యం' అనే గ్రంథంలో దేశిరచనల్ని గూర్చి ఇలా వివరించారు "దేశిరచనలు రెండు విధములు ఒకటి పాట రెండు పదములు. పదములు- తుమ్మెద, ప్రతాత (మేలుకొలుపులు) వెన్నెల (చందమామ) కోవెల, చిలుక, కిరాళి, గొబ్బి, నివాళి (హారతులు మంగళములు) మువ్వ గోపాల, హరిహరి పదాలుగా చెప్పవచ్చును ఇక పాటలు- లాలి, జోల, ఏల, సువ్వి, శియ్యాల, జాజర, బరేసి, అప్పగింతలు, శ్రావణ శుక్రవారాలు, అక్కల, శోభనం, ధవళములు, చద్దలు, సుద్దులు, చిందులు, కీర్తనలు, సంజాదాలుగా చెప్పవచ్చు" 4

డాక్టరు బి రామరాజుగారు తుప్పలు తెప్పలుగానున్న జానపద రచనల్ని పేర్కొన్నారు. "జాయెల పాట, గొడుగీతము, రోకటిపాట, తుమ్మెద పాట, మేలుకొలుపులు, గొబ్బిపదము, వెన్నెల పదము, జాజర, కోలాటపు పాట, ఏల పదము, చిలుకపదము, సువ్వాళి, గోరీకల్యాణము, ధవళము, లాలి, జోల, తలుపు దగ్గర పాట, చందమామ పదము, బ్రతుకమ్మ పాట, తెల్లపాట." 5

అప్పకవి యక్షగానాలలోని పాటలకు లక్షణాలను వ్రాస్తూ పెండ్లిపాట, లాలిపాట, శ్రీధవళము, సువ్వారేసువ్వి, అర్థచంద్రికలు, ద్విపదభేదాలు, రగడలు పేర్కొనెను (4వ అధ్యాయం)

8 గౌతమ వ్యాసాలు క్షేత్రయ్య పద సాహిత్యము

4. జానపద సాహిత్యం . పుట 77

5. తెలుగు జానపదగేయ సాహిత్యము . పుటలు - 822, 828

శిష్టసాహిత్యంలో జానపదగేయ ధోరణులు :

తెలుగు సాహిత్యంలో మార్గ కవిత్వమనీ, దేశికవిత్వమనీ రెండు మార్గాలు కనిపిస్తాయి. నన్నయ తిక్కనాది కవుల కావ్యాలు మార్గకవితా రీతికి చెందినవి. అయితే నన్నయకు ముందే దేశకవితా రీతులు కానవాల్లో ఉన్నట్లు ఆధారాలు కనిపిస్తాయి.

“కడప జిల్లా పొట్టదుర్తి, మాలెపాడు శిలాశాసనం క్రి శ రీవ శలాజ్ఞా నికి చెందిన శాసనం. ఇది వచనమే అయినా ఇందులో ద్విపదగరి, రగదగర్వి తమై ఉంది. ఇది చోడమహారాజు పుట్టించిన దేశికవిక కాకపోదు”.

యద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనంలో రగదలు కనిపిస్తాయి గణగవిజయా దిక్కుని అద్దంకి శాసనం (9వ శతాబ్దం)లో తరువోజు కలదు నన్నయ భార తంలో తరువోజు, మహాక్కరి, అక్కర, మధురాక్కరలు కనిపిస్తాయి “నన్నయ 11 తరువోజులు, 88 మహాక్కరలు, 1 అక్కర, 1 మధురాక్కర రచించినవి బాత్తరు వి రామరాజుగారు పేర్కొనిరి (చూడు తెలుగు జానపద గేయ సాహిత్యము, పుట 49)

నన్నెచోడుడు : తెలుగు సాహిత్యంలో దేశికపుటను స్తుతించి దేశికవితా మార్గాన్ని కొనియాడిక ప్రథమ కవి నన్నెచోడుడు. తుమార సంభవంలో కవి స్తుతి యందు

“మును మార్గకవిక లోకం

బున వెలయగ దేశికవిక బుట్టించి తెనుం

గున నిలిపి రంధ్ర విషయం

బున జనజాతుక్క రాజు మొదలుగ బలువుర్”, అంటూ దేశికవి తను గూర్చి చెప్పడమేగాక నన్నెచోడుడు తన కాలంలో ప్రజల్లో ప్రచారం పొందిన అంకమాలికల్ని ఊయెల పాటల్ని, గొడుగీతాల్ని, లోడి పాటల్ని పేర్కొనడం జరిగింది

8 పరిశోధన ప్రథమ సంచిక తొలి తెలుగు శాసనం-దేశికవిక వ్యాసం

7. తుమార సంభవం = 1-28

పార్వతీదేవి వార్యంతో శివార్చన చేయు సమయంలోనే వివిధ క్రితల్ని ఆడుచు వివిధ విద్యల్ని అభ్యసించిందని వర్ణించు సందర్భంలో అంకమాలికల్ని ప్రస్తావించాడు :

“హరుమౌల సదృశీ నాడుబోలిన నాట్య
విషయమ్ములన్నియు వెలయ గలదె
లీల సీత్యరు సంకమాలికల్ పాడుచో
గీతి భేదంబు రీతులెఱిగె”

‘అంకమాలికలు’ అనగా ‘స్తోత్రము’ అని శబ్ద రత్నాకరంలో చెప్పబడింది. ఐహళా ఈశ్వరుని సమీపంలో స్తోత్రం పేస్తూ పాడిన పాటలే అంకమాలికలయి ఉండవచ్చు. “అంకమాలికలు రాగయుక్తములై యుండున”ని, శ్రీరామరాజు గారి అభిప్రాయం.

మధుమాన సమయంలో శ్రీనివాసా వాదను వర్ణించు సందర్భంలో కొండ్రు శ్రీలు క్రియల పాటలు పాడినట్లు వర్ణించబడింది :

“నెలమి తింకవండు దొలుమైన జేసిన
దపము పండబందె దరువనంబు
లువిదలింపుమిగుల నూయల పాటలు
వాడు మధుమదమున వాడెకటలు”¹⁰

మద్యపానమత్తులైన ఎఱుక శ్రీలు ‘గొడుగీతాల్ని’ పాడినట్లు వర్ణించబడ్డ పద్యం.

“జీతక కల్పద్రావి మదసింధురగామినులన్ని శేఠీయల్
వాలుచు గొడుగీతములు వాడుచు బొల్పుగ్గ గాలి యాడుచున్

8 కుమార సంకవం - 3-38 అ. ప్ర సా. ఆకాదమి

9 తెలుగు జానపదగేయ సాహిత్యం పుట 48 జానపద విజ్ఞానప్రచురణ

10. కుమార సంకవం - 4-89

గోఱడమాడుచున్ బతులకు వశవర్తులుగాక మేరకన్

మీటును వన్నెకాంతలు రమింతురు తద్వివినాంతరంబున్" ¹¹

"గొడజారివారు పాడుకొను గేయములను గొడుగితములందుర" ¹² ని ఆచార్య రామరాజుగారు పేర్కొనిరి. కాని కుమారసంభవంలో నన్నెచోడుడు ఎఱుకస్త్రీలు గొడుగీరాల్ని పొడినట్లు వ్రాయడం జరిగింది

మరో సందర్భంలో శబరస్త్రీలు పడికప్పు రోడిలో వెదురు బియ్యాన్ని పోసి గొరుకొమ్ముతో దంచుచు రసోత్కటంగా పెక్కు రాగాంతో రోకటి పొటల్ని పొడినట్లు వర్ణించాడు.

"పడికప్పుతోల మత్తెదురు బ్రాలోగి తోయచు గొరుకొమ్ము రో
కటగొని దంచుచున్ శబరకామిని పెక్కులు రాగముల్ రసో
త్కటముగ బాదెజుట్టిన మృగంబులు సోమ మనుష్యరూప భూ
ర్జటి ముని ముఖ్యలోకగురు జంగమలింగము మల్లికార్జునున్" ¹³

రోకటి పొటలు నన్నెచోడుని కాలం గుండి ఈనాటివరకు వినిపిస్తూనే ఉన్నాయి. జొన్నలు, వడ్డు మొదలైన దాన్యాల్ని దంచే సమయంలో శ్రమను మనవిపోవుటకై పాడు పాటలనే రోకటి పొటలని పేర్కొనడం జరిగింది.

మరికొందరు ఎఱుకస్త్రీలు పొటలు పాడుచూ వాణేధరుని పూజించినట్లు క్రింది పద్యం వ్యక్తం చేస్తుంది.

"వేణుజ మౌక్తికముల్ దొడి
పీఱురికింపెసగ నెఱుకు వెందులు ప్రీతిన్
వాణేధరు బాడిది గి
ర్యాజాధిపతోగి భువన వంద్యున నిందున్" ¹⁴

11 కుమార సంభవం - 8-45

12. తెలుగు జానపదగేయ సాహిత్యం పుట, 521

13 కుమార సంభవం 8-47 ఆ ప్ర సా అకాడమీ

14 కుమార సంభవం 8-48 ఆ. ప్ర సా. అకాడమీ

ముదితలందరూ వివిధ రాగాల్లో వివరింపుగా పాడుచూ విశ్వేశ్వరై న ఈశ్వరుని ప్రార్థించిరని వర్ణించబడిన సన్నివేశం :

“అన నక్కఱఁబుగా నన్నిమే యెఱుగ
తాడుచు శంకరు సంకమాలికలు
పనిగొన సాహుళి ఫలమంజరమున
తొరాళి నాందోలి తైరవినాట
ననుపార నాంతుల్ నూల్కొనజేసి
మనురీతి తోడ మనోరాగలిం
విసనింపుగా బెక్కు విధములబాడి
వినుతింది రింతులా విశ్వేశునీకు”¹⁵

దేశీరచనయైన “తదవోజ”లో వర్ణించడం మరో విశేషమని చెప్పుకోవచ్చు, అదిక మాలికల్ని సాహుళిఫల మంజరమున పాడినారట.

పాల్కురికి సోమన : పండితారాధ్య చరిత్రం, ఐనవపురాణం సోమన ప్రసిద్ధ రచనలు నన్నెచోడుని తర్వాత జానపదగేయ దోరణుల్ని అధికంగా పేర్కొన్నవాడు పాల్కురికి సోమనాథుడు. నన్నయ తర్వాత తెలుగు సాహిత్యంలో దేశికవిరతు, అందులోనూ ద్విపదకు పెద్ద పీఠం వేసినవాడు సోమనాథుడు. ద్విపద ప్రాశస్త్యాన్ని సోమన ‘ఐనవపురాణం’లో ఇలా అంటాడు :

“ఉరుతర గద్యపద్యోక్తుల కంటె
నరసమై పరగిన జానుదెనుంగు
చర్చింపగా నర్వసామాన్యమగుట
గూర్చెద ద్విపదలు గొర్కిదైవాఱ”¹⁶

“ఆతర సకల పురాతన భక్త
గీతాథ్య నమితియే మాతృకగాగ” ఐనవపురాణాన్ని రచించాడు కావుననే డా॥ డి వి సుబ్రహ్మణ్యంగారు ఐనవపురాణాన్ని గూర్చి

15 కుమార సంభవం 9-195 ఆ. ప్ర సా ఆకాడమీ

16 ఐనవ పురాణం ప్రథమ-పుట 7 ఆ ప్ర సా. ఆకాడమీ

“పురాణకల్పము నందును, వస్తుసంవిధానము నందును, భందోనిర్వహణము నందును, భాషాప్రయోగమునందును, దేశీయములైన సంప్రదాయములను, నవీన గుణములను మేళవించి ప్రథమాంధ్ర సృతంత్ర ద్విపద పురాణముగా సోమ నాథుడు నిర్మించెను”¹⁷ అని ఉల్లేఖించారు.

మాది రాజయ్య వివిధ పుష్పఫలాలతో పూజించు సమయంలో వివిధ రాగాలతో గీతాల్ని అలపిస్తూ పాడి అడినట్లు వర్ణించబడింది :

శివదేవు సంస్తుతి సేయుచున్నంత
రమణ బత్రిసాది రాగఃఖలకును
నమర వన్నియు దండియలు నియోగిని
యే రాగమున నకలేఖ నకర్తి
యాతాగవిణ దానలరి భ్యనింప
వికచిత శ్రీగాగ పురుషరాగమల్లా
నరనమై లక్ష్మలక్ష్మణ విర్వికాళ
పూరిత నాడగంబీక సూక్ష్మ
సోలోక్తి గీతంబులార వాడుచును
దదుతకు కళిం వాద్యంబులు మ్రోయ
గ్రమమొంద గేశకగతి నదంపుచును”¹⁸

బసవేశ్వరుని పెండ్లి సమయంలో ఆనందగీతాలు, శంకరగీతాలు ఇతి గీతాలు అత్యంత భక్తితో పాడినట్లు సోమనాథుడు వర్ణించాడు.

“నలిదేగి వేణువీణ వాద్యవికతు
లులియుచు లీలతో నొక్కమ్రోయ
నానందగీతంబుఁగ్గించు వారు
పూని శంకరగీతములు వాడు వారు

17 బసవ పురాణం పీఠిక - పుట xxi ఆ. ప్ర సా ఆశాదమి

18 బసవపురాణం తృతీయ - పుట 125

అతి గీతములమీద అప్పటలిడుచు
నతికయ శివభక్తి నాడెడు వాడు”¹⁹

“పండితారాధ్య చరిత్రం”లో కావ్య రకను గూర్చి చెప్పుచూ నవరసాః తొలు
కాడుచుండగా తేటతెన్నుగున ద్విపదను రచింతునని ద్విపద ప్రాశస్త్యాన్ని మరో
సాక్షి సోమన కొనియాడుట అరిగింది :

“సత్కృతి యననూత్న సంగతిదనక
దొమ్మిది రసములు దులుకాడు దాని
యిమ్మడి వర్ణన లెనగంగ ద్విగుణ
మగు నలంకారంబుల సరారు దాని
ద్విగుణార్థ భావముల్ దీటుకొనగ
దేట తెనుంగున ద్విపద రచింతు”²⁰

దీక్షా ప్రకరణంలో శైవభక్తులు అత్యంత భక్తితో అంబపాదాభాల మీద పడి
ప్రణమిస్తూ పదాల్ని, పద్యాల్ని తూర్చి పాడుచుండి రట :

“ముదిత నదృక్తి సమున్నత మహిమ
భద వద్యముల గూర్చి పాడెడువాడు
ప్రకటించి దండనాయకుని గీతములు
సుకరోక్తి పాడుచు సోలెడువాడు
మతియు బురాతన మహిత గీతములు
దలీతటి వాడుచు దమకించువాడు”²¹

‘వాదప్రకరణం’లో సోమనాథుడు తనకాలం నాడు ప్రచారంలో ఉన్న తుమ్మెద
పదాలు, ప్రభాతపదాలు, పర్వతపదాలు, అనందపదాలు, శంకరపదాలు, నివాళి
పదాలు, చాలేకు పదాలు, గొట్టిపదాలు వెన్నెలపదాలు మొదలైన పదాల్ని గూర్చి
ప్రస్తావించాడు.

19 అననపురాణం ప్రథమ - 99 పుట

20. పండితారాధ్య చరిత్ర - దీక్షా ప్రకరణం పుటలు 18, 19

21 పండితారాధ్య చరిత్రం . దీక్షాప్రకరణం పుట - 180.

“హృద్యంబుగా నత్కవిశ్యుడల్ వొగడ
మదినుద్ది సంసారమాయాస్తవంబు
పదములు దుమ్మెర పదముల్ ప్రభాత
పదములు శంకర పదముల్ నివాళి
పదములు వాలేకు పదములు గొప్పి
పదములు వెన్నెలపదములు సంఘ
వర్ణన మణిగుణవర్ణన పదము
లర్థవమోష మూర్తిలచండ
బాడుచు నాడుచు ఐరమహర్షమున
గూడి నదృక్త సంకుల మేగుదేర”²²

సోమనాథుడు పేర్కొన వైపదాన్ని గూర్చి డాక్టర్ బి రామరాజుగారు జట్లు వివరించిరి “సోమనాథుడు పేర్కొన్న సంసార మాయాస్తవంబు పదములు వైరాగ్య గీతములై యుండును తమ్మెడ, నివాళి వాలేకు, గొప్పి, వెన్నెల పదములీమాటలనే పాదాంతములందు గలిగిన యనాది పాటలవంటివే కాబోలు ప్రభాత పదములనగా మేలకొలుపులు స్ఫురించుచున్నవి వర్ణన పదములు శ్రీలైలీ పుర్యత ప్రళంస లేయనవి కాబోలు. శంకర పదములు తక్కి గీతములై యుండును. సంఘవర్ణన, గణవర్ణన పదములు మాయమైపోయినవో లేక మారు పేర్లమున నజ్ఞాతవాసము గడపుచున్నవో తెలియదు”²³

శ్రీ ఎల్లోరా “వెన్నెల పదములనగా చందమామ పదమునీ, నివాళిపదము లనగా హారతులు, మంగళములనీ”²⁴ వివరించిరి

“గొప్పి పాటల్ని సంక్రాంతి పండుగ సమయంలో ఆడపిల్లలు, స్త్రీలు, మండలాకారంగా తిరుగుతూ నృత్యం చేస్తూ పాడతారని”²⁵ డాక్టర్ పి. లీలా వరమ్యుగారు పేర్కొన్నారు

22 పండితారాధ్య చరిత్రం నాడ ప్రకరణం పుట - 518

23. తెలుగు జానపదగేయ సాహిత్యం పుట . 50

24. జానపద సాహిత్యం - పుట 77

25 అన్నమయ్య సంచికలో జానపద గేయ ఫణితులు పుట : 88

తేర్వక ప్రకరణలో భక్తులు అటలాడుచూ పాటలు పాడుతు పోవుచున్న సందర్భంలో బసవగీతాం, ఏలం, నాళతుల ప్రస్తావన కలదు.

“అత్యంత భక్తి సమగ్రత మెఱసి
నిత్య లింగార్చన నియమమల్ దీర్చి
యిష్టలింగ ప్రసాదేచ్చో లోగ
పుష్ట సుఖవాప్తి లొంద సంతంత
బసవన్న గీతముల్ వసరించువారు
బసవపురాణ మొప్పుగ బద్ధువారు
భరతోక్తి నేలలు వాడెడువారు
నరు దంద తిందులకాడెడువారు
నాళతుల్ సేయుదు నలరెడువారు”²⁶

‘బసవగీతములు’ బహుశా బసవనికి సంబంధించి భక్తులు పాడు భక్తిగీతాలు అయి వుండవచ్చు. ఏలంను గూర్చి పరిశోధకుల అభిప్రాయాలు ప్రచారంలో ఉన్నాయి, లాళ్ళపాక దిక్షతిరువులయ్య ఏలంక్షానిచ్చి గూర్చి చెప్పిన పద్యాన్ని చూడండి:

“నాయకావ్యస పూర్వమై నయముగలిగి
స్థేచపరిభాష దగిలాగ మిళితమైన
యేలపాట పదంబునా నిలబెలగు
మహిత నాయక నంబుద్ధి మధ్యమగుదు”²⁷

ఏంలే తార్కిక భావాలు లౌకిక శృంగార సన్నివేశాలు, మధురభక్తి పూరితాలు కలవు ఏలంను గూర్చి ఆచార్య బి రామరాజుగారి అభిప్రాయం • “జానపద గేయ రీతులలో ఏలందొక విశిష్ట స్థానము ఎత్తుగడలోను, మధ్యనంబుద్ధిలోను, ముక్తాయంపులోనూ ఏలంను త్రిభంగి ధనస్సుతో పోల్చవచ్చును మొదటి పాదపు ఎత్తుగడతో విల్లెక్కు-బెట్టి మధ్యపాదపు నంబుద్ధితో బాణము నందించి,

26 పండితారాధ్య చరిత్రం పర్యతప్రకరణం పుటలు 385, 386
ఆంధ్ర గ్రంథమాల

27 తెలుగు సంకీర్తన లక్షణం, 85 వ పద్యం

నాదిసారించి, మూడవ పాదపు ముగింపుతో ఎదుటివారి గుండె గూడకలయు భావములను బాణములను నాటవచ్చును అవి తక్కివానిని బ్రేనించు తక్కివాని ములు కానిందు ఆ రెండింటిని కావలసివంత తక్కి ఏలపాట యను విజ్ఞునుండి లభించును ²⁸

భక్తులందరూ నక్షత్ర పర్యటాన్ని ఎక్కుచూ మిక్కిలి తక్కితో 'జేదుకో మల్లయ్య జేదుకో' అంటూ వివిధ పాటల్ని పాడుతుంటూ పోవడాన్ని పాల్కూరికి సోమన వర్ణించాడీలా

“జేదుకో జేదుకో శ్రీగిరినాథ
జేదుకో మల్లయ్య జేదుకోమ్మనుడు
జేదుకో జేదుకో శ్రీకైంనిలయ
జేదుకో మల్లయ్య జేదుకోమ్మనుడు
జేదుకో జేదుకో జేనేత నొడయ
జేదుకో మల్లయ్య జేదుకోమ్మనుడు
గనుకని పాటలు గట్టివాడుచును
జనివని చిందుల జతులవాడుచును”²⁹

అచ్చమై జానపదగేయ బాణిని సంతరించుకొని ద్వీపద రచనలో సాగినది.

నాచన సోముడు : ఉత్తర హరివంశం రచించిన సోమనాథుడు “వసంత విలాసం” అనే గోష్ఠీవిషయక ఏకాశ్వాస ప్రబంధాన్ని రచించాడని లక్షణకారుల ఉదాహరణాన్నిబట్టి తెలుస్తుంది. ఆ గ్రంథంలోని జానపదపాటను లక్షణకారులనేకులు ఉదాహరించుట జరిగింది ఆ పాట యిది.

“వీణాగానం వెన్నెలతేట
రాణమీరగా రమణుల పాట
ప్రాణమైన పినబ్రాహ్మణవీట
జాణలు మెత్తురు జాణపాట”³⁰

28 అచ్చమయ్య పాటలలో జానపద రీతు (వ్యాసం)
29 పండితాచార్య చరిత్ర. పర్యత ప్రకరణం. పుట 870
30 ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర - పుట. 78 లో ఉదాహృతం

జాజర పాటల్ని గూర్చి ఆచార్య రామరూఢిగారు “ఇప్పటికిని తెలంగాణమున జాజర పాటలు ‘కాముని వున్నమ’ వండుగ దినములందు జానపదులు పాడుదురు నేటి జాజర పాటకిది మాతృకయై యుండవోవు” అని వివరించిరి (తెలుగు జానపదగేయ సాహిత్యము, పుట 51).

‘తెలుగు - కన్నడ జానపద గేయాలు’ అనే గ్రంథం నందు ఆర్చియన్ సుందరంగారు జాజరపాటను గూర్చి వివరిస్తూ “ఈ జాజర పాటలను కోలలు తడూ పాడుతారు వీటిని పాడేటప్పుడు కస్తూరి, గంధప్పొడి, పుప్పొడి మొదలైన వాటిని చల్లుతారు ఈ పొడికి ‘జాజర’ అని పేరు జాజరపాటలు శృంగార హాస్యరస ప్రధానములై ఉంటాయి” అని పేర్కొన్నారు. (పుట 182)

జాజర పాటల్ని వర్ణిస్తూ కాళ్లరు పొన్నా లీలావతమ్మగారు “లోక వ్యవహారంలోని జాజర పాటల్ని రెండు విధాలుగా వర్ణింపవచ్చు వివిధ భావాత్మకాలు, శృంగార పూరితాలు” అని విభజించిరి (అన్నమయ్య సంకీర్తనల్లో జానపదగేయ ఫణితులు - పుట 45)

“ఒల్లని నినుగని వుడితేను నీ

చిల్లర దేతల జమిదేను

కల్లగందవోడిగా గేనుపై

జల్లకు చల్లకు జాజర” అనే అన్నమయ్య సంకీర్తనంలో గంధపు

పొడిని ప్రేయసిపై ప్రేయకు చల్లుటను వర్ణింపబడింది. జాజర పాటలు పాడుతూ పరిమళ ద్రవ్యాలు చలుకుంటారని వెల్లడవుతుంది.

జాజర పాటలు వసంతకాలంలో పాడుట ప్రసిద్ధి అని శబ్దరత్నాకరం చెబుతుంది. “జాజర, జాజర అను పల్లవితో పాటలు వసంతకాలమున పాడుట సంప్రదాయ సిద్ధమే శ్రీతిరుపతి శ్లోకమున సంకీర్తనాచార్యులలో బ్రథముగు లాళ్ళపాక అన్నమయ్యగారు తమ శృంగార సంకీర్తనలలో నీజాజర పల్లవిగా గల పాటను రచించి యున్నాడు”³¹ అని పేర్కొంటూ లాళ్ళపాకవారి క్రింది వరణములను ఉదాహరించిరి

మొల్లలు దురుమల ముడిచిన బరువున
మొల్లపు సరసపు మురిపము నా
బల్లనపుప్పొడి జారగపలిపై
చల్లరలివలు జాజార

ఈ జాజర పాటలను జాజరీ, జాజరీ అనుపల్లవితో తెలంగాణ మందు వ్యవసాయ కూలీలు నేటికీ పాడుచుండుట కలదంటూ సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు వరంగల్ జిల్లా మానుకోట తాలూకాలోని ఒక పాటను ఉదాహరించిరి

“జాజీరి జాజీరి జాజీరి పాపా
జాజాలాడవె గాజాల పాప
తూర్పునుండి వచ్చెరా తుప్పతలనక్కా
పడమటినుండి వచ్చెరా పర్వతాలనక్కా
ఆ నక్క యీనక్క తోడెరా బొక్కా”³²

పోతనామాత్యుడు. పోతన భాగవతంలో గోవిందు పాటల్ని, ఈయెల పాటల్ని గూర్చి ప్రస్తావించాడు.

చూడుడు నా కళ్యాణము
పాడుడు గోవిందుమీది పాటలు దయతో
నాడుడు వారి భక్తుల కథ
లే దహములలోన ముక్తికేగగ నిచ్చునీ”³³

గోవిందు పాటల్ని గూర్చి డాక్టర్ డి రామరాజుగారి అభిప్రాయాన్ని పరిశీలిద్దాం. “గోవింద నామమును పేరు ఈ పాటలలో ప్రతివరణము చివర గోవిందాయను పదముండుట వలన గలిగినది స్త్రీలు (అధికముగా వితంతువులు) గోవింద నామ స్మరణము చేయుదు రామాయణగాధను చెప్పుకొను పాటలివి”³⁴ గోవిం

32 ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర పుట-80 ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు

33 ఆంధ్రమహా భాగవతము 10-505

34. తెలుగు జానపద గేయ సాహిత్యం : పుట 92

దుని మీద పొడిన పొడిలైనా రామానుజ సంబంధి పొడిలైన విష్ణుతత్త్వమును ప్రతిపాదించునవే కదా !

‘ఊయెల పాట’ అని పేర్కొనక పోయినా యశోదను వర్ణించు సందర్భంలో బాటలైన శ్రీకృష్ణుని జోకొట్టి పాటలు పాడెడిదని పోతన్న వ్రాశాడు .

“బాట సంకించి పాడెడి పాటవలన
దరువుగురొత్త బెరుగింత దరువ జొచ్చె”³⁵

శ్రీనాథుడు - శ్రీనాథుడు భీమేశ్వర పురాణం, శివరాత్రి మాహాత్మ్యం, పల్నాటి పీఠచరిత్రలోనూ జానపద దోరణుల్ని ప్రవేశపెట్టాడు అందుకే కాబోలు శ్రీహరి ఆదిశేషువుగారు శ్రీనాథ మహాకవిని జానపద కవి అని పేర్కొన్నాడు “శ్రీనాథుని జానపద కవులలో చేర్చినందుకు కొందరు విమర్శకులు తమ అసంగీకారమును వెల్లెబ్బారు కాని జానపదులు రచించినవీ, జానపదులకోసం రచితమైనవీ జానపద రచనలను ఉచితమని నా అభిప్రాయము. అందువలన శ్రీనాథుని విద్యత్కవులలో విద్యత్కవియనీ, జానపద కవులలో జానపదకవియనీ పరిగణించుట సరిగ్గా నా యుద్దేశము”³⁶

శ్రీనాథుడు ‘భీమేశ్వర పురాణము’లో యక్షగానాన్ని, జాజరపాటను పేర్కొన్నాడు వ్యాసాదులు దక్షామామలలో ప్రవేశించు సందర్భంలో దక్షా రామమును వర్ణిస్తూ యక్షగానాన్ని ప్రస్తావించాడు,

“కీర్తింతు రెద్దాని కీర్తి గంధర్వులు
గాంధర్వమున యక్షగాన సరణి”³⁷

యక్షగానానికి సంబంధించిన గేయభేదము తెన్నో శ్రీనాథుని కాలానికి ఐదు శతాబ్దం చెందాయని ఊహింపవచ్చు

భీమేశ్వర పురాణములోనే వసంతర్తు వర్ణనలో జాజర పాటను పేర్కొన్నాడు :

85. ఆంధ్ర మహాభాగవతము - 10-854

86 జానపదగేయ వాఙ్మయ పరిచయము పుట-7, 1987

87. భీమేశ్వర పురాణము 8-85

“జాదుర జాదురంచు మృదు చచ్చరి గీతులు వారణి రసా
స్వాదయ దాదిరేకముల జుద్దిక కాయగ దక్ష వాటికా
వేదుల మీదటన్ గనక వీణలు మీటుదు బాదిరచ్చరల్
మోద మెంర్పగా భువన మోహన విగ్రహ భీమనాథునిన్”³⁸

జాదుర జాజర ఒకదేనని శబ్దరత్నాకరము నూడిస్తుంది “తెలుగున జాదము,
జాజము = విరవాది, విరవాణి - జాది-జాణి మొదలైన పదములవలె జాదర
జాజర అయినది”³⁹

నాదన సోమనాథుడు జాజర పాట బ్రాహ్మణ వీట రాణిందేనని పేర్కొనగా
శ్రీనాథుడు అప్పరసలు పాడిరని చెప్పెను వసంతకాలంలో భీమేశ్వరునికి
మోదం కలిగించుటకై అప్పరసలు పాటను (జాజర) పాడుచుండిరి ఈ జాజర
పాటను తెలంగాణ ప్రాంతంలో నేటికీ పాడుచుండడం గంధవి పూర్వమే ఉదా
హృతం.

‘శివరాత్రి మాహాత్మ్యము’లో శ్రీనాథుడు ఎత్తిలి, పంజశము, ధవళ
గీతాల్ని పేర్కొన్నాడు. గర్భవతియైన సుకీంకు సీమంత పుంసవనాలు జరిపిన
సందర్భంలో పట్టణంలోని ప్రజలు స్వత్యం చేస్తూ పాటలు పాడిరని వర్ణించ
బడింది.

“వేడ్క స్వత్యంలు రాడిరి వీధులందు
బాడిరెత్తిలి, పికతువూ పంచవమున
పంజశంబున ధవళ ప్రబంధగీతి”⁴⁰

పై పద్యంలోని “ఎత్తిలి ఒక విధమగు దేశిగానమని తోస్తున్నదని”⁴¹ సురవరం
ప్రతాపరెడ్డి గారు పేర్కొన్నారు. “పంజశము” అనగా ‘పంచాలి’ అని శబ్దరత్నా
కరం అర్థాన్నిచ్చింది. “పాంచాలి గీతికా విశేషమని”⁴² సురవరం ప్రతాపరెడ్డి

38. భీమేశ్వర పురాణము 5-108

39 శబ్దరత్నాకరము పుట - 842 - 1989

40 శివరాత్రి మాహాత్మ్యము 2-54 ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు 1988

41 ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర . పుట 174 ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు

42 ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర . పుట 178 ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు

గారి అభిప్రాయం ధవళగీతాల గురించి పలువురు విమర్శకులు నిర్వచించారు, శబ్దరత్నావళిలో.

“ధవళః రాగవిశేషః పరతమతే

హిందోళ రాగస్య అష్టమ పుత్రః

ఇతి సంగీత శాస్త్రమ్” అని చెప్పబడింది ధవళముల గూర్చి అచార్య యస్య జోగారావుగారి అభిప్రాయమిది “ఇది యొక మంగళగీతము ప్రాచీన కాంతునుండియు : హం యక్షగానములందు బ్రయోజ్యమగుదు వచ్చి నది ముత్తైమవలు హారతిపట్టు సందర్భమున గన్పట్టును దీనినొక హారతి పాట యుచున్నను ధవళ శబ్దముచతు కర్పూర విశేషమునయు నర్థము కర్పూరము తెల్లనిది ఆ రాత్రిక ముఖ్యద్రవ్యము. అందులకే హారతి పాటలకును ఆ పేరు వచ్చియుండును”⁴³

“ధవళగీతాలు జయోన్మితంగా వుండడం, అశ్రీవాదాత్మకంగా వుండడం వివాహ సమయాల్లో పాడబడడం వ్యవ్యంజాలుగా వుండడం”⁴⁴ అనేవి ధవళ గీతాల లక్షణాలుగా డాక్టర్ పొన్నా లీలావతమ్మగారు పేర్కొనిరి పద కవితా విశామహదై న లాళ్ళపాక అన్నమాచార్యుడు ధవళాల్ని రచించి కీర్తన చేయడం జరిగిందని విమర్శకుల అభిప్రాయం.

శ్రీనాథుడు కాళిఖండంలో కూడా ‘పంజరము’ను పేర్కొన్నాడు.

“పాడిమెచ్చిందె నొకయింతి పంజరమున”⁴⁵

పెదసాటి ఎఱ్ఱనార్యుడు : ‘మంహళ చరిత్ర’లో మల్లిక పుష్పగంధులు శ్రుతిగూర్చి పదములు, చిందులు, గీతప్రబంధాల్ని పాడుకొందురనీ, దేశ రచనలని పేర్కొనబడ్డ మంజరుల్ని, ద్విపదల్ని చదువుకొందురని క్రింది పద్యంలో వర్ణించబడినది

“స్వరమండలంబును జంత్రంబు నొకవేళ

నింపుమీరిగ వాయించు చుండ

43. ఆంధ్ర యక్షగాన వాఙ్మయ చరిత్ర పుట- 884

44. అన్నమయ్య సంకీర్తనల్లో జానపదగీయ ఫణితులు - పుట 122

45. కాళి ఖండము 8-206 చావిళ్ళ ప్రతి

కిన్నెరపీఠము గేరిమై నొకవేళ
ముట్టి చూతురు జగన్మోహనముగ
సొంపుదండెలు క్రుతిగూర్చి యొకవేళ
పదములు జిందులు బాడుకొండ్రు
గీత ప్రబంధముల్ కేళిశిక్కిరి పంతు
లనుకొందు రొకవేళ మనసులలర
నార్యవృత్తంబులును జార్జికావళియును
మంజులు ద్విపదలును సమంజసముగ
జదువుకొనుదుండు రొకవేళ సరసలీల" 46

పాంచేకరి కదిరీపతి : శుకన ప్రతిలో సువ్వాలు, శోభనములు, ధన
శములు, గోబ్బిపాటలు, జోలపాటలు, ఏలపాటలు సందర్భానుగుణంగా పెక్కిన
విధాయి మంత్రసాని ఒకతె శుభవతి అనే స్త్రీకి తన అక్కరతిమిత్రమై
సువ్వాలు, శోభనములు, ధనశములు మొదలైన పాటలు నేర్పినదని వర్ణించబడిన
పద్యమిది

“ఆ లలనామణి కాగ
య్యాళి యొకానొక్కవేళ నక్కజుతో ను
బాల్వ నోభనములు ధన
కాలు నొదలైన పాటలం దగనేర్చున్” 47

సువ్వాలి, శోభన, దవళాలు స్త్రీలు పాడే పాటలని పై పద్యాన్నిబట్టి తెలుస్తుంది.
“సువ్వాల” అనగా అడువారు పెండ్లిండ్ల యందు ‘సువ్వి’ అను పదముతో ఆలా
పము చేసి పాడెడు పాట” అని శబ్దరత్నాకరం తెలుపుతుంది

సోబాన, సోలనము, శోభనము అనే మూడు పదాలు శబ్దరత్నాకరంలో
కలవు. మూడింటికి తరువేరు అర్థాల్ని ఇవ్వడం జరిగింది. ‘సోలన’ అనగా ఒక
దినము పెండ్లిపాట అనీ, ‘సోలనము’ అనగా మంగళము అనీ ‘శోభనము’ అనగా

46 మలహరి చరిత్ర . పుట : 20 శృంగార కావ్య గ్రంథమండలి 1940

47. శుక న ప్రతి - 1-525 ఆంధ్రప్ర.సా. అకాడమి 1979

గ్రహయోగము, సుందరం అనే అర్థముగలవు. 'శోభనము' పాటకు ఆచార్య యస్మి జోగిగాపుగారి వివరణ ఇలా ఉంది.

"దాని పేరే తిప్పచున్నట్టిది యొక శోభన గీతము తఱచు వివాహ సందర్భములందు మంగళహారతుల వేళను, మంగళ స్నానాదిక సమయములందు బ్రయుక్తమైనది తఱచు ధవళము తోడి జంటపాటవలె గన్నట్టును ఇది యాడుచారి వేడుకపాట కాని విష్ణుమాయా విలాసమున "తాళ ద్వనితో నెమలు నటియింపును వీణాముని వాడదుడు శోభనము వినిపించెన్" అనియున్నది. ఇది సాధారణముగా వ్యవ్యంతులము చివర 'శోభనమే' అనునదూతపదముగా వచ్చుచుండును దీని రచనా ప్రక్రియకొక నియతిలేదు గతి వైవిధ్యము బహుళము" ⁴⁸

ధవళులను గూర్చి పూర్వమే చర్చించబడింది మరొకచో కూడా "వైట జార్చులును సొబాన పాటలు" (8-849) అని ప్రయోగం కలదు.

రెడ్డిసాని మన్మథావస్థను వర్ణించు సందర్భంలో 'గొబ్బి పాటల్ని పేర్కొనెను

"తెలుకునందములు గొబ్బిళ్ళ పాటల కొప్పు
నవరించు నేర్పు లేనన్నవగలు" ⁴⁹

గొబ్బి పాటల్ని గూర్చి సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు "గొబ్బి యనునది గర్భ తదృవమై యుండును. స్త్రీలు వలయాకారముగా చప్పట్లు చరచుచు పాడు పాటల్ని గొబ్బిళ్ళ అందురని" ⁵⁰ వివరించారు.

ఈ స ప్రతిలోనే "బాపనమ్మ పాటల"ను పేర్కొన్నాడు. బహుళ ఆనాడు బాపనమ్మల పాటకు విశేష ప్రధారం ఉండేదేమో! ఆ పద్యమిది.

"మన్నపురుషుని తెడనాడు మగువమీద
బోయి పులుగాని పురుషయి పుట్టననుచు

48 ఆంధ్ర యక్షగాన వాఙ్మయ చరిత్ర - పుట 847

49 ఈకన ప్రతి 2-484

50 ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర : పుట 880

బావనమ్మలు చెప్పిన పాటమేలే
యనుచు నేనుందు కనుదూఱుకొనగ వెఱచి”⁵¹

ఏలపాటల ప్రస్తావన కూడా కలదు.

“వీధినేగకు బ్రౌథవిటడు పాడెడు వింత
యేల పదాలట్టె యాలకించు”⁵²

కొందరు పథికాంగనలు తమ పిల్లల పాఠశాలలపై ముద్దాడుచు పాడిన పాటల్లో జోలపాటల ప్రస్తావన కలదు.

“అగ్గలపు నిగ్గులు గల పాలబుగ్గలపై ముద్దాడి నిద్దంబులై
వైణవదోలికల బాలకుల నునిచి జోలలు వాడుచు”⁵³

అని వర్ణించాడు ఊయెలను ఊపుచు జోల పాటల్ని పాడడం నేటికీ మనం చూస్తుంటాం

హలాంకుడను రెడ్డి భార్య ఏకులు వడికించు నన్నివేళాన్ని వర్ణించుపట్టి
‘దూది పాటల్ని’ పేర్కొనడం జరిగింది :

“ప్రాయంపు పడుదుల బనిగొంటివే దూది
యనెడి పాటలదేనె చినుకులీన”⁵⁴

తేనెచినుకులీను నట్టివే దూదిపాటలని భావం. ఈ దూది పాటలనే ఆచార్య
బి. రామరాజుగారు ‘రాట్నముపాటలై యుండునని’⁵⁵ అన్నారు

కొబిలిగోపరాజు :- “సింహాసన ద్వాత్రింశిక”లో వేసిన కాలమును
వర్ణిస్తూ వెన్నెలగుడి పాటల్ని ప్రస్తావించాడు

51 శుకన ప్రతి 3-148

52 శుకన ప్రతి 2 - 172

53 శుకన ప్రతి 3 - 450

54 శుకన ప్రతి 2-422

55 తెలుగు జానపద గేయ సాహిత్యము పుట - 58

“బద్ధిదేసి గంజియైనను నం బలైనను
 నెనవల్లగా ద్రాగి యెచటనైన
 బడియుండి వెన్నెల గుడి పాట
 వాడగా బేదలకాత్మ సంప్రీతిగలుగు”⁵⁶

రామరాజ భూషణుడు : ‘వసుచరిత్ర’లో జోలపాటల్ని, గొనలు పాటల్ని ప్రస్తావించాడు

గిరిక బాల్యక్రిడల్ని వర్ణించు సందర్భంలో జోలపాట పాడుటను వర్ణించాడు.

“జలంకం బార్చి పాండు జలజాద్రాద పాళికగప్పి తమ్మినం
 కుల దెలిదేనెలుగ్గులిడి క్రొందరగల్ గదలించు కల్పితో
 డైలల గుమారు ను తును ఘటించి భజించు నడింలామ కో
 మలకుము దాగలాళికుల మంజురవంబున జోల పాడుచున్”⁵⁷

పసిపిల్లల్ని నిద్రపుచ్చడంకోసమై తల్లులు పాడేపాటల్ని జోల పాటలని అంటారు “జో అచ్యుతానంద జో జో ముకుంద రావెవరమానంద రామగోవిందా” అని చిన్నపిల్లల్ని నిద్రపుచ్చుతూ పాడిదం ఇప్పటికీ మన ఇంట్లో చూస్తూనే ఉన్నాం. జోల పాటలను గూర్చి ఆచార్య రామరాజుగారు “గృహశ్రీ కవనమున జోల పాటలు ముఖ్యములు. లాలి పాటలు పిల్లల వాడించుటకును, జోల పాటలు పిల్లల జో కొద్ది నిద్ర పుచ్చుటకును పాడెదరు ఇవి కంకరాభరణ, నవరోజు, ఆనంద భైరవి, శ్రీరాగము అందుండునవి అన్నారు.”⁵⁸

మరో పద్యంలో గొనలు పాటల్ని పేర్కొన్నాడు

“గొనలు పాటలు నేర్పు గుముదర సామెద
 సామెద మధుపకుద్ధాంత సమితి” (8-28)

56 సింహాసన ద్వారాంత 9-5

57 వసుచరిత్ర 8-27, కేషాచలం అండ్ కో.

58. తెలుగు జానపద గేయ సాహిత్యము - పుట 472

'గొనము' అనగా 'మనోజ్ఞము' అనే అర్థాన్ని కల్పరత్నాకరం సూచిస్తుంది. మనోజ్ఞమైన పాటల్ని పాడి అనందింపజేసే వారేమో

పింగళి మారవ :- 'కళాపూర్ణోదయము' నందు పల్లెపాటల్ని, పెండ్లి పాటల్ని, జోల పాటల్ని సందర్భానుగుణంగా ప్రస్తావించాడు జా బవతి వీణ ముట్టి వాయిస్తూ పాడిన పాటల్ని ఇలా వర్ణించాడు

“గ్రామ విశేష మూర్చనలేరు పడ మంద్ర
మధ్యమతార సామాగ్రి దనర
తాతు మాతువులు గీత ప్రబంధములందు
నసమాన లీలమై నతిశయిల్ల”⁵⁹

“గ్రామ విశేషమూర్చనలు” అనగా పల్లెపాట విశేషమని అర్థం చెప్పకోవచ్చు. మధురలాంసను నిద్రపుచ్చుటకై తల్లిదండ్రులు జోల పాటలు పాడిరట,
“పొలుపుగ దన్నువే నెదుర పుచ్చుటకై తమ తల్లిపైడి యు
య్యల నిడియాడ.జో గువలయాధిపు పాటలు పాడినంగరం
బలరుచు గేరికేరినను నన్యుల పాటలు పాడినంగరం
బలయు నేడ్చులోకులపురాపతి భక్తి యటంచు నవ్వగన్”⁶⁰

కువలయాధిపుడైన చంద్రుని పాటలు పాడితే బాలిక సంతోషంతో కేరికలు కొడుతుందని వర్ణించడాన్ని బట్టి చూడగా జోలపాటలు చంద్రునికి సంబంధించి ననై కూడా ఉంటాయని ఊహింపవచ్చు

మధురలాంస కళాపూర్ణం వివాహాన్ని వర్ణించే ఘట్టంలో పుజ్య స్త్రీలు పెండ్లి పాటల్ని పాడిరని చెప్పబడింది

మంగళ సూత్రము గట్టెగు
రంగాక్షి సలతనంగ రాజేంద్రుడు పు

59 కళా పూర్ణోదయము 21-27

60 కళాపూర్ణోదయము 81-195 ఆంధ్ర సా అకాడమి

జ్యాంగనల పెండ్లి పాటలు

మంగలికోళ్ళ మృదుగీతి మధురిమ నెనయన్" ⁶¹

పెండ్లికి సంబంధించిన పాటలు ప్రచారంలో కలవు. ఆచార్య బి రామరాజు గారు కొన్ని పెండ్లి పాటల్ని ఇలా వివరించారు " కల్యాణ పాటలు, గంధం పాటలు, కొట్నాల పాటలు, తలుపుదగ్గర పాటలు, బంటులాట పాటలు, బువ్వము పాటలు, వదూవరుల పాటలు, ఆలుక పాటలు, ముఖము కడుగుపాటలు, కట్నాల పాటలు, పతిభక్తి పాటలు, మిథున విడెముల పాటలు, అవిరేణి పాటలు, అప్ప గింతల పాటల వంటివిగాక ప్రతిబిన్న విషయమునకు అనగా పసుపునకు, తిలక మునకు తలంటుకు, కిరీటకు, వసంతము లాటకు, పాసుపుకు కూడా పాటలు పాడుదురు " ⁶²

"ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము"లో సూరన ఏల పాటల్ని పేర్కొన్నాడు

"నానా కాళములు యదోక్త స్ఫూర్తి

ఖరగు నేలాది ప్రబంధవయము" ⁶³

ముక్కుతిమ్మన :- "పారిజాతాపహరణము"లో యక్షశారి ప్రజలు 'మేళము'గా నేర్పడి పాటలు పాడుచున్నారని వర్ణించెను.

"యక్షులు వీరలో యతివ | మేళము గూడి

పాడుచుండురు దిక్పాల నభర" ⁶⁴

'మేళము' అనగా గుంపుగా కలిసి ఆడుటలేదా పాడుట అని అర్థం. 'భోగము మేళము' అని ఒకప్పుడు ప్రచారంలో ఉండేది. ఇప్పటికీ కర్ణాట ప్రాంతంలో గౌరవయ్యలు గుంపులుగా చేరి పాటలు పాడుతూ నృత్యం చేయుటను 'గౌరవ మేళ' అని పిలుస్తారు.

61 శకాభిషేకదయము 7-75 ఆ ప్రసా అకాడమి

62. తెలుగు జానపద గేయ సాహిత్యము పుటలు 477, 478

63 ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము 4-89 వావిళ్ళ వారి ప్రచురణ

64. పారిజాతాపహరణము 2-93

చేమకూర వేంకటకవి :- 'విజయవిలాసము'లో ధవళములను, బరేని పాటలను ప్రస్తావించడాన్ని బట్టి చూడగా ఆనాటి కాలంలో అవి బహుళ ప్రచారంలో ఉండేవని చెప్పవచ్చు. మణిపురంలో వనవిహారం చేయుచున్న రాజు తనయం చేష్టల్ని వర్ణించు సందర్భంలో ధవళగీతాం ప్రస్తావన కలదు :

“మంగళ స్నాన సంక్రమము దెల్పెడిరీతి
గెలన గెందామర కొలనదేలి
ధవళముల్ విని చొక్కు హవణుదెల్పెడు లీల
హాళి గోయల పల్కులాంకించి”⁶⁵

సుతద్రాష్టనులను పెండ్లికొడుకు పెండ్లికూతురుగ అలంకరిస్తూ ధవళములు పాడిరని వర్ణించాడు,

“కట్టరి మంచిలగ్నమున గంకణముల్ కరపంకజంబులం
బెట్టిరి మేనులన్నలుగు మేలి మృగీమద కుంకుమంబులం
జుట్టిరి కైశికంబుల వికృత మనోహర పుష్పమాలికల్
వట్టిరి పేరంటాండు ధవళంబులు పాడుచు సుల్లభంబులన్”⁶⁶

పేరంటాండు పెండ్లి సమయంలో పాడిరని చెప్పడంవల్ల ధవళములు పెండ్లి పాటలకు సంబంధించినవని తిఠిహితవచ్చు.

సుతద్రాష్టనుల వివాహవర్తన సందర్భంలోనే మరోచోట ముత్తైదువలు బరేని పాటలు పాడుచు బరేనికుండలు తెచ్చిరని వర్ణించబడింది.

“బరేని గొనివచ్చి రైదువుల్ పాటలు
పాడుచు శుభవేళ వేడుకలర”⁶⁷

అవిరేణి, బరేని రూపాంతరాలు. అవిరేణి పూజను గూర్చి అచార్య బి రామరాజు ఇలా వివరించారు. “బ్రాహ్మణేతరులందరిలోను అవిరేణుల పూజించుట కలదు.

65. విజయవిలాసము 1-129 వావిళ్ళ ప్రతి 1985

66. విజయవిలాసము 3-76 వావిళ్ళ ప్రతి 1985

67. విజయవిలాసము 3-95 వావిళ్ళ ప్రతి 1985

లగ్నమునకు పూర్వమే యవిరేణుని నిల్పెదరు ఇది లక్ష్మీపూజ. వధూవరులకు శుభము ఆశించి చేయునట్టిది కుమ్మరి క్రొత్త పెద్ద కుండలను అలంకరించును. కుండలపై నుండు చిత్రములం దొక్కొక్కప్పుడు పల్లకీపై నెక్కిన వధూవరులు గూడ చిత్రింపబడుదురు పత్రములు, ఫలములు, పువ్వుములు చిత్రింపబడును. లగ్నమునకు పూర్వము పురోహితునితో వధూగృహము నుండి కొందరు పోయి కుమ్మరికి శావంసినది యిచ్చి అవిరేణుని దెచ్చికొందురు ఇంటికి తెచ్చి వానినొక చోట ధాన్యముపై నిలిపి లక్ష్మీదేవినావాహన చేయుదురు. అట్లు నిలిపిన అవిరేణులను పూజించుచు పేరంటాండు పాటలు పాడెదరు వానినే అవిరేణి లేదా బరేణి పాటలని పిలుస్తారు. తెంగాణంలో ఈ విరేణిపూజ ఈనాటికి పెండ్లి సమయంలో జరుపడాన్ని మనం చూడగలము

ఇంతవరకు తెలుగు శిష్టసాహిత్యంలోని జానపదగేయ (కథారహిత) ధోరణుల్ని గూర్చి పరిశీలించడం ఇరిగింది.

జానపద కథాగేయాలు

గేయాలు, కథాగేయాలు రెండూ ఒకటే కాని వేరువేరు మాత్రం కావు. భావప్రధానమైనవి గేయాలు కాగా కథాంశాలు ప్రధానమైనవి కథాగేయాలు. రెండూ పాడబడేవే ఏదో కథను ప్రధానంగా ఎన్నుకొని కథను తెలియజెప్పటమై గేయంగా పాడి వినిపించడంవల్ల వీటిని కథాగేయాలని పిలువడం జరిగింది. కథాగేయాన్ని డా ఆర్వీయన్ సుందరంగారు ఇలా నిర్వచించారు. "వాగ్రూపమైన సంప్రదాయం కలిగి, తరతరాలుగా అనేక పారాంతరాలతో ప్రచారం పొంది, సామాహిక విశాసం కలిగిన కథాగేయాలే జానపద కథాగేయాలు".

తెలుగు సాహిత్యంలోని జానపద కథాగేయాల ప్రస్తావనను గూర్చి పరిశీలిద్దాం.

పొల్కురికి సోమనాథుడు

జానపద విజ్ఞాన పిష్యాలనెప్పుడో తన కావ్యాల్లో ప్రవేశపెట్టినవాడు పొల్కురికి సోమనాథుడు. జానపదగేయ రీతుల్ని, వృత్తాల్ని, నృత్యరంగిమల్ని పొల్కురికి సోమన పేర్కొన్నట్లుగా మరే తెలుగు కవి పేర్కొనలేదన్న అతిశయోక్తి కానేరదు. "ఆతత బసవపురాతన తత్కగీతార్థ సమితియే మాతృకగా" తాను బసవపురాణం రచిస్తున్నట్లు చెప్పుకన్నాడు.

'పండితారాధ్య చరిత్ర'లో శ్రీగిరి పరుసలై వచ్చిన శివభక్తులను గూర్చి సోమన వర్ణించెను ఇంగమకొట్ల నడకల్ని, వృద్ధప్రేమల నడకల్ని, మింద ఇంగముల, శీలవంతుల, విరక్తుల, శివయోగుల, అఞ్ఞానయోగుల, పుణ్యాంగనల, జోగుల, పిచ్చకుంటుల, చెంచు ధర్మాత్ముల నడకల్ని వర్ణించు సందర్భంలో భక్తులందరునూ పాటలు పాడ, చూ, ఆటలాడుచూ, శివభక్తుల కథల్ని పాటలుగా పాడుచూ పోవుచుండిరిని చెప్పబడెను కావుననే దాక్షణ నాయని కృష్ణకుమారి గారు "సోమన నాటికి శివభక్త కథలను పాటలరూపమున వెలారెచ్చిడి పిచ్చకుంటుండిరి" అని పేర్కొన్నారు.

1 ఆంధ్రుల జానపద విజ్ఞానం పుట-రికి ఆకాడమీ ప్రచురణ

2 జానపద గేయగాథలు - పుట-24 ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు

‘వర్వత ప్రకరణం’లో భక్తులు వివిధ కథల్ని పాటలుగా పాడేవారని వర్ణించాడు ,

“... శ్రీ బసవపురాణంబు
నేంబు వెట్టంగ నింపుసొంపారు
శ్రీలిదే గ్రామదు జడివెడువారు
జాతుర్యమెసగ బసవదండనాథు
గీతంబులాదిగా గీతాదులైన
సకల పురాతన భాగవతములు
బ్రకటించి ప్రకటించి పాడెడువారు
జడుపుల బాటల సంగతిలేమి
బొదలి మాటలయందు పొగడెడివారు”³

దండనాథుడైన బసవని కథల్ని పాటలుగా పాడుకొనెడివారని తెలుస్తుంది.

మరోచోట భక్తులు భారతాది కథల్ని, తోలుబొమ్మలాటగా ఆడిపాడి విని పొందే వాళ్లని పోషన వర్ణించాడు

“భారతాది కథల జీరమణుగురి
సారంగ బొమ్మల నాడించువారు
గడు నద్యుతంబుగ గంబనూత్రంబు
లదరంగ బొమ్మల నాడించువారు
నాదట గంధర్వ యక్షవిద్యా ధ
రాదులై పాడెరు నాడెడువారు
వివిధ ప్రవృత్తివేషముల్ దాల్చి
యధికోత్సవము డులుకాడనట్లాడు”⁴

భారతానికి సంబంధించిన కథలను తోలుబొమ్మలాటల ద్వారా అడూరూ పాటలు పాడుతూ సృత్యం చేయడం కన్పిస్తుంది. అట, పాటలతోకూడి ఉండి ప్రదర్శన యోగ్యంగా కథాగేయాలుంటాయని తెలుస్తుంది కావుననే రాక్షసు నాయని కృష్ణ

3 పండితారాధ్య చరిత్ర - వర్వత ప్రకరణం పు-428

4 పండితారాధ్య చరిత్ర-వర్వత ప్రకరణం-పుటలు-425, 428

కుమారిగారు “జానపద గళనాళ వినిర్గతములై, యనంస్కృతములై యక్షరగణ నిబద్ధములు కానివై, తేవలము గేయగుణమును కలిగియుండుటయే కాక కింది స్పృత గుణమును కూడ కలిగి ప్రదర్శనార్హతను సంతరించుకొనిన కథలు కలిగినవే కథాగేయమునీ, కథకుడు కాలికి గజ్జికట్టి చేతవాడ్యములు ధరించి, వంతపాట గాండ్రు సహాయమున నావేశపూరితుడై, కిందిదవయవ బాంసమున, పదవిన్యాసమును లయకర్తముగ ప్రజానమూహము నెదుట గానము చేయుచు” అని వివరించారు.

పర్వత ప్రకరణంలో ఆంధ్రదేశము పరుసను గూర్చి వర్ణించు సందర్భంలో శివభక్తుల కథల్ని పాటల రూపంలో భక్తులు పాడుచూ స్వత్యం చేస్తున్నట్లు చెప్పబడింది

“జేడుకో మల్లయ్య జేడుకొమ్మనుచు
గనుకని పాటలు గట్టి పాడుచును
జని చని చిందుల జతుల కాడుచును”

మరియు

“సంగద బసవన్న శరణు కోలుతు
బండితారాధ్య శ్రీపతి పండితయ్య
బండార బసవయ్య బాయక కోలుతు
శంకరదాసమయ్య తెంకమంచయ్య
బంకయ్య శివరాత్రి సంతకయ్య శరణు
యేలేకులేతయ్య యిందె శాంతయ్య
మొగళి మారయ్య మున్నయ్య శరణు
బొహరి బ్రహ్మయ్య బొది రాజయ్య
కోహరి బ్రహ్మయ్య గొగ్గయ్య శరణు
కిన్నర బ్రహ్మయ్య తేకిరాజయ్య
కన్నడ బ్రహ్మయ్య గణదాసి శరణు

5 తెలుగు జానపద గేయగాథలు పుటలు-20, 21

6. పండితారాధ్య చరిత్రము . పర్వత ప్రకరణం పుట-370

బాచయ్య నవరద బాచయ్య బిల్లు
 బాచయ్య మడివాలు మాచయ్య శరణు
 సిరిగిరి శరణు శ్రీగిరినాథ శరణు
 సిరిగిరి మల్లయ్య శరణు శరణు
 అనుచు స్త్రీయ నుమ్మియాడుచు బాడు
 చును జేర్చిపేర్చి యుత్సుకతమైనదవ”

శివభక్తుల కథల్ని పాటలుగా గట్టి పాడుచూ అడుచూ శ్రీపరవ్రతమునకు నడచు
 చుండిరట

శ్రీనాథుడు : శ్రీనాథుని ‘పల్నాటి వీరచరిత్ర’ ఆంధ్రదేశంలో ప్రసిద్ధ
 మైన వీరగాథా ద్వైపదకావ్యం అనలైన పల్నాటి చరిత్ర నేడు లభ్యమగుట
 లేదని విమర్శకుల అభిప్రాయం

‘పల్నాటి వీరచరిత్ర’లో బాలచంద్రుని తల్లి భారతాది కథల్ని వినుచుని
 చెప్పి విప్రులను పిలిపించి వాళ్లచేత భారత కథను వినిపించినట్లు వర్ణించబడింది

“ఆటపాటలపైన అలసీతివేని
 వివవయ్య బాబుడ విశదంబుగాను
 విలుదుల విప్రుల వీల్య ఇంచి
 వినుము భాగవతంబు విజ్ఞానమొదవ
 భారత రణకథ పాటించి వినుము
 భీష్ముడొనర్చిన వివిధ శౌర్యముల
 అవలితబుద్ధితో అలింపు పుత్ర
 ద్రోణుండు నెరపిన దోర్బం గరిమ
 మనమున ఇట్టింపుమానిత సుతుడ
 కర్ణుండు జూపిన పునపరాక్రమము
 నూత్నబుద్ధితో జూడుమ తనయ
 కల్యాణియందున్న శత్రువాతురిని
 జాగరూకతమెయి చర్చించుకొడుక

దుశ్యోధనుని మానధూర్యహ వదిమ
అసక్తి తోడుత అరయమాత్మజాడ
బాపంబు విడిచిన సవ్యసాచికిని
కృష్ణుడు చెప్పిన గీతలయందు
కర్మరహస్యముల్ గాంచు కమార
నేర్చినవానిని నేరుపుమీర
దృఢ దైర్యమున ఆవరింపగవలయు॥

వినుకొండ వల్లభరాయుడు : క్రిడాభిరామంలో పల్నాటి పీఠుల కథను వర్ణించడం జరిగింది గోవిందశర్మ ఓరుగల్లులో ప్రవేశించినంత పలనాటి పీఠపురుషుల వరమదై వచ్చిన శివలింగ భవన వాటిలో పీఠాసీకంగా పాడుచు పలనాటి పీఠుల ద్వైపద ప్రబంధమును కథగా చెప్పడం విన్నాడట. సుమారు పది పద్యాల్లో పల్నాటిపీఠుల కథ చెప్పబడింది.

పల్నాటి పీఠుల చరిత్రను తెలుపు ద్వైపద ప్రబంధమును పీఠాసీకంగా పాడుచుండుటను వర్ణించిన పద్యాన్ని చూడుడు .

“ద్రుతతాళంబున పీఠగుంభితక ధుంధుంఠితాత్కారసం
గతివాయింపుచు వాంతరాళిక యతిగ్రామాభిరామంబుగా
యతిగూడం ద్వైపద ప్రబంధమున పీఠాసీకముం బాడెనొ
క్మత ప్రత్యక్షరముం గుమారకులు పట్కారంబునందూలగన్”

పల్నాటిపీఠుల కథను పాడునపుడు వాళ్లు చేయుచున్న అభినయాన్ని వర్ణించిన పద్యమిది .

గర్జించియరసి అంఘాశాండ యుగళంబు
పీఠసంబెరుకోల ప్రేయునొకడు
ఆలీధపాద విన్యాస మొప్పగ ప్రాతి
కుంతాభినయము గైకొను నొకండు

8. పల్నాటి పీఠచరిత్ర పుటలు-82, 83, 2వ భాగం

9. క్రిడాభిరామము 118 వ పద్యం, తాత్పర్య వర్ణితేషన్, 1977

విగువు గన్నుల నుల్లు వెదరు జావులలోడ
 పీక్కిర మొనరించు బెలుచనొకడు
 పటు భుజావర్షం పరిపాటి ఘటియిల్ల
 ధరణిహానినీటింది చాటునొకడు
 ఉడ్డి ప్రకటింప నొక్కరుండోల వాడు
 బయలు గుఱులు బంజిల్ల బలపు నొకడు
 కొడుము చాటింపు చును బెద్దగొలుపులోన
 బడలి పల్నాటి పీరుల వాడునపుడు" 10

పల్నాటి వీరచరిత్రాన్ని పల్నాటి వీర భారతం అని కూడా అంటారు. భారతంలో లాగే పల్నాటి వీరచరిత్రలో రాజ్యభాగం కోసం అన్నదమ్ములు యుద్ధం చేయడం ప్రధాన కథావిషయం. తైవ వైష్ణవ విభేదాలే పల్నాటి పీరుల యుద్ధానికి కారణమని శ్రీహరి ఆదేశమవు గారంటారు "వీరతైవానికే, అప్పుడే పల్నాటిలో కాలానికొని ప్రబలమవుతున్న వైష్ణవానికే కలిగిన సంఘర్షణ కూడా ఈ వీర భారతంలో ద్యోతకమవుతుంది ఈ తైవవైష్ణవ మత సంఘర్షణే వీర చరిత్రానికి మత ప్రాముఖ్యం కలిగేటందుకు కొంత కారణమేమోనని నా అభిప్రాయం" 11.

అయితే పల్నాటి యుద్ధానికి కోడి పోరు, చావ కూడు సిద్ధాంతం ప్రథమ కారణాన్ని క్రింది పద్యం చెబుతుంది

"అరువల్లి నాయరాలి దుర్మతంబు
 కోడిపోరు చావకూటి కడుపు
 ప్రథమ కారణములు పల్నాటియే కాంగ
 వీర పురుష సంప్రచారమునకు" 12

పల్నాటి వీర కుమారుడు వేషధారణాన్ని గూర్చి పాశుచున్నదని వర్ణించబడిన పద్యం ఈ విధంగా కనిపిస్తుంది .

10. క్రిడాభిరామము . 117 వ పద్యం

11 శానపదగేయ వాఙ్మయ పరిచయము, పుట 80, 1987 ప్రచురణ

12 క్రిడాభిరామము : 119 వ పద్యం : కాకతి పబ్లికేషన్స్

“పచ్చని పిండి గంధమును బాలముసేనయు నెఱ్ఱె హూపులన్
గ్రుచ్చిన కంఠమాల్యములు గొప్పన గల్గిన వేణి బంధముల్
కుచ్చుల వీరనఁబెటయు గ్రొత్త మణుంగగు కాసెపుట్టమున్
అచ్చుల కెక్కినట్టి రవణులు పీఠ కుమార కోటికిన్”¹³

దీరులైన వీర పురుషుల బలిహోన్ని వల్ల దేశాలందు అనేక విధాలుగా
చెప్పుకొందరని వర్ణింపబడిన పద్యం.

“ఇచ్చోట భుజించి రేక కార్యస్తులై
సామంత నృపతులు చాపకూడు
ఇచ్చోట జింతించె నిచ్చనుపాయలు
నశినాక్షి యార్వెల్లి నాయురాలు
నిజమును కుద్దికై నిప్పుల యేటిలో
నోంలాడె నిచ్చోట వీలసాని
ఇచ్చోట బోరిరి యిల పణులుగ గొల్ల
సవతి తల్లార వీధంపనిపతులు
దీరుంగు వారిరేవురు వీరపురుషు
లై ముదోద్ధతి నిచ్చోట నాజిబదిరి
యనుడు జెప్పదు రైతిహ్య మచట నచట
జనుప పెద్దలు వల్లె దేశములందు”¹⁴

మగవారు సమరాగణంలో జగదేకస్తులందు క్లాపింపఁడగా ఆడవాళ్ళ తమ ప్రభా
వంతో మగసింగాంబి పొగడునట్లుగా ప్రసంగించుచుండిరని కథకుడు చెప్పిన
విషయాన్ని వర్ణించిన విధం .

“మగసింగంబులు సంగరాంగణములన్ మత్తిల్లిరున్నుత్తులై
జగదేకస్తుతులందు నేమిదికి సంక్లాపింప ! నా భూమిలో”

13. క్రిడాభిరామము 120 వ పద్యం : కాకతి పట్టికేషన్

14. క్రిడాభిరామము . 122 వ పద్యం : కాకతి పట్టికేషన్

తిరుగు పదాలు గ్రంథమున నక్షిణ ప్రభావమునన్
మనసింగులుగా వెలుగుదురు వుంభావ ప్రసంగములన్" 15

ఏ చూపు చరిత్రను గచ్చుచేసి గడ్డె పలకపై వ్రాసినారని చెప్పి
కథ ముగించు డునుట

“కొం దావున ద్విష్కృతి గూడియున్న
గచ్చుచేసన చిత్రంపు గడ్డెపలక
వ్రాసినా దె చూడరా వైశ్యరాజు
శీఘ్రవృద్ధి వీరనాసిర చరిత 1” 16

క్రిడాభిరామం నందే ఏకవీరాదేవి, మాహారమ్మ కథం ప్రస్తావన
కలదు. “కాకతమ్మను నైదోడు ఏకవీర” అని క్రిడాభిరామంలో చెప్పబడింది
కావున కాకతి దేవతతోపాటు ఏకవీరా దేవిని పూజించిరని చెప్పవచ్చు

‘ఏక వీరాదేవి’ గూర్చి క్రిడాభిరామ పీఠికలో శ్రీ వి ఎన్ శాస్త్రిగారిట్లు
వివరించారు “ఏకవీర-రేణుకాదేవి పరశురాముని తల్లి. ఆకాంమున ప్రజలు
మాహారమ్మను దేవతగా భావించి నర్పించుచు జాతరలు చేయుచుండిరి”
మరియు “ఎర్రగొల్లలను వారు ఏక వీరాదేవి కథను పాడుచుండిరని తెలియు
చున్నదని” వ్రాస్తూ, ఇప్పటికీ వాడుకలో ఎర్రగొల్లలు పాడుచున్న ద్విపద
ప్రబంధాల్ని పేర్కొన్నారు. అవి పరశురామ విజయము, పరశురామ రామాయ
ణము, మాహారమ్మ కథ, ఏకవీరాదేవి కథ” 17

ఏక వీరాదేవి కథను మాలలు కూడ చెప్పుదురని క్రిడాభిరామంలోని
పద్యం వెల్లడి చేస్తుంది మాలత ఏక వీరాదేవి కథను చెప్పిన విధం .

“అలంబోడి జనంగమ ప్రమద మధ్యానర్థ మంటాధ్వనుల్
దెంగుంటాడె సమస్తలోక జననిన్ శ్రీ యేకవీరాభికన్

15. క్రిడాభిరామము 124 వ పద్యం

16. క్రిడాభిరామము 126 వ పద్యం

17. క్రిడాభిరామము . పీఠిక . 42-పుట

వలరాజొక్కొక మూర్తి¹⁸ నర్తకిమూసె బ్రాణంబు గల్పింపగా
గలకలరీతల కలరకీమల కుమారాకాంబు తోరణంగన్¹⁹

ప్రజలందరూ ఆనంద భావంతో తాళాల్ని జవనికల్ని వాయిస్తూ ఏక
వీరమ్మను, మామరమ్మను పూజిస్తారని, క్రిందిపద్యం వర్ణిస్తుంది

“అకలంకిస్థితి గోర కొచ్చెదరు బ్రహ్మ సంద భావంబునన్
నకలానందమయైః మోలలగచున్ సె తోషది త్తంబునన్
తకడుండుమ్మణ తాళమల్ జవనికల్ తండానమ్మ యమ్మకన్
ఏకవీరమ్మకు మామరమ్మకు సద్ధోహికార మధ్యాత్మకన్”²⁰

ఏకవీరాదేవి ఎదుట నిలుచుండి పవనీల చక్రవర్తి పరశరాముని కథను
పాడెను.

“అక్ష నిషిప్త ఏకస్వర స్వరమీ
స శ్రీనివాసంబు జవనికందు
గట్టివ తంత్రికి గుర్రుతికి గూడ
జొక్కంబుగా నారిసౌజగు మీఱ
నాలాపముల శుద్ధ సాళవ సంపిర్ణ
వివిధ రాగంబుల చవులు చూపి
ధను ధను ధ్వనుల బొటారింది యెడ నెడ
గతైర మార్గంబు బిత్తరిల్ల
వాద్య వైఖరి గడునెఱివాది యనగ
నేక వీరా మహాదేవి యెదుట నిల్చి
పరశరాముని కథలెల్ల ప్రౌఢివాడె
జారులర కీర్తి జవనీల చక్రవర్తి”²¹

“పవనీశే త్తైంధ్ర, పంబులు అనియు పేరులున్నవని”²² “పరశు రాముని

18. క్రిడాధిరామం . 131 వ పద్యం. కాకతి పబ్లికేషన్స్ 1977

19. క్రిడాధిరామం . 132 వ పద్యం. కాకతి పబ్లికేషన్స్ 1977

20. క్రిడాధిరామం . 130 వ పద్యం. కాకతి పబ్లికేషన్స్ 1977

21. తెలుగు జానపదగేయ సాహిత్యము పుట-799

కథకీ ఎల్లమ్మకథ అనియు రేణుకా కథ యనియు పేరు" 22 అని దా॥ రామరాజు గారు పేర్కొన్నారు

జక్కుల పురందరి "కామవల్లి మహాదేవి" కథను పాడుచున్నదని క్రీడాభిరామంలో వర్ణించబడింది గోవిందశర్మ ఏకవీరాదేవికి మ్రొక్కి ముందుకుపోగా జక్కులవనిత కామవల్లి మహాలక్ష్మి కథను చెప్పుటను చూశాడట 'కామవల్లి మహాలక్ష్మి' కథను క్రీడాభిరామపీఠికలో ఇలా చెప్పబడింది. "ఈమెను కామేశ్వరి యని పిలుతురు. ఈమె లక్ష్మీదేవి అంశమున వెలసినదేవత కామవల్లి యంశమున రుక్మిణీదేవి జన్మించినట్లు చెప్పుదురు ఏడుగురు అక్కచెల్లెండ్రలో ఈ కామేశ్వరి చిన్నది. బ్రాహ్మణాదివర్ణములలో ననేకులకీ కామేశ్వరి ఇలా వేల్పుగా నున్నది వీరి గృహములందు వివాహాది శుభకార్యములు జరిగిన వెంటనే "అక్కల కొలుపు" జరుగును. నేటికిని ఈయాచార మనేకుల యిండ్లలో నున్నది. ఉద్రేక జనకమైన గాన ఫణితిని, వీరవాద్యములతో కామేశ్వరిదేవి పాటలు పాడుదురు ఏడుగురు ముత్తైదువుల కర్పన జరుగును జక్కులవాండ్రీ కామవల్లి కథను కోవెలలందు పాడి ప్రజావినోదము కల్గించుచుండిరి" 23

జక్కుల పురందరి రాగం నుండి మరోరాగానికి లిపించుచూ కామవల్లి మహాలక్ష్మి విష్ణువుల వలపును పాడుచుండెనని క్రింది పద్యంలో వర్ణించాడు .

కోడాగ నంపుర్ల ముమముమ ధ్వనితార

కంఠ స్వరంబుతో గారవింప

మసిబొట్టు బోవాన నసలు కొల్పిన కన్ను

కొడుపుదే దాటించు నెడవదడవ

శ్రుతికి నుత్కర్షణ జూపంగవలయు బో

జెవి త్రాడు విగియించు తీవగజ్జ

గిల్కుగిల్కున మ్రోయు కింకిజీ గుచ్చంబు

తాళ మానంబుతో మేళవింప

22. తెలుగు జానపదగేయ సాహిత్యము పుట 799

23. వి. ఎన్. శాస్త్రి క్రీడాభిరామం పీఠిక. పుటలు-48, 44

రాగమున నుండి లంఘించు రాగమునకు
 గురుము యూరుద్యయంబుపై నొత్తిగిల్లి
 కామవల్లీ మహాంక్ష్మి కైటవారి
 వలపువాడచు వచ్చె ఐక్కులపురంధ్రి"²⁴

కామేశ్వరిదేవికి అక్కచెల్లెండు ఆమెతో కలిపి ఏడుగురు. అక్కలలో
 చివరిదైన కామేశ్వరిని వర్ణించుచున్న కథను కవి పద్యంలో ఇమిడించిన విధాన్ని
 పరిశీలించండి :

"ముద్రికామాణిక్యముల దీప్తి కెంగేలి
 పించెంబు గుండెతో బిత్తరింప
 గుపవాసమున దద్దయును సన్ననగు తొను
 చనుదోయి భరమున జలదరింప
 దోక చుక్కలబోలు తోరంపు దెలికన్ను
 లావైశమున సిగ్గు నతకరింప
 నిద్రంపు వెలపట్టు నెఱిక దూలినయపు
 తొడల మిందులు వెలి దొంగరింప
 గురుము చప్పుళ్ళకును బిల్లిదురుల మ్రోత
 కంతకంతకు బేరుబు నావహింప
 నాడె బీటలపై నోలి గూడియున్న
 యక్కలేడ్వరలో నొక యలరు తోడి"²⁵

అక్కలు ఏడుమంది కలిసి మిక్కిలి వేడ్కతో నృత్యములాడుటకు
 ప్రారంభించినది వర్ణింపబడిన పద్యం

"హరహర యంత యొప్పునె మహారథదీన్ జగయుంకృతస్వన
 న్మురళి విమిశ్రితాంకరవ మూర్ఛుల జిత్రము లుబ్బియక్క లే

24 క్రీడాభిరామము 136 వ పద్యం

25. క్రీడాభిరామము 137 వ పద్యం

ద్యురునదె యాడ జొచ్చిరి కడుంగడు శేడ్య నమున్న మత్తయో
ధరయుగ భారభీడుతమ శనఃవూగ్గుమలైన నృత్యముల్”²⁶

సంతానము కోరినవాళ్ళు. ప్రతిబంధకాల్ని తొలగించుకొనుటకై కామవల్లీ మహాలక్ష్మి కథను చెప్పేతురని గోవిందమంపన శర్మ తన ప్రిహతునితో చెప్పిన మాటల్నిబట్టి గ్రహంపనచ్చును “ఇక యీ యింటి యజమానుండు సంతాన కాంక్షియై ప్రతిబంధనోదనాశ్శంబు యక్ష కన్యలం బరీక్షాధనంబు సేయచున్నవాడు గావలయు మాణిఫద్రతులోద్భవమైన దేవతలు కామవల్లీ శ్రీమహాలక్ష్మితో గూడి యపేక్షిత కార్యంబుమనకు నవ్యాక్షేపంబునం జేయుదురు గాక యనుచు విశ్వాసంబుతో ననుస్కారంబుసేసి”²⁷

రామరాజ భూషణుడు ‘వసువర్తిత’లో గిరికను గీతాల్ని పాడడం లోనూ, గీత ప్రపంధాల్ని పాడడం లోనూ వసురాజు విశారదగా చేశాడని వర్ణించాడు.

అన్నగ శేఖరుండును మహామణి కూట సమర్పణంబుచే
గివ్వెర కోటులన్నిటని గేయ విశారది జేసే గూతుఁడు
గిన్నెరి మీట వీట బలికీటక గీతములుం బ్రబంధము
లన్నియు బాడ జెప్పెనని ఎరిక బాతురిగల్గునట్లుగాన్”²⁸

గీత ప్రబంధములన్నా గేయకత్తిలనీ లేదా కథాగేయాలని భావింపవచ్చు.

ఆయులరాజు నారాయణామాత్యుడు : “హంస వింశతి”లో కాటమరాజు కథను గూర్చి ప్రస్తావించాడు “తెలుగువీర కథా వాఙ్మయంలో కథా విషయాన్నిబట్టి ఆట ప్రాచీనమైంది కాటమరాజుకథే నెల్లూరి మండల శాసన సంకయములో కాటమరాజుగ, మనుసునిద్దికి క్రి.శ. 1170 ప్రాంతంలో యుద్ధం జరిగినట్లు కనిపిస్తోంది”²⁹ . ఆ శ్రీహరి ఆదిశేషపుగారి ఆధిప్రాయం. కాటమరాజు కనిగిరి పాలించే యాదవరాజు గుహాగ్రామశాలి మనుమనిద్ది

26 క్రిడాగిగామము - పద్యం - 188

27 క్రిడాగిగామము - పద్యం - 189

28 వసువర్తి - 2-28

29 జానపదగీత పరిశోధన పుట - 28

నెల్లూరును పాలించేవాడు. పాలగొండ, నల్లమల మొదలైన అడవుల్లో యాదవ రాజు తన పశువుల్ని మేపుకొనేవాడు దానికి | పతివరంగా కొంత పుల్లరిని ఇచ్చేట్లు ఒప్పందం చేసుకొన్నాడు స్థిరాజుతో మనుమనిధి మనుష్యులవల్ల తన గోవులకు నష్టం కలిగించని తలంచి కాటమరాజు పుల్లరి ఇచ్చుటకు నిరాకరిస్తాడు దానివల్ల మనుమనిధికి, కాటమరాజునకు యుద్ధం జరుగుతుంది

గుంటూరు మండలంలో పల్నాటి వీర చరిత్రకు ప్రజల్లో ఎంత ప్రాచుర్యం కలదో అట్లే నెల్లూరు మండలంలో కాటమరాజు కథకు అంత ప్రసిద్ధి కలదు "కాటమరాజు కథను మాదిగలలో నొకతెగవారగు కొమ్మువారును, గొల్లల నొక తెగవారగు పిలికివారును ప్రచారము చేయదురని శ్రీమల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారవ్నట్లు ఆచార్య బి రామరాజుగారు తమ 'తెలుగు జానపదగేయ వాఙ్మయము' నందు ఉదాహరించిరి (పుట. 225) శ్రీ రామరాజుగారే "తెలంగా యువ ఎఱ్ఱ గొల్లలగు మందువచ్చవారును వీరన్నలను వారును కాటమరాజు కథను చెప్పెదరని" పేర్కొనిరి కాటమరాజు కథను శ్రీ నాడుడు ద్వితీయగా వ్రాసెనని దాని ననుసరించియే గుఱ్ఱం కొండభక్తవత్సకవి కాటమరాజు కథను పద్య ప్రబంధముగా వ్రాసెనని ఆచార్య బి. రామరాజుగారు తమ సిద్ధాంత గ్రంథంలో ఉదాహరించారు (పుట. 225-226).

'హంసవింశతి' యందును గొల్లలు విజయదను గొల్లవాని యింటికి వచ్చి కులముపెద్దల కథను చెప్పిరని వర్ణించెను గొల్ల కులమునకు పెద్ద కాటమరాజే కావచ్చు. కాటమరాజు కథను చెప్పుటను సుద్దులు చెప్పుట అని కూడా అంటారు. 'గొల్ల సుద్దులని' ప్రసిద్ధికాదా సుద్దులు చెప్ప గొల్లల వేషధారణను కడు రమణీయంగా నారాయణకవి క్రింది పద్యంలో వర్ణించాడు.

"కొమ్ములు వీరజాలు జిగిగుల్మేడు వ్రాతల క్షురీలం
గ్రమ్మ గుడార్లు వీరుడగు కాటమరాజు కథాసుభాషన్
ఐమ్మిన పుస్తకాలు ముఖపట్టెట్లు రుమాలులున నెలా
సొమ్ములు నామముల్ తెలయు శుద్ధుల గొల్లల పుచ్చి రెంతదూన్" 31

30 తెలుగు జానపదగేయ సాహిత్యము పుట-225

31 హంస వింశతి. 2-89 జ ప్ర సా ఆకాశము 1977

అట్లు వచ్చిన గొల్లలు పీరజాలు వాయిస్తూ, కొమ్ముల్ని ఊదచు కృష్ణున కతి భక్తితో నమస్కరించి కాటమరాజు కథను చెప్పినట్లు వర్ణించాడు :

ఫెకఫెక పీరజాల్ ఖళి పెళివాయించి
 పోటు తో గొమ్ములు నాట నూడి
 దొనకొండ గంగను దొలుత నన్నుతి చేసి
 కృష్ణున కతిభక్తి గేలుమోడ్చి
 యాది కాంపు గొండ్రనందఱ గొనియాడి
 తాత తండ్రుల పేళ్ల తలచిపొగడి
 బిరుదుల నరుదుగా బేర్కొని మొదయించి
 దీపించి పీరుల త్రోవలెన్ని
 కులము పెద్దల కరలాము కొనగ జెప్పి
 సీవము వుట్టించి పుత్రుల జెందగలరు
 పీరులను గొల్కుడని తెల్చి వీడుకొంపు
 జనిరి నుద్దుల గొల్లలు సంతసిల్లి³²

పాలవేకరి కదిరీవతి : "శుకనస్తతి"లో పవనీడు చెప్పిన కథల్ని, తోగు చెప్పిన 'పరశురాముని కథ'ను ప్రస్తావించాడు.

శుక నస్తతిలో బ్రాహ్మజుత్రీ కథలు చెప్పడంలో నేర్పరని పొగడుతూ విక్రమార్కుడు బ్రాహ్మజు త్రీని కథలు చెప్పమని అడిగినట్లు వర్ణించాడు.

"తెరమఱుంగున గూర్చుండి తేనె వాన
 ప్రలం గథ జెప్ప నేర్చి బాపనమ్మ !
 యిప్పుడైనను బెల్పుమా యేలనవ్వె
 బక్క మీనము లనుడు నప్పుడతి పలికె"³³

మరో సందర్భంలో హలాకుండను రెడ్డి యింటికి వచ్చిన పవనీలుని వర్ణించిన పద్యమిది :

82 హంస వింశతి. 2-89 ఆ ప్ర. సా. ఆశాఢమి 1977

83 శుకనస్తతి : 8-492 ఆ ప్ర. సా. ఆశాఢమి 1979

“దుసీరిం జాఱుకోరనీగ దుప్పదీనీటు లలాట వట్టికం
 బొసగు విభూతిపై బనుపు బొట్టును దొడ్డిక కల్లుబొమ్మనె
 క్కనముగ నెఱ్ఱవాణిన వికారపు జాపులుగా గనంబడ
 నైన జనుదెంచె నొక్క బవనీతు తదీయ సమీప భూమికిన్”⁸⁴

క్రీడాభిరామంలో ఏకవీరాదేవి ఎదుట నిలుచుండి పరశురాముని కథను చెప్పింది
 వవనీలుడే. అట్లు వచ్చిన పవనీడు జమలికను బాయిస్తూ వంయాశారంగా తిరిగే
 నని వర్ణించాడు .

“వచ్చి జమలిక వాయింది వరుసతోడ
 దాత తండ్రుల బొదరితనము లెల్ల
 నెన్నికైచార మొనరించి యింపు నెఱవ
 నతని గూర్చుండనిడు కొని యాదరమును”⁸⁵

కాని యిందు పవనీడు కథను చెప్పినట్లుగా వర్ణించబడలేదు. సంజానప్రాప్తికై
 కథనీడునే కొలువవలెనని చెప్పుట బతిగింది :

“కంలో దేవర చెప్పెరేయి నెదుట గన్పించి నెయ్యంబుదా
 డిం నీ పాలికి దేవుడింక బవనీదేయంచు దానాడగా
 వలెనే జావన మొప్పెలైన నరియే బారెల్ల సాత్కాలు నీ
 వలె గోరిందిరె నిన్నె కొలుననుచు స్వర్ణించుచో నంతటన్”⁸⁶

14వ శతాబ్దంలో శోగు ఒకతె పరశురామ నిపై కథను పాడుచు వచ్చిందని
 వర్ణించబడింది. క్రీడాభిరామంలో వనీల చక్రవర్తి పరశురాముని కథను పాడి
 నట్లు వర్ణించబడిందని పూర్వమే చర్చించబడింది

హలాంతుడను రెడ్డి యింటికి మాతంగి యొకతె పరశురాముని కథను
 పాడుచువచ్చిన తీరు చూడండి

84. శుకనస్తతి 2-414 ఆంధ్ర. సాహిత్య అకాడమి 1979

85 శుకనస్తతి 2-415 ఆంధ్ర. సాహిత్య అకాడమి 1979

86 శుకనస్తతి 2-416 ఆంధ్ర సాహిత్య అకాడమి 1979

"నుచువుగా దువ్వెత్తిరిప్పి కౌపువాలేందు
 వనమీటు నొనటి కెంబునుపుటొట్టు
 మెడతోలు పావాలు నిడుదగవ్యలదండ
 నన్నంపు తికిలి దర్శనపుటేరు
 నెడమ చేబిళ్ళిక నిడిన బండారనృ
 పాణిబట్టిన నాగ వడిగకొల
 కదిగానె కట్టుగా గట్టిన చెంగావి
 నిర్దంపు గుబ్బలసీలి అవికె
 వదయుగంబున గజ్జలు బాగునెఱవ
 పరశురామునిపై బాట బాడికొనచు
 దొంపు మీఱంగ నెక్కలో జీగలంచు
 ముంగిడికి వచ్చి నిలిచె మాతంగియొకతె" 37

పరశురాముని కథను ఎర్రగొల్లలు బవనీలు చెప్పుచుండగా జోగియైన శ్రీ ఇందులో పరశురాముని కథను పొడుచు వచ్చినదని వర్ణించబడటం గమనార్హం.

చంద్రశేఖర శతకము: ఈ శతకకర్త ఎవ్వరో తెలియదట. ఈ శతకర్తను గూర్చి శ్రీ సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు "చంద్రశేఖర శతకమును రచించిన కవి యెవ్వరో కాని బ్రాహ్మణుడని మాత్రము తోచును. అతడు నెల్లూరివాడని భావనుబట్టి స్పష్టమగుచున్నది" 38 అని అభిప్రాయపడిరి. చంద్ర శేఖర శతకంలోని పద్యాల్ని సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు కొన్నింటిని ఉదాహరించారు. చంద్రశేఖర శతకకర్త బంగారు తిమ్మరాజు కథను, వల్నాటి చరిత్రను, నాయకురాలు నాగమ్మ శౌర్యకథను, పాండవుల కథల్ని వింటినని క్రింది పద్యంలో పేర్కొన్నారు

"ఇంటిని తిమ్మరాజుకత, యింటిని యీర్లకదా ప్రసంగముల్
 ఇంటిని పాడులాలి, యింటిని నాయకలాలి శౌరమె

87. శుకన ప్రతి 2-425 ఆం.ప్ర సాహిత్య అకాడమి 1970

88. అంధుల సాంఘిక చరిత్ర పుట 398

వృందానికి నందివాక్కుమీల పాండు చెరిత్రల నామభాగ్యమే
న్నందికి గల్లనో యను నవజ్జుడు మూర్ఛుడు చంద్రశేఖర³⁹

తిమ్మరాజు కతయే బంగారు తిమ్మరాజు కథ ఇది చారిత్రక కథ. శ్రీహరి ఆది శేషపుగారి దీన్ని 'సాహసిక కథావాఙ్మయం'లో చేర్చి చెప్పిరి. తిమ్మరాజుకు సంబంధించిన చారిత్రక కథకు సరియైన ఆధారాలు లేవని విమర్శకుల అభిప్రాయం. జనపరంపరలో ఉన్న కథలనే చెప్పకుంటూ వచ్చారు ఇట్టి కథను శ్రీహరి ఆదిశేషపుగారు ఇలా వివరించారు "ఆ రాయలవారు కృష్ణదేవరాయలని జనసామాన్యంలో పుక్కిటి పురాణం ఉన్నట్లు మెకంజీ దొరవారు సేకరించిన గాథల్లో ఉండటం! రాయలవారు పెనుగొండలో అప్పడప్పడుండే వారనీ, వారి రాణులలో ఒకామె పాశెగార్లందరిలో అత్యంత సుందరుడైన బంగారు తిమ్మనాయుడిని మోపించినదనీ, విఫలమనోరథురాలై పగతీర్చుకొనేటందుకు అతని మీద రాయల వారితో కొండేలు చెప్పిందనీ జనప్రతి రాయలు ఆ మాటలు నమ్మి తిమ్మనాయుడి మీద కోపంతో అతన్ని ముక్కలు, ముక్కలుగా నరికించాడట! తిమ్మనాయుడి గోరి ఇదిగోనని క్రిందటి శతాబ్దం వరకూ ఒకచోట చూపించి జనం పరంపరగా చెప్పుకొనేవారట." ⁴⁰ బంగారు తిమ్మరాజు కథకు సంబంధించిన గేయాలు మాత్రం ప్రజల వ్యవహారంలో ఈనాటికీ కనిపిస్తాయి. తండాన కథలనీ, బంగము కథలనీ, బుర్ర కథలనీ ఇట్టి కథలు ప్రజల కత్యంత ప్రతికరములై ఉండెడివి. కావుననే కథకకర్త తన కథకంలో ప్రస్తావించడం జరిగింది.

భారత, భాగవత రామాయణాదుల నుండి కథను గ్రహించి కథలుగా పాడుకోవడం, బయలు నాటకాలుగా ప్రదర్శించడం జనుల వినోదాల్లో ప్రముఖంగా కనిపిస్తుంది. భాగవతులు భాగవత కథల్ని పాటలుగా పాడుచు ప్రదర్శించిన తీరును చంద్రశేఖర కథకకర్త ఇలా వర్ణించాడు :

"రాతిరి సూస్తీయేనములు రమ్మెముగా గురులానమొన్న బా
గోతుల నతైభామ, యనగూడని కాపములెల్లసేసె, మా
పాతకురాలు రాద, వలపచ్చము రుక్మిణి సుధి కిష్టమం
దీ తెరుగానడంచు వచియించును మూర్ఛుడు చంద్రశేఖరా"⁴¹

39 తెలుగు జానపద గేయ సాహిత్యమున ఉదాహృతం (పుట 285)

40 జానపదగేయ వాఙ్మయ పరిచయం. పుటలు 81, 82, 1987

41 ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్రలో ఉదాహృతం పుట. 400

బయలాటలాడే భాగవతుని దానర్థని కూడా అంటారు ఆదాత్య వి. రామరాజు గారు దాసరులను గూర్చి వివరిస్తూ "సేవజాతులందు వైష్ణవము స్వీకరించి విశ్న కులైన వారందరిను దాసరులుగనే పిలువబడుదురు. బుక్క దాసరి, పొగదాసరి, దండెదాసరి, భాగవత, బుట్టదాసరి చిన్నదాసరి, మాలదాసరివంటి తెగల నేకము కలపు"⁴² అనిరి

వీధి భాగోతాలని పల్లెల్లో నేటికీ పిలువబడే జానపద కళారూపకం కూడా కలదు. "వీధి భాగోతమే తొడ్డి మార్పులతో ప్రాచీనమైన వ్యత్యాసాలతో యక్ష గానమని, చెంచు నాటకమని, బయలాట అని పిలువబడుతూ ఆంధ్రదేశంలో అన్ని ప్రాంతాలలో ఉందని"⁴³ డాక్టరు ఆర్యయన్ సుందరంగారి అభిప్రాయం.

42. తెలుగు జానపదగేయ సాహిత్యము పుట 808

43. ఆంధ్రుల జానపద విజ్ఞానం పుట. 497

జానపదుల సామెతలు

మౌఖిక జానపద విజ్ఞానంలో సామెతలొక విభాగం. సామాన్య జనవ్యవహారంలో అత్యంత ప్రాచుర్యాన్ని పొంది ప్రజల నాలుకలపై నాట్యమాడుచు పలు సందర్భాల్లో ప్రయోగింపబడే అజీమత్కాల్లాంటి వాక్యాలే సామెతలు “సామెత లేనిమాట- అమెతలేని యిల్లు” అనేది సామెతయొక్క ప్రాళస్థాన్ని వెల్లడి చేస్తుంది. నిత్యవ్యవహారంలో ఎప్పుడో ఒకప్పుడు ఏదో ఒక సామెతను ప్రయోగించని వాడంటూ ఉండడన్నచో అతిశయోక్తి కాబోదు ప్రతి విషయానికీ సామెత చెప్పే ప్రతిభావంతులూ ఉన్నారు కొన్ని సందర్భాల్లో వెంటనే సామెత గుర్తుకు రానిచో “ఏదో సామెత చెప్పినట్లుగా” అని ఆయినా చెప్పి సంభాషణ ప్రారంభిస్తాడన్నచో సామెతల ప్రభావం మానవునిపై ఎంత కలదో వ్యక్తమవుతుంది.

సామెత అనే పదాన్ని ఆంగ్లంలో 'Proverb' అనీ, సంస్కృతంలో లోకోక్తి అనీ, కన్నడంలో గాదె, నాణ్ణుడి, సామితె అనీ, తమిళంలో పళమెలి అనీ, మళయాళంలో పళంబొల్లు అనీ అంటారు.

“సామ్య కల్పమునకే సామ్యత అను అసాధు రూపమేర్పడి యుండవచ్చు ననియు, అదియే సామెతగా తెలుగులో మారి ప్రచారంలో నున్నదనియు కీ॥ ౧॥ దాక్టరు చిలుకూరి నారాయణరావుగారి వాదము”¹

‘సామెత’ పదాన్నిగూర్చి శ్రీ తిరుమల రామచంద్రగారి అభిప్రాయమిట్లున్నది “సామ్యం మరో భావార్థక ప్రత్యయం ‘త’ను చేర్చుకొని సామ్యత అయింది అనగా ఉదాహరణంగా చెప్పిన, పోలికగా చెప్పిన కథ లేక కథాభాగం లేక కథాసూచక వాక్యం అన్నమాట ఇదీ సామెత వుట్టుక.”²

సామెత అనే అర్థంలోనే తెలుగులోనే ఇతర పదాల్ని వాడడం కలదు.

1. తెలుగు సామెతలు ప్రథమ ముద్రణ. పుట. 2. తె వి వి ప్రచురణ

2 తెలుగు సామెతలు-సాంఘిక జీవితం పుట. IX 1985.

“సామెత అనే అర్థంలో నుడులు, నుద్దులు, జనశ్రుతులు, శాస్త్రములు, మాటలు అనే పదాలుకూడా వ్యవహారంలో ఉన్నాయి” అని³ శ్రీ నంపల్ రామబాచారి గారి అభిప్రాయం.

“సాటువ, సాటవ, చాటవ చాటవ-అని నెల్లూరు రాయలసీమ ప్రాంతాల్లో సామెతకు పేరు”⁴ అని శ్రీమదుత్తూరు కోదండరామిరెడ్డిగారు పేర్కొన్నారు.

“సామెతకు మారుగా లోకోక్తి, క్లోకము, సామ్యము, జనవాదము, లోక హితోక్తి, కత, నాపడి, నుడికారం అనే పదాలు తెలుగు సాహిత్యంలో ఉపయోగించబడ్డాయి”⁵ అని డా॥ చిలుకూరి సుబ్రమణ్యశాస్త్రిగారు వివరించారు.

సామెతల్ని ఆంధ్రంలోనూ, ఆంగ్లంలోనూ అనేకులు నిర్వచించారు. ముందుగా తెలుగునందలి నిర్వచనాల్ని గూర్చి తెలుసుకుందాం.

తెలుగునందు సామెతను “జనవ్యవహారశుద్ధమైన ఉక్తి”⁶ అని శ్రీనంపల్ రామబాచారిగారు, “ఒక విండితాధాన్ని కొద్ది మాటలో చెబుతుందని”⁷ శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు, “సంక్షిప్తమైన, వివేకయుతమైన, తీక్షణమైన, సాంప్రదాయకమైన, ప్రాచుర్యం కలిగిన అనుభవం పూర్వకంగా ఉండే అభివ్యక్తి”⁸ అని శ్రీఆర్చియన్ ముందరంగారు, “పూర్వులు తమ అనుభవములను సూత్రప్రాయముగా చెప్పుచూ వచ్చినవే సామెతలైనవని”⁹ శ్రీ నేదుకూరి గంగాధరంగారు, “జాతి జీవన వైఖరి, మనష్య హృదయ స్పందన అన్నీ స్పృహగా కనపించే మాట”¹⁰ అని డాక్టరు నాయని కృష్ణమూరిగారు. “సామెతలు వడిసెల గుండ్ల

8. తెలుగు సామెతలు 1వ ముద్రణ పుట 1. తె.వి విద్యాలయము 1988

4 తెలుగు సామెతలు 9వ కూర్పు పుట 44 తె.వి విద్యాలయము 1988

5 తెలుగు సామెతలు (వ్యాసం) - ప్రవంతి. 1980 ఏప్రిల్

6. తెలుగు సామెతలు పీఠిక. పుట 8 తె.వి విద్యాలయ ప్రచురణ 1988

7. తెలుగు సామెతలు పీఠిక పుట 85 తె.వి విద్యాలయ ప్రచురణ 1988

8 ఆంధ్రుల జానపద విజ్ఞానం పుట 174 ఆం.ప్ర.సా. అకాదమి 1988

9 వ్యవసాయ సామెతలు ఉపోద్ఘాతము పుట 1

10. పరిశోధన-తెలుగు సామెతలు. పుట 82 ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు

వలె రివ్వమని వచ్చి హృదయమ నకు సూటిగా తాకున" 11 ని డా॥ వి. రామ రాజుగారు, " సాహితీకమైన తరతరాల అనుభవాన్ని ఇముడ్చుకొని సామ్యత, ప్రభావోత్పాదకత, ధృని ప్రాధాన్యత, ప్రాచుర్యం, శ్రావ్యత కలిగి సంఖ్యాపూరిత యోగ్యమైన సంక్షిప్తవాక్యం తెలుగు సామెత" 12 అని డాక్టరు పి నరసింహ రెడ్డిగారు నిర్వచించారు.

ఆంగ్లంలో "Short sentences drawn from long experience" అని Cervantes, " Edged tools of speech" అని Bacon, "The Wisdom of many and the wit of one" అని Russel, "Aproverb is to speech what salt is to food" అని Hamid మొదలైన వందీరులు నిర్వచించారు

సామెతల్లో తరతరాల ప్రజల అనుభవం ఉంటుంది కుటుంబ జీవితం, కుటుంబంలోని వివిధ వ్యక్తుల మధ్య ఉన్న సంబంధ బాంధవ్యాలు, సాంఘిక జీవనం, సాంస్కృతిక జీవన చిత్రణ మొదలైనవి సామెతల్లో ప్రతిబింబిస్తాయి. ప్రజల వ్యక్తుల్నిబట్టి కొన్ని సామెతలు పుట్టగా అహోరపుటలవాట్లను బట్టి మరి కొన్ని సామెతలు పుట్టాయి ప్రజల ఆచార వ్యవహారాల్నిబట్టి కొన్ని సామెతలు పుట్టి ప్రాచుర్యాన్ని పొందగా ఖరం, పనోదం, మతం, విద్య, నమ్మకం మొదలైన వానినిబట్టి కొన్ని సామెతలు పుట్టి ప్రసిద్ధిని పొందాయి మానవ స్వభావాన్నిబట్టి, జానపదుల పురాణ, ఇతిహాస, జానపద పరిజ్ఞానాన్నిబట్టి మరికొన్ని సామెతలు పుట్టి బహుళ ప్రచారాన్ని పొందాయి పోలిక కొరకు కొన్ని సామెతలు పుట్టగా సమూహాగ మరికొన్ని సామెతలు పుట్టి చలామణి అవుతూ వచ్చాయి కథల ఆధారంగా కొన్ని సామెతలు ప్రజల వ్యవహారంలో నిలిచిపోయాయి.

ఇతర జానపద విజ్ఞాన ధోరణులు తెలుగు శిష్టసాహిత్యంలో ఎలా చోటు చేసుకున్నాయో అలాగే సామెతలు కూడా తెలుగు సాహిత్యంలో చోటు చేసుకొని కవుల ఆదరాన్ని పొందాయి అయితే ప్రజల వ్యవహారంలో ఉన్న సామెతలు కవుల కావ్యాలలోనికి ఎక్కాయో, కవుల కావ్యాల్లోని కావ్యాలు సామెతలుగా

11. తెలుగు జానపద గేయ సాహిత్యము పుట 727

12. తెలుగు సామెతలు-జనజీవనం పుట. 8. 1988

ప్రజల వ్యవహారంలో నిలచిపోయామో ఖచ్చితంగా చెప్పడం సాధ్యం కాదు. సమకాలీన సామాజిక పరిస్థితులు కవిపై ప్రభావాన్ని చూపుతాయనడంలో సందేహం లేదు. అందువల్ల సమాజంలోని ప్రతి ఒక్కరి ప్రచారం పొందిన సామెతలే కొద్ది మార్పులతో కానీ, యధాతథంగా కానీ కవుల కావ్యాలలోని కెక్కియని చెప్పవచ్చు. ప్రస్తుతం తెలుగు శిష్టసాహిత్యంలో కనిపించే సామెతల్ని గూర్చి పరిశీలించడం జరుగుతుంది.

తెలుగు సాహిత్యంలో సామెత పదప్రయోగం :

“నాకు తెలిసినంతవరకు సామెత అను పదము 16వ శతాబ్దిలోని పరాచాపురాణములో తొలిసారిగా ప్రయోగింపబడినదని”¹³ శ్రీ సంపత్ రామబాబాదిగారి అభిప్రాయం. సామెతలు తెలుగు భాషకు పొందే, రుదియై వీనులకు విందును కలిగిస్తాయని చెబుతూ మొల్ల తన రామాయణంలో ‘సామెత’ అనే పదాన్ని ప్రయోగించింది.

‘కందువ మాటలు సామెత

లందముగా గూర్చి చెప్పనది తెలుగునకుం

టొందె, రుదియై, వీనుల

విందె మఱి కానిపించు విలుధులమదికిన్”¹⁴

పై పద్యానికి వివరణ బ్రాహ్మ శ్రీ కేశవచతుర సరసింహశాస్త్రిగారు “కందువ శబ్దమునకు చమత్కారము, తొళంము, ప్రేయము, గుర్తు అను సర్థములున్నవి. భాషాధిజ్ఞులకు పూర్వశ్రుతములై నన్నివేళ చమత్కారము గలవియై, ప్రేయములైన పదములే ‘కందువ మాటలు’ వానికి దోడుగా భావమున కత్యంత మౌఢ్యమును జేపూర్వగల ‘సామెతలు’ గూడ నున్నచో తెలుగు కవిత్వము హృదయంగమముగా నుండునని యామె ఆశయము”¹⁵ అని వివరించారు.

13. తెలుగు సామెతలు ప్ర. ము. పుట. 2. తెలుగు విశ్వవిద్యాలయము ప్రచురణ

14. మొల్లరామాయణం పీఠిక XXIII బాలసరస్వతీ ఐక్ ౪౫ 1987

15. మొల్లరామాయణం పీఠిక XXII, XXIII బాలసరస్వతీ ఐక్ ౪౫ 1987

అయ్యలరాజు నారాయణకవి : 'హంసవింశతి'లో మంత్రసాని పాఠ పత్రానికి వివిధ సాహితీ ప్రక్రియ-తోపాటు సామెతల్ని కూడ పేర్కొన్నదని వర్ణించబడింది

“స్తుతులు ప్రసంగమల్ కథలు సుధులు వార్తలు రావళార్యముల్
చతురతరేతిహాసములు కాస్త్రములందగు జాతిగాథలన్
సతకడమల్ పురాణములు సామెతలు బహుసకంబు లిం
గితములు జారజాణులకేళి చరిత్రములన్ వచించుచున్” 2-48

ప్రజల వ్యవహారంలో బహుళ ప్రధానాన్ని పొందిన సామెతల్ని కవులు తమ కావ్యాలలో ఎలా ప్రయోగించారో పరిశీలిద్దాం.

నన్నయభట్టు : నానా రుచిరార్థసూక్తి నిధియగు నన్నయభట్టు జగ ద్ధీకముగా సంస్కృత భారతాన్ని ఆంధ్రీకరిస్తూ సూటిగాను, వ్యంగ్యంగానూ అనేక సూక్తుల్ని ప్రయోగించి తర్వాతి కవులకు ఆదర్శమయ్యాడు. సూక్తులతో పాటు సామెతల్ని సామెతల్లాంటి వాక్యాల్ని ప్రయోగించి ప్రజలకు మార్గదర్శకు డయ్యాడు.

వ్యాసుడు సత్యవతిని ఉదార్పు సందర్భంలో “గత కాంము మేలుపచ్చు కాంము కంటెన్” (1-5-59) అనే వాక్యాన్ని ప్రయోగించాడు. ఇది ప్రజల్లో ప్రాచుర్యం పొందిన సామెత కాకపోయినా సామెతలాగా కనిపిస్తూ సందర్భానుగుణంగా ప్రయోగించడానికి ఉపయోగపడుతుంది

“ఆదలోయిన తీర్థమెదురొచ్చినట్లు”, “ఎదకలోయిన తీగ కాళ్ళకు చుట్టు కున్నట్లు” అనే సామెతల్ని అద్వైతాన్ని గూర్చి, శ్రమ లేకుండా ఫలితం లభించినపుడు ప్రజలుపయోగిస్తారు ఈ జానపదుల సామెతను నన్నయ తన భారతంలో “వినిరోయు తీగగాళ్ళుం బెనగెం చాననుచు” (1-5-220) అని ప్రయోగించాడు. వీళ్ళుడు తన మనుమలకు తగిన విలువద్యా గురువును నియమించాలని భావిస్తున్న సందర్భంలో అనుకోకుండా ద్రోణాచార్యులవారు రావడం జరుగుతుంది. ద్రోణుని గూర్చి, ఆతని విలువద్యాను గూర్చి అంతకుముందే విన్న వీళ్ళుని చిత్రవృత్తిని వర్ణిస్తూ పై సామెతను నన్నయ ప్రయోగించాడు. అనర్థ

లేన వాళ్ళ కలయికను గూర్చి చెప్పే సందర్భంలో ప్రజలు “కాకి ముక్కుకు దొడవండు” అనే సామెతను చెప్పుకుంటారు చక్కని జంటగా ఉండవలసిన భార్యాభర్తల్లో ఒకరు అందంగా మరొకరు అందవిహీనంగా ఉండే సందర్భంలో పై సామెతను చెప్పుకుంటారు. ఇదే సామెతను నన్నయ ఉన్నది ఉన్నట్లుగా వాడకపోయినా మార్చి వాడినా సందర్భానికి మాత్రం సరిపోయేటట్లు “పురోదాశ మది కుక్క కర్తమగునే? (1-8-67) అనే సామెతలాంటి వాక్యాన్ని ప్రయోగించాడు మంత్రపూతమై గురువులు, యజమానులు మాత్రమే భక్షించడానికి అర్హమైన పురోదాశం కుక్కకు అర్హం కాదు. అలాగే ఉత్తమ కులసంజాతుడైన రాజునకు మాత్రమే అర్హమైన అంగరక్ష్యం సూతకులజాతిైన కర్ణునికి అర్హము కాదని భీముడు అభిషేపిస్తూ పై వాక్యాన్ని పలికాడు

భీముని అభిషేకాను విన్న కర్ణుడవమాన భారంలో తల వాల్చియుండగా అప్పుడు దుర్యోధనుడు దివ్యశేషంతో వెలుగొందు కర్ణుడు అధమకులంలో జన్మించడని, అది అసాధ్యమంటూ “లేడికడుపున బులివుట్టినే” అభిషేపిస్తాడు. లేడి కడుపున లేడిపిల్ల పుడుతుందే కానీ పులిపిల్ల వుట్టదు పులిపిల్ల పులి కడుపులో పుడుతుందని భావం పై సామెతను యదాతథంగా మనం ప్రజల వ్యవహారంలో చూడవచ్చు

“వాడికేం? వాడు గుండెమీద చేయి వేసుకొని నిద్రపోతాడు” అని వ్యవహారంలో వింటూ అంటే వాడికేమి కష్టంలేదు అన్న విచార సుఖపడుతున్నాడనే దాని భావం ఏ కష్టం, కార, విచారం లేనివాడే కంటినిండనిద్రా పోతాడు ఇదే సామెతను కొద్దిమార్పుతో “ఊమ్మున జేయిడి నిద్రవోయే” (1-8-88) అని నన్నయ ప్రయోగించాడు కర్ణుని సహాయం లభించడం వల్ల దుర్యోధనుడు అర్జునుని వల్ల భయం తొంగి పోయిగా ఉన్నాడని పై సందర్భం.

“గాలి పెట్టినప్పుడు కూర్చు పోసుకున్నట్లు”గా అవకాశం దొరికినప్పుడు పనులు సానుకూలం చేసుకోవడం బుద్ధిమతుల లక్షణం అలాగే సమయం దొరికినప్పుడు ఉపాయంతో శత్రువును తుదముట్టించవలెనంటూ “తాకి మీద వజ్రంగ మృద్ధుటము నెల్లివైచిన తంగిన్” (1-8-115) అని నన్నయ చక్కని సామ్యాన్ని చెప్పాడు.

“అగ్నికి అజ్ఞం వోసినట్లు” అనే సామెతను మనం వింటాం. మంచి విషయంలో కాక చెడు విషయంలోనే పై సామెతను ఎక్కువగా ఉపయోగిస్తుంటారు కోపంలో ఉండేవానికి ఒకా కోపాన్ని కలిగించేట్లు ప్రవర్తించే వాళ్లను విమర్శిస్తుంది సామెత జరాసంధుడు లోకావిత దుస్సహమైన తేజముతో వృద్ధి పొందుచున్నాడని చెప్ప సందర్భంలో పై సామెతను సంస్కృతోక్తిగా మార్చి ప్రయోగించినట్లు కన్పిస్తుంది “వర్ధిల్లె మృతాహతం బ్రవృద్ధి నొందు నగ్నియ వలెన్” (2-1-155)

“చెవిటికి శంకూదినట్లు” అనే సామెత బహుళ ప్రసిద్ధి చెవిటివాని ముందు ఎంతసేపు శంఖం ఉదినా వాదీతేమి వినిపించకపోగా చేసిన శ్రమంతా కూడా వ్యర్థమౌతుంది అనవసరమైన శ్రమను కల్పించుకొనడమే అవుతుంది ఇదే సామెతను నన్నయ తన భారతంలో ప్రయోగించాడు ధర్మరాజు యజ్ఞ ఫలమును శ్రీకృష్ణునకు ఇవ్వగా శిఖపాలుడు ధర్మరాజు చేసిన పని ‘చెవిటివాని ముందు శంకూదినట్లుగా’ ఉందని అంటాడు కృష్ణుని పూజించడం అనేది

“చనబేడికి దారక్రియ

యును చెవిటికి మధురగీతియును జీకునక

త్యజుపమ సుయాపదర్శన

మును జేయుట” (2-2-14) గా ఉన్నదని అంటాడు.

నవ్వుంశకునకు భార్య అనవసరం. చెవిటివానికి మధురగీతాన్ని వినిపించడం, గ్రుడ్డివానికి సౌందర్యరూపదర్శనం వ్యర్థమేనంటూ ఒకే భావాన్ని తెలిపే మూడు సామెతల్ని నన్నయప్రయోగించాడు.

“తిన్నయింటి వాసాల్ని తెక్కబెట్టినటు”, “తిన్నయింటికి కన్నం వేసి నట్లు” అనే సామెతలు మానవుని కృతఘ్నతా స్వభావాన్ని వెల్లడి చేస్తాయి ఇదే భావాన్ని తెలియజెప్పి సామెతను నన్నయ “ఉత్పంగ తలమున నుగ్రవిభోర గంబున్నట్లు” అని ప్రయోగించాడు. విదురుడు పాండవ వక్షపాతియై దుష్టద్యూత మున పాండవులకు అపాయం తలపెట్టుట తగునా? అని పలుకగా అప్పుడు దుర్యోధనుడు విదురుని అతిశేషిస్తూ తిన్నయింటివాళ్ళకు మేలుచేయక, పరులను భాన్ని కోరుట “ఉత్పంగతలమున నుగ్రవిభోరంగంబున్నట్లు”గా ఉందని అంటాడు.

నన్నెచోడుడు : “కమారసభవం”లో సామెతల్ని సందర్భానుగుణంగా ప్రయోగించాడు

“దొంతుల జేరి నాయి నోర్చుగావి కూర్చునా?” అని జానపదుల సామెత కుక్క దొంతులుగా పేర్చిన కుండల్ని పడద్రోసి పాడు చేస్తుందేకాని వానిని మళ్ళీ దొంతులుగా పేర్చలేదు. పని పాడుచెయడమేగాని దీర్ఘదం కాదనే సందర్భంలో పై సామెతను వాడుతారు ఇదే సామెతను కుకవుల్ని వింటిస్తూ నన్నెచోడుడు “దొంతులు సేరినాయి దోర్చనేర్చుగా కడియేమి సేర్చనేర్చు” (1-29) అని అంటాడు కుకవులైనవాళ్ళ మఱివి కూడా చెడుగా భావించి ప్రచారం చేయగలరని చెబుతూ పై సామెతను ప్రయోగించాడు

“పంటచేను విడిచి పరిగ వీరినయట్లు” అనే సామెత ప్రజల వ్యవహారంలో ఉంది కైతుకు కావలసింది పంటకాని జారిపోయిన పరిగలు కాదు పంటను విడిచి జారిపోయిన పరిగల్ని ఏరుకోవడం మూర్ఖుల లక్షణం. ఇదే భావాన్ని వ్యక్తం చేసే సామెతను ప్రయోగించిన తీరును చూడండి .

“చెఱుకు విడిచిన రసమున తెఱుగిరాక

విప్పి కరిగెడు నీగల పెల్లువోలె” (1-31)

ఈగలు చెరకులో ఉన్న రసాన్ని విడిచి రసహీనమైన విప్పని చుట్టుముట్టినట్లు కుకవులు కావ్యంలోని రసాన్ని గుర్తించలేరని చెప్పు సందర్భంలో పై సామ్యం చెప్పబడింది.

“చంద్రునికో నూలుపోగు” అని సామెత. బాగా ఉన్నవాడికి ఇతరులేమి దీనినా, ఇవ్వకపోయినా పరచాలేదు అట్టివి ఇవ్వకుండా ఉండలేరు ఇచ్చినా అది గొప్పగా అనిపించదు అయినా తమ భక్తిని ప్రదర్శించడం కోసమై చేస్తూంటారని పై సామెత భావం కావ్యప్రళయంలో నన్నెచోడుడు తన కావాన్ని అంకితమిస్తూ పై సామెతలాంటి భావాన్ని వ్యక్తం చేస్తూ “..... .. రవికి దీ

పమున నర్చనలిచ్చు పగిది వోలే” (1-49) అని అంటాడు.

తన కావ్యం ఐంగమ మల్లయ్యకు అంకితం ఇవ్వడం సూర్యుని ముందు దీపంతో అర్చన చేసినట్లుగా ఉందని అంటాడు నిజమేకదా! సూర్యుని ముందు దీపం ఉన్నా లేకపోయినా ఒకటే

“ఎలుకమీది కోపంతో ఇందరి చిచ్చుపెట్టుకొన్నట్లు” అనే సామెత కోపంతో తనకు నష్టం కలిగించుకొనే మూర్ఖుల స్వభావాన్ని విమర్శిస్తుంది. ప్రతి ప్రాచుర్యం పొందిన ఈ సామెతను నన్నెచోడుడు “ఎలుకతోడి కోపమున విల్లేచ్చునట్లు” (2-58) అని ప్రయోగించాడు. గణాధిపతులు దక్షుణి యజ్ఞవాదికపై పోవుట ఎలుకమీది కోపంతో శిల్పి కాలినట్లుగా ఉందని చెప్పబడింది.

“పిచ్చుక మీద బ్రహ్మాస్త్రం” ప్రయోగించునట్లుగా కొందరు అల్లులపై అనవసరమైన శ్రమను తీసికొంటారు. పిచ్చుకను చంపుటకై బ్రహ్మాస్త్రాన్ని ప్రయోగించడం అనవసరం ఇలాంటి వావాన్ని వ్యక్తంచేసే సందర్భంలో నన్నెచోడుడు రెండు సార్లు చెప్పి ప్రయోగించాడు

“ఎలుకవేట కుటుము తిండియే?”

“ములుకకాయ కెత్తుగట్టు గొనగనే?” (2-60)

ఎలుక వేటకై అంతకంట పెద్దదైన కుటుమును తినవలసిన అవసరం లేదు. అట్లే ములుక కాయను త్రెంచుటకు దోటిలాంటి సాధనం ఉండే వాలు ఎత్తైన రాయి అవసరం లేదు కదా!

పాల్కురికి సోమన: జానపద విజ్ఞానాంశాల్ని తన కావ్యాల్లో ప్రవేశ పెట్టిన ప్రథముడు పాల్కురికి సోమన “ఐనవపురాణం”లో సామెతల్ని ప్రయోగించిన తీరుని పరిశీలిస్తాం

“ఉప్పుముల్లెను నీటిలో ముంచినట్లు” అనే సామెత జానపదుల వ్యవహారంలో వినిపిస్తుంది. ఉప్పును నీటిలో ముంచితే కరిగిపోతుంది ఉప్పు ముల్లెను నీటిలో ముంచితే కరిగిపోతుందనే జ్ఞానం లేని మూర్ఖుడు అలా చేస్తాడు. ఇదే సామెతను సోమన వాడిన విధం చూడుడు

“ఉప్పు ముల్లియసీర ముంచినయట్లు”

“గవ్యరంఘన నగ్ని గప్పేవయట్లు” (2-451, 452)

“రత్నాలుండగా రాళ్ళడిగినట్లు” అనే ప్రజాప్రాచుర్యం పొందిన సామెతకు నమూనగా సోమన “పెన్నిది యుండుగ మన్నుడుగుదురే” (1-487)

అనే సామెతను ప్రయోగించాడు పెన్నిది ఉండగా మన్నును అడగడం మూర్ఖత్వం కాక మరేమవుతుంది.

“అమ్మ ఉండగ పెద్దమ్మను పొగడినట్లు” అనే సామెత వ్యవహారంలో ప్రసిద్ధి పొందింది. కనిపించిన అమ్మ ఉండగా పెద్దమ్మను లేదా పిన్నమ్మను గౌరవించడం అవివేకుల లక్షణం. ఇదే భావాన్ని వ్యక్తంచేసే సామెతల్ని సోమన వరసగా తన ఐనవ పూజంలో ప్రయోగించిన విధం చూడండి

“సోమార్థ ధరుభక్తి సురధేను వుండ

ఐగతు దాసించునే పరధనంబునకు ?

మృగపతి యెద్దైన మేయునేవుల్లు

షీరాల్లి లోపల గ్రీడింతు హంస

గోరునే పడియలనీకు బ్రావంగ ?

జూతనలంబులు చుంబించు చిలుక

బ్రాంతి బూరుగు మానిపండ్లు గడ్డొనునే ?

రాకామల జ్యోత్స్న ద్రావుతకోర

మాకాంక్ష సేయునే చీకటి ద్రావ ?

విరిదమ్మి వాసన విహరించు తేటి

పరిగొని సుడియునే బల్బుల విరుల ? (8-22 నుండి 48)

“అవములో రాగిముంత పుడకుండా?” అని సామెతగా ప్రసిద్ధి పొందిన వాక్యాన్ని, అలాంటి నమూనాలోనే మరికొన్ని వాక్యాల్ని సోమన ప్రయోగించాడు.

వెలివాడ గలుగునే వేదమోషంబు

నిలరావమున గట్టునే రాగిముంత

తలప గుంపటిలో దామరదుంప

(5-474, 75, 78)

మరియు

“గనకాద్రి యరయునే కాకిగుణంబు

నిగుము గుణమరయునే పరుసంబు”

(4-470, 71)

పెలివాడలో వేదఘోష వృద్ధుడు. కుమ్మరివాని అవంతలో మట్టికుండలే కాని రాగి ముంతలు లభించవు కదా పరుసం ఇనుము గుణాన్ని పొందడం సాధ్యమయ్యే పని కాదు

“గాడిద గుఱ్ఱమవుతుందా?”, “గాడిదకు పులితోలు కప్పగానే కరుస్తుందా?” అనే సామెతలు ఉత్తములకు సిరులకు గల పోలికను చెబుతాయి ఏ తోలు కప్పినా గాడిద గాడిదే కాని గుఱ్ఱం కానీ, పులి కాని కావడానికి వీలేదు. ఉత్తములతో సిరుల్ని, అల్పుల్ని పోల్చుట సరికాదనే భావాన్ని తెలియజెప్పే సందర్భంలో సోమన ప్రయోగించిన సామెతల్ని, సామెతల్లాంటి వాక్యాల్ని చూడండి

“కరివైరి తోడ గుక్కలు వోల్చినదియె?

కరితోడ గ్రామ సూకరములు నరియె?

జిరిధితోడ నిల జాటిపడియలు నరియె?

దడిగంగతో వెడవంతులు నరియె?

తపసుతో ఐవ్వోత తతులెల్ల నరియె?

యజుమింప జంద్రుతో నుడువంక్తి నరియె?

మేరువుతో బెగమెట్టులు నరియె?

పారిజాతంబితో బ్రహ్మిళ్ల నరియె?”

(7-101-108)

ఒక సామెతకు నమూనా సామెతల్ని ప్రజలే తమ వ్యవహారంలో సృష్టిస్తూ ఉంటారు మరి ప్రతిభావంతుడు కవి కావున సోమన ఒక భావాన్ని వ్యక్తం చేసే అనేక ఉరమానాల్ని వరుసగా పేర్కొన్నాడు.

గాలిపెడితే ఎండుటాకులు, పండిన అకులు రాలిపోతాయి కానీ పచ్చని అకులు రాలవు నీక్లలో బరువైన వస్తువులు మునిగిపోతాయి కానీ తేలిక వస్తువులు మునగవు. ఇదే విషయాన్ని పాల్కురికి సోమన చక్కని సామెతల్లాంటి వాక్యాల్లో బంధించి వ్రాశాడు

“వట్టి యాకులు గాలివడి దూలుగాక

మెట్టలు దూలునే యెట్టిగాడునను?

బెండ్లు చేలెడిగాక పేరేటనైన

గుండ్లు చేలునె”

(7-848-47)

“ఈపిరి ఉంటే ఉప్పు అమ్ముకొని బ్రతుకవచ్చు”, “బరికి ఉంటే బలుసాకు తిని బ్రతుకవచ్చు” అనే సామెతలు నేటికీ ప్రజల భావలో పలుమాళ్లు ప్రయోగింపబడుతుంటాయి ఈ సామెతనే

“ బ్రాహ్మణులు గర్జనను

బలుసాకు దినియెన బ్రదుకంగవచ్చు” (7-878, 74) అంటాడు.

“పండితారాధ్య చరిత్ర”లోను జానపద విజ్ఞానానికి చెందిన సామెతల్ని విరివిగా వాడబడ్డాయి సామెతలైనా సామెతల్లాంటి వాక్యాలైనా ప్రజల వ్యవహారంలో సందర్భానికి సరిగా సరిపోయేటట్లుంటాయి

శివుని మహిమను కొనియాడు సందర్భంలో “ముంజేతి కంకణంబున కద్దమే?” (1-820) అనే సామెతను ప్రయోగించాడు స్పష్టంగా తెలియ పట్టే విషయాన్ని తెలియజెప్ప నవనరం లేదని పై సామెత భావం. “ముంజేతి కంకణానికి అద్దమెందుకని” జనవ్యవహారంలోని సామెత.

గౌరవించాల్సిన వాళ్లను వాదని అనర్హుల్ని గౌరవించడం మూర్ఖత్వమని విమర్శిస్తూ “శిరసుండగ మోతానికి పేనలు తోసినట్లు” అనే సామెత పుట్టింది. ఈ సామెతనే ఉన్నదున్నట్లుగా “శిరముండ మోతానికి సేసె పెట్టంగ్రియ గొని నట్లు” (1-202) అని అంటాడు.

“బెబువు తెగగొట్టి చేపలు వండిపెట్టగానే మాన్యుడగునా?” అనే సామెత అనులుసినలైన వల్లియండి చెబువు తెగగొట్టితే నీరంతాపోయి విపరీత నష్టాన్ని కలిగిస్తుంది. అందుకు బదులుగా చేపల్ని వండిపెట్టగా చేసిన నష్టం తీరిపోదని, ఎవరూ గౌరవించరని పై సామెత భావం ఇదే భావాన్ని ఆధారం చేసుకున్న సామెత సోమన కవితల్లో

“జాతినాగుల జంపుచుండి

ప్రతిమ వాగులకును వాల్చోయునట్లు” (1-202) అంటూ చక్కగా యిమిడిపోయింది.

“హంతోగూడ నారతంకెక్కినట్లు” అనే సామెతను సజ్జనులవల్ల వాళ్ళను ఆశ్రయించిన వానికి గౌరవం కలుగుతుందని చెప్పే సందర్భంలో చెప్పుకుంటారు. హుళల్లో కలిసి ఉండడంవల్ల అప్పుమైన నారతు కూడ తలలో నిలిచే భాగ్యం కలిగింది. అట్లే సజ్జను సంపర్కంవల్ల ఇతరులకు మేలు జరుగుతుందని భావం. జంగముల సాహచర్యం వల్లనే శివభక్తులు నిజమైన సుఖాన్ని పొందగలరని “అగ్ని సాన్నిధ్యతగాక యినుము ద్రావగ నేర్చునే యుదకము” (1-201) అనే సామెతను ప్రయోగించారు. ఇనుము మామూలుగా నీటిని గ్రహించని పదార్థం. కాని అగ్నితో కలిసినపుడు ఇనుము తనలో నీటిని చేర్చుకుంటుంది.

“అగ్గితన్నితే బారెల బుట్టలో పడ్డట్లు” అనే సామెతను శ్రమ లేకుండా అనుకున్న పని నెరవేరినపుడు చెప్పుకుంటారు అదృష్టంవల్ల లభించే సుఖాన్ని చెబుతుంది పై సామెత. ఇలాంటి సామెతల్ని పాల్కురికి సోమనాథుడు ఓహారుడను శివభక్తుడు శ్రీ సోమనాథుని స్మృతిగా సందర్భంలో ఘటనగా నెప్పారు.

నెలనల్లి తన్నిన లబ్ధిపైబడిన తెలుగు

నెరయ జాయనముపై సెయ్యుల్లికల్లి

వరగనెల్కి నువ్వు వంటనయట్టి

ఆవులు దలచినచోట బూరి మోచినట్లయ్యె

అడవోయిన తీర్థమెదురు వచ్చినట్లయ్యె (1-880, 890)

“ఎడ్డినిందంటేగాట కట్టేయమన్నట్లు” అనే సామెత గ్రుడ్డిగా అనుకరించే వాళ్ళను విమర్శించి చెబుతుంది దీన్నే సోమన, “ఎడ్డినె నవిన గొండి గట్టుమనన చందము గల్గలవే” (2-145) అని అంటాడు శివభక్తులు శివుని మహిమను గుర్తించి నడచుకొందురే గాని గ్రుడ్డిగా అనుసరించరని చెప్పు సందర్భంలో పై సామెత ప్రయోగించబడింది.

“గొడ్డలిలో దూరిన కణ్ణు కులాన్నంతా కొట్టివేస్తుంది” అనే సామెత ప్రజల్లో రూఢి పొందింది. తనవల్ల తన కులానికే నష్టం కలిగించేవాళ్ళను విమర్శిస్తుంది పై సామెత ఇదే భావాన్ని వెల్లడిచేసే సామెతల్ని సోమన ఉపయోగించాడు.

“తుమునల్లెను గుద్దలిగొనియె”

“కుమెల్లె గొప్పపోయి లొములో లలిపే” (1-125, 126)

“అకాశానికి విచ్చెన వేసినట్లు”, “అకాశానికి వెండుక ముడివేసినట్లు” అనే సామెతలు అసాధ్యమైన విషయాల్ని బేయాలని ఉబలాట పడేవాళ్లను విమర్శిస్తాయి. పై భావాన్ని తెలియజెప్పే సందర్భంలో సామెతల్ని వరుసగా సోమన తన ద్విపదలో రూపొందించిన తీరును పరిశీలించండి.

“ . నేంకు నింగికి నూత్ర
పట్ట, మోకాళ్లను బట్ట తలలును
ముడివెట్ట తన నీడగడవంగబాబు,
వడినెండమావుల కడగాళ్లగట్ట,
జాయక రెండుగా బాటెడు నీరు,
వ్రేయంగ, బుజున్ను గోయనియమ్మ,
తాతయోలువ, జటాతిపై గ్రుంక,
చేమంగు పుకడోమ, నిసుకతాద్యేన,
లలిగొన దీకలు దాములు వాయంప,
జెంగుడు రోకట తిగురులు గోయ,
గలివెన్నబువ్వు, గొండలు రింతివేర్చ
నిలమంచు గుందాన గొలవ, రేవగలు
సేయ, నాకనమున త్రితహవములు
వ్రాయ, వాయుపుబట్ట, వడగండ్రగుండ్లు
గట్ట, వెన్నెలతోటగా జేయ, జచ్చి
పుట్ట ”

(పూతన ప్రకరణం పుట 858, 859)

ఇన్ని సామెతల్ని వెనుకెండినే ప్రయోగించి సామెతల పలువల్ని సోమన పెంచిన వాడయ్యాడు.

“శాస్త్రపూరం నరకమాడితే కుక పెల పుట్టింది” అనే సామెత శాస్త్రం తెలిసినా ఉపయోగించే ఎలానం తెంచుకోపోతే వ్యర్థమని, తార్కానాధనలోని మెలకువలు తెలియకపోతే శాస్త్రగర్జనం పనిరాదనీ తెలియజెప్పే సందర్భంలో

ప్రయోగిస్తారు. ఇలాంటిది “గజశాస్త్రవేత్తలకు గజారోహణం వస్తుందా?” అనే సామెత ఈ సామెతను సోమన “గజశాస్త్రవేత్తలకెట్లు వచ్చు సరయ గజాధి రోహణము సేయంగ?” (వాదప్రకరణం పుట 570) అని ప్రయోగించాడు

“ఇంగువ కట్టినగుడ్డ - బెల్లం వండిన పొయ్యి” అని ప్రజల సామెత. ఇంగువవల్ల గుడ్డకు వాసన ఉంటుంది. ఇంగువ తొంగివెచ్చిన పిదప కూడా ఆ వాసన ఉంటుంది అట్లే బెల్లం వండిన పొయ్యి కూడా శివుని సంపర్కం వల్ల భక్తులు కూడా ప్రతాపిస్తారని చెప్పే సందర్భంలో సోమన పై సామెతనే మరోలా చెప్పారు

“దోలరుగండ ద్రవ్యములు దగుల్కొన

వలువ చందిమున”

(దీక్షాప్రకరణం - పుట 177)

సుగంధ ద్రవ్యాలవల్ల వస్తువూ కూడా నువాసల్ని వెదజల్లనని భావం

“నివురు కప్పిన నిప్పునలె”, “మసిపారిలో చూడకన్నట్లు” అనే సామెతలు లోకవ్యవహారంలో ప్రసిద్ధమై ఉండగా అగే భావాన్ని తెలిపే అనేక సామెతల్ని సోమన ఒకేచోట వరుసపెట్టి చెప్పాడు

“కువి ముక్తికప్పడమును గప్పరిడియు

నివిడి వెలుగు మాచికొంటు”,

“మిక్కిటంపు నివులుపీద గప్పియును

నక్కణ్ణంబై మించు నవలంబునట్ల”,

“పొనరంగ శక్తిదే బొదవంగ బడియు

దనరు ననన్వేషులైవలంబు”,

“గమియ పిదట శ్రాచిగప్పియుండియును

నమలింపజేస గంగాంబువులక్ష”,

“దుర్మేళు పటలంబు దూరగప్పియును

నిర్మల రవిదివి నిలచిన యట్ల” (పురాతన-పుట 881, 882)

“సంభుంధగా కనుగాయ కోసినట్లు” అంటూ మానవుని అజ్ఞానానికి

ఆద్యంపట్టి ప్రజల సామెతను సోమన “ఏనని పండుండగ గనుగాయ ద్రెంచుట”
(పురాతన - 470 పుట) అని ఉపయోగించారు

“గురువులేని విద్య గుడ్డివిద్య” అని అంటారు అనుభవజ్ఞులు. ఏ విద్య నేర్చుకోవాంన్నా గురువు తప్పక ఉండాలని భావం ఒకవేళ గురువు లేకుండా నేర్చుకున్నా అది పనికిరాదని తెలుస్తుంది అట్లే “దేవుడులేని దేవాలయం” కూడా ఇదే భావాన్ని వివరించే సందర్భంలో సోమన పై సామెతను పోలిన అనేక సామెతల్ని ప్రయోగించారు ఇరవదు లేస్ చో ఎన్ని ఉన్నా తప్పుడు ప్రకాశింపలేదని చెబుతూ,

“ .. భూస్థలినింక

దివియయు లేని మందిరంబు విద్యావ్రవ

భవము లేనట్టి సభావనమూహంబు,

దానంబులేని మాతంగంబు, గంపు

లేని పువ్వుంబు, నన్నానంబులేని

జానధర్మము, అభిమానంబులేని

మానిని, ప్రాజంబులేని దేహంబు,

కాంతిలేని యతి, భజనలేని తపము,

గాఢిలేని మణి, నిక్కములేని పలుకు

శశిలేని నిసి, దివస్వతిలేని వగలు

బరుల కాపరిలేని పథనివహంబు

రసహీనమైన నిస్సారంపు గవిత

బరవన్న లేని భక్తకోకంబు

నొప్పనే నీకు దివ్యోరులింగా” (మహిమ ప్రకరణం పుట. 218)

అని అంటారు

“గుండ్రాయి దాప్తే కూతురు పెండ్లి ఆగునా?” అనేది ప్రజల్లో బాగా ప్రాచుర్యం పొందిన సామెత గుండ్రాయి లేనంత మాత్రాన పెండ్లి అగిపోదు. మరో గుండ్రాయి సంపాదించుకొని కార్యసాధ్యం చేసుకుంటారు. ఇలాంటిదే “సన్నెకట్లు దాచితే పెండ్లికాదా?” అనే సామెత. ఇదే సామెతను సోమన,

“గుండుగల్లు దాచిన బెడ్డిసెడునె”

“వెనసి దిన్నమ్ము మాన్చిన భక్తిసెడునె” (పురాతన - 888 పుట)

అని ప్రయోగించాడు

సోమన చాలావరకు ప్రజల్లో బహుళ ప్రచారం పొందిన సామెతల్ని ప్రయోగించాడని చెప్పవచ్చు

తిక్కన సోమయాజి :- భారతిలో కొన్ని సందర్భాల్లో సామెతల్ని ప్రయోగించాడు

“అటుకులు దిన్నకడుపు కుట్టుకు ఓర్చుకోవలదా?”, “అటుకులు తింటే అయెరా? కడుపులో కుట్టెత్తినప్పుడు కదా” అనే సామెతలు కష్టాన్ని గుర్తు చేస్తాయి. అటుకులు తింటే కడుపు కుట్టు పట్టుకుంది. దానికి ఓర్చుకొనే శక్తి ఉంటేనే అటుకులు తినాలని హెచ్చరిస్తుంది పై సామెత కాని తిక్కన కొద్దిగా మార్చి “ అటుకులు దిన్నట్లగునే కడుపున గుట్టెత్తినపుడు గుడ్బరచితివా” (ద్రోణ. 4-89) అని ప్రయోగించాడు కష్టంలోనే మరో కష్టం అనుభవించాలని హెచ్చరించే సందర్భంలో పై సామెత ప్రయోగించబడింది

“తేనె పూసినకత్తి” అనే సామెతపైకి తియ్యగా మాట్లాడుతున్న వ్యక్త యంలో శత్రుభావన కలిగిన వాళ్ళ స్వభావాన్ని విమర్శిస్తుంది తేనెపైన కని విస్తుందని నాకితే కత్తి నాలుకను కత్తిరిస్తుంది. దుర్యోధనుడు ద్రోణాచార్యుని కపటపు బుద్ధి కలవాడవని నిందించే సందర్భంలో “తేనెయి పూసిన కత్తివిగాక మానిసివె” (ద్రోణ - 8-108) అని అంటాడు పైకి కౌరవపక్షంలో ఉంటూ పాండవుల మేలు కోరుకున్నావని అంటూ “నీవు తేనె పూసిన కత్తివి” కదా అని అంటాడు.

“అందని మాని పండ్లకు ఆశపడ్డట్లు”, “అందనిమాని పండ్లకు అజ్ఞులు సాదినట్లు” అనే జానపదుల సామెతలు మానవునిలోని అజ్ఞానము గూర్చి చెబుతాయి పైభావాన్ని తెలియజేసే సందర్భంలో తిక్కనపై సామెతను యథాతథంగా వాడు కున్నాడు

శీనకుడు సైరంద్రిని తన బాహువుల్లోకి చేరిపొమ్మని పలుకగా సైరంద్రి

అందని చెట్ల వృక్షను కోసుకొనుటకు ప్రయత్నించడం మంచిది కాదని అది షేషిస్తూ "అందనిమానుల పండ్లు గోయదలచుట హితమే" (విరాట-2-58) అని అంటుంది.

కేతన : తిక్కన ప్రయోగించిన సామెతనే కేతన తన "దశకుమార చరిత్రము"లో "అందనిమాని పండకును వజ్రము సానదనేమి చేయుదున్" (8-181) అని ప్రయోగించాడు. పదాల్లో కొద్దిపాటి మార్పులు తప్ప సామెత భావంలోనూ, వాక్యప్రయోగంలోనూ తిక్కనకు కేతనకు లేదా లేదని చెప్పొచ్చు.

"ఆడబోయిన తీర్థమెదురైనట్లు" అనే సామెతను కేతన "ఆడబోయిన తీర్థం వెదురుగ వచ్చిన క్రియన్" (8-2) అని ప్రయోగించి జానపదుల సామెతకు బలాన్ని చేకూర్చాడు. పై సామెతనే నన్నయ "రోయతీగ గాళ్ళ వెనగెందా ననుచు" అని కొద్దిగా మార్పుచేసి ప్రయోగించాడని పూర్వమే చెప్పబడింది.

"తేనెరోపడిన ఈగవలె" అనేది ప్రజల సామెత. తేనెలో పడిన ఈగ అందులో ఉండవలసిందేకాని బయటికి రాలేదు. అట్లే పొరపాటున ఒక విషయాన్ని మన్నిస్తోంది దానినుండి బయటికి రాలేదని చెప్పే సందర్భంలో పై సామెతను చెప్పుకుంటారు. పై సామెతనే కేతన ఉన్నదున్నట్టుగా "తేనియబడ్డ యీ గగతి" (8-80) అని ఉపయోగించాడు.

సావ్యంకాని విషయాన్ని సావించాని ఎవరైనా ప్రయత్నిస్తే అప్పుడు ప్రజలు 'ఏటికి ఎదిరినట్లు' అనే సామెతను చెబుతారు. ఇదే సామెత కేతనదే "ఏటికి నెదురీదుమాడ్కి" అని ప్రయోగించడం జరిగింది.

స్వేచ్ఛగా తిరిగే వానిని ఒకచోటనే కదలకుండా చేశారనుకోండి అప్పుడు "వాడికాళ్ళు కట్టిపడేశారని" చెప్పుకుంటారు. నిజంగా కాళ్ళకు బంధాలుండవు కదలనికుండి చేశారని భావం. ఇదే భావాన్ని వ్యక్తం చేస్తూ కేతన సామెత లాంటి వ్యాఖ్యాన్ని "వనంబులోపలం దన వలదినట్లు తిరుగు కరిపట్టుబడిన మాడ్కి" అని ప్రయోగించాడు.

“కుక్కకు దెంకాయ అబ్బదు” అని సామెత అనగా కుక్కకు దెంకాయ లభించడం అసాధ్యం అనే సందర్భాన్ని బట్టి పై సామెత వుట్టింది దీన్నే కేతన “కుక్కకు దెంకాయ దిక్కలు” అని ప్రయోగించాడు

బద్దెన . “సుమతి క్రితం”లో చాలా నామె ల్ని ప్రయోగించి సామెతలకు క్వాగ్ని గౌరవాన్ని న పొంది పెట్టాడు శతకాల్లోని పద్యాల్లో సామెతలు చక్కగా ఇమిడిపోవడమే కాక సామెతల్ని ప్రయోగించడం వల్ల బంగారానికి పరిమళ మిల్చి ప్రియమైన భావోపసమి

ఆకలిగొన్నప్పుడు ముషీకి ఏం పెట్టా, ఎలాంటిది పెట్టినా మాట్లాడకుండా తింటాడు అమృతం కాగింత సంతృప్తిని పొందుతాడు అందుకే సుమతి శతకకర్త “అకొన్న కూడే అమృతము” (9 వ పద్యం) అని అన్నాడు.

పనికిమాలిన వాడు ఎంతకాలం ఉన్నా వాడివల్ల ఎవరికీ ప్రయోజనం ఉండదు కావున వ్యర్థము అంటూ నిష్ప్రయోజకుడు ఎంతకాలం ఉంటే ఏం లాభముంటూ “కాకి ఉంటుంది పది కాలంపాటు” అనీ, “కాకిలా కలకాలం బ్రతకడం ఎందుకు” అని విమర్శిస్తారు పై భావాన్ని వ్యక్తంచేసే సామెతల్ని బద్దెన తన శతక పద్యంలో ఎలా బంధించాడో చూడడు

“ఉడుముండదె ను తేడ్తును

బడియుండదె పేర్ని బాము పది నూరేడ్తున్

మడుపున గొక్కెరయుండదె

కడునిం బుష్కారపడుడు కావలె సుమతి” (18 వ పద్యం)

“కుక్కను తెచ్చి అందరిలో కూర్చోబెడితే కుచ్చులన్నీ తగ కొరికిందట,” “కుక్కను సింహాసనమున కూర్చుండబెట్టినా వెనుకటి గుణ మానదు” అనే సామెతల్ని సీరుల సహజ స్వభావాన్ని విమర్శిస్తూ ప్రజలు సంభాషణలో ప్రయోగిస్తుంటారు ఇదే సామెత సుమతిశతకంలో ఎలా ఇమిడిందో చూడుడు .

“కవకవు సింహాసనమున

కునకము గూర్చుండబెట్టి శుభంగ్నమునం

దొనరగ బట్టము గట్టిన

వెనుకటి గుణమేలమాను వినూ సుమతీ" (26 వ పద్యం)

అంగారు సింహాసనంపై కూర్చున్నా కుక్క చొప్పులు కొరికే తన నీదగుణం మానదన్నమాట!

నీచులు తమ సహజగుణాన్ని వీడకపోవడమే గాక చాళ్ళకెన్ని హిత బోధలు చేసినా, ఎన్ని శాస్త్రాలు వినిపించినా ఉత్తములతో సమానులు తారంటూ "కుక్కపై కంఠివేయగానే గంగిరెడ్డు అవుతుందా?" అనే సామెతను చెప్పుకుంటారు పై భావాన్ని వ్యక్తం చేస్తూ సుమతిశతక కర్త మరోచక్కని సామ్యాన్ని చెప్పి తెలుగుభాషకు మరో సామెతను కల్పించాడు

"ఉత్తమ గుణములు నీచున

తెత్తెఅగున గలుగనేర్చు నెమ్మొడలందా

నెత్తిచ్చి కరగిపోసిన

నిత్రడి అంగారమగునె యిలలో సుమతీ" (14 వ పద్యం)

ఇత్రడి అంగారంలో ఎప్పుడు సరికాదు. ఇత్రడి ఇత్రడే, అంగారం అంగారమే అట్లే ఉత్తములూ, నీచులు, నీచుల్ని ఎట్లయినా ఉత్తములుగా మార్చలేము కదా!

"పాము పడగక్రింద కప్ప ఉన్నట్లు" అనే సామెతను కొద్దిగా మార్చి "సర్పంబు పడగ నీడను గప్పవసించిన విధంబుగదరా" (19 వ పద్యం) అని ప్రయోగించాడు బద్దెన

"బెల్లమున్నచోదే ఈగలు ముసీరేసి", "బెల్లపు పొయ్యికి ఈగలే నిద ర్శనం" అనే సామెతలు ధనముంటేనే ఎవరైనా వానినుట్టు చేరుతారని చెబుతాయి. సుమతి శతకంలో పై సామెతను చెప్పు సందర్భంలోనే మరో ఉపమానాన్ని చెప్పాడు.

ఎప్పుడు సంపద గలిగిన

నప్పుడు బంధువులు వత్తురది యెట్లన్నన్

"దెప్పలుగ జెబువునిండిన

గప్పలు పదివేలు చేరుగదరా సుమతీ" (20 వ పద్యం)

చెరువులో ఓళ్ళుంటేనే కప్పలుంటాయి ధనముంటేనే బంధువులు చేరుతారు.

బండిసాఫీగా సాగి ముందుకు వీణాలంటే కందెనవేయాలి. బండి ఎవరి దైనా కందెనలేనిదే ముందుకు సాగదంటూ "కందెన పెట్టనిదే పరమేశ్వరుని బండియైతే పారదు" అనే సామెత చెప్పుకుంటారు. ఇదే సామెత సుమతి శత కంలో ఇలా ప్రయోగించబడింది

"కరణముల ననుసరింపక

విరసంబున దిన్నతిండి వికటించు జామీ

యిరుసునగందెన బెట్టక

పరమేశ్వరు బండియైన బాటను సుమతీ" (80 వ పద్యం)

ఎంతటివాడైనా లంచం ఇవ్వడే ప్రాటకదండనే 'లంచగొండి తనాన్ని' వెల్లడి చేసే మరో సాందర్భార్థంలో నేడు ప్రజల్లో కన్పించడం పై సామెతలోని విశేషం.

"నల్లని గూర్చి మంచానీకీపెట్టు" అనేది ఆచ్యమైన జానపదుని సామెత చెడు సంస్కృతవల్ల మంచివాళ్ళకు కూడా హాని జరుగుతుందని చెబుతుంది ఈ సామెత సుమతి శతకంలో ఎంత ఆందంగా బంధించబడిందో చూడండి.

కొంచెపు నరు నంగతిదే

నంచితమాగ గీడువచ్చునది యెట్లన్నన్

గించిత్తు నల్లి కట్టిన

మంచమునకు బెట్టువచ్చు మహిలో సుమతీ" (81 వ పద్యం)

"చెవిటికి శంకూదినట్లు", "మూగవాని దగ్గర ముక్కు గీరుకున్నట్లు" అనే సామెతలు వ్యర్థ ప్రయత్నాలు చేసేవాళ్ళ స్వభావాన్ని విమర్శిస్తాయి మూర్ఖుడికి హితోపదేశం చేయడం చెవిటివానిదగ్గర శంఖం ఊదినట్లుగా ఉంటుంది! పై సామెత సుమతి శతకంలో నవరస భరితంగా చేరిపోయింది.

నవరస భావాలం కృత

కవితా గోష్ఠియును మధుర గానంబును చా

నవివేకి తెంత బెప్పిన

శెవిటికి శంకూదినట్లు సిద్ధము సుమతీ (82 వ పద్యం)

సార్వభౌమ పనులు చేయించి ప్రశస్తించే వాళ్ళను విమర్శిస్తూ
“ఏదీకి ఎదుటికిట్లు” అనే సామెతను పుష్కలంబారు ఈ సామెతను ఉన్నదు
న్నట్లుగా ప్రతి గించాడు సుమతి శతకకారుడు

“వారెరుగని పతికొలుపును
కూటంబున కెరుక పడకొమ్మి రతియన్
పైత్ర జేయు చెలిమి సు
నేదీకి నెమరిదికట్టు లెన్నగి సుమతి (78 వ పద్యం)

క్రమరీతి ననునరించి వృద్ధిని పొందక ఒక్కసారిగా అభివృద్ధిని
సాధించడం అరిగినపుడు ఒనులు అశ్చర్యపడుచు “పెరుగుట పలుగుట కొరకే”
అనే సామెతను చెప్పుకుంటారు పై సామెతకు మరొకొన్ని చక్కని సామ్యాలన్నీ
జోడించి క్రింది పద్యాన్ని చెప్పాడు

నరనమ విరనము కొరకే
పరిపూర్ణ సుఖంబులధిక జాడలకొరకే
పెరుగుట విరుగుట కొరకే
దరతగ్గుట పొచ్చుకొరకే తద్యము సుమతి” (108వ పద్యం)

ఎఱ్ఱన “హరివంశం”లో ఎఱ్ఱన జానపదుల్లో ప్రచారంలో ఉన్న సామె
తల్ని ప్రయోగించాడు “ఏనుగు మింగిన వెలగపండువలె” అని ప్రత్యేక
ప్రచారంలో ఉన్న సామెతను “ఏనుగుతిన్న వెలగపండు” అని ప్రయోగిం
చాడు (5-197) పై సామెతనే సుమతిగతకారుడు “కరిమింగిన వెలగపండు
కరణి” అని పేర్కొన్నాడు

“పచ్చిగడ్డిపై కల్గున మండిపడునట్లు”గా ఉదేవాళ్లు స్నేహంగా ఉండు
టకు వీలలేదు. ఒకరిని చూస్తే మరొకరికి వగదు అలాంటివాళ్లు స్నేహాన్ని
చమత్కారంగా “నిప్పుకు నీళ్ళకూ ఉన్నంత స్నేహం” అని అంటారు ఇదే
సామెతను పదాల మార్పిడితో “నిప్పునీరు పొదివినట్టులున్నా” (7-87) అని
ఎఱ్ఱన ప్రయోగించాడు

“ఎట్టపుండు కాకికి మద్దా?” అనే సామెతను ఇతరులు విష్కారణంగా
డయను చూపవని తెలియజెప్పు సందర్భంలో ప్రయోగించడం ప్రజల వ్యవహార

రంలో నిద్రిస్తుంది అదే సామెతను పై సందర్భాన్ని తెలియజెప్పు సవయంలో ఎజ్జన "అడవిపులి మానసులనే పొవరించు" (8-179) అని ప్రయోగించాడు

నాదన సోమనాదుడు : పవన గుఱునాథన చక్రవర్తియని కీర్తిపిరి అడిగిన సోమనాథుడు ప్రజల్లో ప్రాచుర్యాన్ని పొందిన సామెతల నెన్నింటినో ప్రయోగించి సారస్వతంలో సామెతలకొక విశిష్ట స్థానాన్ని కలిగింపజేశాడు ఉత్తర హరివంశంలో నాదన సోమనాథుడు వాడినన్ని సామెతలు మరే కవి వాడి యుండలేదన్నచో అరియోక్తి కాదంటూ డాక్టరు పి యశోదాచెడ్డిగారు ఉత్తర హరివంశంలోని సామెతల సౌందర్యాన్ని గూర్చి "సామెతలన్నియు పద్యభావము నందు, పాత్రల సంభాషణములందు ఆయా ఆచార వ్యవహారములతో నతికి ఏ ప్రయత్నమును లేకయే సొంపగా సాగిపోవుచుండును నిత్యవ్యవహారములలో, సంభాషణావసరములందు వృద్ధుల ముఖమునుండియు, స్త్రీల వాక్కు నుండియు నప్రయత్నములుగా జాలవారిసట్లనే సోమని గ్రంథమున పాత్రల ముఖం నుండి యాయా సందర్భములందు వారి వారి యాభిజాత్యమును ఋరిస్కరించు కొని యాయా సామెత వెలువడుచు కావ్యమునకెంతయో సహజత్యమును గూర్చు చుండును" అని కొనియాడిరి. ఉత్తర హరివంశంలో ప్రయోగింపబడ్డ సామెతల్ని పరిశీలిద్దాం

"అగ్నికి వాయువు తోడైనట్లు" అని ప్రజలు సందర్భానుగుణంగా ప్రయోగిస్తుంటారు మండేటువంటి అగ్నికి మరలా గాలి తోడయితే ఇంకా అధికంగా మంట మండుతుంది కోడంలో ఉండేవానికి ఇంకా కోపాన్ని అధికం అయ్యేట్లు మాట్లాడేవాళ్లు, ప్రవర్తించే వాళ్లుంటారు అలాంటివాళ్ల ప్రవర్తనను పై సామెత విమర్శిస్తుంది

పై సామెతను సోమన పదాల్ని మార్చి "కారుచిచ్చునకు గాడ్పులు దోడగు చందమొందగన్" (1-21) అని ప్రయోగించాడు. ఇండుడు దానవులపైకి యధ్ధానికి పోగా ఇంద్రునికితోడు లోకపాంక్షలు కూడా వెళ్లారని చెబుతూ పై సామెతను సోమన వాడాడు

హిర్యశీ తన మనస్సెప్పుడో ఎవరికో అధీనమైందనీ, మనస్సులేని శరీరం

వ్యర్థమని నరకవితో పాటు నంద్యూలో “చిల్కవోయినం బంజరమేమి సేయ?” (1-72) అనే సామెతను చెబుతుంది కాత్తి, కార్తంతో గూడిన ఈ సామెత జనవ్యవహారంలో ప్రాచుర్యంగా వీనిస్తుంది

“ఎలుక లోలు ఎంత ఉతికినా నలుపే” అనే ప్రజల సామెత మనిషి సహజ స్వభావాన్ని మార్చలేమని చెబుతుంది ఎలుకలోలు నల్లగా ఉంటుంది దాన్ని ఎంత తోవినా తెలుపురాదు పై ఆర్థాన్ని వ్యర్థం చేస్తూ సోమన మరో సామ్యంతో “ఎంత దతిగిన మిరియాలం తొన్నలు సరిపోవే!” (1-75) అని ప్రయోగించాడు మిరియాలు నల్లగా ఉంటాయి ఎంత తరిగినా అవి తొన్నలతో సమానం కాలేవు.

“కట్టు ఇంటికంబుగునా?” అని సామెత కట్టుకు నూచియైన మొన వుంటుంది దాన్ని ఇంటి కంబముగా ఉన్నట్టే ఎప్పుడో ఒకసారి ప్రమాదాన్ని కలిగిస్తుంది అందుకై కట్టు ఇంటి కంబం కావడానికి పిల్లెదని పై సామెత ఖండిస్తుంది పై సామెతనే సోమన “తని కని కొత్తైవ్వడింది కంబము సేసెన్” (1-84) అని అంటాడు

యాగఫలమునకు తానే ఆధిపతివని, తనను కాదని ఇతరుల కిచ్చుట యన్నది “శిరసుండగ మోకాలను పేనలువెట్టుట” (1-90) అన్నట్లుగా ఉన్నదంటాడు

“మంత్రాలకు చింతకాయలు రాలినా?” అంటూ జానపదులు మాటల్లో పనులు చేసేస్తామనేవాక్యను విమర్శిస్తారు మంత్రాలకు చింతకాయలు రాలవు. అల్లె మాటలతోనే పనులు జరుగవని భావం ఇదే భావాన్ని వ్యక్తం చేస్తూ సోమన “మంత్రపునీకుం నల్లవచ్చునే” (2-19) అని విమర్శిస్తాడు తనివోయినవాన్ని మంత్రపు సీక్తో బ్రతికించలేమని చెప్పు నంద్యూలో పై సామెత ప్రయోగించబడింది.

“లేడి కడుపున పులిపుట్టినా” అనే సామెత ప్రచారంలో ఉంది ఈ సామెతకు నమూనాగా సోమనాడు “కుమ్మరావమున రాగిముంతలెలుంగగలవే” (2-48) అనే సామెతను ఉపయోగించాడు. కుమ్మరావంలో కుండలుంటాయి కాన రాగిముంతలుండవు కదా!

హంస దీధకులు వేటకుపోయి కాళ్ళు చూసిన జింకలను వర్జిస్తూ చెప్పిన పోలికలన్నీ సామెతలు కాకపోయినా సామెతల్లాంటి వాక్యాని చెప్పవచ్చు. ఆ పద్యాన్ని చూడుడు

“సీరముంచిన సొరకాయ వెగసినట్లు
పేరుకొని వైచు తెల్లంటు చీరవోలె
నుంకు చెండు విధంబున నుత్తరించు
తమలపాకు విక్కడుక్రియ దాదెఱిజ్జి (4-28)

“కాశ్చెడ్డ కోతివనిమెల్ల చెఱె” అంటూ తాను చెడిపోవడమే గాక ఇతరుల్ని కూడా చెడగొట్టుటకు ప్రయత్నించే వాళ్ళను విమర్శిస్తారు ఇదే భావాన్ని “కాశ్చెడ్డవాడు వెనకయ్యే చేతికి వెనలిచ్చె ననుమాట” (4-50) అనే సామెతలో ప్రయోగించాడు

చెడ్డవాళ్ళతో స్నేహంపేస్తే మండివాళ్ళకు కూడా హానికలుగునని “నల్లి కలన మంచానికిపెట్టు” అనే సామెతను చెప్పకోవడం జన వ్యవహారంలో ఉంది ఇలాంటి సామెతను సోమర “వరుగుతో దాగరయ నెండవలసినట్లు” (4-54) అని ప్రయోగించి మరో సామ్యాన్ని చెప్పాడు.

తనకు తానుగా నశించుపోవుగాన్ని నాశనం చేయాలనుకోవడం మూర్ఖత్వం వైరితనం కూడా! ఇదే భావాన్ని చెబుతూ “తవుడుతిని చచ్చువానికి విషము పెట్టువాడు వెట్టివాడు” (4-82) అని ప్రయోగించాడు తవుడు తిని దానివల్లనే చచ్చువానికి మళ్ళీ విషం పెట్టడం అనవసరమన్న మాట.

“జగమెరిగిన బ్రాహ్మణుకి జందెమీల” అన్నట్లుగా స్పష్టంగా తెలుస్తున్న విషయాన్ని మళ్ళీ తెలియజెప్పవలసిన అవసరంలేదు ముంజేయి కంటికి స్పష్టంగా కనిపిస్తుంది కావున దానికి కంకణం వేయడానికి అర్థం అవసరం ఉండటం సోమర “ముంజేతి కంకణమున కద్దమేమిటికి” (4-100) అని అంటాడు

“పంచ్లాడిన కుక్కను పరకమైన కరచును” అనేది జానపదుల సామెత కుక్కను చూస్తే పశువు భయపడుతుంది కానీ పంచ్లాడిపోతే ఆ కుక్కనే పనర

మెదురు తిరిగి కరుస్తుంది అంటే పండ్లూడిపోవడంవల్ల కుక్క పశువునకు చుంకనై పోయిందన్నమాట హాస దీక్షకుంటే అనేక విధాల హాసంబంధ మునీంద్రుల అవస్థలను డెలూతా సోమన పులి పేదపడిన బతుల వాండ్రె యెకాడిరను కత వచ్చెనాకు" (1-102) అని అంటాడు పులిని చూస్తే పశువుల కాపరులు భయపడతారు. అదే పులి శక్తిహీనమైతే అదే పశువుల కాపరులే ఎదురు తిరుగుతారని భావం.

"కొఱుతో తల గోకుకొన్నట్లు" అనే ప్రజల సామెతను సోమన యథాతథంగా "కొఱువిందం బరికి కొన్న కొఱుడులు గారే" అని ఉపయోగించాడు. కొఱుతో తలను బరికికొనుట అనగా తనకు తానుగా నష్టాన్ని కలిగించుకోవడం అన్నమాట. అది మూర్ఖులకే మరే ముప్పుకూడదు!

పైకి స్పష్టంగా తెలుస్తున్న విషయాన్ని దాచాలనుకోవడం సాధ్యంకాదు. మట్టిగరై ముంతరిసికొనివచ్చి, ఆ తర్వాత ముంతను దాచితే వచ్చిన విషయం దాగదు కదా! మూత తెచ్చాడంటే చల్లకోసం అనే విషయం సుస్పష్టం ఇలాంటి సందర్భంలో "చల్లకొచ్చి ముంత దాచినట్లు" అనే సామెతను ప్రజలు వ్యవహారంలో పెప్పకోగా సోమన అదే సామెతను యధాతథంగా "చల్లకు వచ్చి ముంతదాచిన గతి" (4-149) అని ఉపయోగించాడు.

"పులినిచూచి నక్క వాతలు పెట్టుకొన్నట్లు" అనే సామెత మూర్ఖులగా ఇతరుల్ని అనుకరించి నష్టాన్ని కలిగించుకొనే వాళ్ళను విమర్శిస్తుంది. ఇదే సామెతను కొద్ది మార్పుతో భావం తప్పకుండా "దువ్వతాచి నక్కయెడలు గాల్చికొన్న వడుపున" (4-185) అని ప్రయోగించాడు. దువ్వ అనగా పులి అని అర్థం పులిచాచి చూచి తనకు అలా ఉండాలనుకొని కరీగంపై వాతలు పెట్టుకుంటే తనకే నష్టం కదా!

"దాగబోయి తలారి ఇంట్లో దూసట్లు" అనే సామెత అవివేకంతో చేయరాని పనులు చేసేవాళ్ళను విమర్శిస్తుంది దాచుకోవడానికై పోయి తలారి ఇంట్లో అనగా ఎవరైతే దొంగల్ని పట్టుకుంటాడో వాని ఇంట్లోనే దాగడం ఒక విధంగా మూర్ఖత్వమే అవుతుంది కదా! ఇదే సామెతను "దాగబోయి తలారి వాని యెదురన్ దాగంగనీ కీడిన్" (4-22) అని సోమన ప్రయోగించాడు.

“గాడిదకు పులితోలు కప్పితే కఱవగదా” అనే సామెత ప్రజల వ్యవహారంలో వినిపిస్తుంది. పులితోలు కప్పినా, సింహంతోలు కప్పినా గాడిద గాడిదే అవుతుంది కాని పులిలా, సింహంలా మారలేదు. దానిజాతి సహజమైన బుద్ధిని మార్చలేము. విరికి బావిని బంపంతునిగా మార్చలేమని తెప్ప సందర్భంలో సోమనపై సామెతనే “గఱవగ వచ్చునే బలిమిగాడిదకుం బులితోలు గప్పినన్” అని వాడాడు.

“వెదకటోయిన తీగ కాళ్ళకు చుట్టుకొన్నట్టు” అడటోయిన తీగమెదురు వచ్చినట్లు” అనే సామెతలు ప్రజల నిత్య వ్యవహారంలో కనిపిస్తాయి. ఎలాంటి శ్రమలేకయే ఆనుకొన్న పని జరిగిపోవడమన్నమాట. హంసరీతికుల్ని చంపుటకై శ్రీ కృష్ణుడు ప్రయత్నించాల్సిన అవసరం లేకుండా అది దుర్వాసునివల్లనే ముందుగానే నిర్ణయమైందని శ్రీ కృష్ణుడు తెప్ప సందర్భంలో “వెదకం టోయిన తీగ కాంధవిరెన్” అనే సామెతను ప్రయోగించాడు.

“మడుగు చీరకు మరీతాకినట్లు” అనే సామెత కళంకిరం కలిగింపజేసి బాళ్ళ స్వభావాన్ని విమర్శిస్తుంది. తెల్లని స్త్రానికి మరీతాకిన అది స్పష్టంగా కనిపిస్తుంది. అట్లే సద్యంతో ఒన్నింటన ఉన్న నిద్రలో వచ్చిన కలను గూర్చి కలంతు “నల్లపొల్లెబుగని నాకులం బడుమంచి మడుగుచీరకు జాలమైలసోకే” (5-90) అని భావిస్తుంది :

“ముట్టుతీసి కొట్ట దచినట్లు”, “ముట్టుతీసి గూటం కొట్టుకొన్నట్టు” అనే సామెతలు జన వ్యవహార ప్రసిద్ధాలు. ముందే వాదల్లో ఉండే అపై ఇంకా వాదకు కలిగించేట్లు మాట్లాడే బాళ్ళ స్వభావాన్ని విమర్శిస్తాయి. పైసామెతలు నిద్రచిరు తళకు కలలో మోవాడు అన్నంచాడని ఉన్న వాదపక్షమంటే ఇదే నీకు లగిన భర్తగారి చిత్రరేఖ పురుగా, చిత్రరేఖను అధిక్షేపిస్తూ ఉన్న “ముట్టు పుచ్చికొట్ట దచిన చందమయ్య” (5-101) అని ఉంటుంది. సందర్భానికి సరిపోయే చక్కని సామెతను పోషన ప్రయోగించాడు.

మానవుడు అనుకున్నవన్నీ అనుకున్నట్లు జరుగవు. అందుకే “కానొకటి తలిస్తే దైవమొచ్చి తలచు” అని పెద్దలన్నారు. ఇదే సామెతను సోమనాథుడు చిత్రరేఖ “ఎ నొకటి చేయబడన దానొ ది దంచె విధి” (5-135) అని పుటిస్తాడు.

“అలిగి కంటే గారెం బుట్టలో పడ్డట్టు,” అలిగి కంటే పరువుమీద పడ్డట్టు” అనే సామెతల్ని కీడు కలిగించానని ప్రయత్నించినా దానివల్ల మేలే జరుగుతుందని చెప్పే సందర్భంలో చెప్పుకోవడం కలదు. పై సామెతల్లో ఒకటి సోమన కావ్యంలో “అలిగి తన్నిన బుజుపురయిం బడినయట్టు” (5-15) అని ప్రయోగించబడింది

“అద్దంలోని నీడకు ఆశపడినట్టు” అనే సామెత మానవుని అత్యాశను గూర్చి చెబుతుంది. అద్దంలోని నీడను సంపాదించడం అసాధ్యం పొరిన నీళ్ళకు కట్టవేయడం నివృత్త్యాశనం పై సామెతను చెబుతూ సోమన “బోయిన నీళ్ళకు గట్టవెట్టినీ యద్దములోని నీడకెబులాన వడం బొసగుం” అంటూ వెంట వెంటనే రెండు సామెతల్ని ప్రయోగించాడు.

శ్రీనాథుడు ; ‘కాళిబందం’లో శ్రీ నాథుడు ప్రజల వ్యవహారంలోని సామెతల్ని ప్రయోగించాడు అగస్త్యుడు తాను కాళినగరాన్ని విడిచిపెట్టే కూడ దని భావిస్తే అతనికే కాళి ఎడబాటు ప్రాప్తించింది అసందర్భంలో అగస్త్యుడు “... మనుజురక్కడి దలప దైవ మొక్కడి దలచుటెంతయు నిజంబు” (2-108) అని అంటాడు. “కానొకటి తంచిలే దైవమొకటి తలచు” అనే ప్రజల సామెతకు ప్రతిరూపమే శ్రీనాథునిపై ప్రయోగం.

“అంబోతులు పోట్లాడి దూడకాళ్లు విజిచినట్టు” అనే సామెత అవ్వమైన జానపదుని సామెత. బలవంతుల పోట్లాట మధ్య బలహీనుడు నష్టపడ్డాడని చెప్పడం పై సామెత భావం ఈ సామెతను శ్రీనాథుడు అగస్త్యునితో ఇలా చెప్పిందాడు “కొనక కాటోతునాబోతు గ్రుమ్మలాడ నడిమిలేబయ్యగతి వచ్చె” (2-104) ఇటు శాపంవల్ల తన కిట్టి దుస్థితి వచ్చిందని అగస్త్యుని భావం

ఇంకను శ్రీనాథుడు క్రింద సామెతల్ని ప్రయోగించాడు

“ఉదుము నడికిన నడుతునే బడియ పెట్టు” (2-144)

“వంటయిలు సొప్పె గుండేలు వనజవయన” (3-221)

‘శృంగార నైషధం’లోను శ్రీనాథుడు ప్రజల వ్యవహారంలో ఉన్న అనేక సామెతల్ని, సామెతల్లాంటి వాక్యాల్ని ప్రయోగించాడు

“సికందీకిం బేరిగింజయుం పెద్దయ్యెనే” (1-110) అనే సామెత అల్పవిద్యయాన్ని కూడా అనల్పవిద్యయంగా భావించేవాళ్ల స్వభావాన్ని విమర్శిస్తుంది.

“పప్పులేని పుంగం, ఉప్పులేని దప్పకం”, “పప్పులేని పెండ్లి, ఉప్పు లేని కూర” వ్యర్థం అనే విషయాన్ని తెలియజెప్పే సామెతలు జనవ్యవహారంలో ఉన్నాయి. ఇదే భావాన్ని శ్రీనాథుడు వ్యక్తం చేస్తూ

“సారథము లేనియట్టి పుష్పంబువోలె

గండుతోయిల వెలియైన కానవోలె” అనే వాక్యాల్ని ప్రయోగించాడు సామెతలుగా ప్రచారం పొందకపోయినా సామెతల్లాంటి వాక్యాలని చెప్పకపోవచ్చు.

“అంధని మ్రావిపండ్లకు అజ్ఞులు చాచినట్లు” అనే జనప్రసిద్ధ సామెతను పూర్వకవులు ప్రయోగించినట్లే శ్రీనాథుడు కూడా “అంధని మ్రాకుల ఫండ్ల గోయం దంబెదవు” (2-88) అని అంటాడు.

ఏదేనా ఒక పనిని చేయాల్సిన సమయంలో కాక అలస్యంగా చేసేవాళ్లను విమర్శిస్తూ “ముసలి వయసులో సమర్థమాడినట్లు” అని ప్రబలు చెప్పకుంటారు. దీన్నే శ్రీనాథుడు మరో పోలికతో “ముదిసి ముప్పున పెండ్లి” అని అంటాడు. ముసలి వయసులో పెండ్లి అనవసరమే కదా!

మానవుని లోభత్వాన్ని వెల్లడిచేసే సామెతలు అనేకం వాడకలో ఉన్నాయి “ఎంగిలిచేత కాకిని తోనివాడు”, “పిల్లికి కూడా భిక్షం వేయడు” లాంటి సామెతల్ని ఆయా సందర్భాల్లో ఉపయోగిస్తారు ఇలాంటి భావాల్నే శ్రీనాథుడు

“పామునకు బలివెట్టని ప్రతినవారు

ఈగకెన్నడునేనిల యిదనివారు” అనే సామెతల్లో ప్రస్తావించాడు

ఒక వ్యక్తి సామర్థ్యాన్ని గూర్చి చెప్పే సామెతలున్నాయి “నందిని పంది పందిని నంది”గా జేసే మటవామటన సమర్థులుంటారు. కలికి గల సానురాన్ని చెబుతూ,

అవగింజలు దాటి కాయలుగనాడి

దొడ్డవేయదు నన్నంపుడోసమైన" (7-119) అని అంటాడు అవగింజల్ని కాటి కాయలంతగా మార్చినట్లే ఎంత చిన్న దోషమైనా పెద్దదిగా చేయగల సమర్థుడని భావం.

"చేరులు కాలినాక అకులు పట్టుకున్నట్లు" అనే సామెత చేయవలసిన సమయంలో చేయక అవకాశం పోయిన తర్వాత చేయాలని ప్రయత్నించేవాళ్ళను విమర్శిస్తుంది ఏదీలో సీక్లన్నప్పుడు కట్ట కడితే ప్రయోజనం కానీ సీక్లపోయాక కడితే ఏమి ప్రయోజనం. ఇదే భావాన్నే శ్రీనాథుడు "పాతెడు సీక్లకుం గట్టపెట్టం బనియేమి?" అనే సామెతవల్ల వ్యక్తం చేశాడు.

వేమన : వేమన శతకంలోని అనేక పద్యపాదాలు సామెతలే. ప్రజల వ్యవహారంలోని సామెతలు వేమన పద్యపాదాలుగా మారాయో, వేమన పద్య పాదాలే ప్రజల నోళ్ళలో నలిగి సామెతలుగా బహుళ ప్రచారాన్ని పొందాయో ఊహిస్తూ చెప్పడం సాధ్యం కాకపోవచ్చు ప్రజాకవియని మన్ననలందిన వేమన ప్రజల అనుభవంలోని సత్యాలనే గ్రహించి ఉండవచ్చునని ఊహించవచ్చు. వేమన పద్యాల్లోని సామెతల్ని వివరించుకుంటూపోతే విషయ విరణం అధికం కావచ్చు. అందుకే వేమన పద్యాల్లోని సామెతల్ని కొన్నింటిని మాత్రమే గ్రీంద ఉదాహరించడం జరిగింది.

"మురికిన కాండమున ముసదుసిగలరీతి"

"కుక్కతోక బట్టి గోదావరీదును"

"పంటచేసు విడిచి పరిగయేరినయట్లు"

"కత్తిమీద సాము కడలేని బోను"

"బొగ్గుపాలగడుగు బోవునా మలినంబు"

"కొయ్య బొమ్మ నుదెచ్చి కొట్టినా వలుకునా?"

"పంది బురదమెచ్చు పన్నిరు మెచ్చునా?"

"కరినిగాంచి కుక్క మొజగిన సామ్యమా"

"నూనెలేక దివ్వె నూపుల చెల్లనా"

"పచ్చికుండ సీక్ల పట్టిన నెలదనా?"

"గడ్డివేయ పోట్లగొడ్డు కొమ్మాడించు"

- “చందన తరువందు నర్పమున్నట్లు”
 “పుట్టిలోన చెదలుపుట్టదా గిట్టదా?”
 “కుక్కతోకగట్ట గుడురునా చక్కగా”
 “చందనంబు పునత పందియే మెఱుంగును?”
 “దొబ్బినేర్పు కుక్క దుత్తలు బేర్పునా?”
 “తిరువతికి బోవదురక దాసరియగునా?”
 “కాకికేగ పందిగజము కాదు”
 “నక్క సింహమగునే గోదావరి బోవ”
 “కుక్క యిల్లుసొచ్చి కుండలు వెతుకదా?”
 “కుక్కహయ నేమి గుఱ్ఱమునకు లెక్కా”
 “కొలని హంసలకడ గొక్కెరలున్నట్లు”
 “చెప్పతివెడికుక్క చెఱుకు చీపెరుగునా?”
 “కందు మ్రోగునట్లు కనకంబు మ్రోగునా?”
 “శ్రోయనేర్పు కుక్క దొంగలు పెట్టునా?”
 “తామరందు కప్ప తూర్పున్నట్లు”
 “బెఱుకునందు వెన్న పుట్టినయట్లు”
 “దూడచగడునే తువి తోడేలు చచ్చిన”
 “దారిగుంటకుక్క తలచిన చందమా”
 “పంకమందు పురుగుపడి దొర్లుచుండదా?”
 “శిల్పితోట బెరుగు మల్లెమొక్క కరణి”
 “కొండముచ్చనఱును కోతియె సరియగు”
 “కొండయద్దమఁదు గొంచమై వుండదా?”
 “తప్పలెన్నువారు తమ తప్పలెరుగరు?”
 “సేతుపందుమునగ షితికాకి తెలుపొనే?”
 “కాకికేగ గ్రద్ద గరుడుదెనె?”
 “బదరికరుగవృద్ధ బాలుడు కాడయా?”
 “పెరటి చెట్టుమందు పదికింప మెచ్చరు”

“ఊరికుక్క సింగమొక్కటి యగునొక్కొ”

“గ్రడ్డి గుర్రమెక్కి గుణికినట్లుండరా?”

“పచ్చికాయ బెచ్చి పడవేయ వలమోనే”

“మాలవాడ కుక్క మఱిగిన విడచునా?”

“తానొకటి దలచిన దై ఎమొండగు చుండు”

“మరగి గ్రడ్డి కుక్క మలముదిన్నట్లు”

“కల్పతరువు క్రింద గ్రచ్చబెట్టున్నట్లు”

“సిగ్గయందు కోడి నెంపుగామునగదా?”

“చెప్పకొలుకు కుక్క చెఱకునేమెఱుంగు”

“గొడ్డుటావుపాలు కోరిన చేవునా?”

“పిన్నచేతి దివ్యే పెద్దగా వెలగదా!”

“భక్తి కలిగిన కూడు పట్టెదైనను దాఱు”

“తలలు బోడులైన తలపులు బోడులగునా?”

కొలువి గోపరాజు : “సింహాసన ద్వారాంతిక”లో సందర్భోచితంగా సామెతల్ని, లోకోక్తుల్ని వాడడం జరిగింది ప్రజల వ్యవహారంలో ఉన్న సామెతల్ని ఉన్నవి ఉన్నట్లుగాను కొద్ది మార్పులతోడను వాడి సామెతలకు కావ్య గౌరవాన్ని సంపాదించిపెట్టాడని చెప్పవచ్చు. కొందరు తమకు తిన తిండి లేకపోయినా మిగిలిన ఆర్పాటలు చేస్తుంటారు “కూచికి గతిలేకన్నా కాటుక మానదు” అన్నట్లుగా ప్రవర్తించే వాళ్ళుంటారు తినడానికి తిండిలేకపోయినా కంటికి కాటుక కావాలని ఆర్పాటం చేయడం మూర్ఖత్వమేకదా! ఇదే ఖావాన్ని గోపరాజు “కడుపిటు గారంగ కంట కాటుకయేలా?” (1-80) అనే వాక్యంలో బంధించాడు కడుపు కాటకుంటే కంటికి కాటుక ఏల?

అన్నీ తెలిసిన వాళ్ళ దగ్గరకు వెళ్లి ఏమి తెలియనివాళ్ళు ఏదైనా మాట్లాడితే “హనుమంతుని ముందు కుప్పిగంతులా?” అని విమర్శిస్తారు. చతురంగతజ్ఞుడు విక్రమార్కుని పొగడుచూ ‘సీసముఖమున విద్యలను గురించి చెప్పటం అన్న’ హనుమంతుని ముందు కుప్పిగంతులు వేసినట్లుంటుందంటూ,

“హనుమంతుని యెదుర వెనం గప్పిగంతులెగే యుటచుమ్మి” (2-49)

అని అంటాడు శతయోజన పర్వంతం గల సముద్రాన్నే దాటిన హనుమంతుని ముందు ఎన్ని కుప్పిగంతులు వేసినా ప్రయోజనం ఉండదు కదా!

“కప్పకు కాటులేదు, బావన పోటులేదు” అనే సామెత బ్రాహ్మణులు ఇతరులకేమీ హాని కలిగించరని చెబుతుంది కప్ప కాటువేసినా ఏమికాదు అలాగే బ్రాహ్మణుల వేటు కూడా, ఇదే సామెతను గోపరాజు యదాతథంగా “కప్పకాటు బావనపోటు” (4-130) అని ప్రయోగించాడు

స్పష్టంగా తెలిసిన విషయాన్ని తెలియజేయవలసిన అవసరం ఉండదంటూ “ముంజేతి కంకణమునకు అద్దమేలా” అనే సామెతను ఉన్నదన్నట్లుగా గోపరాజు “ముంజేతి కంకణంబుర కద్దం బేటికి” (7-84) అని ప్రయోగించాడు.

సాధ్యంకాని విషయాన్ని గురించి సాధించాని ప్రయత్నం చేయడం మూర్ఖత్వం మూర్ఖత్వంతో కాని పనికై ఆరాటపడే వాళ్ళను విమర్శిస్తూ గోపరాజు “మూర్ఖ భారతపర్వంబు పరింపబాసుట” అని అంటాడు. పండితులకు మాత్రమే చదువుటకు యోగ్యమైన భారతాన్ని మూర్ఖుడు చదవడం సాధ్యం కాదు కదా!

అందని చెట్టు పండ్లకై ఆశపడుట మంచిది కాదనే భావాన్ని తెలిపే సామెతను పూర్వకవులు ప్రయోగించినట్లే గోపరాజు “అందని ప్రమాని పండులకు నట్టులు సాచుటగాదె” (8-88) అని ప్రయోగించాడు జానపదుల్లో జనాభా ప్రచారం పొందిన సామెత ఇది

సముద్రుని పుక్కిట బట్టుట సాధ్యంకాదు కదా! అలాగే బలవంతుల్ని దుర్బల వస్తువులతో పట్టి బంధించలేమనే భావాన్ని వ్యక్తం చేస్తూ గోపరాజు “ఏనుగు చిత్కేనేని మఱియెంపలి చెట్టున గట్టవచ్చునే” (11-27) అని అంటాడు. ఏనుగు ఎక్కడా? వెంపలి చెట్టు ఎక్కడ? ఇనుప గొలుసులతో బంధించే ఏనుగును అప్పమైన వెంపలిచెట్టున బంధించుట ఏలుకాని పని.

శమయం ఉన్నప్పుడే ఏపన్నెనా చేయాలి. సమయం జాచిపోయాక చేయా

అని ప్రయత్నించడం సరియైన పద్ధతి కాదు. రాబోయే ఆపదను గుర్తించి తగిన ఉపాయాన్ని ముందే ఆలోచించే దీర్ఘదర్శులు కొందరైతే, ఆపద వచ్చినపుడు ఉపాయంతో తప్పించుకోనేవాళ్లు మరి కొందరు. అయితే అన్ని ఆపదల్ని అప్పటి కప్పుడు తీర్చుకోవడం సాధ్యకాక పోవచ్చు “దప్పిక అయినపుడే నుయ్యి త్రవ్వడం” సాధ్యమవుతుందా? అని విమర్శిస్తారు ఇదే సందర్భంలో గోప రాజు “ఇల్లుకాలంగ నుయ్యి ద్రవ్వనేగుటండ్రు” (11-120) అనే సామెతను ప్రయోగించాడు ఇల్లు కాలకుంటే నుయ్యి త్రవ్వడం సాధ్యంకాదు. నీళ్లుపడే లోపం ఇల్లు కాలి బూడిదవుతుంది

అల్లసాని పెద్దన: ‘మనుచరిత్ర’లో సమకాలీన సమాజంలోని ప్రజల సూక్తులు చోటు చేసుకున్నాయి “కాని కాలానికి కట్టి పామయి కలుస్తుంది.” అనే సామెత విధివిధానాన్ని గూర్చి చెబుతుంది దైవ ప్రయత్నంమొందు మరేది పనికిరాదు ఎప్పుడేమి జరగాలో ఆ సమయానికిది జరుగుతూ ఉంటుందే కానీ దైవ యత్నానికి ఆసాధ్యమం లేదంటూ పెద్దన “దైవకృతమున కిలససాధ్యంబు గలదె” (2-18) అనే సామెతద్వారా వ్యక్తం చేశాడు.

“అంధునకు అద్దం చూపినట్లు” అనే సామెత వ్యర్థ ప్రయత్నం చేసే వాళ్ళను విమర్శిస్తుంది కొద్ది మాత్రుతో పెద్దన “అంధునకు గోజయినెన్ని?” (2-58) అని అంటాడు గ్రుడ్డికి వాడికి వెన్నెల ప్రకాశం ఎలా కనిపిస్తుంది?

“తువ్వ సుఖముల్ మీసాలపై దేనియల్” (2-85) అనే సామెతలాంటి వాక్యాన్ని పెద్దన మనుచరిత్రలో వాడాడు మీసాలకు పూసిన తేనె వ్రణంమే ఉంటుంది. తువ్వ సుఖములు కూడా అలాంటివే!

“కులంచెడినా సుఖం దక్కవతె” అనే సామెత జానపదుల్లో ప్రసిద్ధి పొందింది. రెంటికి చెడిన రేపడికాకుండా కులం చెడిపోయినా సుఖందక్కితే చాలనే భావాన్ని పెద్దన మాయా ప్రవచనంతో “వ్రతము చెడ సౌఖ్యమైనను వలయగలుగ” (8-108) అని చెప్పిస్తాడు.

“రెంటికిచెడిన రేపడి” అనేది బహుళ ప్రచారం పొందిన సామెత. రెండు విధాం నష్టపోయిన వాన్ని విమర్శించే సందర్భంలో పై సామెతను చెప్పుకుంటారు దీనికి సంబంధించిన అభిప్రాయాలు ఎలా ఉన్నా పై సామెతను ప్రయో

గించే సందర్భం తెలుగు సామెతల్లో చెప్పబడింది సమంజసంగా ఉంటుంది
 “రేవడి = చాకలి నీట బడినగడ్డను తీసుకొని రాబోతే గట్టునున్న గుడ్డలు దొంగ
 తెత్తుకొని పోయినారు కొట్టుకొని పోయినది అట్టేపోయినది ఇట్లు చాకలిరెండికి
 చెడినాడు” (తెలుగు సామెతలు పు 622) తెలుగు విశ్వవిద్యాలయ ప్రచురణ,
 1988) ఇదే సామెతను పెద్దన మార్పుచేయక “రెండికిన్ జెడిన రేవడనాడనే”
 (5-105) అని మాయ ప్రవరునితో చెప్పిస్తాడు

“నన్నెక్కల్లు దాడితే పెండ్లి కాదా!” అనే సామెత పెండ్లి ఆచారాన్ని
 తెలిపినా ఇతరుల పనికి భంగం కలిగించాలని ప్రయత్నించే వాళ్లను అడ్డి
 పిస్తుంది. ఇదే సామెతను పెద్దన “గుండ్రా దాచిన పెండ్లి యేమిటికి జీక్కుం”
 (5-17) అని ఇండివరాఘునితో పలికిస్తాడు.

“మల్లె పట్టిన చేనువలె” అనే సామెత సర్వనాశనాన్ని తెలియజెప్పు
 తుంది. మల్లె ఒక విధమైన చీడపురుగులాంటి కలుపుమొక్క అది చేనులో
 మొలిస్తే పంట పూర్తిగా నాశనం అవుతుంది ఈ సామెతను పెద్దన మనుచరి
 త్రలో ఇలా ప్రయోగించాడు

జూరు పాడైన గెళవుల యూళ్ళకుటికి

మెరవ దొరకొంటి ‘బ్రజమారి మనగినట్లు’

తీరిగతివయ దినముల దేఃమెల్లి

‘మల్లెపట్టిన చేన్ని కమంఱుగాగ’ (5-25)

పై సామెతతోపాటు “మారి మనగినట్లు” అంటూ మరో సామెతను చేర్చాడు.
 మారి అనేది ఒక వ్యాధి ఆ వ్యాధి వస్తే విపరీతమైన జననవ్వం జరుగుతుంది.

ధూర్జటి: సాలెపురుగు కట్టిన గూడు దీపపుణలచే ఒక్కసారిగా కాలి
 బాడిదయిపోగా ఆ సందర్భంలో ధూర్జటి కాళహస్తి మాహాత్మ్యంలో ప్రయోగిం
 చిన సామెతను చూడుడు.

జిది పెక్కెడులు పట్టెన్

నడనంఱుగట్ట నాకు శంభుని కొఱకున్

దుది గుమ్మరికొక యేడును

గుదియకొక పెట్టన్నమాట (2-100)

కుమ్మరి సంవత్సరమంతా కష్టపడితే ఒక గుదియదెబ్బతో వాటిని నాశనం చేయడం సులభమన్నమాట

నక్కరునికి కైలాసం సిద్ధించగా అప్పుడు దూర్బటి, “కైలాస మాడబోవు తీర్థమెదురైన రీతి సిద్ధించు ననుడు” (2-214) అనే సామెతను ప్రయోగించాడు. “అడబోయిన తీర్థమెదలె నట్లు”, “వెదకబోయిన తీగ కాలికి దగిలనట్లు” అనే సామెతలు ప్రజానుభవ సత్యాలే అయినా పూర్వకపులకందరిచే ప్రయోగింపబడ్డాయి

“అలిగి తంటే ఎరువుపై బడ్డట్లు” అనే సామెతను దూర్బటి ఇలా ప్రయోగించాడు

“విడుపు విచారము నీవిక

నడవి ఇరింపగలుగు టలిగి పలువుపై

బడినగతి యయ్యె” (4-148)

తెనాలి రామలింగడు : ‘పాండురంగ మాహాత్మ్యము’లో ఉత్తములకు ఉత్తములే ఇన్నిస్తారు కానీ అల్లులు ఇన్నించరంటూ “సాలగ్రామ ఖనిన్ ఇనించునె కదా జాత్యల్పపాషాణముల్” (2-214) అనే సామెతను నిగళర్మ అక్కచేత చెప్పిస్తాడు సాల గ్రామములుగల ఖనినుండి అల్లుమైన మామూలురాళ్ల పుట్టవని భావం

“కర్ణధులేని భారతం” వ్యర్థమనే సామెత భారత కథకు సంబంధించింది దీన్నే రామలింగడు కొద్దిగ మార్పుచేసి “కర్ణనోదలనె భారత సంహిత నిల్చురాదున్” (2-218) అని ప్రయోగించాడు. భారత కథ అంతయు కర్ణుని తుజస్కంధాలపై కలదని భావం.

“తేనెపూసిన కత్తి” అని ప్రజల అనుభవమూర్తి. నమ్మకస్తునిలా పైకి నబిస్తూ పిదప మోసం చేసేవాళ్లను విమర్శిస్తుంది పై సామెత. నిగళర్మ అక్క ఉపదేశాన్ని విని మారినవానిలా నబిస్తున్న నమయంలో తెనాలి రామలింగడు “తేనెపూసిన కత్తి దాత్రీసురుండు” (2-48) అని అంటాడు.

ఒకరితో మరొకరు ఆనోన్యంగా కనిపియారని చెప్పుకునే సంద సందర్భంలో ప్రజలు "తలలోపల నాలుక" అని, "పూసంలో చారమట్లు" అనే సామెతల్ని చెప్పుకుంటారు. పై సామెతల్ని తెనాలి రామలింగడు కందపథ్యంలో అందంగా ఇమిడించిన తీరు గమనింపుడు

తలలోపల నాలుక, పూ
సల గ్రుచ్చిన నూలు పొంజుల్లిన నీరుం
బలె వెల యెఱుగక మనసులు
గరిసి యలేదమున గావుకడ నతడుండెన్ (8-59)

ఇతరులకు కీడు చేయడం అటుంచి కొందరు తమ మూర్ఖత్వంతో తమకే నష్టాన్ని కలిగించుకుంటారని "గుడినుండి గుడిరాళ్లు దీసేవారు" అనే సామెత చెబుతుంది. గుడిలోపల నుండి గుడిరాళ్లు తీస్తే అవి తీసినవాడి మీదనే పడి ప్రమాదాన్ని కలిగిస్తాయి నిగమకర్మ కాపువానింట్లో ఉంటూ వానితో సేవలు చేయించు కుంటూ చివరకు కాపుకోడల్ని లేవదీసికొని పోయే సందర్భంలో "గుడి నుండి గుడిరాళ్లు దీయుకరణి" (8-88) అని పై సామెతను వాడినాడు.

"ఆడదాని బుద్ధి అపరబుద్ధి" అనే సామెత ఆడవాళ్లను గూర్చి చెబుతుంది. కాపుకోడలు తన భర్తను కాదని నిగమకర్మతో లేచిపోయిన సందర్భంలో "ఉచిదంతు బుద్ధి పెడతల నుండు గాదె" (8-81) అంటూ పై సామెతను కొంది మార్పులతో ఉపయోగించాడు

సుకీలోపాఖ్యానంలో సుకీం భర్త లోభగుణాన్ని వర్ణించే సందర్భంలో "ఈగఱుగాటు పామునకు బలి" చేయడంలా సామెతను ప్రయోగించాడు. "పిల్లికి బిక్షంపెట్టడు" అనే ప్రజల సామెతకు నమూనా సామెతయని చెప్ప వచ్చు.

"గంధపుదెక్కలు మోసిన గాడిద వాటి వాసన అనుభవించలేదు." అని ప్రజానూతి. అల్లులు ఉత్తముం సంపర్కంలో ఉన్నా సంస్కారాన్ని పొంద లేరని చెబుతుంది పై సామెత. ఇదే భావాన్ని చెప్పే సందర్భంలో "తెడ్డుపకు వచ్చునే పాకగుణగుణావళుల్" (8-45) అని ప్రయోగం కనిపిస్తుంది. తెడ్డు పాకంలో తిరిగినా పాకంబు తెడ్డుపకు తెలియదు కదా!

ఏమి చేసినా అబ్బలు అబ్బలేకాని బావంతులు బాబేరని చెబుతూ “ఏమ్మట సింగమే, గాబారత్నమే, కనకకలాటు బాధము కల్పవంజీ” (6-228) అని సామెతల్ని తెలి రిమలంగడు ప్రయోగించాడు

ఏంగళి సూరవ : “ఈ పూర్వాయము”లో జానపదుల విజ్ఞాన ధోరణుల్ని ప్రకేషపెడుతూ సామెతల్ని సమయానుకూలంగా ప్రయోగించాడు

“నిండుకుండ తొణకదు” అనే సామెత నిరాడంబరుల స్వభావాన్ని వెల్లడి చేస్తుంది. ఈ సామెతను సూరన “నిండుకడవ రీతినుండు దెవుడును” (4-184) అని ప్రయోగించాడు

ఇతరులు కష్టపడుతుంటే తాము కూడ కష్టపడారనుని చెప్పి కష్టం చేస్తున్నట్లు వదిస్తుంటారు అలాంటి వాళ్ళ స్వభావాన్ని “ఓ వీ! ఓ వీ! నీవు వడ్లు దండు నేను పక్క-తెగరేస్తాను” అన్నట్లుగా ఉందని ప్రజలు చెప్పుకోవడం కలదు పై సామెతనే సూరన “ప్రక్క తెగయంగ రోజుడు నొక్క-క్షణము” (4-152) అని ఉపయోగించాడు

“పేదవాని కోపం పెదవికిచేటు” అనే సామెతను యధాతథంగా “పేద కోవమెందు పెదవుల చేటుగా” (6-80) అని వాడుతున్నాడు

“బట్టతలకు మోకారికి ముడివేసినట్లు” అనే సామెత సాహ్యంతాని విషయంబట్టి ప్రయత్నించే వాళ్ళను విమర్శిస్తుంది పై సామెతనే “బట్టతలలు మోకాళ్ళ ముడిపెట్టగందో” (6-77) అని సూరన ప్రయోగించాడు.

సన్నిహితంగా ఉన్న వస్తువుల విలువల్ని గుర్తించనపుడు “పెరటి చెట్టు మందునకు పనికిరాదు” అనే సామెతను ప్రజలు చెప్పుకోగా సూరన “పెరటి చెట్టుమందు గాదు” (7-89) అని యధాతథంగా వాడుతున్నాడు

అదృష్టం ఉంటే ప్రమాదంలో కూడా సుఖాన్ని పొందగలరని “పడబోయిన బూ జాన్మున బడుబోలిక” (4-22) అనే సామెతను సూరన ప్రయోగించాడు “అలిగిగన్నిన వరపు పై బడ్డట్టు” అనే సామెత లాంటిదే ఇది

ఒక విషయాన్ని గూర్చి ఏమి తెలియనిదాని దగ్గర ఆ విషయాన్ని గూర్చి చెప్పుడం వ్యర్థ ప్రయాసే కాని ఫలితం ఉండదు. అలా ప్రపంచమే వాళ్ళను

విమర్శిస్తూ “వివిధముందు శంకూదినట్టు” అనే సామెతను చెప్పకుంటారు. పై సామెతనే నూతన “వివిధికి బట్టి-ట్టి సంకునుటోతెన్” (2-96) అని ఉపయోగించాడు.

ఉత్తముల స్వభావాన్ని చెప్పే సందర్భంలో “నీటి కొంది తామర” అనే సామెతను చెప్పకుంటారు. నీరు ఎంతఉన్నా తామర నీటిపై తేలియాడుతూ ఉంటుంది. ఉత్తముల స్వభావం కూడా అంతే. ఉత్తముల మహిమ నీరుకొంది తామర సుమ్మీ (2-96) అంటూ నూతన తన పద్యంలో విగించాడు.

మారద వెంకయ్య, తాస్కర శతకంలో లోభం, జెడ్డవాళ్ళ స్వభావం, మూర్ఖుల స్వభావం, మదం, నిరాడంబరం మొదలైన స్వభావాల్ని వివరించే సందర్భాల్లో ప్రజల వ్యవహారంలోని సామెతల్ని ప్రయోగించాడు.

లోభి అయినవాడు ధనంచేసవుడే కాదు పువ్వులంగా ఉన్నపుడు కూడా కడుపునిండుగా భుజింపడని చెబుతూ “నీరు ఎంత పారి నా కుక్కకు గతుకునీళ్లే” అనే సామెతను చెప్పకుంటారు. ఇదే సామెత తాస్కరశతకంలో ఎంత అందంగా ఇమిడిపోయిందో చూడండి.

“అతిగుణహీన లోభికి బిచ్చార్థము గల్గిన రేక యుండినన్
మితముగగాని కల్మిగం మీదటనైన భుజింప దింపుగా
సతమని నమ్ముచేహమును సంపద నేలులు నిండిపారినన్
గతుకగ జూచు గుక్క తన కట్టడ మీఱక యెందు తాస్కరా

(4 వ పద్యం)

నీరు పొంగిపొర్లి పారినా గతుకుతూ తాగడం కుక్కకు సహజ స్వభావమో అట్లే లోభికూడా !

చెడు స్నేహంవల్ల కలుగు ఫలితాన్ని చెబుతూ “నల్లలవల్ల మంచానికి కర్రదెబ్బలు” అనే సామెతను చెప్పకోవడం కందు చాలామంది కవులు ఈ సామెతను ప్రయోగించినట్లే తాస్కరశతక కర్త కొద్ది మార్పుతో ప్రయోగించాడు :

“అశముచిత్రై న శేషులు సనర్థుని గూడి వరించునంతలో
మనమెరియంగ నప్పుడవమానము కీడు ధరిత్రయిందునే
యనువుననైన దప్పవు యదార్థము తానది యెట్టులన్నచో
నినుమును గూర్చి యగ్నినలయింపదెనమ్మెట పెట్టు భాస్కరా!”

(7వ పద్యం)

పై సామెత యొక్క భావాన్ని చెప్పేదే “ఇనుమువల్ల అగ్నికి నమ్మెటపోట్లు” అనే సామెత

మూర్ఖుడు, నీచుడు నజ్జనులతో కలిసి తిరిగినంత మాత్రాన మంచివాళ్ల గుణాలు అలవడవంటూ “గంధపు చెక్కలు మోసినంత మాత్రాన దాని వాసన గాడిదకు అలవడదు కదా!” అట్లేపాకంలో తిరిగినంత మాత్రాన శిష్టునకు దాని దుది తెలియదు ఇదే భావాన్ని తెలియజేసే సామెత భాస్కర శతకంలో ఇలా చెప్పబడింది

“ఎద్దె మనుష్యుడేమెఱుగు నెన్నిదినంబులు గూడియుండినన్
దొడ్డగుజాఝునందు గల తోరపువర్తనమెల్ల బ్రజ్జలే
ర్పడ్డ వివేకీతి, దుదిపాకము నాలుకగా కేఱుంగునే?
తెడ్డది కూరలో గంయ ద్రిమ్మరు చుండిననైన భాస్కరా!”

(21వ పద్యం)

బలహీనులు మదంతో బలవంతుల్ని ఎదిరిస్తే ప్రమాదం కలిగేది బల హీనులకే గాని బలవంతులకు కాదని విమర్శిస్తూ “పొట్టెలు కొండను ఢీకొట్టినట్లు” అని ప్రజల వ్యవహారంలోని సామెతను భాస్కరశతక కారుడిలా ఉపయోగించు తున్నాడు

“తగిలి మదంబుచే నెదిరి దన్నునెఱుంగక దొడ్డవాడతో
ఐగగొనిపోరుదెల్ల నతిపామురుడై చెడుటంతెగాక తా
నెగడి జయింపనేరదది నిక్కము తప్పదు దాత్రి లోపంన్
దెగియొక కొండతో దగరు ఢీకొని తాళిననేమి భాస్కరా!

(60వ పద్యం)

బలవంతునితో పగ బలహీనునికే ముప్పుని పొప్పరిస్తుంది పై సామెత.

“అల్పదేవుడు పల్కు నాడంబరముగాను” అన్నట్లు అల్పబుద్ధి కలవాడు అధికంగా మాట్లాడితే సజ్జనుడు బుద్ధిమంతుడు తగినంతగా మాట్లాడుతాడనే సందర్భంలో “నిండుకుండ తొణకడు” అనే సామెతను చెప్పకుంటారు. ఇదే సామెత తాస్కర శతకంలో యథాతథంగా ప్రయోగింపబడింది.

“పలుదని నీచమానవుడు పాటి దలంపక నివృత్తులం
 బుతచ నుండుగాని మతి భాసురుడైన గుణ ప్రహస్తాడ
 పృలుకుల బల్కబోవడు నిబద్ధిగనెట్లన వెల్లికుండదా
 దొలకచ నుండుగాని మతి దొల్కునె నిండు మటంబు భాస్కరా !
 (84 వ పద్యం)

చేమకూర వేంకటకవి :

కొందరు మంచినికొరి చేయబోతే దానివల్ల కూడా కష్టం కలుగుతుందని “మోషానికి పోతే మొసలి యీడ్చుక పోయిందట” అనే సామెత చెబుతుంది. ఇదే సామెతను “విజయ విలాసంలో” చేమకూర వేంకటకవి “మోక్షమునకు బోవ మొసలిత్తుకొనిపోయి ననెడు వార్త” (2-48) అని ప్రయోగించాడు.

“నడమంత్రపు సీరికి నెత్తిమీద కండ్లు” అనే సామెత నడమంత్రపు సీరి వల్ల గర్భం పెరుగుతుందని చెబుతుంది ఈ సందర్భంలో విజయవిలాసకర్త :

“ .. నిక్కెడు సిగ్గెడు విజ్ఞప్తిగెడున్
 షీరినటుగా యొక్కొ కరికిన్నడు మంత్రపు గల్మికల్గినన్” (1-84)
 అని అంటాడు

ఎటూ తప్పించుకొని పోవుటకు పీలుచేసి సడదర్పంలో “వంట యిందీ కుండేలు” అనే సామెతను చెప్పకుంటారు ప్రజలు ఇదే సామెత విజయవిలాసంలో “వంట యిందీ కుండేలిది యెందుబోగడదు” (1-8) అని అయింది

కొందరు పరస్పరమైన విరుద్ధ స్వభావం కలిగి ఉంటారు. ఎదుటివాళ్ళేది మాట్లాడితే దానికి వ్యతిరేకంగా మాట్లాడుతారు. అలాంటివాళ్ళ నుద్దేశించి “యరి అంటే ప్రతి” అనే సామెత వుట్టింది ఇలాంటి భావాన్ని వ్యక్తం చేసే సందర్భంలో చేమకూర వేంకటకవి ప్రయోగాన్ని చూడండి ,

“యీదా దన్నును మదనుడు

కోదాదన్నువాడు విగువు కొనసాగునొకో” అనే సామెతను ప్రయోగించాడు. ప్రజల వ్యవహారంలోని “ఈదాదంటే కోదాదన్నట్లు” అనే సామెతకు ప్రతిరూపకు పై పద్యపాదం.

ముద్దువళవి : “రాధికాస్వాంతనం”లో సామెతలు కూడా చోటుచేసుకున్నాయి.

పరధ్యానంవల్ల పొరబాట్లు చేసేవాళ్ళ స్వభావాన్ని విమర్శిస్తూ “అత్త నెత్తిన బేతులు అంగడిలో కన్నులు” అనే సామెతను చెప్పుకుంటారు. ఇదే సామెతను కొద్ది మార్పుతో.

“నందనుతుడు మున్ను నా మీద వ్రేమచే

నొకటి సేయటోయి యొకటి సేయ

వత్తమీద గన్నులంగటిపై జేరులాయె (8-28) అని చెప్ప

బడింది

అవసరం ఉన్నంతవరకు గౌరవించి అవసరం తీరాక అగౌరవరచేవాళ్ళ కృతఘ్నుల స్వభావాన్నిబట్టి అనేక సామెతలు పుట్టాయి. “ఒడ్డు చేరాక తెప్ప తగలేసినట్లు”గా ప్రవర్తించేవాళ్ళంటారు. గట్టు చేరాక ఎవరితోనూ, దేంతోనూ పని పండదు. ఇదే భావాన్ని వ్యక్తం చేసే సందర్భంలో ముద్దువళవి “గట్టుచేరి పుట్టివానికి బొమ్మ కట్టినట్లు” అనే సామెతను ప్రయోగించింది.

“తగులుదాక మేళమగుపర్థ దాళముల్

గాగజేసినట్టి కాంతలింత

గట్టు చేరినంత బుట్టివానికి బొమ్మ

గట్టు సామ్యమాయెగడవె చెలియ” (8-30)

అయ్యరిరాజు నారాయణకవి : ‘హంసవిశతి’ లో జానపదులకు సంబంధించిన అనేకాంశాల్ని ప్రస్తావించడమేగాక సామెతలు కూడా ఆక్కడక్కడ ప్రయోగించ బడ్డాయి.

వ్యాపారుల్ని, వారి ధనసంపదను వర్ణించు సందర్భంలో నారాయణకవి,

“కోటికి ఐదగ్రతుకొనియున్న దెక్కెముల్

బెక్కులై వర్తిల్లు బేరిజనులు” అంటూ ‘కోటికి ఐదగ్రతుకొన్న దెక్కె-
లట్ట’ అనే సామెతను ప్రయోగించాడు. పూర్వకాలంలో దనవంతులైనవాళ్ళు
తమ స్థితిని తెలియజెప్పుటకై కోటి రూపాయలు గలవాడైతే ఒక తెండాను తమ
తమ ఇళ్ళపై ఎగురేవేసే వారట కానీ ఈ సామెతను మరో అర్థంలో ఇప్పుడు
వాడుచున్నారు “కానుకు గతిలేదు కోటికి పడగెత్తినాడు” అంటూ శక్తిలేక
పోయినా ఆదంబరాంకై ఆరాటపడే వాళ్ళను విమర్శించి చెప్పుకుంటారు

నిప్పుతోక్కిన కోటి ఇవ్వం వచ్చినట్లు ఎరిగి గంతులేస్తుందని ‘హంస వింకతిలో’

“నిలుచు చోటను నిలువక నిప్పుద్రొక్కు-

కోటి చందాన జతురాణ్ముకుండు దీరుగు” (3-156) అని
ప్రయోగించాడు

పెటపాటి ఎఱ్ఱనార్యుడు. ‘మల్లిజవర్తిత’లోని ఒక సీస పద్యంలో
ప్రజల వ్యవహారంలో ప్రాచుర్యాన్ని పొందిన సామెతలన్నెంటినో ప్రయోగిం-
చాడు అసార్యమైన విషయాల్ని కూడా సాధ్యంలేయగల సామర్థ్యం కలదని
చెప్పే సామెతల్ని చూచాడు :

“నేంకు నింగికి నెఱయదావలు వెట్టు

చెలరేగి రోకటి జిగురుగోయు

గడుబట్ట తలలు మోకాళ్ళను ముడివేయు

గొనరక వడగండ్ల గుత్తగట్టు

బొన్నిమై నంగళ్ళు బులిజుమ్మలమ్మించు

నయమున బ్రతాతనారదీయు

నొందొండ గొండలు గుండుగా చాకించు

వదలకడు రేయి బగలుసేయు

రూఢి మెఱయంగ నిసుమున ద్రాడు బేను

లెక్కసేయక చుక్కల లెక్కపెట్టు

గాలి నొడిగట్టు మంచు గుండాల గొలుచు

మదనమాయా కళారాధన మదనసేన” (ద్వితీయ-పుట 34, 35)

మరో సందర్భంలో ధనగు వుడు తనవద్ద నుండి ఎవ్వరూనూ ఏమీ సాధించ లేరంటూ తన పట్టుదలను వివరిస్తూ కొన్ని సామెతల్ని వరుసగా చెప్పాడు.

“ఈగకై బలి యెన్నడు నీయకుండు

పాముకై బలివెట్టను బ్రతికె తోడ

గదిసి యెంగిలి చేతను గాకినేయ

నెఱుగెనాజాడ నెవ్వరు నెఱుగరోయి” (ద్వితీయ - 88 వ పుట)

“లోతులు కాకులు”, “లోతాన్ని మూయను మూకుడున్నదే” అనే సామెతలు లోకంలోని జనులు మాట్లాడే మాటల్ని లెక్కచేయకూడ దంటాయి లోకానికి బదులు ‘చెరువు’ అనే పదాన్ని చేర్చి ఎఱ్ఱవార్యుడు “చెరువు మూయను మూకుడు గలదే?” (ప్రథమ-26 వ పుట) అని అంటారు సామెతలోని ఒక పదం స్థానంలో మరొక పదం రావడం ప్రజల వ్యవహారంలో కంట

అడిదము సూరకవి. “రామలింగే శతకం”లో కొందరికి కొన్ని పంక్తులు అనర్థం, అనవసరం అంటూ లోకంలో ప్రచారం పొందిన సామెతల్ని ఒక పద్యంలో చొప్పించాడు

“కోరికి జల్తారు కుల్లాయి యేమిటికి?

విరజాశి ఘాదండ విధవశేరి?

ముక్కిడి తొత్తుకు ముక్కంపు నల్లెరి?

యుద్ధమేటికి తాత్కంధునకు?

మావకమ్మకు నేల మౌక్తికహారంబు?

క్రూరచిత్తునకు సద్గోష్ఠియేల

మాట నిలకడ నుంకర మోటశేరి

చెవిటి వానికి సత్కథాశ్రవణ మేరి

సరస కవితారసంబు మువ్వరుని శేరి” (82 వ పద్యం)

నీరుంకు అధికారం లభించినా వాళ్ళ సహజమైన నీచ స్వభావాన్ని మాన రని తెలియజెప్పే సామెతల్ని క్రింది పద్యంలో అడిదము సూరకవి పేర్చి నాడు.

“కోతికి జల్లారు కుక్కయిబెట్టిన
 గోళ్ళ వక్కులుసేసి కుప్పబెట్టు
 కుక్కనందలములో గూర్చుండ బెట్టిన
 నెంగిలారులు నాక నిలకునులుకు
 దొడ్డపుట్టంబు దొత్తుకు గట్టబెట్టిన
 నదిపేడ ముఱకల కగ్గవఱు
 జడిపెను మృదుశయ్యపై తేర్చిన విడిచిబిల్
 పెంటగుట్టల బవ్వకింపజూచు” (68వ పద్యం)

పై పద్యంలోని సామెతలన్ని జానపదుల వ్యవహారంలో ఉన్నాయి
 స్పష్టంగా తెలుస్తున్న విషయాన్ని తెలియజెప్ప నవనరం లేదనే సంద
 ర్భంలో

“ముంజేతి కంఠజంబున కద్దమేటికి?”
 “కంగేటి జుండికి దావయే?”
 “విధవకు దండుల్ల వెదకనేం?” అనే సామెతల్ని ప్రయోగిం
 చాడు. (69వ పద్యం)

మొదట పాపకార్యాలు చేసి పిదప పుణ్యం కోస్తమై కొంత ఖర్చు పెడితే
 చేసిన పాపాలు పోవని హెచ్చరించే సామెతలు సీరపద్యంలో చక్కగా ఇమిడి
 పోయాయి.

“గోవధ గావించి గోరోజనంబు రో
 గార్తుం కొనగ ఋణాత్ముడెనే?
 ఫంకాబి బడమొత్తి ఫలము లేదొంచి భూ
 సురుల కర్పించిన సుకృతియోనె?
 విండు తటాకంబు ఖండించి చేపలు
 మత్స్య భుక్తులకంప మాన్యుడెనే?
 గుడిగొట్టి యిటికలు గూరిచి తుంసితి
 న్నైలు రచించిన బుణ్యనిలయుడెనే?” (70వ పద్యం)

ఆధునిక కవులు కూడా సామెతల్ని తమ తమ కావ్యాల్లో సందర్భానుగుణంగా ప్రయోగించడం జరిగింది. వచ్చునకు ఒకటి రెండు కావ్యాల్లోని సామెతల్ని చూద్దాం.

గడియారం వేంకటేశ్వరాఫ్రి : ప్రజల్లో బాగా ప్రచారం పొందిన పూర్వకవుల కావ్యాల్లో ప్రయోగించబడిన సామెతల్ని ఎన్నింటినో శివభారతంలో పేర్కొనబడ్డాయి. శివభాగ్యన్ని సామెతల మయం చేసిన తీరు చూడుడు.

“నాగుచదువులేని నాతి, పెంచనికోతి

చూవడీదులేని మత్తగజము

గరిడిలేని సాము, దొరలేని రాజ్యము

చెడునుగాడె యొరుల తెలుసుగాదే”

1-27

శివభారతంలో ప్రయోగించబడ్డ సామెతలు .

“చెట్టిముదిరి వేదాంతిగాకు”

“పిల్లకాకి యెఱుంగునే వింటిదెన్ని”

1-85

“ఇన్ములోగలియు వచ్చికి నమ్మెటపెట్టు దప్పనే?”

1-88

“దనకు చూచిన దర్మపథంబు మొదలు

చెడ్డవేరము, తలమీఱు శివము సుతికి

మించు రాగము”

1-88

“తల్లికి నోచకున్న దినతల్లికి నోతురె?”

1-51

“పాసిపోయిన దక్కఱుపడదు”

1-57

“పాము పడగ నీడ బండెదవు”

1-62

“మండ్రపొదూ లేదో మొగలిపుచ్చు”

1-74

“అలదిప్పువాడె యర్జునుడు”

1-128

“యాపిరిగలదేని యుప్పుదిని యుండగవచ్చు”

1-239

“జెక్కలు లేని పక్షి”

1-242

"పట్టినదెల్ల బంగారము"	2-318
"కనులు చేడ్వడ గాటుక దిద్దటొప్పనే"	3-58
"కాయకయి కొమ్మకు దప్పనె తొలరువ్వటల్"	4-18
"గతజల సేతుబంధనము కార్యముగాదు"	4-88
"మల్లుమల్లు గొనిపుచ్చక కొట్టున గ్రుమ్మివైతురే"	4-88

దుర్భాక రాజశేఖర శతావధాని :- "రాజాప్రతాప సింహచరిత్ర"లో ఆనేకములైన జానపదుల సామెతల్ని సందర్భానుగుణంగాను, యథాతథంగాను, కొద్ది మార్పుతోను ప్రయోగించాడు వీరి సామెతల ప్రయోగాన్ని గూర్చి వీరికలో శ్రీ చెల్లవీళ్ల వెంకటకృష్ణగారు "సందర్భానుసారమగ లోకోక్తులు మొదలైనవి కుప్పలు తెప్పలుగా నుండి అంద్ర సరస్వతికి కొత్త భూషణముగా నున్నద"ని కొనియాడిరి (పుట 10) వీరు ప్రయోగించిన సామెతలు క్రింది విధంగా ఉన్నాయి

"మునక పండువది మందైయున్నది"	1-22
"ఎవరికివారే యమునాతీరే"	1-26
"గోరుతుట్టుపై రోకటిపోటు"	1-27
"చుక్క తెగిపడ్డ కైవడి"	1-94
"సింగపుం గొదమ విధాన"	1-95
"పెదవి చాచిన పల్లు"	1-289
"కొఱవితో దంగోకిన యట్టులుండదే"	1-290
"తాతకును దగ్గన్ నేర్పు ధీశాలివా"	1-296
"తల్లి జంపువానికి పినతల్లి చేతులు గణింపడు"	1-351
"కొంగు పసిడివోత"	1-388
"పిల్లికిన్ జ్వరమనంగా బెల్లె"	2-51
"ముంజేతిమణి బూరయద్దమే"	2-62
"కుంభవటోయి కూకల రుచియధుగనే"	2-62

"లేడిపయి దూకుసింగంబు"	2-280
"కడుపులో జల్లయిటునటు కదలకుండ"	2-282
"తాజెడ్డ కోతి వనమంత బెఱచునన్"	2-302
"తనినపులి యట్టులేగిరి"	3-10
"తమ్మరికేడన్ గురె కొక్కనాడు"	3-289
"పిల్లి చెరలాటమాడునట్లు"	3-294
"ముందున్నది ముసళ్ళపండువు"	4-80
"పాలపడిన విషమట్లు"	4-817
"కంటిలో బడివ ముల్లనటు"	4-817

శిష్టసాహిత్యంలో జానపదుల సామెతలెట్లు సందర్భానుగుణంగా ప్రయోగించబడ్డాయో సాధ్యమైనంతవరకు పరిశీలించడం జరిగింది.

పొడుపు కథలు

మానవునికి వినోదంతోపాటు విజ్ఞానాన్ని కలిగించేవి పొడుపు కథలు. పొడుపు కథనే కావ్యమనీ, మారుకథ అనీ అంటారు. “ఇచ్చుకత విచ్చుకత, విప్పుకత, అడ్డుకత, అడ్డుకత, ఒడ్డుకత అనే పేర్లు కూడా ప్రచారంలో ఉన్నాయి”;

పొడుపు కథనే ఆంగ్లంలో Riddles అని, కన్నడంలో ఒగటు, ఒగదిన కథె అనీ, తమిళంలో విడుకతై అని అంటారు

జీవితంలో నమస్కల్పి విదగ్ధాదానికి మనిషి చేసే ప్రయత్నమే వీటికి ప్రేరణ”² అని అర్వీయన్ సుందరంగారి అభిప్రాయం.

“పొడుచుట, విప్పుటలో ఆనందమును వెల్లివిరియించునవి పొడుపు కథ అనీ” శ్రీ నెదుమూరి గంగాధరంగారు, “కాస్త్రార్థమెంత కఠినమో దీనిని విద దీయుట యంతకష్టమని కాబోలు పొడుపు కథలకు కావ్యమని పేరు వచ్చెననీ” డాక్టరు బి రామరాజుగారు అన్నారు. శ్రీ అర్వీయన్ సుందరంగారు పేర్కొనిరి.

“Riddles are questions that are framed with the purpose of confusing or testing the wits of those who do not know the answer.”⁴

పొడుపు కథల ప్రస్తావన తెలుగు శిష్టసాహిత్యంలో అక్కడక్కడ కనిపిస్తుంది. పొడుపు కథను లోకకథా, ప్రహేళికా అంటారని శ్రీనాథుడు ‘శివరాత్రి మాహాత్మ్యం’లో ప్రస్తావించాడు

1. ఆంధ్రుల జానపద విజ్ఞానం. పుట 197 ఆం ప్ర.సా ఆ 1988
2. ఆంధ్రుల జానపద విజ్ఞానం పుట 198 ఆం ప్ర సా ఆ. 1988
3. ఆంధ్రుల జానపద విజ్ఞానం. పుట 197 ఆం ప్ర సా.ఆ 1988
4. Folk Lore and Folklife. Richard M. Dersen (Ed.) P.130

“ఒక కొంతప్రొద్దు లోకకథా ప్రహేళికా

మిదుమక్కాదుం విచ్చలించు”

(2-87)

ఎఱ్ఱన : అంధ్ర మహాభారతంలో పొడుపుకథా చక్షణాలు గల పద్యాలు యక్షప్రశ్నల మట్టిలో కలవు యశుడు వేసే ప్రశ్నలకు ధర్మరాజు సమాధానాలు పొడుపుకథా పద్ధతిలోనే సాగినట్లు కన్పిస్తాయి :

యశుడు వేసిన ప్రశ్న

దినకరు నెయ్యది నడుపును

దినకరునెవ్వారు గొలిది తిరుగుదురదే

వుని యస్తమించు దేమిటి

ననమ తదాధార భూతమదియెయ్యదియో

(7-422)

పై ప్రశ్నలకు ధర్మరాజుని సమాధానం ఇలా ఉన్నది

‘అనిన ధర్మరాజిట్టిను’ నల్లహితుని

నడుపు బ్రహ్మాంబు మరళోటి నడచు గొలిది

ధర్ముచే నస్తమితుడగు చపనుడమ్ము

హోత్తునకు సత్యమాధార మంద్రులుధులు

(7-428)

మరలా యశుని ప్రశ్న

ఏమిట శోత్రియుడనగును

నేమిట గడు మహిమవడయు నిమ్ముగలుగుమం

దేమిట సహాయయుతుడగు

నేమిట వగుబుద్ధిమంతు డేర్పడ తెవుమా

(7-425)

ధర్మరాజుని సమాధానం .

శ్రుతమువలన శోత్రియుడిగు

నతుం తపోయుక్తిగడు మహాత్వము వడయున్

ధృతిచే సహాయయుతుడగు

సతిశయముగ బుద్ధిమంతుడగు బుధసేవన్

(7-427)

యశుని ప్రశ్న

ఏమి కతమున భూదేవు తెనగుదేవ

భావమున నాతనికి సాధుభావమెవ్వి

ధమున నగు నసాధుత్వమె ద్దానశ్చేదు

మానుషుండగు నాతడేదాన ఇవును

(7-429)

ధర్మజుని సమాధానం

"అనవుడు ధర్మజుం దనియె నవ్యయస్కంబుని దేవభావముం

గను నవసేనువర్చ్య దధిక ప్రతిశీల సాధుభావ మా

తనికి విశిష్టవృత్తి దిగద్రావి యసాధువనంగ నుండు శో

దనియతి లేక మృత్యుభయ నంగతి నాతడు మానుషుండగున్"

(7-430)

యశుడు "జీవన్ముక్తు డెట్టిరాదని" ప్రశ్నింపగా, ధర్మరాజు "దేవాతిథి
పితృస్మృత్యజ్ఞానకురుకు నిడక కుడచునతడ"ని (7 - 43) సమాధానం
చెప్పెను.

మరియు యశుడు ధర్మరాజు నిట్లు ప్రశ్నించెను .

"ఏని మగుడంగ వాడు పృథివీపతి జూచి ధరిత్రికింటి వ్రే

కనయగుదాని, నాకశముకంటె గడుం బొడవైనదాని, గా

ర్భునకు నెక్కుడై జవము బొంపిరి వోయెడు దానిజూరికం

టెను దజవైన దానిని మడింపగ జెప్పిము నాకు నావుడన్"

(7-432)

ధర్మరాజు సమాధానమిట్లున్నది .

తల్లిచేగు నువ్వె ధరణీకంటెను, నాక

సంబు కంటె బొడవు జనకుడరయ

గార్భుకంటె మనసు గడుశీఘ్రగతి, త్విణో

త్కరముకంటె జీంతగరము తజును

(7-433)

యమడు వేసిన తర్వాతి ప్రశ్నలు ఇలా ఉన్నాయి

“మొనసి నిద్రించియును గన్నుమూయదెద్ది
పుట్టియును జేతనత్వంబు బొరయదెద్ది
యరయ రూపుగల్గెను హృదయంబులేని
దెద్దివేగంబు కతమున నెద్దివొలుచు”

(7-486)

ఈ పద్యం అచ్చమైన పొడుపు కథలతో నిండి ఉండగా వాటిని విప్పుచు
ధర్మరాజు చెప్పిన సమాధానము ఇలా ఉంది

“అనిన గన్నుమూయదు సుప్తమయ్య మిను
పుట్టియును గ్రుడ్డు జేతనం బొరయకుండు
హృదయ రహితంబు రాయప మేఘరయము
కతన వర్తిండు ననిచెప్పె గొరవుండు”

(7-487)

యమని మరో ప్రశ్న .

“ఎయ్యది ధర్మవునకు గుడు
రెయ్యది యాశ్రయము గీర్తికి మృగుమార్గం
తెయ్యది సురలోకమునకు
నెయ్యది సుఖములకు నిక్కమేర్పడ జెప్పుమా”

(7-488)

ధర్మరాజు సమాధానం

“అమరగ దాక్షిణ్యము ధ
ర్మమునకు గుదురండ్రు కీర్తిమహిమ నెలపుదా
నము సత్యము సురపురి మా
ర్గము శీలము సంశ్రయము సుఖంబులకెల్లన్”

(7-441)

యమడు వేసిన ఇంకొక ప్రశ్న

“నరునకు వాత్సయెవ్వడు ఘనంబుగ దైవికమైన చుట్టమె
వ్వరతనికిం దదీయ మగువర్తనమేమిట నిర్వహించు భూ
వర యతడేమి పూని యనపద్యత బొందు నెఱుంగ జెప్పుమి
కరుడుగ నన్న”

(7-448)

ధర్మరాజు సమాధానం చెప్పిన విధం

“ఆత్మజుడు నున్నె పురుషున కాత్మయయ్యె
నాతనికి భార్య దైవికమైన దుష్ట
మతని జీవిక పర్లన్యుకతన జెల్ల
నతడు దానము గొనియాడి యతియిల్లు (7-444)

ధర్మజుని సమాధానం విన్న యక్షుడు మరిలా ఇలా ప్రశ్నించాడు

“అనవిని మేటిధర్మ మగునట్టిది యెయ్యది యెట్టిదెప్పుడున్
గునియగ బండియందు విచిత్రంబుగ నెయ్యది నిగ్రహించినం
దనకు బ్రహ్మదాసిది నియతంబుగ నెవ్వరితోడి సంధి యెం
దును వికలంబుగాదు” (7-445)

పై ప్రశ్నలకు ధర్మరాజు సమాధానం ఇలా ఉంది

“విను మహింస మేటి యనఁజను ధర్మంబు
యొగకర్మ మెప్పుడు నమరఁబండి
యందు మనసు క్రొవ్వు బండింపగామోద
మెనగు సుఖన నంధి యెడలదెందు” (7-447)

యక్షుడు వేసిన ప్రశ్న

లోకమున కెయ్యదియు దిక్కు
జలమునన్నము నెఱ్ఱాన నంభవిండు
విషమనంగ నెయ్యది శ్రాద్ధవిధికినెట్టి
నమయ మనిన (7-448)

ధర్మరాజు చెప్పిన సమాధానం

“నల్లనులు దిక్కునూపె యీ సర్వమునకు
నభము ధరణియు జలము నన్నమ్మునుద్భి
విండు నెంపులు విషమగు విప్రధనము
లనఘ శ్రాద్ధకాలము బ్రాహ్మణాగమంబు” (7-449)

పైవన్నియు కూడా ప్రశ్నోత్తర రూపంలో ఉండే పొడుపు కథలని చెప్పవచ్చు.

రింగనాథ బామయణంలో బాలకాండలోని అవతారికలో తాత్త్వికార్థం తో కూడినది, సంఖ్యావాచక సంకేతాల్ని యిమిడ్చుకొన్న పొడుపుపద్యం కలదు

“ముగిరెంట బెరయక మూటనేర్పడక
తగనాలుగింటను దావుగై కొనక
బింటికొడియై ఆజీవీగడచి
యాడినాదియై అమరినరెవు”

ఇందులో ‘రెండు’ అనగా సుఖదుఃఖాల్లాటి ద్వంద్వాంశి
‘మూడు’ త్రిగుణాలనీ
‘నాలుగు’ ధర్మార్థ కామమోక్షాలయిన పురుషార్థాలనీ
‘బదు’ పంచదూతాలనీ
‘ఆరు’ అరిష్టద్యర్థమునీ భావం

2, 3, 4, 5, 6 సంఖ్యల్లోని సంకేతాల్లో తాత్త్వికార్థాన్ని దాడుకున్న పొడుపు కథయని చెప్పవచ్చును.

వేమన పేరుతో ఉన్న పద్యాల్లో, వేమన పద్యాలే అని ప్రచారంలో ఉన్న పొడుపుకథల్లాంటి పద్యాల్లో వేదాంత సంబంధాలు కలవని చెప్పవచ్చు.

“ప్రజలెఱుంగ బ్రదుకు బట్టిభద్రుడుగాడు
పై గిరీటముండు బ్రహ్మగాడు
ఓగుదెలిసి పలుకు యోగీశ్వరుడుగాడు
అట్టివాని దెలియవగునే వేమా” (94 పుట. 891)

(త్రాచుపాదు) అని అర్థం.

“వరణంబులు పడితోకలు
పరగంగా మూడుతంబు బైటనే తిరుగున్
దరమామి తల్లడిల్లిగ
నిరవొందగదీని తెలియనీకుడు వేమా” (94 పుట. 890)

(నాగలిమిన్నుట) అని భావం.

ఇలాంటి ఉదాహరణలు కన్పిస్తాయి.

ఋరెల సత్యవారాయణ కృతమని ప్రసిద్ధి పొందిన 'తిరుమలేశ' శతకం లోని పద్యాలు కొన్ని సమ్యులతోకూడిన పొడవు కథల్లా ఉంటాయి

“తుతిక నలుపుగాని శితికంధరుడుగాడు
పాముకాదు నెలలి పక్షిగాదు
గంతులిడును, నదినుగ ని కప్పయుగాదు
దీని భావమేమి తిరుమలేశ !”

(ఈరపీచ్చక) అని భావం (డా అర్చియర్ సుందరంగారు ఆంధ్రుల జాన పద విజ్ఞానంలో ఉదాహరించారు.)

డా॥ కనీరెడ్డి వెంకటరెడ్డిగారు తమ సిద్ధాంత గ్రంథంలో ఉదాహరించి నది,

తలయు తోకనుండు పలుకనాలుకలేదు
కండ్లు గలవుగాని కానరావు
వట్టిహాడనందు ప్రాణమే యుండదు
దీని భావమేమి తిరుమలేశ !

(పుట. 22)

(పాము కులుసము) అని భావం

జానపద కళలు

కళలు అరవైనాటగు అని పేర్కొన్నా వాటి సంఖ్య అంతకు మించి పోయిందని చెప్పవచ్చు. "మానవుని సౌందర్య పిపాసయు, సుఖతృప్తయొ ఁక్కువైన కొంచెయి, ఆ నీర్దితై ఆతడు కల్పించుకొను సౌకర్యములన్నియు కళలే యైనవి కావున నేటి మనవ ప్రపంచమున కళావిద్యా సంఖ్యలను నియ తముగా చెప్పుట సాధ్యముకాదు". అని శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతంగారు అభి ప్రాయవడ్డారు. జానపద కళలు అన్నపుడు సంగీత, నృత్య రూపకాల్ని మూడిం దినే చాలా మంది పరిశోధకులు, పండితులు పేర్కొనడం జరిగింది. అయితే ఈ మూడింటికి ఇతర జానపద కళలకు అవినాభావ సంబంధం ఉండే ఉండొచ్చు. కానీ జానపద కళలన్నపుడు ప్రధానంగా పై మూడింటినే చెప్పకొవడం కలదు. డాక్టర్ ఆర్వీయన్ సుందరంగారు జానపద కళల్ని "సంగీతం, నృత్యం, రూప కం" అని మూడు ప్రధాన భాగాలుగా విభజించారు. బయలాటలు, దొమ్మ రాటలు, వీధిభాగవతాలు, తోట దొమ్మలాటలు మొదలైనవి రూపకాలుగా పేర్కొన్నా వీటిని నృత్యాల క్రిందికి చేర్చే అవకాశం కూడా కలదు. పైన పేర్కొన్న రూప కల్లో సంగీతం, నృత్యం, సంభాషణలు కలిసి ఉండటం వల్ల కేవలం రూప కాలుగానే కాక మిశ్ర కళలని పేర్కొంటూ అవసరమైనచోట కొందరు నృత్య కళ క్రింద చేర్చారు. ప్రస్తుత అధ్యాయంలో నృత్యకళను గూర్చి చర్చించుట ప్రధానం.

తెలుగు సాహిత్యంలో నన్నయ, పాల్కురికి సోమన, నన్నెచోడుడు, తిక్కన, నాచన సోమన, శ్రీనాథుడు, వల్లభరాయుడు, గౌరన, పెదపాటి ఎర్రన, శ్రీకృష్ణదేవరాయలు, తరిగోప్పల మల్లన, రాయసం వెంకటపతి, రఘునాథ రాయలు, కంకంటి పాపరాజు, కనుపర్తి అబ్బయ్యమామిళ్ళుడు, అయ్యలరాజు నారా యణకవి, మారద వెంకయ్య మొదలైన కవులు తమ కాలంనాటి నృత్యాల్ని, నృత్యశంగిమల్ని ప్రస్తావించడం జరిగింది.

1 సాహిత్య శిల్పసమీక్ష. పుట 16. క్యాలిడీ ప్రచురణ 1981

2. ఆంధ్రుల జానపద విజ్ఞానం. పుట. 441. ఆం.ప్ర.సా.అకాడమి 1988

నన్నయభట్టు : ఆదికవయైన నన్నయ గిరిజనల్లో కన్పించే ప్రసిద్ధమైన కొండపూజను వర్ణించాడు శ్రీకృష్ణుని సమక్షంలో పౌరజనులందరూ రైవతకాద్రిని పూజించుటకై వెళ్తారు. పురజనులందరు వస్త్రభూషణాల్ని అలంకరించుకొని మృదంగ, వేణు, కాహళ, పటహాది వాద్యధ్వనులు మ్రోగుచుండగా అటరాడునూ, పాటలు పాడునూ వెళ్తారట.

“పొలుపుగ బూసి గడ్డతో భూరి విభూతి ప్రకాశితంబుగా
గలయగదత్తురీ జనులు కాంస్యమృదంగ ముకుందవేణుకా
హళిపలు వాద్యముల్ చెలగనాటలు బాటలు నొప్పనెల్ల వా
రలు జని చేసి రర్చనల్ రైవత కాద్రికి సుత్యవంబుతోన్”³

జానపద సృత్యకళను రంగరించుకొన్న పవ్వమిది. గిరిజన సృత్యాల్లో కొండను పూజించి సృత్యం చేయడం గిరిజన సంస్కృతికి నిదర్శనం

పండుగ దినాల్లోనూ, ఉత్సవ సమయాల్లోనూ గిరిజనులు సురాపానంచేసి అడిపాడుతుంటారు. జానపదుం జాతర్లలో కూడా తాగి సృత్యం చేయడం సాధారణంగా కనిపిస్తుంది. యాదవులు మధువును పేవించి, అడిపాడుటం నన్నయ భారతంలో కనిపిస్తుంది :

“గురువయ్యగృముల్ గదలగొమ్ముడు లందుల పువ్వుముల్ పయిం
దొరగని దాగబంధు నితతుల్ చెదరన్ మదిరా మదంబునం
బరవకులయ్య నింపెనగ బాడుచు దాళచుగూడ మెట్టుచం
దరుణియలోప్పనాడిరి ముదంబున దమ్ముజనాళి మెచ్చగన్”⁴

నన్నెచోడుడు : ‘కుమార సంభవం’లో శబరశ్రీలు కల్లుతాగిన మత్తులో గొడుగీతాల్ని పాడుచు అడుచున్నారనీ, లాన్యసృత్యాన్ని చేస్తున్నారనీ వర్ణించాడు పార్వతి తపస్సు చేయుటకై అడవికి వెళ్లగా ఆచట ఒకచోట మద్యపాన మత్తులై పాటల్ని పాడునూ అడుచున్న శబరశ్రీలను చూచిందట

“జీతిక కల్లుద్రావి మదసింధురగామినులన్నికేటియల్
వాలుచు గొడుగీకములు వాడుచు బాల్కుగ గ్రాలియాడుచున్

3 అంధ్ర మహాభారతం ఆది 8-174

4 అంధ్ర మహాభారతం ఆది. 8-175

గోఆడ మాడుచున్ బతులకన్ వశవర్తులుగాక మేరకున్
మీటులో వన్నెకాంతలు రఘింతురు తద్వివినాంతరంబున్”⁸

మరో సందర్భంలో కాముక కామిరీ జనుల రతిలీలల్ని వర్ణించే సందర్భంలో లాస్యస్వత్వాన్ని పేర్కొనడం జరిగింది

“గళనాదంబులు మంజుగానములుగా గాంచలస్కరించీ
కలనాదంబులు హృద్యవాద్యములుగా గాంతోరు పీరోన్నత
స్థం రంగమ్మల గాముడిన్నటక దోజంగూడ నాడింపగా
లలనా పాత్రములాడి రొప్పరతి లీలా లాస్యలోలాస్యలై”⁹

స్వత్వం లాస్యం, తాండవం అని రెండు విధాలు పురుషులు చేసేది తాండవమైతే స్త్రీలు చేసే స్వత్వాన్ని లాస్యం అంటారు. నన్నెచోడుడు శబర కామినుల స్వత్వాన్ని లాస్యం అని పేర్కొనడం ఔచిత్యవంతంగా ఉందని చెప్పవచ్చు

పాల్కురికి సోమన : సోమనాథుడు తన గ్రంథాల్లో జానపద కళల్ని ఎన్నింటినో ప్రస్తావించాడు దేశస్వత్వాల్ని ప్రవేశపెట్టిన మనక సోమనాథునికే దక్కిందని చెప్పిన అతిశయోక్తికాదు. సోమనాథుడు కోలాటం, గొండ్రి, ప్రేరణి, ప్రేంబం, కుంభం, యక్షగానం, తోలుటొమ్మలాట మొదలైన స్వత్వాల్ని, దేశస్వత్వ సడకల్ని, పక్షుల్ని, జంతువుల్ని అనుకరించిన వివిధ స్వత్వాల్ని వివిధ సందర్భాల్లో ప్రస్తావించాడు.

పండితారాధ్య చరిత్రం : మహిమ ప్రకరణంలో ‘దవళేశ్వర చరిత్ర కథనము’న భక్తులందరూ భక్తి సమగ్రత మెరయ అనంద శంకర గీతాల్ని పాడుచు శివలీలల్ని స్వత్వంచేసి ప్రదర్శిస్తున్నారని వర్ణించాడు

“అనందగీతంబులర్థి జాడుచు శి

వానంద లీలల నలరియాడుచును

⁸ కుమార సంభవం. 8-45 అం. ప్ర. సాహిత్య అకాడమి 1968

⁹ కుమార సంభవం 8-180 అం. ప్ర. సాహిత్య అకాడమి 1968

శంకరగీతమల్ సరసతాడుచు

శంకర లీలం జతులకాడుచు”⁷

శివానంద, శంకరలీలలు శ్రీకృష్ణలీలల్లాంటి జానపద నృత్యాలయి ఒకదొచ్చు

‘వాదప్రకరణం’లోనూ ఓక్తులు పాటలు పాడుచు ఆధారవి చెప్పబడింది

“వరకపోనెవ్వకు వ్యాఘ్రపాదనకు

నరుదొంద గిరుణించి యాడెడునాడు

గడునర్థి గుండయ్య కడవలు వరుస

నడరు వాద్యము జరికాడెడునాడు”⁸

‘నక్షత్ర పర్వతారోహణము’న సోపానాల్ని ఎక్కుతూ భక్తులందరూ పాటలు పాడుతూ చిందులువేస్తూ నడచుచున్నారని క్రింది పాదాలు వెల్లడి చేస్తాయి :

“గనుకవి పాటలుగట్టి పాడుచు

జనిజని చిందులు జతులకాడుచు”⁹

పురియ,

“యనచు జిందులువెట్టి యాడుచు బాడు

చును నెల్లెరుచు యుత్సుకతనేరే”¹⁰

‘పర్వతప్రకరణం’లో శివరాత్రి ఉత్సవాలు నమయంలో భక్తులత్యంత ఉత్సాహంతో జయమోషలు చేస్తూ ఆడుతూ పాడుతూ వస్తున్నారని వర్ణించిన పుట్టంలో చిందులు, తోడంగియాటలు, పేణి, బహునాటకములు, బహురూపములు, వెళ్ళంగం, తొమ్మలాటలు మొదలైన నృత్యాలిన్ని ప్రస్తావించడం జరిగింది.

“జప్తుట్టు వెట్టంగ జక్కనలేచి

యప్పాట వెడయాట లాడెడువారు

7. పండితారాధ్య చరిత్రం. పుట 178 ఆంధ్ర పత్రికా ముద్రణాల 1989

8. పండితారాధ్య చరిత్రం పుట 704 ఆంధ్ర పత్రికా ముద్రణాల 1989

9. పండితారాధ్య చరిత్రం పుట 700 ఆంధ్ర పత్రికా ముద్రణాల 1989

10. పండితారాధ్య చరిత్రం పుట 389 ఆంధ్ర పత్రికా ముద్రణాల 1989

వేడుకతో జిండులాడంగ నుల్పి
 కోడంగి యాటలగునిసెడువారు
 బ్రహ్మని నిజదేశభాషల జతుల
 కన్నికోడంగాట లాడెడువారు
 బ్రహ్మరముల్ సోళముల్ బయకముల్ మెఱసి
 రమణ బంధానిపేరణి యాడువారు
 బ్రహ్మ పురాతన పటు చరిత్రములు
 గ్రహమొంద హునాటకము లాడువారు
 లలితాంగ రసకళాంకారరేఖ
 లలనడ బహురూపము లాడెడువారు
 గరణముల్ మెరవణుల్ గతులు జత్రములు
 నరుదుగ వెడ్డంగ మాడెడువారు
 నపురాంగనలు దివి నాడెడుమాడ్కి
 నమరంగ గడలపై నాడెడువారు
 నావియేదగ్గతి బహులాడెడునట్టి
 భావనమోక్షులపై నాడువారు
 భారతాది కథల శీరమణుగుల
 నారంగ బొమ్మల నాడించువారు
 గడు నద్యుతంబుగ గంజసూత్రంబు
 లడరంగ బొమ్మలనాడించువారు
 నాదట గంధర్వయక్ష విద్యాధ
 రాదులై పాడెడు నాడెడువారు
 వివిధ బ్రహ్మన్నవేషముల్ చాల్చి
 యధికోత్సవము దులుకాడనట్లాడు¹¹

భరతశాస్త్ర లక్షణాల్ని తెలుపు సందర్భంలో భక్తులు వేయించున్న వివిధ నడ
 కలు వివరంగా పేర్కొనబడ్డాయి

సహజమైన తనుగతిస్వర పంచకములు
 బహురసాంకార భావముల్ దనర

11. పండితారాధ్య చరిత్రం పుటలు 484, 485, 486

స్ఫుటవాద్య తాళసంఘటన పటిల్లి
 దనుపాద ఘట్టన దనరు ధ్వజన
 రను నదించుచు నందియల్ గదల్చుచు
 నోహో ! యనుచు తాననుచు నయించుచును
 జతులు వాడుచు దాళగతుల కాడుచును
 శ్రుతుల గూడుచు నేంద్రదొక్క నోడుచును
 పీగుచు కరణికల్ విస్తరించుచును
 లోగుచు దంతావళల్ నదించుచును
 తొప్పలు వొడుచుచు తొంగియార్చుచును
 గుబ్బిన లేచుచు గునిసియాడుచును
 జాలమ జంగలు సాపుచు మంది
 నూతించుచును మొగంబోలుపుచ్చుచును
 జంక బూపుచు బయల్ నప్పరించుచును
 జంకల దివికొనుచు శంకరువాడు
 చును నులుకుచు శ్రేష్ఠ సూపుచు బన్ని
 కొనుచు గంతులువైచుచును మణికట్టు
 పెడమణించుచు శ్రేష్ఠ విడికిరించుచును
 నోడందంచుచు నురం బొగ్గుచు పీపు
 విడిదికొనుచు బురివిచ్చుచు మోము
 బొజడుపుచ్చుచు టుజంబులు బవెయ్యచును
 మ్రోతాళ్ల దొడలును ముడివజుచును
 గూకటి గింబుపుచు గోకదించుచును
 మూతులు నలుపుచు మురుకదించుచును
 మ్రోతకు నుల్పుచు మురియుచు జనుచు
 మిన్నక చూచుచు మెడవిర్చికొనుచు
 గన్నులార్చుచు కెవుల్ గత్తిరించుచును
 వెల్వెజలాడుచు వెక్కిరించుచును
 గవ్వదండల యందు గతులు పుచ్చుచును
 బొమరెత్తి వైచుచు బుగ్గరించుచును

దమకించి చాటుచు దండలిప్పుచును
 గొంతుచు వడగుచు గొసరుచు మూడు
 వంకలతోపుచు శంకించు కొనుచు
 బరుచే వ్రేయుచు బకవకనగుచు
 గరముబ్బుచును జొల్లు గాటిపెకొనుచు
 నరసంబులాడుచు జవ్వుటలితుచు
 విరసంబులాడుచు విజ్ఞపీగుచును
 నొడ్డొంగంబులో నోతసి తిరుచును
 నడ్డంబు ద్రికటంబు నన్నివాడుచును
 మరగాళ్ల నడచుచు మట్టిగాళ్లగుచు
 నొరుగాళ్ల నడచుచు ధరణిగొంతుగొనుచు
 మ్రొతాళ్ల నడచుచు మొగినేలగాళ్లు
 దాకచు-డ నెగసి తటుకన చుచు
 గూర్చుండి నడచుచు గుప్పించి యుచు
 బొర్లుచు మెఱము రందందనై చుచు
 నులమున నడచుచు నొడిగిరి జనుచు
 ధరభొరలచు నడుద్దతిరేచి చనుచు
 నుర్విద్రిప్పటమున నోకవ్రేల యిడియ
 గుర్విగా దిరుగుచు గుర్పించుకొనుచు
 గరతలంబాని కీచ్రుచు సారయట్లు
 ధర దిరుగుచు దెనల్దన్ని నిల్చుచును

తిరుగుచు వెలిదన్ని తివుట నిల్చుచును" అంటూ దేశీ సృత్య
 రీతుల్ని పేర్కొనడమేగాక భక్తుల పనుల్ని, అంతువుల్ని ఆనుకరిస్తూ చేసిన
 సృత్యపద్ధల్ని కూడా ప్రస్తావించాడు

"నమిలియు బోలె నున్నతి నటించుచును
 భ్రమరంబు క్రియనుదా బరిఘటించుచును
 జిహ్వయు బోలె ఒను కుల్చుచును
 గం హంసయును బోలె గతులనేర్చుచును
 నిలచుగమట్టిరిమిరిమి చూడచుచు

గండుగోయిలవోలె గడగిహాయచును
 వెండిక్రొతియబోలె విక్రతి సేయచును
 నాలతేడును బోలె నటయిటననచు
 గోలికాడునుబోలె గోరేన గొనచు
 మదగజంబును బోలె మాయి మలయచును
 బొదలి వ్యాఘ్రుంబట్ట బొతి నులియచును
 గేసరివోలె లంఘించి పట్టచును
 మాసబీడును బోలె మడ్డినెట్టచును
 మహిళుంగము వోలె మలకలుగొనచు
 విహంగంబు క్రియ నతోవీధిని జనరు" 12

మరియు కివలించి ప్రదర్శిస్తూ భక్తుల నృత్యం చేశారట :

"మాయలేని పురారిమాడ్కి నొప్పచును
 బురములు గాల్చిన పోల్కిందూడుచును
 మరుజిల్లుపుద్మిళ మాడ్కివాడుచును
 సత్తికర్ణమిచ్చిన ధంరమాడగను
 యేతుల గొల్వగనున్న యందమాడెను
 సంధికాసురు మదంబడదుటాడుచును
 గంధగజాసురుగడవుటాడుచును
 జన్నంబు ద్రుంచిన చాకినాడుచును
 వెన్నుండు గన్నిచ్చువేళ నాడుచును
 గరళంబు చాల్చిన కరణియాడుచును
 సరిసజాతం గొన్న సరణియాడుచును
 వెండియు భవు బహువిధ చరిత్రముల
 ఖండితగతి వాటకంబు లాడుచు
 భృంగియు నభిమత ప్రతిమర్త్యంబు
 భృంగులలో దాసు భృంగియై యాడ" 13

12. పండితారాధ్య చరిత్రం పుటలు 437 - 442.

13. పండితారాధ్య చరిత్రం పుటలు 442, 443

ఐనవపురాణం : ఐనవేశ్వరుని పెండ్లి సందర్భంలో శివభక్తులు కోలాటం, గొండ్లి, పేరణి నృత్యాల్ని ప్రదర్శించారట.

“కోలాటమును బాత్ర గొండ్లిపేరణియు

గేళిక జోకయు లీల నటించ”

“జరిగితమంమీద జప్పటు లిడదు

నతిశయ శివభక్తి నాడెడువారు

.... ..

, , , , ,

నెఱిగినమరులు గురిలేనివేద్య

నటించుటి మిన్నంది యాడెడువారు”¹⁴

“పండుగలు, తేరులు, తిరునాళ్ల సందర్భమున కోలాటము వేయుట ఐన వజ్రాల్లో సర్వసాధారణం ఇదియే దండలాస్య (సక) మనియు, దండనర్తన మనియు వ్యవహృతము”¹⁵ కుండలాశారంగా వేసే నృత్యాల్ని గొండ్లి లేక గొండ్లి అని అంటారు పేరిణి అనగా ‘భాండోపం నృత్యం’ అని శబ్దరత్నా కరం చెబుతుంది అనగా ఒక భాండంమీద చేసే నృత్యమని వాచింపవచ్చు.

తిక్కన సోమయాజి : ఆంధ్ర మహాభారతంలోని విరాటపర్వంలో తిక్కన దండలాసకం, కుండలి, ప్రేఖణం, పేరణం మొదలైన దేశీయ నృత్యాల్ని పేర్కొన్నాడు. బృహన్నల కామ నేర్పిన నృత్యాల్ని గూర్చి విరాటరాజుకు తెలియజేసే సందర్భంలో దేశీనృత్యాల్ని నేర్చుకున్నట్లు చెబు తాడు.

“ఒండు పనులకు నెంపులేకునిజేసి

యత్నసింపితి శైశవమాదిగాగ

దండలాసక విధమును గుండలియును

ప్రెక్కణంబు తెఱంగును వేరణమును”¹⁶

14 ఐనవపురాణం పుటలు 88, 89. ఆ ప్ర సా. అకాడమీ 1989

15 ఆచార్య మామిటి దొణప్ప జానపద కళాసంపద పుట 6

16 ఆంధ్ర మహాభారతం విరాట - 1-240

గొండిలి, గొండ్లి కుండలి అని పర్యాయపదాలు వీటన్నింటికీ కుండలాకారంగా చేసే నృత్యమనే అర్థం ప్రేంభం, ప్రేంకనం, ప్రేంభనం అనేవి సమాసార్థాలు నృత్యవిశేషమని కజ్జరత్నాకరం బి.కుండి

నాచనసోమన • 'ఉత్తర హరివంశం'లో చిక్కన పేర్కొన్న దేశ నృత్య విశేషాలనే ప్రస్తావించాడు హంస దీభకులపైకి యద్ధానికి వెళ్లిన శ్రీ కృష్ణుడు పౌండ్రవ్యాన్ని పూరించగా, శకల స్థావరాలు చలించిన విధాన్ని దేశీయ నృత్యాలతో పోల్చి వర్ణించాడు సోమన

వడకుపన్నగరాజు పడగల మీద న

రత్నంసహారంత పేరణము నూప

నృజ్జూత లూగెడు నుదయాస్తగిరులతో

నాకాళంక్ష్మి కోలాటమాడ

దెరలెత్తి నప్రసాగరములు బొరలంగ

వరుణుండు గొండిలి పరిధవించ

మొకములదాయ వేణొక చందముగఁగిల్చి

కమల సంభవుండు ప్రేంభం మొనర్చ" 17

మరోచోట

"గొండ్లి పరిధవించు నటువులునుం బోలి జాతెలు చూపి యెగ్గలాడెడు వారును" 18 అంటూ మరోసారి 'గొండ్లి' నృత్యాన్ని ప్రస్తావించాడు.

ప్రద్యుమ్నుడు విజృంభించి యుద్ధం చేయగా అతని ధాటికి రథాలు తోలు బొమ్మల్లా నేలకొరగుచున్నాయంటూ 'తోలుబొమ్మలాట'ను పేర్కొన్నాడు.

"యంత్రకు డాడించి యవనిద్రోచిన బ్రాలు

బొమ్మలగతి రథపూగములును" 19

17 ఉత్తర హరివంశం . 4-218 ఆ ప్ర సా. ఆకాడమీ . 1979

18 ఉత్తర హరివంశం 4-253 ఆ. ప్ర సా. ఆకాడమీ : 1979

19. ఉత్తర హరివంశం : 4-180 ఆ ప్ర.సా. ఆకాడమీ : 1979

తోలుబొమ్మలాటలు నేటికీ ఆంధ్రదేశంలో అక్కడక్కడ దర్శనమిస్తాయి. "తోలవై ఆమడపోయి తోలుబొమ్మలాట" చూడాలంటారు

వినుకొండ వల్లభరాయుడు . 'క్రిడాభిరామం'లో వల్లభరాయుడు మైలారు దేవుని ఉత్సవాల్లో గౌరగలు, గౌరగపడుచు గొండ్లి నృత్యాన్ని ప్రదర్శించారని వర్ణించాడు

“పిరుమైలార దేవరపీఠభటులు
గొండ్లి యాడించుచున్నారు గౌరగపడుచు
నాడుచున్నది చూడు ముర్తాభినయము
తాను నెట్టిక సీలంతగానిలేదు”²⁰

కృతికర్త ప్రశంసలో “హల్లీసకనటనోద్భుట” అనే సందర్భంలో హల్లీసక నృత్యం పేర్కొనబడింది. హల్లీసకం శ్రీలకు సంబంధించిన నృత్యం వలయాకారంగా చేసేదే హల్లీసక నృత్యమంటారు

శ్రీనాథుడు : కాళిఖండం, భీమేశ్వరపురాణం, శివరాత్రి మాహాత్మ్యం, పల్నాటి పీఠచరిత్ర మొదలైన గ్రంథాల్లో శ్రీనాథుడు జానపద విజ్ఞానానికి సంబంధించిన నృత్యాల్ని ప్రస్తావించాడు.

'కాళిఖండం'లో భీమేశ్వరుని ఆస్థానంలో శనివారోత్సవ వేళల్లో దేశీ నృత్యాల్ని ప్రదర్శించారని శ్రీనాథుడు పేర్కొన్నాడు. అగస్త్యుడు లోపాముద్రతో ద్రాక్షరామం వెళ్లి భీమేశ్వరుని దర్శించినపుడు దేశీనృత్యాల్ని తిలకించాడట !

“మునిమాదామణి యెల్ల సత్కళలకున్ మూర్తాభిషిక్తుండుగా
వున జారీకరణాంగ హారముల రావుల్ మించి కీర్తించుచున్
శనివారోత్సవవేళ గల్గొనియె నాస్థానంబునన్ రాజనం
దనయుం బానును దేశిహర్షమున గంధర్వా పురోసృతమల్”²¹

20 క్రిడాభిరామం . 148 వ పద్యం. కాకతి పబ్లికేషన్స్ 1977

21. శ్రీ కాళిఖండం 8-19 వావిళ్ళవారి ప్రతి . 1917

మరోచోట “అణుము చప్పు మర్దకధ్యులుగా గగన రంగస్థలంబునం గ్రొమ్మెలుగు మెలుగుటోడి గొండ్లి పరిధమిందె” (92-9) అంటూ గొండ్లి నృత్యాన్ని ప్రస్తావించాడు

‘శ్రీ భీమేశ్వర పురాణం’లో పర్వదినాల్లో ఆలయంలో దేశీయ నృత్యాలు ప్రదర్శింపబడేవని శ్రీనాథుడు వర్ణించాడు. బెండపూడి అన్నయ మంత్రి కట్టిన మొగసాలవాకిట కూర్చుండి వేమకూపాలుడు కుండలి, దండలాసకం, ప్రేరణి, ప్రేంఖణ, సింధు కండుక, ధమాళి, చేలమతల్లి, హల్లిసకం మొదలైన నృత్యాల్ని దర్శించాడట. “వేమకూపా రాజ్యభార భువంధరుండై బెండపూ డన్నయామాత్యుడు గట్టించిన మొగసాలవాకిటి మహాత్మ్యవ మండపంబునందు బేరంగంబుండి కుండలి, దండలాసక ప్రేరణి ప్రేంఖణ సింధు కండుక ధమాళి చేలమతల్లి హల్లిసకాడి నృత్యంబులవలోకించుచు”

‘శివరాత్రి మాహాత్మ్యం’లో దేశీయ నృత్యాన్ని పేర్కొనలేదు కాని “వేద్యనృత్యంబులాదిరి పిధుండు” (2-54) అని వర్ణించాడు శ్రీనాథుడు. అయితే నృత్యాలు పిధుట్లో ఆదాతని చెప్పడంవల్ల అవి జానపద నృత్యాలే అయి ఉండవచ్చు. జానపదులు నృత్యాలు సాధారణంగా పిధుట్లోనే ప్రదర్శింపబడు తాయి.

‘పల్నాటి పీఠపరీక్ష’లో నలగామరాజు నటయందు ప్రదర్శించిన విద్యా వినోదాల్ని వర్ణించే సందర్భంలో వివిధ నృత్యరీతుల్ని, భంగిమల్ని పేర్కొంటూ దేశీనృత్యాల్ని కూడా ప్రస్తావించాడు.

నాట్యమేళమువారు నవవిలాసముల
వచ్చి నమ్రతమొక్కి ప్రక్కగానిల్వ
మనవై భవంబున కామకూపితుడు
నవ్వచు సెంపిచ్చె నాట్యంబు చేయ
చరమృదంగము లెన్న వాయించుమేటి
కుడిభాగమునందు కుదురుగా నిలిచె
తాళమాసజ్ఞులు దాపడిదిశను

నిలిచి రుత్నాహంబు నేరుపుమీర
 ముఖవాయిచు ముఖ్యుడొకండు
 రాగమాలాపించు రమణులిద్దరును
 నిండు వేడుకతోడ నిలిచిరి వెనుక
 కంఠలోచనయను మనమైన పాత్ర
 మదను పట్టపుదంతి మంజులవాణి
 భరత శాస్త్రోద్భవ బహురాగములను
 గరిమతో నేర్చిన కంఠబాణంబు
 వచ్చి సఖాసదుల్ వడ్డించి చూడ
 నిలిచి నాట్యమునకు నేర్పయైన
 వేత్రపాణికి దగ వినయంబుజూపి
 ఆతడొసంగిన గజ్జులరి తక్కితోడ
 పాదములంగట్టి పంచవర్ణముల
 తాళగట్టిగ గట్టి కడుజపంబదర
 ముద్దెల తాళాల మధ్యనిలుచుండి
 ఓరు చూపున రాజానొయ్యన జూచి
 సమపాదయుతమైన స్థానకస్థితిని
 తాత్పర్యమున దేవతలకును మ్రొక్కి
 పుష్పాంజలి యొసంగి పూనినాట్యంబు
 సమకట్టి నాడంబు సభ యెల్లగ్రమ్మ
 తైకోలు విడుదలల్ మన కళాశైలి
 తైముడి కట్టుముల్ కనుపింపజేసి
 వెలయంగ తొమ్మిది విధములయినట్టి
 భూరినాట్యంబు పొందుగా నలిపి
 పడునారు విధమలై పరగినయట్టి
 ఆకాశచారియు సమరంగనాడి
 అంగహారాఖ్య గలట్టి నాట్యంబు
 విదితమౌ తొమ్మిది విధములనాడి
 గతిదారి భేదముల్ గనుపడునట్లు

భ్రమణ సంయుతదీప్త పటిమ మీరంగ
పాణిభేదములను బాదించి చూపి
స్తానకనంచయ సంయుక్తి ఆమర
ప్రేరణి దేశిని ప్రేంభణ శ్రద్ధ
దండికా కుండలి తగుజాహువారి
సప్తతాండవములు నల్ప చిత్రముగ²³

మరోచోట 'గంగిరెద్దులాట'ను ప్రస్తావించాడు
"గంగిరెద్దుల వాడు కావరమణచి
ముకుదాడు పొడిచిన పోతెద్దుఁట్లు"²⁴

పెదపాటి ఎర్రనాణ్ణుడు : 'మల్లాణ చరిత్ర'లో పున్నగంది నేర్పిన
నాట్యవిద్యల్ని వర్ణిస్తూ కోలాటం, జిక్కిణీ, బహురూపులు మొదలైన దేశీ
నృత్యాల్ని పేర్కొనడం జరిగింది.

"మొగవరి కట్టడ మొనపు కోలాటంబు
చొక్కంపు మురుపులు చిక్కిణీలు
దరుపు వారబడునేసి బహురూపు
బంధురగీతి ప్రబంధవిరతి
వరుసపడ్య దేశి బంగాళంబు కంది
కొరుతి కట్టడమిందు కొదయకాడు
పరకూముడు వీరభద్రుండు కల్యాణి
బొకట్టు మెకతాళి శబ్దమాది
దేశభద్రాంగములయందు దీగెబోడి
పటుతరంబుగ నిజపాద కటకయుగళి
కవలపాత్రమ్ములును బొమ్మలగుచు ప్రేరి
బున్ని వహియింప బొగడందె బున్నగంది"²⁵

23. పరినాటి వీరచరిత్ర . పుటలు 16, 18 వీరాచార పీఠాధిపతి. కారెంపూడి

24. పరినాటి వీరచరిత్ర : పుట 17 వీరాచార పీఠాధిపతి. కారెంపూడి

25. మల్లాణ చరిత్ర : పుట. 20 ప్రథమ

ధనగతునను వైశ్యనిముందు పుష్కరించి చారణ, బాగడ, చర్పరీ,
బహురూప, దండిలాసకం, కందుక, కొలాకటం, ప్రేరణ, ప్రేక్షణ మొదలైన
సృత్య రీతుల్ని ప్రదర్శించింది

చారణ బాగడ చర్పరీ బహురూప
దండలాసాదిక భండికములు
కందుక కోలాటలా నాట్య తానఖ
ప్రేరణ కుండలి ప్రేక్షణములు
సూతముల్ పుమాడక కుద్ధవద్ధతి చిత్ర
పద్ధతి మనదేశ పద్ధతులును
తైలాటంబక కరచైత్ర లాశికో
లాసాది గీత హస్తీనకములు
నాదిగా గల్లు సృత్యసృత్యైక్య ముఖ్య
నాట్యవిధములు సూచించి నయమెలర్చ
జనులతెల్లను లోదనోత్సవముగాగ
నాడె నాయించును వి కొనియాడె జగము" 26

రఘునాథ రాయలు : 'వాల్మీకి చరిత్రం'లో ఊర్వశి నేర్పిన సృత్యార్ని
గూర్చి చెప్పే సందర్భంలో దేశసృత్యాలైన పేరణి, దండలాస్యం, ప్రేంఖణం,
కుండలి మొదలైన వానిని గూర్చి ప్రస్తావించడం జరిగింది

"పేరణి దండలాస్యమును ప్రేంఖణి కుండలినా జతుర్విధో
చారములైన నాట్యముల యందములెల్ల నెఱింగి యందునిం
పారుచునుండు మూడుపదు లాఱునునై తగు నంగవోరముల్
రారసకావ దృష్టాంలరన్ నటియించెద మాట లేదీరిన్" 27

రంభ తన నైపుణ్యాన్ని వివరిస్తూ సృత్యరీతుల్ని పేర్కొన్నది :

సంయుతా సంయుత సంజ్ఞక హస్తముల్
పదమూడు నొకయిరువదియు నాల్గు

26 మల్లంబ వరిత్ర పుట. 40 ద్వితీయ

27. వాల్మీకి చరిత్రం - 3-55-30 ప్రథమో సాహిత్య అకాడమి

త్రింశద్గతుల తొల్పు నృతహస్తంబులు
 నైదు వృక్షంబులు నైదుకటులు
 స్కంధంబు లాటును గంధర తొమ్మిది
 జానువులేడు పార్శ్వంబులైదు
 నుత్తమాంగంబులే కౌన వింశతి దళ
 ఒహర్ త్రిక శుభు పదములాలు

స్థాయి దృష్టులెనిమిది సందారిభావ
 దృష్టులిరువది రసదృష్టులెనిమిదియును
 తొంకముగ జూపి వింతకోపులు సెలంగ
 నాడగలిగిన గలహింప బాడినీకు”²⁸

రంభ దేశస్వత్వ నైపుణ్యానికి మెచ్చుకొని శివుడు వజ్రపు కచ్చుగల వీణను ప్రసాదించాడట :

“శివుడొక్కనాడు దేశీ మెచ్చినాకిచ్చె
 బెద్ద వజ్రపుకచ్చు బిరుదువీణ”²⁹

దేశీ పద్ధతిలో నృత్యంచేసి మునీశ్వరుని నిద్రనుండి లేపుతానని రంభ అంటున్న వైనం చూడండి

“మధ్యైల సద్దన నీతని
 నిద్దుర మంపెల్ల తోవనేర్పు మెఱయనే
 నిద్రముగ దేశిగొని యెడ
 నొద్దికగానుండు డనుచు నొనరిచి సఖులన్”³⁰

వివిధ వాద్యాల్ని మ్రోగించుచుండగా రంభ వివిధ దేశీ నృత వైఖరుల్ని చూపించట :

“తరుణీమణి యొకర్తు తంబురా మొరయింప
 వెలదియొక్కతె ముఖవీణెయూడ

28. వాల్మీకి చరిత్రం- 8-58-ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి

29. వాల్మీకి చరిత్రం- 8-29-ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి

30. వాల్మీకి చరిత్రం- 8-128-ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి

సరసిజాషి యొక్కర్తు స్వరమండలము వాచ
 బోజియొక్కతె దండమీటిపాడ
 విమలాంగి యొక్కర్తు వీణియ వలికింప
 గలికి యొక్కతె యుపాంగంబు పూన
 గినలాధర యొక్కర్తు కిన్నర మీటంగ
 లోలలోచన యొర్తు లాళమొత్త
 మణియు గొండలు సుదతులు మిథైలయును
 నావజము మొదలైన వాద్యములు వట్టి
 శ్రుతులు ఘుమ్మని హవణింప నతివదేళి
 నృత్త వైఖరి చూపెమునీంద్రుడెదుట³¹

అయ్యలరాజు నారాయణామాత్యుడు : 'హంసవింశతి లో వారవనిత
 నేర్చిన నృత్యాల్ని వర్ణించే సందర్భంలో బారుండం, బహుహపాలు, దండలాస
 కం, ప్రేంబణం, ప్రేరణ, కుండలీ మొదలైన దేశీ నృత్యపద్ధతుల్ని ప్రస్తావించ
 డం జరిగింది

"బారుండంబును శుద్ధపద్ధతి బహుహప
 లక్షణంబును దండలాసకంబు
 ప్రేంబణ పద్ధతి ప్రేరణాపద్ధతి
 కుండలీ నృత్తంబు ఖండికంబు
 రాసకాఖ్యము నాటరాసకంబును జిత్ర
 పద్ధతియును దేశ్యపద్ధతియును
 జర్పరీ కందుకదానరి కోలాట
 ములునాగ దగుపేక్త గలుగునట్టి³²

మారద వెంకయ్య : భాస్కర శతకంలో తోలుబొమ్మలాటను గూర్చి
 ప్రస్తావించాడు

"ఇందుక నేర్పు బారిక విహీనత జెందిన నా కవిత్వమున్
 మించు వహించె నీకతన మిక్కిలి యెట్లైన తోలుబొమ్మలున్
 మంచి వివేకి వానితెర వాటున నుండి ప్రళస్తరీతి నా
 దించిన నాడవే జనుల దెందము నింపవే భాస్కరా³³

81. పాల్కీకి చరిత్రం 2-181 ఆ ప్ర సా అకాడమి

82. హంసవింశతి: 5-122 ఆ ప్ర సా అకాడమి 1977

83. భాస్కర శతకం : 109 వ పద్యం : బాంసకస్వరీ బుక్ డిపో

జానపద కళాకారులు

తెలుగు సాహిత్యంలో కవులు తమ తమ కావ్యాల్లో జానపద కళల్ని ప్రస్తావించినట్లే కళాకారుల్ని గూర్చి కూడా ప్రస్తావించారు. కళాకారుల్ని, కళాకారుల వేషధారణను వర్ణించిన సన్నివేశాలు శిష్టసాహిత్యంలో కన్పిస్తాయి.

వాయ్యిలికి సోమనాథుడు : 'పండితారాధ్య చరిత్ర'లో పర్యత ప్రకరణంలో వివిధ దేశాల పరుసల నడకల్ని వర్ణిస్తూ జంగాల వేషధారణాన్ని వర్ణించాడు జంగాలు శైవభక్తులు శైవశంఖంధమగు కథల్ని చెబుతూ, పాటల్ని పాడుతూ విశ్రాంత చేస్తూ జీవనం సాగిస్తారు బుడిగే వీళ్ల వాద్యం బుగిగెను వాయిస్తూ కథల్ని చెప్పడంవల్ల వీళ్లకు బుగిగె జంగాలని పేరు.

పర్యత ప్రకరణంలో జంగాలను వర్ణించిన సన్నివేశాన్ని చూడుడు

హౌడవగు సంజుల్ బెడగగుపసిడి
గొడగులు పావలుగూడ లోహులు
పావలు దంతంలు పావలు రాగి
పావలు బాగెల పాదరక్షలును
దొడికొని వదనభద్రుల దర్పణము
లడర శిష్యాలికి నిడినట్లు వెలుగ
జందన కావులు సరిసాటికావు
లందఁబులగుకల కంచుకావులును
వలపొత్తి వచ్చడంబులును గొప్పిన
ములు మీద గూడగట్టులు గానవింప
వెలివేరములు గరుకులు గొంతదోప
బలుచని జోడు కుప్పనములు పూని

కాలిపచ్చడములు గావిదుప్పట్లు

తెలకుల అంద్రసూర్యులు గల్లు చీర
 బద్ధపరిశ్రుత తుండలములు
 మండిత రుద్రాక్ష మణిహేమరజిత
 తుండలములు రాగికుండలములును
 నందికుండలములు నాగకుండలములు
 గడుసాంగమగు వెలగొడుగులు వీరి
 గొడుగులు, ముత్యాల గొడుగులు విరుదు
 గొడుగులు, వెలిపట్టు గొడుగులు, మోడ్పు
 గొడుగులునిడి తోడ గుడ్డలేలేరు
 భక్తిశృంగారముల్ ప్రభుశతులు వి
 రక్తి భావములు నారాధ్యసంపదలు

బూనియెంతయు అగచ్ఛాజ్యత దనర
 నభిరమ్యశీల దుర్బాధంగ నిట్లు
 బుభధు అంగమతోట లొక్కటనడువ

(పర్వత - 807 నుండి 814 పుటలు)

అంగారితోపాటు మింద్రఅంగాలు కూడా వచ్చిరట, ముఖలాంసులైన,
 భోగలాంసులైన అంగమ భక్తులు భక్తిభావనతో శ్రీకైం మల్లికార్జునుని దర్శించ
 దానికై వచ్చిన 'మింద్రఅంగాల' వేషధారణ ఇలా వుంది :

మిక్కిలి కట్నముల్ వేలివందనము
 చెక్కలు నెలవత్తి చిక్కజంబులును
 గస్తూరి మొదలుగా గలుగు సుగంధ
 వస్తువులును గూడ వాసింకినట్టి

గొవ్వులు మాటల మెప్పులు నొసలి
 తిలకముల్ నోటి ముత్తయములు నూళ్ల
 గొరికిగ తొకట్లు వ్రోగులు, రుద్రసరులు

....

దరహాస రూపము దండలు దగిన
వరభూషణావళుల్ వాలిక గ్రోళ్లు
వివిధ విద్రిత నవీన వస్త్రముల
నవధరించిన లింగవివహారాలు హాసాలు

కాముకులను గని కాలుద్రవ్యులు
తొనసరు కస్తూరి మృగముల క్రమంబునను
జనులకు దేహవాసన తొనగచును
దేవదేవేన భోగావకాశముల
భావన భక్తుల ప్రాజ్ఞేయలనగ
దనుమనో ధంములాదతి హరింపుగచు
ననుషక్తిలింగ విరంతర సావ
దాన తత్పరతమై దత్తసాద ప్ర
లీన భోగోరు భోగాశుండ సౌఖ్య
మిండిత సకల సమగ్రత మెఱసి
మింద జంగమకోట్లు మెల్లన నడవ

(పర్వత - 819, 820 పుటలు)

సోమన పండితారాధ్యక్షతలో 'జోగుల్ని' కూడా ప్రస్తావించాడు
యోగి శబ్దానికి వికృతి జోగి జోగులనగా దైవభక్తి పాటల్ని పాడుకుంటూ
జీవనాధారానికై బిజాటన చేస్తూ దేశసంచారం చేసేవాళ్ళని చెప్పకోవచ్చు శ్రీ
పురుషులరువురూ జోగులుగా ఉండవచ్చు

శ్రీశైల మల్లికార్జునుని దర్శించడానికై వచ్చిన భక్తుల నడకల్ని వర్ణిస్తూ
'జోగుల నడకల్ని' పేర్కొనడం జరిగింది

“జుక్కలు తొట్లును జుక్కవెండ్రుకలు
జుక్కని పాపటల్ జంగాళములును

నినువనేవళములు నిత్రడి సరిగె
 లును వెంట్రుకల దండలును దగరంబు
 పిల్లాండ్లు మధైలు జెక్కువన్నియలు
 తొల్లుకుప్పనములు నల్లగాజులును
 గరియంగ జెవుల సంకంబు పూసలును
 బలుపూస పేరుల బన్ననరములు
 గుడింబు చూపులు గొయ్యకాటకలు
 బటికంబుముక్కెఱ్ఱ భారమైతనర
 పలువన్నెకోక బొంతలనట్టు నడిమి
 తొలుల కుప్పనముల దూర్చిన మెడలు
 విసురూపముల జాటువెండ్రుకల్ వెడద
 నొసలి యిట్టుక బొట్టు పసుపులు గన్ను
 గవ కాటుకలు దరకాయ కప్పెరలు
 జెవుల పీతెలు మొలచెడిబోరముండ్లు
 జాకిటత్తులు జక్రముల్ నిడుద
 తోట కచ్చడములు వాక పొట్టలును
 నొడ్డు తొమ్ములు దొడ్డయూరులు బిగువు
 నొడ్డాజులు నిన్నయంగరంబులును
 గడియముల్ మురుపులు గట్ట చేతులును
 గొడుగులు గుడియలు గోక జల్లెడలు
 వడ్డు మొగంబులు వలిపంబు జముక
 బద్దెం గూర్చిన పచ్చడంబులును
 మురిపెంబు నడపులు మూపుతిత్తులును
 చిరసంబు మాటలు వికృత వేషములు
 బల్లమీసంబులు బరికి గడ్డములు
 నల్లమేనలు గుబ్బ నారసంబులును
 నటిముఠి తనముల హంకవైచుటలు
 గజక త్రాకుల వెండ్రుకలు సాంగముగను
 బనుగొనదము జూచి భవులు భవులన
 బెనుకీంపంతులు వెట్టు నత్రముల

నొక్కొకలింగంబు నొగి జూడకున్న
వక్కట చొరగని రట్టెల యనుచు
గళముల గద్దెనగరలు దోవంగ
నలరుచు భుక్త్యర్థమై ధరియించి
జోగినుల్ దారును జోగి వేషముల
జోగులు గొలువంగ జోగు లేతేర"

(పర్యత - 441-442 పుటలు)

పిచ్చకుంట వాళ్లను గూర్చి ఒలా వుంది .

వీవంగ చేతులు లేవయ్య నడచి
పోవంగ కాళ్ళను లేవయ్య అంధ
కులమయ్య పిచ్చకుంటులమయ్య
తలపోయనభాగతులము సుండయ్య

(పర్యత - 348 వ పుట)

పిచ్చకుంటుల వేషధారణాన్ని చూడగి .

లేళ్ళను లేనటకాళ్ళను బిల్లి
లేళ్ళు బెక్కగు నటకాళ్ళను మట్టి
కాళ్ళను రాట్రమోకాళ్ళను దొలు
కాళ్ళు నెండిన కాళ్ళను .

. బిల్లి
చేతులు, లోవంక చేతులు దోలు
చేతులు, నొండొంటి చేతులు, జాల
గుండ చేతులు, జొమ్ము పొలుగులు

గళముల లింగంబు గద్దెనంగరలు
నలతి విభూతి రుద్రాక్షలు వలుద
మకుటమల్, గాహుల్, మణ్డ్రేలు జడలు
బ్రకటితంబుగ దాల్చిబడి దీనవృత్తి

సాహసము మూర్తి గైకొన్న సఠివారు

ధీరహృదయలు మైలార వీరభటులు"

(142 వ పద్యం)

గౌరగ వడుచులు గొండ్లి యాడుచున్నారట.

"వీరు మైలార దేవర వీరభటులు

గొండ్లి యాడించుచున్నారు గౌరగవడుచు

నాడు చున్నది చూడు మూర్ఖాభినయము

తాను నెట్టికసీంంతగాని లేదు"

(148 వ పద్యం)

గౌరగవడుచు ఆడుచున్న విధం ఇలా ఉంది :

"వినుకకు మొగ్గవాలి కడువిన్నను వొప్పగ దొడ్డెక్కోలో

మునిగి తదంతరస్థమగు ముంగర ముక్కున క్రుచ్చి కొంచు లే

చెను రసనా ప్రవాళమున శీమ్రుచు గ్రుచ్చెను నల్లహాసపే

తనుపమలించిప్పుడు పాయము లిట్టివి యెట్లు నేర్చినో"

(144 వ పద్యం)

పాములాట వాని వేషధారణ చూడుడు :

"ఓడగోర దీర్చిన కస్తూరి గీర్వాణు

నెక్క సక్కింటుగా జుక్క మెఱయ

నర్థబుత్తికటంబునై యురస్థలమున

గంధసార స్థానకషలు మెఱయ

జాల నిగ్గులు గుల్కు పొఱచెక్కరి కుచ్చు

వామ కర్ణంబుతో వక్కరించి

బెనది వెండ్రుకలతో బెనెట్టి చుట్టిన

పాత చంద్రిక వన్నె పొగయమర

అన్నిదంబుగ బెనుబాము నవదరించి

యంప్రి కటకంబు ఘట్టు ఘట్టును మొరయ

నాపితుండిక గరళ విద్యాధివా

వచ్చె బాముల మెంగడు వదిగులుడు"

(228 వ పద్యం)

పాట పాడతూ నాట్యం చేస్తూ తూర్పునాటి గడిడు రావడాన్ని గోవిందశర్మ చూశాడట.

“నున్ననై నలుపెక్కి నొసలచేరువకంటే
రెకువవై చిన శిఖపెంలుమండ
కరసాన గొన కలవెగందపు బొట్టు
తిరికట్టుకొని మోము దిరిగియుండ
దలపెట దిమికిట ధ్వనులోలి బుట్టింప
జాలు గుమ్మెట చంక వ్రేలుమండ
నలుకనై మీ జేత నండిన యా క్రొత్త
మూవ్వలలైయు సారె మలుగుమండ
నొసలు స్రుక్కించు నావుర్ననోరు దెలుచు
గ్రుడ్లు మిడికించు రాగంబు గుమ్మడిచు
పాడుగతుంకు దను దానె పరగియారు”
నల్లయాతడు వో తూర్పు నాటిగడిడు” (202 వ పద్యం)

పాంచేకరి కదిరీవతి : “శుకనప్రతి”లో వాలాంతుడను రెడ్డి యింటికి వచ్చిన పవనీలుని వర్ణన వుంది.

“దుసికిఁ జాలుకోరసిగ దువ్వుటి నీటు లలాట పట్టికం
జోనగు విభూతిపై బసుపు బొట్టును దొడ్డిన కల్లాచొక్కు వె
క్కనముగ నెఱ్ఱవాటిర వికారపు జువ్వులుగా గనంబడ
నైనను జనదొండె నొక్క బవనీడు తదియ నమివభూమికిన్” (2-414)

వచ్చి జనులిక వాయించి వరుగతోడ
దాతతండ్రుల చొదరి తనములెల్ల
నెన్నితై వార మొనరించి యింపు నెఱవ
నతని గూర్పుండ నిడుకొనియా దరము” (2. 415) అంటూ

పవనీలుని అభినయాన్ని వివరించాడు.

అయ్యలరాజు నారాయణకవి : “హంసవింకతి”లో బుడబుడక్కి,
గోల్లసుద్దు, వాళ్ల వేషధారలు పేర్కొన్నాడు.

తొగటవాని యింటికి వచ్చిన బుడబుడక్కలవాని వేషధారణ చూడుడు,

“నొసలిపై జుక్కల మిసిమి నామపు రేణి

లను వొంద భుజముపైననిమించు

చాలు వీనుల గాజు నీలాల పోగులు

పై నొప్పు పప్పుకి పచ్చడఁలు

మెలిగిన జుట్టిన తంపాగ చీటగుంచి

పైట పేటా మట్టు పట్టుకాలు

కడిది మీఱగ జతనిడిన బొడ్డియకొం

డాకమోసెడు డబుడక్కకేం

వజ్జరి దిక్కులనెంచి దుర్వారమైన

శీడుమేలను దెచ్చుచు గేకలిడుచు

గెర్రికొనుచును దనపేరు తేరికొనుచు

వచ్చె నప్పటికి దుబుడక్కి వాడొకడు”

(2-27)

గొల్లదంపతులు సంతానం లేక విచారించే సమయంలో వాళ్ళింటికి వచ్చిన
సుద్ధులగొల్లల వేషధారణం ఇలా ఉంది

“కొమ్ములు వీరజాలు తిగిగుల్కెడు వ్రాతల కృష్ణలీలం

గ్రమ్ము గుడాల్లు వీరుడగు కాటమరాజుకథానులాపముల్

బమ్మిన పుస్తకాలు ముఖపట్టిక కట్టు రుమాలున్ నెఱా

సొమ్ములు నామమల్ వె. యు సుద్ధుల గొల్లలు వచ్చిరెంతయున్

(2-87)

తీరజాల ఉత్సవానికి వెళ్తున్న పక్షుల్లో జానపద కళాకారులు కూడా
జంరట !

“వీరమ్మమ్మి, మామ్మి, యొడ్డె యుప్పరులును ననీధావక మైలారి తురక
పింజారి విప్రవినోదులును, జాతికర్త దొమ్మరి దొమ్మిటి దొమ్మలాలవారును వింద్ర
జాలికమ పేంద్ర జాతిక హస్తలాపవ నూత్రనాటక షైరక రజతులును భోగము
బారు దెరనాటకపు జంగాలును, జంగాలు విద్యేముహంద్రు తెల్లకొకబత్తులు నీవ
సత్తులు, బత్తుల పలునాటివీరులు పరిహాసకులు సుద్ధులకొమాళ్ళు కొమ్మరిదాసళ్ళు

తమిరు దానశ్రు కోణంగులు సేవరులు పానలు పడిగెవారు పరాంగులింగిలీసులు
పరాసులు పశుదులు నన్నాసు లేక గోరడ జోగులు, తాటిపాపలు
మందపిచ్చులు, పిచ్చుగొట్టు, చిర్మకర్ములు చుడాల మాతంగులు తలక్రిందు
జోగులు రామగోవిందులు" (3-29)

ఇవడత్త యోగి వెంట శ్రీశైలం వెళ్లిన వాళ్లలో అంగాలను జానపద
కళాకారులు కలరట

"అయ్యోవళి ముఖమై తనరారెడు
మింద అంగిలులు మెరిసినడువ"

"గుమ్మెతల్ కిన్నెరిల్ గూడి వాయించుచు
తైరవ జోగి వెంబడినె కడల"

"బరవగంటలు బృహత్పటు శంఖములు మ్రోయ
ఇవరాత్రి అంగాలు చేరికొలువ" (3-189)

చంద్రశేఖరుడు : 'చంద్రశేఖర శతకం'లో విచ్చుకుంట్ల వాళ్లనుగూర్చి
పేర్కొన్నాడు,

"గుడగుడ రోజునడకుండ వాపడు పిచ్చుగుంట్లయో
కీడు శెప్పినన్ని గోతరలు గట్టిగ జెప్పనో మీనంగుగా
వడిగాని సంపసాచి దలపట్టుక సిందుపదాలు పాడు
గుడిగుడ పట్టి లొట్టయని కూయును మూర్ఖుడు చంద్రశేఖరా
(అంద్రవాటక రంగ చరిత్రలో ఉదాహరింపబడి ది 315 పుట)

అదీదము సూరకవి : 'రామలింగేశ్వర శతకం'లో అంగాల్ని, పం
బల్ని పద్మదాసర్థను, పిచ్చుకుంట్లను, రుంజవాళ్లను ప్రస్తావించడం జరిగింది.

"అంగాలపాలు దేవాంగుల విత్తలు
కాపు విత్తము పంబకాని పాలు
బలిజీరి విత్తము పద్మదాసరి పాలు
గొల్ల విత్తము పిచ్చుగుంబిపాలు
వ్యాపారి విత్తము వారకాంతపాలు
కల్లు విత్తము రుంజకానిపాలు"

(అంద్రుల సాంఘిక చరిత్ర పుట. 407)

జానపదుల ఆటలు

ఏకాలంలోని కవి అయినా ఆకాలపు ధర్మాన్ని అనుసరించి రచన చేయక తప్పదు. కవికూడా సమాజంలోని ఒక వ్యక్తి కాబట్టి సమాజంలోని అనేక విషయాలు ప్రత్యక్షంగనో, పరోక్షంగనో కవి రచనపై ప్రభావాన్ని చూపిస్తాయి. కవి సార్వభౌముడైనా కవిసామ్రాట్టు అయినా ఎంత హింసలోకంలో వివరించినా నిజమైనకవి నేర విడిచి సాము చేయలేడు తాను నివసిస్తున్న సమాజాన్ని, తన చుట్టూ ఉన్న సామాజిక పరిస్థితుల్ని కాదనలేడు సమకాలీన సామాజిక పరిస్థితులు రచనలో చోటు చేసుకుంటాయి ప్రజల జీవన విధానం, ఆచార్య వ్యవహారాలు కష్టసుఖాలు, అనంద విధారాలు, వినోద విహారాలు కవుల కావ్యాల్లో ప్రతిబింబించినట్లే మానసికానందాన్ని, ఉల్లాసాన్ని, ఉత్తేజాన్ని కలిగించే ఆటలు శిష్టసాహిత్యంలో ప్రతిబింబించాయి.

ఒక శారీరీ సంబంధించిన ఆటలు, పాటలు, వేడుకలు వినోదాలు ఆ శారీరీ జీవన విధానాన్ని సంస్కృతిని తెలియజేస్తాయి కావుననే శ్రీ మల్లంపల్లి సోమ శేఖరకర్మగారు "The favourite games and amusements in a country indicate fairly the stand of culture which they reached in their caste and their fancies", అని వివరించారు ఆటలకు ప్రారంభం మానవుని పుట్టుక తోడనే మొదలవుతుంది కాళ్ళూ చేతులు కదపడం, ఎగురడం, దూకడం, గుతులు వేయడంలాంటి శారీరీ కదలికలవల్ల మానవుడిలో సహజంగా ఆటలపట్ల ఆసక్తి కలుగుతుంది. పెరిగి పెద్దవుతున్న కొద్దీ ఎవరి శిష్టమైన ఆటల్ని వాళ్ళు ఆడడానికి శిష్టపథకాలు శారీరక మాసిక స్థితుల్నిబట్టి ఆటల్ని ఎంపిక చేసుకొంటారు ఆటలకు వయసుతో నిమిత్తలేదు ఏ వయసుకు తగిన ఆటలు ఆ వయసులో ఉంటాయి స్త్రీలకు, పురుషులకు అందరికీ ఆటలుంటాయి కావుననే చలమచర్ల రంగాచార్యులుగారు "క్రిడా మనోమూలో జానపదులు, నాగరకులు, స్త్రీలు, పురుషులు, ధనికులు, పేదలు ఏన్ను

వయసువారు అను లేదములతోను, బిన్నబిన్న ని మాగ్రులతోను ఈక్రీడా వినోదములు బహు విధములుగా విస్తరించివి² అని వివరించారు

ఆటల్ని స్థూలంగా పురుషులు అడేసినీ, స్త్రీలు అడేసినీ రెండు వర్గాలుగా వర్గీకరించుకోవచ్చు. వయసునుబట్టి పిల్లలు అడేసినీ, పెద్దలు అడేసినీ ప్రత్యేక ఆట స్థలాల్లోనే అడేసినీ, ఇంట్లో³ బీ ఆవరణలో అడేసినీ, ఇయ్యి ప్రదేశాల్లో వీధుల్లో అడుకునేవనీ విభజించుకోవచ్చు. పగటిపూట అడేవి కొన్ని ఆటలయితే రాత్రి పూట ముఖ్యంగా వెన్నెల్లో అడుకునే ఆటలు మరికొన్ని. పంపుల్ని మేపుకొనేవాళ్ళు పొలాల్లో, అడవుల్లో, చెట్లకింద, చెట్లపైన అడుకొనే ఆటలు ఇంకొన్ని ఉంటాయి. ఆటలకు సంబంధించిన ఖచ్చితమైన వర్గీకరణం చేయడం కష్టమే అనిపిస్తుంది. అయినా వర్గీకరణలు ఆటల్ని విభజించి వెచ్చటానికి ప్రయత్నించడం జరిగింది. చాలా ఆటల్ని ఎలా అడుకుంటారో కూడా తెలియదు. నిమంటువులు కూడా క్రీడా విశేషమనీ, ఆట విశేషమనీ పేర్కొనడం కలదు. అందువల్లనే మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు⁴ ఇందువలన మనకా యాటల పేర్లు మాత్రమే తెలియును, కాని వాని నాడుకొను విధము తెలియుటలేదు. వీటిలో కొన్ని ఇంటి అడుకొనునవి మరికొన్ని ఇంటి వెలుపల ఆడుబయట అడుకొనునవి బాం బాలికలు కలసి అడుకొనుచుండినను ప్రత్యేకము బాలికలు మాత్రమే అడునట్టివియు ప్రత్యేకముగా బాలురాడు నట్టివియు లేకపోలేదు⁵; అని వర్గీకరించారు.

“There are out door and indoor games. There were games for boys and girls separately and games for mixed teams”⁶ అని వివరించిన వారేందు శేఖరంగారు ఆటల్ని విభజించారు. వీరి విభజన ఇందుమించు మల్లంపల్లి వారి వర్గీకరణలలా ఉందని చెప్పవచ్చు.

శ్రీ నేదునూరి గంగాధరం గారు ఆటల్ని క్రింది విధంగా విభజించారు

1. ఇంటి అడునవి - ఆరుబయట అడునవి

2. స్త్రీలు అడునవి - పురుషులు అడునవి

2. సంగ్రహాంధ్ర విజ్ఞానకోశము సంపు 5 పుట 10

3 ఆటలు, వేడుకలు వినోదములు, విజ్ఞానసర్వస్వము సం 8 పుట. 21

4. The Andras through the Ages, 1973, P. 49.

3. బాలికలు ఆడునవి - బాలురు ఆడునవి
 4. ఎవరె నను సరే అలుసవి
 5. శస్త్రాచార్యుల కి - వి - చతురంగములు
 6. సివిల్స్ - జూడము పేటలు మొదలగునవి ;

ఒక్కొక్క అడుగు ఒక్కొక్క విధంగా అడుగుంటారు కాబట్టి ఆట విభజనను గెరగనట్లుగా విభజించి చూపడం సాఫ్ట్ గా కాదంటూనే దా॥ శస్త్రాచార్యుల ముఖ్యంగా ముఖ్యంగా 12 ముఖ్య విభాగాలుగా విభజించి, ముఖ్య విభాగాల్ని ఉపవిభాగాలుగా విభజించారు. కొంతవరకు వీరి విభజన సమంజసంగానూ సంపూర్ణంగానూ ఉందనే చెప్పవచ్చు ఆ విభజన ఇలా ఉంది

1) మానవుని వివిధ దశల ననుసరించి

(According to different stages in life)

- ఎ) బాల్యం - పూర్వ బాల్యదశ (6 ఏళ్ళ లోపు) Pre-Child
 ఉత్తర బాల్యదశ (6 నుండి 16 ఏళ్ళ లోపు) Part Child
 బి) యౌవనం - (16 నుండి 25 ఏళ్ళ లోపు) Youth
 సి) కౌమారం (25 నుండి 40 ఏళ్ళలోపు)
 డి) వార్ధకం (40 ఏళ్ళపైబడి) దశలో అదే అటలు.

2) స్త్రీ, పురుషాభివృద్ధి (According to Sex)

- ఎ) స్త్రీలు (Females) బాలికలు, యువకులు, స్త్రీలు అదేవి
 బి) పురుషులు (Males) బాలురు, యువకులు, పురుషులు అదేవి.
 సి) స్త్రీ పురుషులు (Both Females and Males) కలిసి అదేవి

3) ఉత్సాహంకారు - సామాన్యమైన రోజులలో అదే అటలు (Ordinary days games), ఉత్సాహంకారు - పండుగ వర్షాల్లో అదే అటలు (With reference to feasts and festivals)

4) ఇంటి లోపల అదే అటలు (Indors games), అరుదయట అదే అటలు (Outdoer games).

5) పగటివేళల్లో (During day time), రాత్రిళ్ళల్లో (During night time) అదే అటలు.

6) పౌర (Urban), జానపద (Rural) భేదాన్నాశ్రయించి.

7) క్రీడాకారుల సంఖ్యనుబట్టి (According to the number of Participants)

ఎ) వ్యక్తినిరూపకాలు (Individuals)

బి) సమష్టి నిరూపకాలు (Group)

(I) సామూహికంగా కలిసికట్టుగా అదే అటలు
(Combined group games)

(II) రెండు జట్లుగా ఏర్పడి అదే అటలు (Team games)

8) క్రీడాసాధనాలను బట్టి (According to the type of equipments used)

ఎ) నిర్జీవ పదార్థాల తోడ్పాటు కలది
(With the help of in animate objects)

బి) జీవజంతువుల ఆధారంతో అదేది
(With the help of animated objects)

సి) ఏ పరికరాల తోడ్పాటు అవసరం లేనిది
(With out the help of any equipment)

9) మితి (Related to mind), శరీర సంబంధాలు (Related to body)
ద్వ్యవధానానికి సంబంధించినవి కొన్ని (Related both to mind and body)

10) మతపరమైనవి (Related to Religious) మతేతరమైన (Non-Religious)

11) ఋతువుల్ని బట్టి (according to seasons) నై సగ్గిక స్థితివిబట్టి
(according to geographical distributions)

- 12) ఆర్థిక సామాజిక ఆంధ్రపులముబ్బి (according to economics and Social status) (తెలుగు సాహిత్యంలో క్రిడా వినోదాలు పుట - 78-80)

ఆర్ యస్ థాగ్స్ Dictionary of Folklore (P 1142) లో ఆ.ను C Group క్రింద ఇచ్చి ఆచరింపు సంబంధించిన ఉపవిభాగాల్ని ఇలా ఇచ్చాడని ఆర్చీవ్స్ మొదలంగారు వివరించారు.

- C-520 శారీరక చలనానికి సంబంధించినవి
C-522 వ్యాయామంతో కూడినవి అన్ని అంగాలు కదిలేట్లు చేసేవి.
కొన్ని అంగాలకు మాత్రం సంబంధించినవి
C-523 పాట, నృత్యం, నడక.
C-524 పరుగువడక, తరముకోవడం, పోరాటం గుర్రాలు, కుక్కలు, మనుషులు పరగెత్తడం, కోడి, ఆంటోతు మనుషులు పోరాటం.
C-526 నాటకీయమైన ఆటలు
C-580 మానసిక ప్రాధాన్యం కలిగి
C-582 బుద్ధి చాతుర్యం
C-584 స్మృతి
C-586 పరిజ్ఞానం
C-588 ఊహ
C-580 ప్రత్యేకమైన వస్తువు లేక సాధనం పేరలు, బంటులు, గోలీలు, దారాలు, గాలిపటాలు, చిన్నకత్తులు, పిన్నులు మొదలైనవి.
C-580 నీరుమంచు, గడ్డమంచు పడవనడవడం నీళ్ళలో ఆడే ఆట మొదలైనవి.

శిష్టసాహిత్యంలో సాధారణంగా ప్రతి కవి ఏదో ఒక ఆటనైనా తన కావ్యంలో చెప్పక మానలేదన్నచో సత్యధారం కాదు బాల్యంలో ఆడినవి

కౌమారంలో ఆడినవి, యౌవనంలో ఆడినవి, బాలురే ఆడినవి, బాలికలే ఆడినవి బాలబాలికలు ఇవన్నయా కలిసి ఆడినవి స్త్రీలు అడిగివి అని ఇలా తెలుగు శిష్ట సాహిత్యంలో అచట ప్రస్తావన కన్పిస్తుంది ఒక కవి చెప్పిన అటల్ని మరొకవి కూడా చెప్పిన సందర్భాలు లేకపోలేదు

నన్నయభట్టు : నన్నయభట్టు ఆంధ్ర మహాభారతంలో కురుకుమారుల బాల్య క్రిడల్ని సుమారు 8-4 పద్యాల్లో వర్ణించాడు బలిష్ఠుడైన భీమునితో కొరవకుమారులు బాలక్రిడలలో పోటి పడ్డారని వర్ణించిన పద్యమిది

“గిలుపునెడు నేయనెడవడి
బలచునెడం బెనకునెడ సపారబలంబుల్
మెలయునెడ భీమునకునం
దొలుగిడ్పడ దొడగిడ్పడులు రాజసుతుల్”,

గిలుపుట అనగా త్రిప్పట అని శబ్దరత్నాకరం సూచిస్తుంది త్రిప్పట, చిసరుట, పరిగెట్టుట అని చెప్పడం వల్ల బాల్యావస్థలోని అటల్ని ప్రస్తావించినట్లయింది.

భీముడు పది, పదిహేనుమంది కిరవుల్ని ఒక్కసారిగ నేలపై పడేట్లుగా పడవేయచున్నాడనీ, వీవులు రక్తం కాచనట్లుగా అందరిని ఈశుచున్నాడని వర్ణించాడు.

“వదలక పెనగి పడుండం
బదియేవుర నొక్కపెట్ట పట్టి ధరిత్రిం
జెవర బడవైచి పవనజా
డదయు డయి వీవులొలియ సందజునీడున్”,

మల్లయద్దంలాంటి పెనుగులాట కాబోలు

భీముడు బలక్రిడలాడిన విధాన్ని క్రింది పద్యంలో చక్కగా వర్ణించాడు నన్నయ

7 ఆంధ్ర మహాభారతం ఆది. 5-184

8 ఆంధ్ర మహాభారతం ఆది. 5-185

"కూడి జలక్రిడ లాడువో గదగి
 యాధృతరాష్ట్ర తనయుల నతులశక్తి
 తెక్కించెయు బదుండ్ర నొక్కొక్క భుజమున
 నెక్కించుకొని వారి యుక్కడంగ
 గ్రంచఱిసిరిలో ముంచుచు నెత్తుచు
 గారించి శీరంబు సేరబెట్టు
 గోరిఫలాదులై వారల యొక్కిన
 మ్రాతుల మొదకుల వీకబట్టి
 వడిగదల్చు బండ్లు దడబడువారల
 తోనధరణి మీద దొరగుచుండ
 నిట్టి పాట గాడుపట్టిదే దుక్కాన
 నాదులెల్ల బాధితాత్ములైరి",

పద్యం చివరి పాదాల్లో చెప్పెక్కి అడుకునే అటను ప్రస్తావించాడు. 'ముట్టుకునే అట' అనగా తాకి ముట్టిన వ్యక్తి కుళ్ళి ఇతరుల్ని ముట్టుకోవాలి. ఈ విధంగా చెప్పిన అడుకోవడం సల్లె పాంతాల్లో ఈనాటికి కనిపిస్తుంది.

సభాపర్యంలో జూదాన్ని గూర్చి ప్రస్తావించాడు. "రక్కతనయుండు జూదంబునకు బ్రయిండుగాని యెండుల యొక్కివం బెఱుంగదేనక్ష విద్యయందలి దమ్మండ నాతని సక్రమంబున నోడించి తడియరాజ్య విభూతి నీకిచ్చెద" (సభా. 2-128)

జూదమాడడం తగదని విదురుడు పలుకుతూ

"దమలోన జూద ము వాడనగట
 గంహమాలంబు యెట్టి శాంతులకైన" (సభా 2-182)

అంటూ జూదం కలహంకారం అంటాడు. జూదంవల్ల కలుగు నష్టాన్ని ఇలా వివరిస్తాడు

"జూదమిది యేల దనను
 భేదము మీలోనబుట్టు తెలుచనయన్న

దేవుడుజేసి యెగు

త్పాదిల్లు ధర్మిత్రి బజకు భయజననఁజై (సభా 2-185)

జూదమాడడంలో దోషం లేదని ధృతరాష్ట్రుడు “జూదంబన్నది పురా
జంబులయందును వినంబడుదీన దోషంబులేదు సుహృద్భ్యూతంబున దేవతలు
దేవసాయుజ్యంబు వడయుదురు” (సభా 2-181)

ధర్మరాజు జూదం రాజులకు తగదనీ, రాజులకు జూదం పాపవృత్తమం
టాడు :

“శుక్రసీతిక్రమంబులు గావు సూచె

నికృతియును జూదమును ధర్మనిత్యులైన

వారికి లేండు వర్ణింపవలయు నెందు

జాపవృత్తంబు జూదంబు పాధ్వివులకు” (సభా 2-186)

“శుక్తిక కితవుల తోడ జూదమాడదగదు” (సభా 2-187) అనగా
శకుని గూడాన్ని సమర్థిస్తాడు :

“ద్యూతకలాతుశలుండగు

నాతడు లోకజ్ఞుడును మహామతియును వి

భ్యాతుండునగు సత్కర్తయు

సీతివిదుడు దగునె చాని విందింపంగన్” (సభా. 2-189)

కొరవ, పాండుకుమారులు హస్తినాపుర బహిరంగణంలో ‘కందుకక్రీడ’ను
ఆదారట

“ధృతరాష్ట్ర పాండునందను లందఱు గందుక క్రీడాపరులయి వేడుకతో
నాడుచున్నంత నక్కాందన కందుకం బొక్క నూతంబడి”¹⁰

కందుకము అనగా “అకెడు కెండు” అని శబ్దరత్నాకరం చెండు, పుట్ట
చెండు, బంతి అని వర్ణనహారంలో విన్పిస్తాయి రబ్బరు బంతితో కాని, బట్టతో
తయారుచేసిన కెండుతోకాని అడుకోవడం ఈనాటికి మనం చూస్తాం ఈ కందుక

క్రీడ నాలుగు విధాలుగా ఉంటుందని దాళ్లరు వర్ణానుబ్రమణ్యంగారు పేర్కొన్నారు

1. కందుక శిలాదిప్రేక్షణం అంటే బొమ్మచెండు (చిన్న రాతిబొమ్మను నిలబెట్టి కొట్టి ఆడే ఆట)
2. కట్టెపుట్టచెండు (కట్టెతో పుట్ట చెండును కొట్టి ఆడే ఆట)
3. కుండఐంతి (చెండు రాళ్ళపైన కర్రను అడ్డంగా పెట్టి గురిచూసి పడగొట్టే ఆట)
4. తరుముడు చెండు (మైదానంలో చెండు తీసుకొని ఒకరినొకరు తరుముతూ ఆడే ఆట),¹¹

వన్నెచోడుడు : 'కుమార సంభవం'లో బొమరిట్లు కట్టడం, కూళ్ళు వండడం, బొమ్మలపెండ్లి లాంటి ఆటల్ని ప్రస్తావించాడు. పాఠ్యశాల బాల్యంలో శివార్చన చేయడాన్ని వర్ణిస్తూ అటలాడిందట

"తరుణులు చిక్కబొమ్మలును వంకపు దొమ్మలు మేలిగాఱు ల
స్వరులును మ్రానిబొప్పికలు నల్లదనోలివ పేర్చి లీలచే
కుడుబొమరిండ్ల జేయనగు కూళ్ళను వండచు బొమ్మ పెండ్లి మా
సరముగ జేసి యాడనగజాతశివార్చనేయు నెయ్యెదన్"¹²

పై పద్యంలో 'బొమ్మల పెండ్లి' చేయడం అనే ఆట ప్రధానంగా చెప్పబడింది. ఈ బొమ్మలపెండ్లి అనేది ఒక విధంగా వేడుక అని చెప్పవచ్చు. పెద్దలను అనుకరించి పిల్లలు ఈ బొమ్మల పెండ్లిని ఆటగా భావించి చేస్తారు. పదివన్నెండేళ్ళ బాలబాలికలు ఒకచోట చేరి బొమ్మలకు పెండ్లి తంతు నడిపించి విందారగిస్తున్నట్లు వర్ణిస్తూ అడుకునే ఆట ఇది

పాల్కురికి సోమనాధుడు : 'పండితారాధ్య చరిత్ర'లో జూదాన్ని గూర్చి ప్రస్తావించాడు జూదానికి అక్షక్రీడ, అక్షవిద్య, అక్షరేఖ, నెత్తము అనేవి

11. తెలుగు సాహిత్యంలో క్రిడాచినోదాహు పుట 214, 1987

12 కుమార సంభవం 81-86 ఆంధ్ర సా. ఆశాదమి

పర్యాయపదాలు. పాచికలాట వందెంచేసి అదే కోడిపుంజాల, పొద్దేళ్ళ ఆటలు జూదం క్రిందికే వస్తాయి నేడు డబ్బుపెట్టి ఆదే పేకాట కూడా జూదమే కవుల కావ్యాల్లో సాధారణంగా జూదం అనగానే పాచికలాటగా వర్ణించారని చెప్పవచ్చు ద్యూతక్రీడను కూడా జూదమనే అనవచ్చు జూదాన్ని ప్రస్తావించి జూదపు పరిభాషను తెల్పిన మొదటివాడు పాల్కుంకి సోమనాథుడే అని విమర్శకుల అభిప్రాయం. భారతంలోని సభాపర్యంతో ద్యూతక్రీడకు ప్రస్తావించినా జూదపు పరిభాషను చెప్పినవాడు సోమనాథుడే

‘పండితారాధ్య పరిత్ర’లో కుమారపా స్వూర్షరుని కథయందు కుమార పాలఘోర్షరుడు తన భార్యతో కలిసి జూదమాడని సోపన వర్ణించాడు

గుమార

పాల ఘోర్షరుడను పార్శ్వవేత్సభుడు
జానందలీలమై నట్లొక్కనాడు
దానును నులియొ నెత్తం బాదుకెటిలి
శాంత ! ప్రసాదులేకాదశేంద్రియము
లంతకృత్యుత్థయం లంకిక్కమాడు
సారయ మోహంబునను సలోకాను
సారులు నెత్తంపుసారులు గాగ
జరుపరిపూర్ణ ప్రసాదావధాని
దనపదియేను నత్తరళాయతాక్షి
వదియేను నేర్వను పలకపై బెట్టి
వదినిహపరములన్ వాడలయందు
పాపపుణ్యములను పాసికిల్ నైవ
బ్రాపించు ఫలమెన్నుట దాయముగను
భక్తి నీరైదు బాతె బొమ్మనచు
వ్యక్తిచా నీరైదు వచ్చినవాడు
పరము నిహంబన బరగునీదగు
హరుభక్తి ప్రబలు నానాడు నిర్భుగను

ద్రివిద లింగములు గ్రివిధార్పణలు
 లౌనఁచు నిత్తిగ యనుదాహమాడు
 పలవ దబ్బెక మాటలు నీకు ననుచు
 నఁఘట దబ్బెకమని దాయమాడు
 బండేంద్రియములకు భవప్రసాదఁలు
 బంచిపెట్టిన మాడ్కి, బంచియవెట్టు
 బోసకార్లకు జొంగుగ బెట్టినట్లు
 గాసిలనాడు జొర దుగంబువడిన
 ననయంబు నీ శరణ్యము వీరభద్ర
 యనుచు వీరుడు భద్రమను దాయమాడు
 నొడలు నల్ల శివయోగులకనుచు
 దడయక యాడు సత్తాయనిపడిన
 నాకు నాశీవంచనయై గెలుపనుచు
 నాకాంక్ష దీపించయను దాయమాడు
 వనితమైవృపు వంచవైచిన ననుచు
 భవభుడు సౌవంది యను దాయమాడు
 నీనెత్త మిగ్గావ నిరతుని తరమై
 చ్ఛాని యీశ్వరు కృపలేని వారలకు
 నంచు వంతంత భక్తావళి వొగడ
 నందిత భక్తి నమగ్రత దనర
 నాదిభక్తి విరుద్ధమైన బాదపు వి
 నోదంబు భక్తి వినోదమై వరగ
 వేడుక నిట్లాడియాశీ యాహంద
 చూడు భక్తుడు దనసుదతిపక్షిం
 దరహాస భావ విస్ఫురితాస్ఫుడగుచు
 నరనాథ వల్లభి నలదెసల్జూచి

పాసికల్ నెత్తంపు బలుక ప్రెవెట్టి" 13

జూదానికి సంబంధించిన ప్రస్తావన మరోచోట కూడా ఉంది

“జూదంబు నింద్యమే నూచిలప శివుని
నోదంబు గాగ నివేదింపగనిన
గాయకం బొండెఱుంగమి జేసి మూర్ధ
నాయనా రెప్పుడు నలి జూదమాడి
గెలిచి యర్థము దెచ్చివంయు పదార్థ
ముల గూర్చి జంగమంబులకు నర్పింప
హరుడు ద్యూతక్రియ నరుదెంచియాడి”¹⁴

“జూదరి జూడంగ గాదననియె
నే దేవదేవుండు నిజమట్లకాదే
యర్చి లివ్వననార్థమై జూదమాడి
ధర్మజముఖులు నిర్మూలమైతి
ఆటట భక్తి హితార్థంబుగాగ
జూదమాడిన మూర్ఖు శూలిగూడందె”¹⁵

అంటూ జూదంవల్ల కలిగే నష్టాన్ని వివరించడం జరిగింది.

సకలేశ్వర మాదిరాజయ్య కథలో మాదిరాజయ్య కుమారుడు వాల్మీకిలో
ఆడిన ఆటల్ని వర్ణించాడు :

“పొందంగ రాగుంజపోగుంజలాట
గుండెనగుడి గుడిగుంజంబులాట
యప్పలవిడు లాట పల్కాఱు
జప్పట్టు పెట్టుట, సరిగుంజలాట
సేర బొంతలయాట, సిట్టపొట్టాట
గోరంటలాట, దాగుడుమూతలాట
దీకొనిదిగు దిగుదొక్కొనునాట
లాకాంక్ష నాతోడ నాడెడునాడు”¹⁶

14. పండితారాధ్య చరిత్ర పురాతన ప్రకరణం పుటలు 412, 413

15. పండితారాధ్య చరిత్ర పురాతన ప్రకరణం పుటలు 418, 414

16. పండితారాధ్య చరిత్ర పురాతన ప్రకరణం పుట 480

'రాగుంబా పోగుంబాలాట' అనేమో తెలియదు అనుకొని నేడు ప్రచారంలో ఉన్న 'టగ్ అఫ్ వార్'లాంటిదై ఉండవచ్చు. పొడవైన తాడును రెండు జట్లు వాళ్ళు చెరోక వైపున పట్టి లాగుతున్నారు తాడులాగాదాన్ని 'గుంబాట' అని అంటారు 'కుందెకగుడి' అంటే కుందెకూరి అని అంటారు దీని స్వరూపం మెల్లంటిదో తెలియదు. కేవలం బాగ్రికీడా విశేషమని ప్రచారంలో కలదు. గుడి గుంబాలులాట గుడిగుడి గుంబాట ఒకటే "గుడుగుడు గుంబం = గుండే రాగం" అంటూ బాటబాటలు గుండ్రంగ కూర్చోని పిడికిలిని మిగిలిన ఒకరి పిడికిలిమీద మరొకరి పిడికిలి పేర్చి పాట పాడినవాళ్ళ ప్రశ్నించగా చెప్పిన సమాదానాన్నిబట్టి దేశీతో కొట్టగా వాళ్ళ తమ చేతిని వెనుకదాచుకుంటారు ఇలా చేతుల పిడి'ళ్ళు చేర్చినవాళ్ళందరినీ ప్రశ్నించడం ఈ అటలో జరుగుతుంది

'అప్పల విందుయాట' ఐహళ విందులకు సంబంధించిన అట విశేషమయి ఉండొచ్చు

సరి గుంబాలాట నేరకొంతరి అటల్ని గూర్చి తెలియరాదు 'సెట్ల పొట్టాట' అనేది చిట్ల పొట్టాట, చిట్ల పొట్టకాయలాంటిదే

పొక్కురికి సోమనాథుడే మొదటి సారిగా తనకాలంలో ప్రచారంలో ఉన్న అనేకరకాల అటల్ని ప్రస్తావించాడు కానీ వానిలో చాలా అటల్ని గురించి తెలియదన్నతో ఆతిథ్యోక్తికాదు నిమంతుకారులే క్రిడా విశేషమని తప్పు కున్నారు. కావుననే తిమ్మావజ్జుల కోదండ రామయ్యగారు "మన మెరిగినంత వరకు తెలుగు సాహిత్యములో దొరికిపోగా నీయాటలను వేర్వొని వానికి ప్రయోగ యోగ్యతను గల్పించిన మహాకవి పొక్కురికి సోమనాథుడు అతడు తన గ్రంథములలో ననాటి సాంఘిక విషయముల నెన్నింటినో తెలిపినాడు ఆ మహాప్రయత్నముతో కూడా నీ యాటలాతని దృష్టి మరలి పోకుండుట మన యదృష్టము"¹⁷ అని కొనియాడారు

మంచన :- 'కే యారబాహు చరిత్ర'లో కోడి పోరు, జూదం పేర్కొనబడ్డాయి

“కోడిపోరుల పేర వాడల దిలుగును

బొడగన్న కడవల బొలియవైచు”¹⁸

“జూదంబు నా తోడన్ వేడుకనాడు”¹⁹

ఎఱ్ఱన :- ‘హరివంశం’లో హరిణ శ్రీధను గూర్చి ప్రస్తావించాడు. బాలకృష్ణులు మిగిలిన గోప కుమారులతో కలిసి ఆడుకుంటారని వర్ణిస్తూ “గోప రూపంబున గోపకుమారులలోనగలియండ నందఱు హరిణశ్రీధనంబును నాట కుందొడంగి”²⁰ అని అంటాడు.

నాచనసోముడు ‘ఉత్తర హరివంశం’లో దాక్షిణాత్యులు రుక్మిణితో నెత్తము’ అనే పావికలాడిన అడదానికి ప్రయత్నించారని చెప్పబడింది

“నెత్తము మీద గొతుకము నిర్మరమై అనియించె నీవు మా చిత్తము లందు”²¹

నాచనసోముడు హరివంశంలో బావాన్ని వివరించగా వర్ణించాడు. తృతీయా శ్వాసంలో 109 వ పద్యం నుండి 128 వ పద్యంవరకు శ్రీ కృష్ణుడు రుక్మిణి సత్యభామలతో జూడమాడిన విధాన్ని వర్ణించాడు.

శ్రీ కృష్ణుడు సత్యభామారుక్మిణుల చెంతచేరి నెత్తమాడదమన్నాడట .

“వక్ర ధరుడట్లు రుక్మిణీ సత్యభామ

లిరుగెంతుల గొలువ ననేక గణిక

లంతనంత భజింప నత్యా ముఖంబు

చూచి నెత్తమాడద మనుచును గడంగి”²²

18 కేయూర బాహుదర్శిత. 2-294

19 కేయూర బాహుదర్శిత. 2-49

20. హరివంశం 5-204

21. ఉత్తర హరివంశం 8-22

22 ఉత్తర హరివంశం 8-109 ఆం.ప్ర సా.అ. 1979

“ఓ తరుణీ నేను నెత్తిము
 కిలోళాద నెడ రుక్మిణి కనుంగొను” (8-110) అని శ్రీకృష్ణుడు
 పురుషునిగా ఎవరైనా తో జూడమాడట తగదని సత్యభామ అంటుంది

“వామలానితోడ బట్టి తోడిను
 బాకుతోడ తిండిపోతు తోడ
 సుటమిడినతోడ నెయ్యరె తోడను
 ఎంకు నెత్తమాడ వెరవుగాదు” (8-112)

ఆ మాటలకు సమాధానంగా శ్రీకృష్ణుడు పలికిన విధాన్ని వర్ణించే పద్యం
 “జూదరివి సుమాళివి నెఱ
 వాడివి తనుకరివి గెలువవచ్చునటే దా
 మోదర ననుమాకనుటయు” (8-118)

చతురంతరాశి మన కూర్పుండి సత్యభామ సాక్షిగా ఉండగా రుక్మిణి
 కృష్ణుని కొడ మాడారట

“జోగిణి గొసరి వైసుక వెట్టి పలకపై
 సారెను వోయింది సరము చూచి
 తనకు లాగయిన నెత్తంబు గైకొనిపన్ని
 పాసికల్ దాళింది పాటెటింగి
 తోహటంటలు యాళిలలి గన్న బడకున్న
 బరదాళమని పోవు బలకలిద్ది
 తప్పార్తు జూ రెండు దాయంబులును గని
 వారింపకుము పోటు వ్రాలుగంపు
 పంకమడిగిన సివరె లాగమింత
 బోర బెద్దదాయం బాడిపోరు పుచ్చి
 వైచునది ధనమునకి పోవచ్చు ననుచు
 జేపకొని పాటుతణి సరివేసి యడుగు” (8-120)

పాచికలాటలో రుక్మిణి చేతి నైపుత్వాన్ని ఈ విధంగా వర్ణించాడు.

ఆ రీతివం చిత్తిగ దుగ
నత్రావచ్చొక వంచి చేవం దీరై
దిత్తిగ యిద్దగ బద్రలు
చిత్తంబున దలచినట్లు చేతికి చెప్పున్ (8-121)

దుగులు సేసిన తోడనే మూడవి
వారింది లేదని వలుము సేసి
యూరకెత్తకు దాయమగ్గదించిన గాని
పట్టి వేయకు మని పటితళించి
వెడలిన సారెలు వెనుక ముందఱుదేసి
యెత్తిక సారెపోసిన యార్చి
నమమాయై రమ్మని నరనవారలు విరిచి
గెలుపు సుమాళంబు గెరల జేయు

ఐసిడి యారైదు పూజించి పలకి మీద
ఐలపమున వ్రాసి వెల్లవాయి దొరికివైచి
వన్నివంచి యొక్కటి నాడవంచి వ్రాలు
దప్పనో పత్రనయనమున దాగెలివె (8-122)

మరియు "ఆ కపట నాటక సూత్రధారు దంకి చుకొని యుల్లసఁబున సారెయొడ్డి తొమ్మిది దాయంబుల కిచ్చిన నచ్చెలువ యెక్కి పలకి తప్పదాయంబునకు నొక వ్రాయివిడిచె నడ్డేవుండు నాదాయ మీరైదు వెనుక యొటంబు విఱుగుననుటయు నదరిపడి యమ్మిడిత నవిలాసంబుగా వైచిన నాకొరి గోరిన దాయంబుపడినం బొంగి వెనుక నరిసరి యని యంతనుండి విన్ననైయాడి యన్నాలిమిగుల నోడి యుం దలంకక" (8-123)

రుక్మిణి ఆడిగెలిచిన విధాన్ని వర్ణించాడు.

చేయదు దుగులు సెలవు లేకుండిన
నెక్కిన పలక బోనిచ్చుగాని
పలుకదు రోషించి పడని పాసికలతో
నవదాయమైనను నాడుగాని

యొల్లదు గోపించి యొండు నెత్తపన్న
 నెవరంట నేర్చని యొన్నుగాని
 నడుకదు వంచిచి నయమెక్కుడడిగిన
 నిలుకమంతట నన్న నిలచుగాని

పల్లెదబడుక బయలుక పల్లెచీలక
 బోటి దూఱక యాతావు పుచ్చుమనక
 క్రింద గెలిచిన వ్రాలలెక్కించు మనక
 తప్పనాడక తొల్లింది దారిచెడక

(8-124)

రుక్మిణీ సత్యభామలు జూదమిక చాలని లేవబోవగా కృష్ణుడు మరలా
 ఆడుదమని చేయి పట్టుకున్నాడట

చాలునని పాసె రుక్మిణీ సత్యభామ
 కరము గరమున గీలించి కమలనాథు
 దిందు రమ్మని పీలువ నయ్యంతి నగుచు
 గుఱుముఖంబున బాసకలందు కొనియె

(8-125)

ఈసారి సత్యభామ శ్రీకృష్ణునితో జూదమాడి గెలిచిందని వర్ణించాడు.

ఒకదాయ మాడిన నున్నదాయంబాడు
 మనకవాటులు రెండు గోని చెలంగి
 తానని మాట చాగడది బోయిన జెప్పు
 నెత్తంటు వడదని నేర్చుదెగడి
 యొకదాయమునకును నొంటిదాకిన బోయి
 యింకవై చెదనని యినుమడించి
 పోయెడి ననివేయ బూచినవారింది
 నూరిపోనిమ్మని నూటి చెఱిచి

నారెమోపును బొరలును సదరనదుర
 మెఱిగిలగైన గైకొని యిండుకంత
 పొసంగకుండిన రుక్మిణీ బొంక బొంక
 కొరిబలుపలు గెలిచెనా సత్యభామ

(8-128)

“ఉద్దరూ ఇద్దరే” అన్నట్లుగా ఆ సోమకాథను మొదటిసారిగా సాహిత్యంలో జూదాన్ని ప్రస్తావించి, జూదపు పరిభాషను పేర్కొనగా ఈ సోమ నాథుడు జూదమాడిన విధాన్ని విపులంగా వర్ణించాడు భార్యాభర్తలు కలిసి ఆడుకుంటున్న జూదాన్ని యింత వివరంగా వర్ణించిన వాళ్ళలో నాచన సోమడే ప్రథముడని చెప్పవచ్చు

‘హంస దిభకోపాఖ్యానం’లో జనార్దనుని రాయబారాన్ని విన్న వాసు దేవుడు సమాధానం చెబుతూ యాదవుల పరాక్రమాన్ని వివరిస్తూ ఉప్పనబద్దె ఆటను ప్రస్తావించాడు

“ఉప్పన మెంతగావలె నహంకరణంబు దొఱంగి యిచ్చినం
గప్పముపేర నేడు నొడికొరి తన-బున మోసపువ్వగా
నుప్పలు దెత్తురే నమరయోగ్య తలంబున వైరికోటితో
నుప్పన బద్దెలాడు నెడ నుప్పలు దెత్తురుగాక యాదవుల్”(4-155)

మరియు సాత్యకి యిలా అంటాడు

“తెచ్చెదరెల్ల నేడు మము దెండని పంచిన యుప్పడాకినుర్”
(4-198)

ఉప్పబద్దెలాటనే ఉన్నట్టి, ఉప్పుగుండము, చెట్టాట అని కూడా పిలుస్తారు. ఈ ఆటను ఆరుబయట మైనాదాల్లో ముఖ్యంగా రాత్రిపూట వెన్నెల్లో ఆడుకుంటారు వీరరస ప్రదానమైందని చెప్పవచ్చు ఉప్పు తేవడం అంటే శత్రువుల వ్యాచాల్ని భేదించి వారి కోటను వశపరచుకోవడం లాంటిది ఈ ఆటనుగూర్చి దాక్షరు వడ్డా సుబ్రహ్మణ్యంగారు

“ఉప్పు + పద్దెలు → ఉప్ప + న + బద్దెలు → ఉప్పనబద్దెలు ఈ ఆటకు గీచే నిలుపు, అడ్డగీతల్ని పద్దెలు అంటారు. పద్దె చాటి ఉప్పు తీసికొని వచ్చే ఆట కాబట్టి ‘ఉప్పనబద్దెలు’ అయింద”²⁸ని వివరించారు

ఉప్పునబడ్డె ఆట నిర్మాణం ఇలా ఉ టుంది

నాచనసోముడు మరోచోట చిత్రలేఖచేత ఉన్న చూపుల్ని ఉప్పున బట్టి లాటలతో పోల్చి చెప్పిస్తాడు .

“పడతి నీ చూపులుప్పున బట్టెలాడించు

చెలుల వక్రముల ఖాళిండుగాక” (5-189)

శేతన : “దశకుమార చరిత్ర”లో పాచికలాటను గూర్చి బదవ ఆశ్వాసం లోని 83 వ పద్యం నుండి 89 వ పద్యం వరకు వర్ణించాడు

“ఒక్కయెడ నక్షరూర్తుల వెంటగని యచ్చోటికింటోయి” (5-88)

“ఇరవారు నిరువదియేను బావములందు నెనలేని నేర్పరితనము చూపి,
తై యధికఁబుగ గల్గెసారెలు వైచి యొక్కుటాయంబుల యెడల గడపి, యనువైన

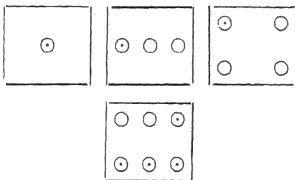
తొలుకకనము పొసికలను వలసిన దాయంబు వైచికోను" (6-84)

"ఇట్లనేక ప్రకారంబుల నక్షత్రేం దగిరియన్నవారల" (6-86)

అక్షధూర్తుడనగా పాచికలాడవడనీ, అక్షతేలి, అక్షక్రీడ అనగా పాచిక లాట అనే ఆర్థం. పాచికలాటకు నెత్తము, పచ్చీను, సొగటాలాట, పగడపాల అని పర్యాయపదాలు

"ఈ యాట మన తెలుగువారిలో విశిష్టతతో విలివిందనవచ్చు నేటికిని ఈ ఆటను రెండు పాచికలతో వైదిక బ్రాహ్మణ శ్రీ పురుషులు పలువురారు చున్నారు. తక్కిన వర్ణములవారు పాచికలకు మారుగా 6 కాని, 7 కాని గవ్వలను లోడివేయుచు ఆడుదురని" 24 శ్రీ సురవరం ప్రతాపదెడ్డిగారు పేర్కొనిరి

"పాచికల ఆకారము ఈ విధంగా ఉండునని సురవరంవారు పేర్కొనిరి" 25

తేతన వర్ణించిన కోడిపందేలాట వర్ణనం .

అనారికేళ జాతికి

మానుగ నొకజాతి పోర మాల్కొనదగుడుం

దానట యడుకలి యనుచును

మానక పోరించు నధిక మాత్సర్యంబునన్ (9-82)

24. ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర. పుట. 88

25. ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర. పుట 87

మరియు,

“ఎవైన కోడిమున్నెనని యారెలు మెడ
వెనగాడ నురవిడి వ్రేసివ్రేసి
యదివేయ మది కిన్ననడరి బల్బునఁబట్టి
కలికించి యందఁడ గడిమి కడిమి
వీళి ముఖంబులు వెనుకెంట దగులుచు
నంతలత దగులుచు దాగియాగి
వాగాటాక వచ్చి వసుమతి నిలువక
యొంటి తన్నున గొనరుడిపియుడిపి
గెలిచె నామాట తగనారిశేఖజాతి”

(9-88)

తెలుగు సాహిత్యంలో కోడిపందేలాటను వర్ణించినవాడు కేతన మొదటి వాడు. కేతన తర్వాత కవులనేకులు తమ తమ కావ్యాల్లో కోడిపందేలాట, కోడి పోరు అనే పేర్లతో తమ తమ కావ్యాల్లో వర్ణించారు. కేతన కోడిపందేలాటను సంస్కృతంలోని దశకుమార చరిత్ర ననుసరించి వర్ణించాడని శ్రీ సురవరం ప్రకాశరెడ్డిగారు పలికిన పలుకులివి “దండి క్రీ ౪ 750 ప్రాంతమువాడు అతడు తన దశకుమార చరిత్రములో కోడిపందెమును వర్ణించినాడు. అందు నారిశేఖజాతి ఒక జాతికోడిని వ్రాసెను అభినవ దండియగు కేతన తెలుగులో దశకుమార చరిత్రమును వ్రాసినప్పుడు కోడి పందెమును చాల విస్తరించి వ్రాయుటచేతను తెలుగుదేశముదా పందెమింత ప్రాముఖ్యము పొందియుండెనో యూహింపవచ్చును”²⁶

కోడిపందెంలో కోళ్ల కడికాళ్ళకు జేసడు కత్తులను గట్టి పోరుకై వదలి పెడతారు ఈ పందెంలో డబ్బులు పెట్టి ఆడడం కలదు. అందుకే కాబోలు ఈ ఆట ప్రాంతాల్లో ఎక్కువగా వానిని పెంచుతుందని తలంచి ప్రభుత్వం వాళ్ళు ఈ ఆటను నిషేధించారు కోడి పందేలాటను ఆడించుటకై పూర్వం కాస్త్రాల్ని ఉండే వట కావుననే సురవరం ప్రకాశరెడ్డిగారు “కోడి పందెమునకై యొక్క కాస్త్రమే మన తెలుగువారు వ్రాసిపెట్టుకొన్నారు. చరిత్రములోను, సంక్రాంతి పండుగ కాలములోను కోళ్ల పందెములకై కోళ్ళను చంకన పెట్టుకొని కుక్కురు కాస్త్రమును

గుండు రుమాళ్ళలో దోపి, తమ శాస్త్రప్రకారముగా కుక్కుట సజీవద్యూత నిపు
ణులు పందెమును కట్టతూ ఉండెడివారు”²⁷ అని అన్నాడు

తెలుగువారి ప్రాచీన వినోదాలలో కోడిపందేలాట ఒకటి. కోడిపందేలాటను
గూర్చి శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారిట్లు వివరించారు

“సంత్రాంతి పండుగలలో జరుపుకొను వేడుకలలో కోడిపందెముల అట
యొకటి. గరువు ప్రదేశమున ఆ యాటలు జరుగుటచే కొన్ని గ్రామముల డగ్గర
ఇప్పటి యాటలు లేకపోయినను ‘కోడిపందేం గరువు’ అను పేరు కొన్ని గ్రామ
ములలో స్థూ వ్యవశయమున్నది. కోడిపందెములు మన దేశములో ఇప్పటికి వేయి
సంవత్సరములకు పూర్వము నుండి వాడుకలో నుండిన యాట. దీనిని పదు
నైదవ శతాబ్దములో ప్రాగ్దేశములను సందర్శింప వచ్చిన విదేశీ యాత్రికులు
కూడా వర్ణించియున్నారు ఇది దక్షిణ హిందూ దేశములోనే కాక జావా, సుమిత్ర
మొదలైన ప్రాగ్దేశములలో సైకము వాడుకలో ఉండినట్లు వారి వృత్తాంతముల
వలన తెలియుచున్నది. కోడిపోరు పూర్వపు సంస్థానాధీశులకు చాలా ప్రీతిమైన
వేడుకలలో ఒకటియని పెద్దాపురం ‘కోడిపుంజం కథ’ మొదలైన జానపద
గేయములవలన తెలియుచున్నది, కోడిపందెములు గొప్ప యుద్ధములకును కార
ణము లయినవి. పంసాటి యుద్ధములకు గల కారణములు కోడిపందెముల అట
యొకటి”²⁸ విజయైన విషయమే కదా! బొబ్బిలిపీఠం కయ్యానికి, పల్నాటిపీఠం
పోరాటానికి కోళ్ళ పోరే ప్రధాన కారణంగా కనిపిస్తుంది.

గోన బుద్ధారెడ్డి : ‘రంగనాథ రామాయణం’లో శ్రీరాముడు తనశాస్త్ర
లైన వారితో కలిసి చెండు అటను అడినట్లు వర్ణించాడు

“అయెడ రఘురామ దావులు దాను
నిందారు ప్రేమతో నెడ్డలుగట్టి
చెండును దండలు చెరువొప్పబట్టి
తఱిమిడి యాడెడు కఱిని దట్టుటయు
కట్టరాముడా కష్టంబుదేత”²⁹

27. అంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర పుట 94

28. విజ్ఞాన సర్వస్వము సంపు 3 పుటలు 24, 25

29. రంగనాథ రామాయణము వావిళ్ల ప్రతి 1949

శ్రీనాథుడు : 'పల్నాటి పీఠ చరిత్ర'లో గుమ్మడికాయ లాట, చెరుకు పండేలాట, పోకలాట, బంతులాట, జుతు పోరాటము లాట రూకలకుప్పలాట మొదలైన ఆటల్ని పేర్కొన్నాడు.

బాలవండ్లడు మేడిపిలో ఇతర బాలలతో కలిసి ఆటలాడుకొనుటను వర్ణించిన విధం

“గుమ్మడి కాయలు కొంత సేపాడి

చెరుకు పందెంలు చెల్వొప్పగెలిచి

తన సంగడల దయతోడ నిల్చి”⁸⁰

గుమ్మడికాయ లాటను గుమ్మడికాయ కోసం సంభాషణా పద్ధతిలో పాట పాడుచు ప్రశ్నలకు సమాధానం చెప్పచూ పాడుకుంటారు, “పది పన్నెం దేళ్ళ లోపు బాలబాలికలు ఒకచోట చేరుతారు వారిలో పెద్ద వాళ్ళిద్దరు ఆట పెద్దలుగా వ్యవహరిస్తారు తక్కిన వారినందరినీ సైజువాదీగా ఒకరిముందు ఒకరిని కూర్చోపెడతారు ఆటలో మొదటి ఆట పెద్ద పెద్దవారి పక్కన కూర్చుంటుంది రెండో ఆట పెద్ద చిన్నవారి సరసన నిలుచుంటుందని ఆవుడు పెద్దలందరూ గుమ్మడికాయలై ప్రశ్నలు - సమాధానాలు చెప్పుకుంటూ దివరకు 'గలివిలి గలివిలి' అని ఆరుచుకుంటూ పరుగెత్తుతారు”⁸¹ని శ్రీవల్లభస్వామి హృదయంగా వివరించారు.

చెరుకు పండేలాట యువకుల బలప్రదశ్శనకు తగిన పరీక్ష. బాగా చెరుకు పండే ప్రాంతాల్లో సంక్రాంతి పండుగ సమయాల్లో ఈ ఆటల్ని పండేం రూపంలో ఆడుకుంటారు. చెరుకుగడల్ని మోపుగా గట్టి ఒక్కవేటున కత్తిరికొని గొడ్డలితోగాని నరుకవలసి ఉంటుంది. గెలిచిన వాడికి ఆ చెరుకులన్నీ చెడు తాయి అందుకే బళాంబు చెరుకు పందెంలో గెలిచిన చెరుకుల్ని స్నేహితుల కిమ్మని చెబుతుంది ఇలాంటిదే కొబ్బరి పండేలాట. ముఖ్యంగా నాగుల చవితి పండుగ సమయంలో కొబ్బరి చిప్పల్ని (ఎండినవి) పోక కొబ్బరిని పిడికిలితో

80 పల్నాటి చరిత్ర 2వ భాగం పుట. 32

81 తెలుగు సాహిత్యంలో క్రిడావినోదాలు పుట. 312

గుడ్డి ఎవరెన్ని ఎక్కువ ముక్కలు దేస్తే వాళ్ళు గెలి నట్లు చెప్పకోవడం గ్రామాల్లో ఈనాటికి మనం చూడవచ్చు

ప్రొద్దు పోవకున్నచో అటలాడు కొమ్మనివారచంద్రునితో చెప్పడన్న విధం చూడండి.

ప్రొద్దు పోవకయున్న పుత్రరత్నంబు
పోకలాటంచేత బుచ్చము ప్రొద్దు
అడుడి ముత్తమ్మలమరు బంతులును
గుంతమాపల నాడికొని గెల్చుకొనము
లైట నాడగవద్దు బడలెను సుతుడ
కుడిలి అంతువుల దెచ్చి గుడిలోన నుంచి
విడిపించు పోలాడు విధమును చూడు
రూకలకుప లు రూగినవాడు”⁸²

పోకలాటను గూర్చి శ్రీ వధా నుబ్రహ్మణ్యంగారు జలా చెప్పారు “మగ పిల్లలు రొంతినుండి పోకలు (వక్కలు) జేబులు ౧. పుకొని వెళ్ళి పండిళ్ళ కిందనో, ఇంటి చాచడిలోనో, రచ్చలండ మీదనో, ఏ సక్రంతలోనో గుమికూడు తారు అందుఁ ఒకరు ఒకపోక దీసి మోకాలిమీద బొట్టింది చూపుడువేలితో ఎగురగొడతారు ఈలోగా మిలిగిన వాళ్ళు వందెం కాస్తారు. ఎగిరిన పోక బోర్ల పడుతుందని కొందరు అయిదో, పదో పోకలను వణంగా ఒడ్డుతారు. మరికొందరు వెల్లకిలి పడుతుందని వందెం కాస్తారు అటలాడు పోకను ఎగుర కొడతాడు పోక బోర్లపడితే బోర్లపడుతుందని చెప్పినవాళ్ళు వెల్లకిలి పడితే అలా చెప్పినవాళ్ళకు మిలిగిన వాళ్ళు పోకల్ని ముట్టచెప్పకుంటారు”⁸³ ఈ అటలో పోకల్ని వందెంగా పెడతారు కాబట్టి ‘పోకలాట’ అని పేరు వచ్చిందని తలచ వచ్చు.

బంతులాట రబ్బరుబంతితో, బట్టచెండుతో ఆడే ఆట అయి ఉండవచ్చు

82 పల్నాటి పీఠచరిత్ర 2వ భాగం పుట 82

83 తెలుగు సాహిత్యంలో క్రిడావిరోధాలు పుట 488

గుంతమాపలాట ఏ విధంగా అడతారో తెలియదని పండితుల అభిప్రాయంగా ఉంది అయితే శ్రీ సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు "గుంతమాపలన ఒక పలకలో కొన్ని గుంతలుచేసి అందు చింతగింజలు పోసి అడు ఆటయై యుండునని"³⁴ ఊహించున్నారు "జంతుల పోట్లాటలన పొట్టేండ్ల పోరితము కోళ్ళపందెము పికిలి పిట్టల కలహము డున్నల యుద్ధం అయివుండునని"³⁵ జంతువు లాటల్ని గూర్చి సురవరం వారే పేర్కొనిరి రూకల కుప్పలాట స్వరూపమేమిటో తెలియదని చెప్పినా శ్రీ వడ్డా సుబ్రహ్మణ్యంగారు 'నరిజేసుల' అట కంటే బిన్నమయింది కాదంటూ "రూకలను కుప్పగా పెట్టి ఆ కుప్పలో సరి రూకలున్నాయో జేసిరూ కలున్నాయో ఊహించి ఉజ్జాయింపుగా ఎప్పి అడే ఆటకావచ్చు"³⁶ అని ఊహించారు. చింతపీచ్చల్ని ఈ విధంగా అడుకోవడం ఈనాటికీ పల్లె ప్రాంతాల్లో కన్పిస్తుంది కూడా

పల్నాటి చరిత్రలో వర్ణించబడ్డ మరో ముఖ్యమైన తెలుగువాళ్ళ ఆట బొంగరాటాట. ఇతాంబ లాం చంద్రునితో భారతాది యుద్ధకథల్ని వినుమనగా భాంభండ్రుడు,

"ప్రకృత కౌమారదాపలంబు కతన

చిత్ర విశ్రాంతిలై చేరి యీ వేళ

బొంగరమలాడగ బుట్టి జనించె"³⁷ అంటాడు

అంద్రదేశంలో నేటికీ పిల్లల్లో బహుళ ప్రచారంలో ఉన్న ఆట ఇది. ఈ ఆటను గూర్చి వివరించాల్సిన అవసరం కూడా వుండదు. కారణం అది లోక ప్రసిద్ధమైన ఆట కాబట్టి ఇది మగపిల్లల ఆట. కర్రతో చేసిన బొంగరానికి ములికి ఉంటుంది. జాలిను చుట్టి నేలపై వేస్తే అది గుర్రంగా తిరుగుతుంది. బొంగరాటను పల్నాటి వీరచరిత్రలో వర్ణించినంత మరేకావ్యంలో వర్ణించలేదన్న అతిశయోక్తి కానేరదు

34 ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర పుట - 98

35 ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర పుట - 98

36 తెలుగు సాహిత్యంలో క్రిడా వినోదాలు - పుట 502

37 పల్నాటి వీర చరిత్ర - 2వ భాగం పుట - 88

బాలచంద్రుడు బొంగరాలాట అడుతాననగా బొంగరాలాట వల్ల కలిగే
సప్తాన్ని బతాంబ చెప్పిన విధం చూడుడు :

“ . . . పడబొంగరాల
అడిన జేతప్పి అతివలెనైన
తగు బాలరకునైన బాతునబోయి
పడకులు కోపించి పలుతెరంగులును
శవీయితురీ మాట నత్యంబు పుత్ర”⁹⁸

బొంగరం చేయు విధానాన్ని బాలచంద్రుడు తల్లితో చెప్పిన విధం .

“ అధిక ధనంబు
పొందుగా చెప్పించి పుటముపెట్టించి
పైడి బొంగరముల వరగ జేయింపు
వెండిచే ములుకులు వెలయ బెట్టెంపు
పట్టుచే జాతెలు పన్నిపేరింపు
ముత్యాల కుచ్చులు నెరుదలగూర్చింపు
తెప్పించి యిప్పింపు”⁹⁹

బాలచంద్రుడు బొంగరమును త్రవ్విన విధం శ్రీనాథుడు తన్నులకు
గట్టినట్లుగా వర్ణించాడు.

“ బలపరాక్రముడైన బాలచంద్రుడు
పునతర మాణిక్య ఖచితమైనట్టి
బొంగరం బరచేత బూరకయిండి
నేరుపు చూడుడి నిలచిమీరెల్ల
తరిగింతు చేతిలో దీటుచేపట్టు
లవనిపై బడకుండ అనంతరమందె
పట్టి యూడించెద బహువిధగతు”

98. పల్నాటి వీరచరిత్ర - 2 వ భాగం - పుట 331 - 1984

99. పల్నాటి వీరచరిత్ర - 2 వ భాగం - పుట 34, - 1984

అని చుట్ట నున్నట్టి ఆతివల ఖాచి
 అత్తమామల భక్తి ఆనురినవారు
 పతి మాటలకెదురు పలికినవారు
 విషయమౌ వామాట విసుడి మీరెల్ల
 రూరాననుండుడి తొంగి కన్నోనుడి
 అని చెప్పి బొంగరం ఐరచేతఁబట్టి
 ముక్కాల జాలెను ముదమునజుట్టి
 చేయెత్తి హుంకించి స్థిరబలంబునను
 వేసిన వడిమీర వేగమెపోయి
 నందయమీనుండను చట్రాడిబాటి
 మింటి మీదికెగసి మెరుగులుక్రమ్ము" 40

బొంగరాలాట అడుటకు పోవుచూ కాలచంద్రుడు ఆతని ప్రాత్య సంచ
 యము అటలాడుకొనుటకై సాధనాల్ని తీసికొనిపోయారని వర్ణించబడింది

గవ్వకాయలు కొన్ని కలిగినయల్లి
 తిట్లు చిరుతలు తీరైనగొడెలు
 ఒడమాడుటకై గొగటాలు కొన్ని
 బంతులు పిట్టలు పంజరవయము
 పేరైన దేగలు పిగిలిపిట్టలును
 కారీకావళి కీరసంఘంబు మరయు
 అట సాధనాల వెంటరాగ" 41

పై సాధనాల్నిఁబట్టి వాళ్ల గవ్వకాయలాట, పాచికలాట, బంతువులాట, పక్షులాటలు
 అడగంరని తెలియవచ్చును పై అటసాధనాన్ని ఈ ఆటలకు సంబంధించినవే.

శ్రీనాథుడు "పల్నాటి పీఠచరిత్ర"లో కోడిపోరును గూర్చి ప్రస్తావించాడు

40. పల్నాటి పీఠచరిత్ర - 2 వ భాగం - పుటలు 39 40

41. పల్నాటి పీఠచరిత్ర - 2 వ భాగం - పుట 40

“కోడిపోరుకు నీవు కోరినవారి
గొనిపోమ్మటంచు” — అనీ (8వ పుట - 1వ భాగం)

“పుంజాలు రెండును పోరాడియాడి
తుగులును నెత్తురు తోరునక్కి
రిట్టినట్టాక పుంజా దిగ్గునవచ్చు” — (18వ పుట - 1వ భాగం)

“కోడిపోరని నేడు గురజాలతోన
జనులెల్ల వినునట్లు చాచింగపంచి” (27వ పుట - 1వ భాగం)

నాయకురాలు నాగమ్మ కోడిపు జాను జాచి జనులంతా మెచ్చుకొన్నారని
వర్ణించిన విధం చూడుడు

“ఈ రూపు ఈ రేఖ నివిరిమాడగను
ఈలావు ఈవన్నె నీమించుకెంపు
ఏ పుంజులందుల నెరుగమే భూమి
కరువయే కోడియై కలియుగంబునను
జనియించెనో కాక, జగములో నిట్లు
పుంజుల కల్గినే పోలు పోయిండు” (28వ పుట - 1వ భాగం)

పంజేపుకోళ్ళు రెండు పోరుచున్న విధం క్రింది పాదాల్లో చక్కగా వర్ణిం
చాడు.

“పుంజాలు విడిపించి పోరనిండగిరి
గోపును రెడ్డియై కోళ్ళను పట్టి
గరడిలో దగ్గర కట్టెదమనుచు
పోరుకు విడిచిన పుంజాలు రెండు
పొంగుచు రెక్కను పొరిపొరినార్చి
కనుల నిప్పులురాలు కైవడికవి
ఉగ్రంపు దృష్టిని నొండొంటి చూచి
కులగిరులం దరంగ తూయచు చేరి
ముక్కుముక్కున చేర్చి మొనసిరోషమున
మెడయొకలుబ్బుగా మెడవంచి రెండు

అని చుట్టు నున్నట్టి అతివల ఖాచి
 అత్తమామల భక్తి అమరీనవారు
 పతి మాటలకెదురు పలువివారు
 వినయమౌ నామాట వినుడిమీరెల్ల
 రూరావనుండుడి తొలగి క్షణౌనుడి
 అని చెప్పి తొంగరం బరచేతఁబ్బి
 ముత్యాల జాలెను ముదమునజాట్టి
 చేయెత్తి హుంకించి స్థిరబలంబునను
 చేసిన పడిమీర వేగమెపోయి
 సంయమితుండను చట్రాతిదాటి
 మింటి మీదికెగసి మెరుగులుక్రమ్ము" 40

తొంగరాలాట అడుటకు పోవుచూ బాలచంద్రుడు అతని ప్రాప్తి సంవ
 యము ఆటలాడుకొనుటకై సాధనాన్ని తీసికొనిపోయారని వర్ణించబడింది

గవ్వకాయలు కొన్ని కలిగినయల్గి
 తిక్తులు రిరుతలు తీరై నగొడెలు
 టాడమాడటకై సొగటాలు కొన్ని
 బంతులు పిట్టలు వంలరవయము
 పేరై న కేగలు పిలిపిట్టలును
 శారీకావళి కీరసంఘంబు మరయు
 అట సాధనాల వెంటరాగ" 41

పై సాధనాల్నిబట్టి వాళ్లు గవ్వకాయలాట, పాచికలాట, జలతువులాట, పక్షులాటలు
 అడగలరని తెలియవచ్చును. పై ఆటసాధనాలన్ని ఈ ఆటలకు సంబంధించినవే.

శ్రీనాథుడు "పల్నాటి వీరచరిత్ర"లో కోడిపోరును గూర్చి ప్రస్తావించాడు

40. పల్నాటి వీరచరిత్ర - 2 వ భాగం - పుటలు 39 40

41 పల్నాటి వీరచరిత్ర - 2 వ భాగం - పుట 40

“కోడిపోరుకు నీవు కోరినవారి
గొనిపోమ్మటించు” — అనీ (8వ పుట = 1వ భాగం)

“పుంజాలు రెండును పోరాడియాడి
తుగులును నెత్తురు తోరునక్రక్కి
తిట్టినట్లొక పుంజా దిగ్గవచచ్చు” — (18వ పుట = 1వ భాగం)

“కోడిపోరని నేడు గురజాలతోన
అనులేల్ల వినునట్లు చాటంగపంచి” (27వ పుట = 1వ భాగం)

నాయకురాలు నాగమ్మ కోడిపు బాను బాచి అనులంతా మెచ్చుకొన్నారని
వర్ణించిన విధం చూడుడు

“ఈ చూపు ఈ రేఖ నివిరిచూడగను
తారాపు తవన్నె నీమి-చుకెంపు
ఏ పుంజాలందుల నెరుగమే భూమి
కరువయే కోడియై కలియుగంబునను
జనియించెనో కాక, అగములో నిట్లు
పుంజాట కల్గినే పోలు పొరుచుండు” (38వ పుట = 1వ భాగం)

పంజాపుకోళ్ళు రెండు పోరుచున్న విధం క్రింది పాదాల్లో చక్కగా వర్ణం
చాడు.

“పుంజాలు విడిపించి పోరనిండగిరి
గోవును రెడ్డియు కోళ్ళను పట్టి
గరడితో దగ్గర కట్టెదమనుచు
పోరుకు విడిచిన పుంజాలు రెండు
పొంగుచు రెక్కను పొరిపొరినార్చి
కనుల నిప్పులురాలు కైవడికవి
అగ్రంపు దృష్టిని నొండొంటి చూచి
కురిగిరులం దరంగ తూయుచు చేరి
ముక్కుముక్కున చేర్చి మొనసిరోషమున
మెడయాకలుబ్బగా మెడవంచి రెండు

ఉప్పురం బెగయును నురవడితన్ను
 తన్నిన తూలక దిట్టంపుగోళ్ళ
 మిట్టి మీదికి నెగసి మీరును తన్ని
 తరవంగ వచ్చిన గతిమంచి బరిని
 వలయుంగా వచ్చి విడితన్నుటయును
 చిరచిర తిరుగుచు చేరియాలోని
 ఉరవువేయగ చూచి యెక్కటైయబ్బి
 రెక్కల పెల్లార్చిరేగి మొత్తంగ
 పెంధూళి యొగనియు పెంపగుచుండ
 సంగ్రామకేళికి సంతసంబంధి
 ఊకించి తన్నగా నురములనాటి
 రక్తంబు దొరగంగ రాగంబునొంది
 తన్నుట తాకుట తాకుట తమకునొచ్చుటయు
 తలపక మగటిమి తలకొనిరెండు
 తలపడెనట చేతతలు చోద్యపడగ
 పృథామరుండు దేవేంద్రుడు మరల
 వైరముల్ హోడముగా వాల్మీకిపగిది
 రూపులు మార్చి యాహూతి చిత్రములు
 కయ్యంబు దేయంగ కణగిరియనగ
 పుటపుట డయ్యట పోరలుట ఏడులు
 మదితంబు లాదిగాగల చిత్రగతుల
 కంటికి వేరుకల్ కలిగింపచూచి
 భూమిలో ఈపాటి పుంజులపోరు
 దెప్పగా వినియు చేయచూచియు
 ఎరుగమెన్నడు ఎనుచు నెల్లవారంన⁴²

చిట్టిమల్లుడను కోడి పోరులో విజృంభించిన విధాన్ని శ్రీనాథుడు వర్ణించిన
 విధం చూడుడు

"గరుడుండు బాఁనాగమ ప్రేయథాతి
 నీవ్వంగి లేడిని చేకొన్నకరణి
 సింహంబు మదకరి చెనకినభంగి
 శరభంబు సింహము జంకించుపోల్కి
 గండభేరుండము క్రమమున నుండి
 శరభంబు చేరిన చందంబు భంగి
 తోరంపు కోపంబుతో నర్ధనారి
 ఓట్టి మల్లడపుడు చిరచిరలాడి
 నల్లమల్లనిచేరి నానా విధముల
 నేరుపు పవరించి నిటలంబుతన్ని
 మెడతన్ని యటకొన్ని మెరవడితన్ని
 చుట్టును తిరుగును జూటంబుతన్ని
 గరిడెల్ల తానెయై గాసింజేసి
 వలయంబుగా వచ్చి వడి కూసికూసి
 ఒకపరి చెలరేగి యూకించి తన్ను
 ముక్కున నెత్తురు మునుకొనివచ్చి
 గుడ్డును వెలికురికి కూత పెట్టుచును
 భుగులున నెత్తురు భూమిపై కక్కి
 తలతెగి యట్లంత ధరణిపై పడియె"⁴³

"శివరాత్రి మాహాత్మ్యం"లో సుకుమారుడు శైశవంలో ఆడిన ఆటల్లో
 కందుకకేళి, పిల్లదీవాట, మల్లు ఆటల్ని ప్రస్తావించాడు

"ఒక కొంత ప్రౌఢు కందుకకేళి యొనరించు
 గంకణంబుల ఝణక్కారమెసగ
 ,

 " ..
 గొంత ప్రౌఢు వినోదించు గోజుతలయిన
 తోడివేడుక కాండ్రతో మేడమీన

విముచంద్రోదయారంభ వేళయందు

బిల్బదీవాటలను, మల్లుపెనుగుటలను”⁴⁴

‘కందుకేశి’ అనగా ఐంది ఆట ఇంతకవూర్వమే చర్చించబడింది “పిల్ల దీవాట” అనగా బాల్యక్రిడా విశేషముని శిల్పరత్నాకరంలో చెప్పబడింది చాక్షరు వి సుబ్రహ్మణ్యంగారు “పిల్లయేడలు, పంటకాటవలు ఎ.డిపోయిన రోజులలో వెన్నెల రాత్రిళ్ళలో లేక సాయం సంద్యావేళ్ళో ఒద్దొద్దరు జట్టుగా బేరి ఇసుకలో ‘పిల్లదీవాట’ ఆడుకుంటారు వ్యవహారికంగా దీనిని పుల్లట లేక చిక్కు చిక్కు పుల్లట అనడం కూడా కద్దు ఆడపిల్లలు మగపిల్లలు వేర్వేరుగా గానీ, లేదా కలిసి మెలిసి గానీ ఆడుతుంటారని”⁴⁵ వివరించారు. మల్లుపెనుగుట మల్లయుద్ధం లాంటిదయి ఉండొచ్చు

“హరవిలాసం”లో కందుక క్రీడను, బొమ్మల పెండ్లిని ప్రస్తావించాడు :

“కందుక క్రీడపై గారాలు పచరించు

హస్తాబ్జముల బూనె నక్షమాల

..

బొమ్మ పెండిలి పాట బ్రొద్దుపుచ్చు నెలలగు

నీలకంఠ స్రోత్రనియతి గూర్చె”⁴⁶

“కాశీఖండం”లో ఐంది ఆట, అక్షక్రీడను పేర్కొన్నాడు. “కందు కేశ్వర వ్రాహ్మణ్య సంభవము” అను కథలో కందుకేశ్వర మాహాత్మ్యమును తెలుపు సందర్భంలో భవాని కందుక క్రీడను గూర్చి ఇట్లు వర్ణించాడు.

ఒక్కనాడు భవాని యటునుపోవక పైడి

జలపోననము కనీసంపుజట్టు

ఐందిగుట్టిమ భూమి బాణిపల్లవమున

వాస్యాంసము చేసి యాడుదుండ

44. శివరాత్రి మహాత్మ్యం - పుట, 2-87.

45. తెలుగు సాహిత్యంలో క్రీడా చిన్మోదాలు - పుట 452

46 హరవిలాసం = 4-11

నవ్వు దుఃఖరవీధి ననుకొని ధ్వజా గూడి
 కందుకం బెగవైచు గొలుబిచ్చి
 ప్రథమ వేషముదాల్చి శక్తింగ వచ్చిరి
 గనునన్నిచేసి శంకరుడు వనవ
 ఒర్వతాత్మక యక్కుట పొడవదుల
 బంపె నవ్వెందునన యురస్థులలవైచి
 కపట దైత్యుల బరిమార్చె గందుకంబు"⁴⁷

గుణనిధి దుర్వర్తనాల్ని వర్జించు సందర్భంలో ద్యూతక్రిడను, సజీవ నిర్జీవ ద్యూతమలంటూ ద్యూతవిభజనాన్ని పేర్కొన్నాడు శ్రీనాథుడు

"ద్యూతక్రిడారతుడై
 యాతడు కితవులను దాను నాపాయంబా
 ప్రాతస్సమయము దిరుగవ
 పేత నిజాదార దగుడు నెల్లెడమీన"⁴⁸

"ద్యూతకారుల తోడి యుద్ధివడయ" (4-81) అనీ, "సజీవ నిర్జీవ ద్యూతంబులనోడిన ధనంబులు గితవులకుం దల్లివేసి రవణంబుల నమ్మి పెట్టుదుండు" (4-82) అని అంటాడు.

అక్షక్రిడాజీవనం దొకడు గుణనిధిని గూర్చి తండ్రి కెఱింగించుచూ .

"అక్షదూర్తులలోన నీయనుగు గొడుకు
 దొరయనంతటి యక్షదూర్తుఁడులేడు"⁴⁹ అని పలుకును.

వల్లభరాయుడు 'క్రిడాభిరామం'లో కందుకక్రిడ, పాములాట, తోడిపంజేలాట, పొట్టెళ్ళబోరు మొదలైన జానపదుల ఆటలు ఆయా సందర్భాల్లో వర్ణించబడ్డాయి.

47. కాళిఖండం 8-181 చావిళ్ళప్రతి - 1917

48. కాళిఖండం 4-80 చావిళ్ళప్రతి 1917

49. కాళిఖండం 4-101 చావిళ్ళప్రతి 1917

పామరభామ గోమయ పిండమలను ఇంటిముందు ఆలంకరించుచున్నదని చెప్ప సందర్భంలో 'కందుకళే'ని ప్రస్తావించాడ

"కందుకళే నల్పైదు ప్రకారమునం బురషాయిత్రియా
తాండవరేఖ చూపెడు విధంబున పామరభామ లేత యీ
రెండవ ప్రభాతవేళ రచియించె నీతంబభరంబు జన్ములున్
గుండముల్ గుర్కుదల గోమయపిండము లింటిముంగిటన్" 50

గోవింద మంచనశర్మ తన 'స్నేహితునితో' ముందుకు సాగిపోవుచుండగా ఒకచోట జూదమాడు గున్నివేశాన్ని చూశాడని వర్ణించబడింది

"పరివేష్టించి ప్రజాకదంబకము పైపై వ్రాలి వీక్షింపగా
బరహస్తంబున నొత్తుకాండ్రు నపలాపప్రొడి బోధింప బా
మరలై పన్నిదమాడి యోడిమఱి దుర్మానంబుతో నాటగొ
ల్పిరి నేత్యావలయాభి సంభితమువ్వెళ్ళురై గోవిందునిన్" 51

జూదంలో ఓడిపోయిన వాళ్ల దుస్థితిని వర్ణించిన విధం చూడుడు :

"సంగసంగ జయపజయంబు పరిహాస ప్రస్ఫుటాశ్రితి బా
షాంగం బాకలితాంత రావలయ కష్టాభాగముద్రాల న
ద్బంగీ నిష్ఠిత శంకుకము పాపద్యూతమ పన్నిం
బంగీతారము సేయువారి మొలలుం బ్రాపించుగోపికముల్" 52

మరియు

"నీకునొ నీకునొ నంచు నెమకి నెమకి
ముగుదలగు వారి భ్రమియించి మోసపుచ్చు
బళ్ళతో హరుడత్యంత పాపబుద్ధి
పట్టిజములో దగుల్పరి పందెగాడు" 53

50 క్రిడాభిరామం . 82 వ పద్యం - కాకతి పత్రికేషన్స్ - 1977

51 క్రిడాభిరామం . 97 వ పద్యం - కాకతి పత్రికేషన్స్ - 1977

52. క్రిడాభిరామం . 98 వ పద్యం - కాకతి పత్రికేషన్స్ - 1977

53 క్రిడాభిరామం . 99 వ పద్యం - కాకతి పత్రికేషన్స్ - 1977

బ్రతుకుదెరువునకై పొములవాడు 'పొములాట'ను స్వీకరించినా చూచే వాళ్ళకు వేడుకగా ఉంటుంది పొములాటను అధిస్తున్న వానిని గోవిందమంచన శర్మ చూశాడని వర్ణించబడింది

“నాగస్వర సుషిర సర
న్నాగవరాళ్యాది వివిధ నానారాగ
ప్రాగల్య ప్రకటపణా
భోగములై యాడజాచ్చె భోగిందంబుల్”⁵⁴

'క్రిడాభిరామం లో మేషయధ్వాన్ని చిక్కగా వర్ణించాడు. మేషయధ్దం సజీవ ద్యూతానికి సంబంధించింది

“రెండు మేషకంఠీరవంబులు నీరాటరేవున నీరనుమంచి నస్కంబు సేయుచు బెంచుటజేసి ధేనువుల ననధావసంబు సేయు వత్సంబులుం బోలె బాత్సల్యంబునం దనయేలికల వెంట గఁతగ్రేవేయ ఘటికాటంకారంబులు విషమ విషాద కోటి మదిత కపాలాయ సాశ్వత్థపల్లవ గుచ్చరిం భోకికామణి మహాత్కారంబులు చెరింగ యుద్ధక్రిడా సన్నద్ధంబులై వచ్చుచున్నయవి” (227) అంటూ యధ్వానికి సిద్ధమవుతున్న మేషాల్ని వర్ణించాడు

రథసంతో ఒకదానితో నొకటి ధీకొన్నచున్నవని గోవిందమంచన శర్మ బిట్టిభునితో అన్న విధం

“నిటలమ్ము లవిసి నెత్తురు
సొటసొట వడియంగ నమర హారోత్తములై
కటకునను యెండుతగరులు
చటలాలోపమున రెండు సరిబడబోరిన్”⁵⁵

భీకరంగా ఒకదానితో మరొకటి గుండుమీద గుండు మాలినట్లుగా పోరాడు చున్నవని క్రింది పద్యం వర్ణిస్తుంది.

“వెట్టివెడరు మోపువైచిన చందాన
గుండు గుండుమీద గూలినట్లు

54 క్రిడాభిరామం 220 వ పద్యం - కాకతి పబ్లికేషన్స్ - 1977

55 క్రిడాభిరామం 229 వ పద్యం - కాకతి పబ్లికేషన్స్ - 1977

యని కృతాటంబుక్కు దండసంబులువోముక్కులం జెక్కుల జక్కుగా నొక్కి యిట్టట్టనక బిట్టానిబట్టి గాలంపు గొంతుంధంగి వంకిలగు కొంకికత్తులం గడుపు లొడిచికొనిచింప బెండాడి కొండుసీపు వారిపుగ్రీవుల విధంబున, మిందాను విందుల చందంబున, మురారి బాజూరుల ప్రకారంబున, నేతాంగ యధ్యంబుజేసి దారణ గంధర్వగరుడ విద్యాధర శ్లోకీయంబుగా నమోమ పరాక్రమంబు నలిపి పీఠవ్రతం బేపార వాహ్మశి మండంబులం దిమకుదార పాయగిలంబడి పోటుగండ్ల రాప్పు రుధిరంబుల దొప్పదోగి మూర్ఛాంధకారంబున మునుంగు చున్నయవి.”⁵⁹

సురపొన్న చెట్టునీడల్లో కన్నెప్పిల్లలందరూ చేరి ఐతులాటలాడుచున్నారని వర్ణించబడింది

“ఇదే యాటది యొకసురపొన్న శ్రీనీడ శ్రీదాభరంబున గన్నియలం గూడి కందుశ్రీడ యొనర్చుచున్నయది” (257 వ పదనం)

మరియు వాళ్ళాడుచున్న ఐతులాట వర్ణం ఈ విధంగా ఉంది

“పంచారిందిన లేతబిన్నుల పయిం బ్రాలంబముల్ గ్రాలగా
గాఁచి నూపుర కంకణ కృణనముల్ గర్జింప బాలాజనుల్
కించిన్న్యంచ దంచిత శ్రమమగా గ్రీడించెదర్చుడుమా
చంచత్కాంచన కందుక త్రయములన్ సవ్యాపనవ్యంబులన్”⁶⁰

కొజివి గోపరాజు :- “సింహాసన ద్వారాంకిత”లో 27వ పామ్మ చెప్పిన కథలో జూదాన్ని గూర్చియు, పులిజూదాన్ని గూర్చియు సోగటాలాటను గూర్చియు వర్ణించుట జరిగింది. ఒక జూదరి తనకు జూతంలో గం నైపు బ్యాన్ని రాజునకిట్లు వివరించాడు

“చెప్పిన దీనినే సిద్ధియొనర్చుయ
నడిగిన నాకిది యడవనేల

59. శ్రీదాభిరామం . 256 వ పదనం : కాకతి పబ్లికేషన్స్ - 1977

60. శ్రీదాభిరామం . 258 వ పద్యం . కాకతి పబ్లికేషన్స్ - 1977

మేటి బావరియన వాడయి తివుటమై
 నాడును నుండునే నహర్నిశఁబు
 దృష్టియే మఱక నందియు తోగరఁబును
 దిగయున గాకనాదేటవడిన
 యప్పులలోనే యచ్చైన గైకొని
 మాటలాడిం యట్టి వేటుగలుగ
 దంపుగతి వచ్చు గోసదాయ మనగ
 శకుని జూదము వీని యచ్చాకటియనగ
 గెలుపు నాదిగ నొడ్డును గిలుపనేర్చి
 యెల్లపిడి'కు విడిపించి యేనకొందు" 61

మరియు తన నేర్పును వివరిస్తూ,

"ధనము గలుగజూచి తమకంఠా పుట్టింది
 మొదల గెల్పనిచ్చి పిదపగెలిచి
 నలుపురొసనంగ బలవంతునైన
 నిలువనాగికొందు నిమిషమును" 62 అని అంటాడు.

తాను చతురంగం ఆటలో నేర్పరినని ఇలా అంటాడు.

"చతురంగఁబుననే నతి
 చతురుడ గరితరుగ మంత్రితకట భటప్ర
 స్థితి పరహస్తము సేయుదు
 ష్టిమెచ్చగ రాజుబంటుడే గట్టింతున్" 63

చదరంగం శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలంలో బాగా ప్రసిద్ధిగా ఉండేదని
 బొడ్డువర్ణ తిమ్మన రాయలతో చదరంగం ఆడేవాడని లోకంలో ప్రచారంలో
 ఉంది శ్రీ సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు "బొడ్డువర్ణ తిమ్మన అనునతడు రాయల
 శాంములో నీ యాటయందలి నిపుణుడు, లోకల్ రికార్డులలో నీతనిగూర్చి యిట్లు

61 సింహాసన ద్వ్యతింశిక 10-87 ఆ ప్ర.సా.అ. 1982

62 సింహాసన ద్వ్యతింశిక 10-88 ఆ ప్ర.సా.అ. 1982

63 సింహాసన ద్వ్యతింశిక 10-89 ఆ ప్ర.సా.అ. 1982

వ్రాసిరి అతడు కవీశ్వర దిగ్గంజి అనిపించుకొని కృష్ణరాయలవారి యొద్దకు పోయి వారితో చదరంగం ఆడుతూ వుండేవాడన్నా. అటు గెలిస్తే నెయ్యార్లు పంపెం వేసి గెలుస్తూ వుండేవాడన్నా అప్పుడు కృష్ణదేవరాయలు చాలా సంతోషించి కొప్పోలు గ్రామం సర్వాప్రహారముగా దారపోసి యిచ్చెను" ⁶⁴ అని పేర్కొన్నారు.

“ఎక్కడ గోరిన దాయము
దెక్కువతక్కునలు గాక యేకేరంగా
నెక్కటి నెత్తమ్మున గొ
మొక్కటియను నాడనేన యొక్కటిఱమ్మా” ⁶⁵

అని జూదాన్ని గూర్చి ప్రస్తావించాడు జూదంవల్ల కలుగు నష్టాల్ని, జూదంలో పూర్వం నష్టపోయిన వాళ్లను గూర్చి యిలా వివరిస్తాడు .

“దనము సత్యము తొచం
ఋణు నాదిగ గోలుపోవు భువి దుర్య్యసనం
ఐని యొర్నబిడ్డ జూద
మ్మున బ్రాంతుడు వంగురొట దొండిరి యగునే” ⁶⁶

“జూదమున నలుడు పడియెను
జూదంబున నట్టి ధర్మజుండును జెడియన్
జూదమున దాడువాడము
వాదంబున దొడరి జేటవశ్యము గలుగున్” ⁶⁷

అంటూ జూదంలో నష్టపోయినవాళ్ళు గూర్చి ప్రస్తావించాడు

జూదంవల్ల కలిగే లాభాల్ని గూర్చి చెప్పుచూ జూదానికి తోకంలో ఏవియు పనికి రావని అంటాడు

64 ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర - పుట 192

65 సింహాసన ద్వారాంతిక - 10-90

66 సింహాసన ద్వారాంతిక - 10-94

67 సింహాసన ద్వారాంతిక - 10-95

“ధనలాభంబు బురాణము
 వినికీయు వాద్యంబు యోగ విద్యయు శాస్త్రం
 బును సంగీతము గావ్యం
 బును నాటకములును జూదమునకెన యగునే”⁶⁸

“గెలుపు తమకమున జిత్రం
 బలరంగా గవట జూదమాడక యెవ్వం
 దలను దయి చనియె భువిని
 వృంజన్ముడు వాడెకాడె పనరము కంగిన్”⁶⁹ అని అంటాడు

జూదంలో అన్యతము లేదని వివరిస్తాడు

“ఒకరూకవట్టి పదివే
 లక నొడ్డును నాడినట్టి లాభము గరద
 వృకయిత్తురు గొడ్రెనువరు
 ఒకటా జూదంబులోన వన్యతము గందే”⁷⁰

జూదరి తాను ‘పులిజూదంలోనూ’, ‘సొగటాలాట’లోను అతి ప్రాధుడనని
 అంటాడు,

“తగులు విరియైనగడుమె
 చుప్పగ నాడుదు బులులమూట జూదంబులలో
 మిగులగ నేర్పరి వాగిడి
 తిగుటన్ సొగటాలనే నీతిప్రాధుండన్”⁷¹

‘పులిజూదం’ అనే అటను గ్రామాల్లో కొన్నిచోట్ల ‘పులిగీతం’ అని
 అంటారు కూడా పులి-మేక అట అని కూడా అంటారు “గుంటూరు జిల్లాలో
 దీని ‘పులిబోసు’ అనీ, ఆనంతపురం జిల్లాలో ‘పులికట్టు’ అని వ్యవహరిస్తా

68 సింహాసన ద్వైతం - 10-98 ఆప్ర సా అ 1982

69 సింహాసన ద్వైతం - 10-99 ఆప్ర సా అ 1982

70 సింహాసన ద్వైతం - 10-100 ఆప్ర సా అ 1982

71 సింహాసన ద్వైతం - 10-91 ఆప్ర సా.అ 1982

రసీ⁷² శ్రీ వడ్డా సుబ్రహ్మణ్యంగారు పేర్కొనిరి

వల్లె ప్రాంతాల్లో పొం పనులు లేని నమయాల్లో అరుగుల కట్టమీద కూర్చొని అడుకోవడం తనాటికి మనం చూడవచ్చు “పులులు మూడు జూదం బులలో” అని కొలుచి గోపరాజుగారు అనడంలో పులిజూదం మూడు విధాలని తెలుస్తుంది

సొగటాలాట, నెత్తం, జూదం జవన్నీ ఒకటేనని పూర్వమే వివరించ బడ్డాయి.

బమ్మెర పోతన : ‘అంద్ర మహాభాగవతం’లో కందుకక్రిడ బొమ్మ రిండ్లు, బొంగరాలాట, జియాలాటను గూర్చి ప్రస్తావించాడు.

“ఒకనాటి రాత్రియందుకు రాజచంద్రికా

ధవళిత నిజసౌధ తలమునఁదు

మహితరణస్థలి మంజీర శోభిత

ధరజయై నిజసనీ సహితయగుచు

గందుకక్రిడ జరియింప గగనమందు”⁷³ అనే పర్కంలో పెన్ని లలో ‘కందుకక్రిడ’ను అడినట్లు పోతన వర్ణించాడు.

బరిశద్రుడు ప్రలంబాసురుని వధిండు మట్టంలో శ్రీకృష్ణుడు గోపాల కులతో ప్రొద్దుపోవుటకై ‘కందుకము’ అటను ఆడుదమని పలుకును

“మనకు బ్రొద్దవోడు మనమిందఱము రెండు

గమల వారముగురు గందుకమల

శిలలు గుఱులుచేసి చేం క్రిడింతము

రందవలయు జయపరాజయములు”⁷⁴

72 తెలుగు సాహిత్యంలో క్రిడా వినోదాలు పుట 457

73. అంద్ర మహాభాగవతము 8-779

74 అంద్ర మహాభాగవతము 10-727 ఆ ప్ర సా అ 1988

అట్లు రెండు వర్గాలుగా విడిపోయి బలరామకృష్ణలు గోపాలరతో 'కందుక క్షీర'ను ఆడిన విధానాన్ని పోతన ఇలా వర్ణించాడు

“తానును బలభద్రుండును బెన్నుడ్తులై, యితర వల్లపుతెల్ల నుద్దించుకొని
చిట్టుడ్తులై వచ్చిన నమయంబున విభజించుకొని, రెండుగములవారై, మార్గంబు
లందు ద్వైత దారుళిలా కల్పితంబగు గఱులొడ్డి కందుక శిలాది ప్రేక్షణంబుల,
లక్ష్యంబులు దాకపైచి, జయపరాజయ నిర్ణయంబులు గైకొని, వాహ్యావాహక
లక్షణంబుల జేతలను నిర్ణీతులు చేతులు వహించి క్షీరించుచు”⁷⁵

రుక్మిణీ కల్యాణ కథామట్టంలో దినదిన ప్రవర్తమాన యగచున్న రుక్మిణి తోటి బాలికలతో కలిసి 'బొమ్మల' పెండ్లి చేయుట, గజైవగూళ్లాట, బంటులాటను ఆడినట్లు పోతన వర్ణించాడు

“వేర్వేర దొమ్మల పె-డ్లిఁడ్లు సేయుచు
నబలరతోడ వియ్యంబులందు
గుల్లనగూళ్ళను గొమరొప్పు వండించి
రెలులకు గెట్టించు జెలుపు మెలయ
రమణీయ మండలారామ దేశంబుల
బుప్పుడిగెలకును ద్రోదిసీయ
నదనుల మణిమయ గౌరభాగంబుల
లీలతో ఖర్మడోలిరల నూగు
బాలికలతోడ జెంరేగి బంటులాడు
కారికాకర పంక్తికి జదువుచెప్పు
బర్హిసంఘములకు మురిఁపములు గజపు
మదమరాళంబులకు బాపుమందగతులు”⁷⁶

సత్యభామ సరకాసురునిపైకి యోధానికి పెళ్లి సరకునితో యుద్ధం చేయు మందగా సత్యభామను పట్టు 'బొమ్మలపెండ్లి'ని, 'డియలట'ను పోతన ప్రస్తావించాడు

75 ఆంధ్ర మహాభాగవతము 10-727 ఆ ప్ర సా ఆ 1988

76 ఆంధ్ర మహాభాగవతము-10-1687 (పూర్వ)

“బొమ్మల పెండ్లిండ్లకు బోనోల్లనను బాం
రజరంగమున కెట్లు రాదలంచె”

“బసిడియుయ్యల లెక్క భయమాదు భీరువు
భగవతిస్కంధమే కడిగెనెక్కె” (10-180 ఉత్తర)

శ్రీకృష్ణ బలరాముల బాలక్రిడల్ని వర్ణించు సందర్భంలో కృష్ణుడు గోప
కుమారులతో కలిసి అడుకొన్న అడ్డల్లో రాజు-బంటు, దొంగదొరి, దాగుడు
మూతలు, బంతులాటలు ప్రస్తావించడమేగాక పక్షుల కాకడి, పక్షుల అటు
అడిసట్టు వర్ణించాడు

“గోవల్లభుడ నేను గోవులు మీరని
వరిఱుకె వైచుచు వంగియాడు
రాజునే భటులు మీరలు రండురండని
ప్రాభవంబున బెక్కు పనులు వుచు
నేదస్కరుండ మీడింటివారని నిద్ర
పుర్చి సొమ్ములు గొనిపోయి దాగు
నీ సూత్రరూపి మీరందఱు బహుదూరు
లని చెరింగుచు నాటలాడఁజెట్టు

మూలబంటు దాగిలిమూతలాడు
నుయ్యలలనూగు జేరిండు లొనవైచు
జార జోరుల జాడల జాలనిగుడు
శౌరి బాలరతో నాడు సమయమందు” 77

కృష్ణ సహితులై గోపాలరు అడవికి వెళ్లి పసుం చేపుకొనుచు ‘నిలా
యనక్రిడ’ను అడుకొనిరని వర్ణించెను

“కొందఱు గొఱియల మనుచును
గొందఱు పాలకులమందు గుడింత్యమునన్

గొందలు దొంగలమనుచును

తెంచి కుమారకులు క్రిడితేసిరి తమలోన్⁷⁸

పై పద్యాన్నిబట్టి నీలాయన క్రిడకు ఇలా చెప్పకోవచ్చును. బాబురందరూ ఒక కోట దేరి కొందరు గొట్టెలుగా, మరికొందరు గొట్టెల కాపరులుగా, ఇంకొందరు దొంగలుగా భావించుకొని ఆడుకొను ఆట నేడ ఆడుకొనే పులి-మేక, గొట్టె-కోడెలు ఆటలాంటివయి ఉండవచ్చు.

వెన్నెలకంటి నూరన : 'విష్ణుపురాణం'లో ఇలరామక్కష్టాలు బాల్యంలో గోపాలరతో కలిసి ఆడుకొన్న ఆటల్ని వర్ణించబడిన పద్యం ఇది :

“కోలక్రోతులు విల్లగోళ్లు దూరనగోల

లందలంబులు మణికుందికాళ్లు

పుట్టచెండ్లున్న బద్దె లాలంకులు

దుగుంబాలు గుంటచాళ్లు

దీకటి మొటికిళ్లు చిమ్మవిల్లలు నెట్లు

లొట్టనగులలు రొమ్మరాలు

కుప్పిగలతులు పిడిగుడ్డులు

వీల్లచీపులు గొప్పిట్ల గూవనాలు

గ్రుచ్చు చాగిలిముచ్చులు గోడిపడ్డె

లేంపాటలు నరివేసు లీలకూడ

లాడిగా నైవనక్రిడ”⁷⁹

దూర్జటి : 'కాళహస్తి మాహాత్మ్యము'లో తిన్నడు బాల్యంలో ఆడిన ఆటల్ని వర్ణించిన విధం చూడండి :

“చిట్టపొట్టకాయ నీరిసింగజావతి

గ.డుగుడు గుండాలు కుందెనగుడి

చాగిలి ముచ్చులాటలు గ్రచ్చకాయలు

వెన్నెలకుప్పలు తమ్మవిల్ల

78 ఆంధ్రమాహాభాగవతము 10.1180 (పూ భా) ఆ ప్ర సా. 8-1988

79 విష్ణుపురాణం - 7-20 వావిళ్ళ ప్రచు. 1955

వేడుక తోడబుచ్చుకొని వ్రేళ్ళను నిట్టనటున్ బొరల్ని వి
 బ్రాడ కంక కంకణ విరావము మిఱ గదల్చివైచుచున్”⁸³

“ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నం”లో ప్రద్యుమ్నుడు నగర వాహ్యప్రదేశంలో
 గుఱ్ఱంపై నుండి బంతి ఆట ఆడినట్లు వర్ణించాడు

“తన హృదయంబు వెంబడిన తప్పక పొటక మంతనంతనే
 పనుపడ నిల్చి మందఱకు బాణీకెలంకులం బొంగిదా
 వెనుకకు నేగుదెంచి కడువేడ్క యొనర్చగ బంతియాడనె
 మ్మిని గవకంపుగోల నడిమింటనె త్రిమ్మర దాకికొట్టుచున్”⁸⁴

మరియు

“ఎగురవైచి కొట్టుచిది యెంత భగంబు బంతియగ్ర గా
 మిగవడి బాణవైచి పుడమిం బడినీకయె దానిమీఱి చి
 త్ర గతి పాయంబు దోలుచును గ్రమ్మఱమినికి గొట్టియాడెమిం
 తగదనవేతి రత్నమయ దండము కాంతులుగాడిపాఱగన్”⁸⁵

రామరాజ భూషణుడు : “వసుదరిత్ర”లో “బొమ్మరిల్లు”ను పేర్కొ-
 న్నాడు గిరికన్యక తనతోడి స్నేహితురాండ్రతో బొమ్మరిల్లు నిల్చి ఆడుకొన్న
 దని వర్ణించబడింది

“గురుసవిధ ప్రదేశమున గోమలకల్పక పుష్పధూళిదే
 ధరసుత బొమ్మరిల్పిరిపి తన్మృదువల్లవ పాత్రపంక్తి గే
 సరములు ఖాద్యముల్నా ధురనంబు పురుకంబు ప్రసూనపుంజమో
 గిరమని వెట్టనన్నియు నభీతతి కిట్టివ యోద్రీయంబునన్”⁸⁶

బొమ్మరిల్లు చేయు ఆటను చక్కగా పై పద్యంలో వర్ణించుట జరిగింది

83 కళాపూర్ణోదయము - 8-119 అ.ప్ర సా ఆ - 1980

84 ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నం - 2-29 - వావిళ్ళప్రతి 1988

85 ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నం - 2-21 - వావిళ్ళప్రతి 1988

86. వసుదరిత్ర-2-30-ఎమెస్కో-వారి ప్రతి. 1970

'గీరన గింజలాట'ను చింతపిచ్చలాట అని కూడా అంటారు అడవిల్లలు చింతపిచ్చంలో అడుకునే అట బాటోలు ఇది

విల్లగోడు అచ్చమైన దేశీయ అట ఇది. విళ్ళను కర్రతో కొట్టి కంఠా దగ్గరనుండి దూరంగా వున్న విళ్ళవరకు కొట్టిన కర్రతో కొలుస్తారు విల్లగోడునే తెంగాబాలో 'గిల్లిదండ' అని అంటారు. 'విడుగుగుచ్చింబోటి' చెడుగు అట. కబాడ్డి అనే నేటి వ్యవహారంలో ప్రసిద్ధి పల్లయుల ప్రేయమైన అట చెడుగుడు.

వేళ్ళకన్నలు శివుని సేవించే నందర్యంలో బొమ్మరిల్లు, గుణ్ణెనగూడు అటల్ని చూద్దటి పేర్కొన్నాడు

"వనక శలాకలం దెగడు కన్యలుగట్టిన బొమ్మరిల్లు శం
భునిగుడి బొమ్మకంకరడు లోనము గుణ్ణెన గూడువేడ్క
సిన పనులన్నియున్ శివుని సేవయెనర్చగ" (4-21)

పింగళి సూరన: "కళాపూర్ణోదయం"లో మధురలాలన లోడి బారి కలతో కలిసి అడిన అడల్లో బొమ్మల పెండ్లి. గుణ్ణెనగూళ్ళు అచ్చనగండ్లు, దాగుడు మూతలు, కంబాలాట మొదలైన అటల్ని పేర్కొన్నాడు.

"దినమల్ కొన్ని చనంగ నంతికడునర్థిన్ బొమ్మల పెండ్లిండ్లు గు
ణ్ణెనగూళ్ళు చ్చరగండ్లు పి.పితులు కుచ్చెళ్ గీరనగింజలో
మనగుండల్ కనమూసి గంత నల గంబాలాటలోనైన ఫే
లనమల్ పీఠగ బొంట్లతోనంరె బాలారత్న మెల్లివృడున్" 22

పన్నర సరన వాక్యాల్ని పలుకతూ భార్యభర్తలు 'పాచికలాట' అడినట్లు వర్ణించాడు

"అడితె! సిదుసందెమచి హస్తనతి ప్రసరచ్చిచ్చటా
ప్రేడిత పాండురద్యుతి నమ్మితి గరంబమరణగ బాచికల్

వేడుక తోడబుచ్చుకొని వ్రేళ్ళను నిట్టనటున్ బొరల్ని వి
 బ్రాద కలంక కంకణ వివాహము మీఱ గదల్చివైచుచున్”⁸³

“ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నం”లో ప్రద్యుమ్నుడు నగర బాహ్యప్రదేశంలో
 గుఱ్ఱంపై నుండి బంతి ఆట ఆడినట్లు వర్ణించాడు :

“తన హృదయంబు వెంబడిన తప్పక పోటక మంతనంతనే
 పన్నవడ నిల్చి మందఱకు బాణిరెండులం బొంగిదా
 వెనుకకు నేగుదెంచి కడువేడ్క- యొవర్పగ బంతియాడనె
 మీని గణకంపుగోల నడిమింటనె త్రిమూర దాఁకొట్టుచున్”⁸⁴

మరియు

“ఎగురవైచి కొట్టుది యెంత భరంబు బంతియగ్ర గా
 మిగవడి బాణవైచి పుడమిం బడిసీకయె దానిమీఱి చి
 త్ర గతి హయంబు దోలుచును గ్రమ్మఱమీకి గొట్టియాడెవిం
 తగదనబేరి రత్నమయ దండము కాంతులుగాడిపాఱగన్”⁸⁵

రామరాజ భూషణుడు : “వసుదర్శిత”లో “బొమ్మరిల్లు”ను పేర్కొ-
 న్నాడు గిరికన్యక తనతోడి స్నేహితురాండ్రతో బొమ్మరిల్లు నిల్చి ఆడుకొన్న
 దని వర్ణించబడింది

“గురుసవిధ ప్రదేశమున గోమలకల్పక పుష్పదూళిచే
 ధరసుత బొమ్మరిల్పిరిపి తన్నుదువల్లవ పాత్రపంక్తి గే
 సరములు బాద్యముల్నా ధురసంబు మృతంబు ప్రసూనపుంజమో
 గిరమని వెట్టనన్నియు నభీతతి కిట్టివ యోద్రియంబునన్”⁸⁶

బొమ్మరిల్లు చేయు ఆటను చక్కగా పై పద్యంలో వర్ణించుట జరిగింది

83 కళాపూర్ణోదయము - 8-118 అ.ప్ర సా అ - 1980

84 ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నం - 2-29 - వావిళ్ళప్రతి 1988

85 ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నం - 2-31 - వావిళ్ళప్రతి 1988

86. వసుదర్శిత-3-80-ఎమెస్కో-వారి ప్రతి. 1970

నంది తిమ్మన. 'పారిజాతాపహరణం లో' వెన్నెల కుప్పల' అటను ప్రస్తావించాడు

ఎల్లెడల మిన్నేటి యనుమన నచ్చు
కోమలబిడ్డి వెన్నెల కుప్పలనగ⁸⁷

తెనాలి రామలింగడు : 'పాండురంగ మాహాత్మ్యం'లో శ్రీకృష్ణ ఒక రాములు ఇతర గోపకుమారులతో కలిసి బృందావనంలో కందుకీడి, దాగుడు మూతలు, కంబాలాట, తన్నుబిల్లాట, రాజసేవకుల అట లాడినట్లు వర్ణించాడు

కన్నగట్టి గాంగేయ గర్భదాగురుమూత
లాడించె వత్సావహరణవేళ

నాంతుందల త్రోవతైల మెత్తెడిహున్ని
గేలిమై కందుకీడి నలిపె

దాడించె గంబాలయాట రాసకీడి
నాటారు భీరమధ్యాంకపాళి

వెలయించె యజ్ఞ విహరణం బలకాధి
రాజకింకర శిరోరత్నలాఠి

దన్నుబిల్లాటె నంగున్న దళతనర్ప
తను సుదర్శననామ విద్యాధిరేంద్ర
కడిన జరరచ్చలమున వ్రగజుడుదాను
నందసూనుడు బృందావనంబునందు⁸⁸

కందుకూరి రుద్రకవి : 'నిరంకుశోపాఖ్యానం'లో తృతీయా అంశా నంలో 8 నుండి 20 వరకు గల పద్యాల్లో నిరంకుశుని అక్షవిద్యా కౌశలాన్ని, అక్షత్రీదా విదానాన్ని వర్ణిస్తూ 'సౌగటాలాట, నెత్తము'ను ప్రస్తావించాడు .

వట్టి మాటలుగా నెంతవారి నైన
గెలుచు నర్రకి నాపాలగలదటంచు

87. పారిజాతాపహరణం - 2-87

88. పాండురంగ మాహాత్మ్యం 8-178

అనవిసుర రసూఫవుడు చేలాందా మున
ముగిగట్టెన సొటూరిచి 89 ఎని అంటాడు

అపహరణకను వర్ణించిన పద్యం

నీ యెత్తుచేసె యాడెద
నీ యెడన బొంతులక నీ విద్యకు బ్రా
లేయాద్రీ సుకాశీవితి
నాయిక నెత్తయి కారణంబెరుగదువ 90

కుమార దూర్జటి: 'ఇందమతి పరిణయం'లో అనవరసుతుడు తోటి
బావరతోహాది శైశవ శ్రీదమందు అడిగిన అటల్ని ఇలా వర్ణించాడు

"నిరిగాయల్ గందుకంబుల్ ఎకకున విరముల్ దిల్లంగొట్టెం గెపాకల్
సరేసుల్ తూర్పుతుంబాల్ తగరం దెడ పుల్ జానువాబొంగరంబుల్
సిరిసింగనాం పుత్తుల్ చిరుగడు పరువుల్ చిందరాటల్ మొదల్ గా" 91

అంటూ సుజీవ, శిశీవ ద్యూతాల్ని పేర్కొన్నాడు

ఇందుమతి శైశవాన్ని వర్ణించే షష్టంలో అంతి అటను, దాగిలిమూతలు,
వెన్నెలకుప్పలు, కామనగుండలు, దోయమలు, సరిజేసులు, నాల్గు కంజాలాట,
అచ్చనగగడ్డు మొదలైన అటల్ని ప్రస్తావించాడు

"ఒకవేళ రత్నాల చెకచెకల్ వెడలు
అంగారు తక్కుమేల్ అంతిగొట్టు
నొకసారి మిక్కిలి యొయ్యారి పగమీటి
ముదమొప్ప దాగిలిమూతలాడు
నొకపరి యానందమొప్పంగ తెలిచేగి
యొప్పయ వెన్నెలకుప్పలాడు

89. నిరంకుశోపాఖ్యానం 8-11 నాగార్జునప్రెస్ నిడుట్రోలు 1951

90. నిరంకుశోపాఖ్యానం 8-18 నాగార్జునప్రెస్ నిడుట్రోలు 1951

91. ఇందుమతి పరిణయం 2-18 - వావిళ్ళ ప్రతి 1914

నౌకపరి గేల్పొందు నురులీ - దనరుడు

గోమలతో వామనగుంటలాడు

దోయముల్ సరిజేసులు దొరయు నల్లు

గంబములయాట లచ్చనగండ్లు మొదలు

గాగలకైశవగరిమ శృంగారమలర

బాతికలతోడ నాడు దూపొంపుత్రి"⁹²

'వెన్నెల కుప్పలాట'ను గూర్చి డా॥ యం. కె. దేవకీగారు జట్టు వ్రాసిరి, "వెన్నెల రాత్రుల్లో చాల మంది ఆడపిల్లలు చేరి అడే ఆట ఇడి. ఆడ పిల్లలంతా ఉడ్డలు వేసుకొని రెండు జట్టుగా విడిపోయి ఒకరి జట్టును ఇంకొకరి జట్టు కనిపించనంత దూరం చెరోవైపుకు వెళ్ళిపోతారు. చెట్ల పీడల్లోనో, ఇండ్ల గోడల ప్రక్కనో, అరుగుల క్రిందనో తొందరగా కనిపించని స్థలాల్లో మట్టితో గాని, ఇసుకతోగాని కుప్పలు పెడతారు. వెన్నెలకుప్పలు వందకుప్పెగా పెట్టిన తరువాత ఇక చాలనుకున్న జట్టు 'ఎన్నిలో-సన్నాబీ' అని కూతలు పెడతూ ఎదుటి జట్టువైపు పరుగెత్తి వస్తారు వారి ఆరుపులు విన్న వెంటనే ఇటువైపువారు కూడా కుప్పలు పెట్టడం ఆపేసి అటువైపు పరుగెడతారు వెదకి వెదకి ఎదుటి జట్టువారు పెట్టిన కుప్పల్ని చెరిపేస్తారు. మళ్ళీ ఏదో ఒక జట్టువారు చెరపడానికి వెన్నెలకుప్పలు కనిపించనపుడు 'ఎన్నిలో-సన్నాబీ' అని అరుస్తూ ఎదుటి జట్టు వైపు పరుగెడతారు చివర రెండు జట్టూ కలసి పరస్పరం చెరపగా మిగిలి పోయిన వెన్నెలకుప్పల్ని లెక్క పెడతారు. ఏ జట్టువారివి ఎక్కువ వుంటే వారిది గెలుపు"⁹³ 'వామనగుంటల' ఆటను అడే విధానాన్ని డా॥ అర్వీయస్. సుందరంగారు ఇలా వివరించారు. "వామనగుంటలు కొయ్యతో చేసి ఇంట్లో పెట్టుకుంటారు చేప ఆకారంలో రెండు వరుసల్లో ఏడేడు గుంటలుంటాయి. ఒక్కొక్క గుంటలో అయిదేసి చింతగింజలు వేయాలి ఏదో ఒక గుంటలోని గింజలు తీసుకొని వక్క గుంటనుంచి ఒక్కొక్క దానిలో ఒక్కొక్క గింజ పోపున వేసుకుంటూ పోవాలి అరవ గుంటలోని కాయలెత్తుకొని మళ్ళీ అట్లే వేసుకుంటూ పోవాలి ఇలా చేస్తూ ఉంటే మధ్యలో గుంట వాళి వస్తే, దాన్ని

92 ఇందుమఠీ పరిణయం : 2-148 - వావిళ్ళ ప్రతి 1914

93. తెలుగు బాలగేయ సాహిత్యం : పుట - 245 : 1988

చేత్తో తట్టి తరువాతి గుంటలో కాయలు తీసుకోవాలి దీన్ని లబ్ధి అంటారు అంటే ఐశ్వర్యం అన్నమాట. ఒకచో ఆ రెండు గుంటలు ఖాళీ వస్తే అటను రెండవవారు ఆదాట "94

గజవవరపు వేంకటకవి : "ప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వర విజయ విలాసంలోని నాగదలైవి ప్యాసంలో నాగదత్తుడు ఆశీన అటల్ని వర్ణించిన పద్యం ఇది

గుడిగుడి గుంజాలు విడిగుడి చింకణా
బిల్లగదైన పొడ్డి బిల్లగోటి
చిరిసింగజావత్రి బంతి తరుముడుజెండును
వెన్నెలకుప్పలు కన్నుకట్టు
చీకటి మొదీకాయ చింతాకు చుజుదులు
పురియాటలును జీట్లపొట్లకాయ
చూరనిదుంకమల్ దోపిడియాటలు
బంతియాలంకి దీపమ్మనములు
పొట్టగీర కగింజలు చొంగరములు
గచ్చకాయలు దాగిలి మ్రుచ్చులాట
బంతిమొకమాట జిందరపురపులాట
నెడి శైశవ దుర్వృత్తి నధిగమించి"95

మరియు నాగదత్తుడు చవరంగం, సొగటాలు, కొబ్బరిపండ్లు, సరిబేసులు, చెరుకుపండ్లు అడి గెలిచేవాడని వర్ణించాడు

"నిరతము జడరంగంబున
గిరిజల సొగటాల నాదితేశ ఫలములన్
సరిబేసి యెద్దువికపులు
చెరుకు పండెమిడి గెలుపు . "96

-
94. ఆంధ్రుల జానపద విజ్ఞానం-పుటలు 859, 80 ఆ ప్రసా అ 1988
95. ప్రబంధ రాజవేంకటేశ్వర విజయ విలాసము 818 ఆ ప్రసా 1977
96. ప్రబంధ రాజవేంకటేశ్వర విజయ విలాసము 816 ఆ ప్రసా. 1977

పొన్నగంటి తెలిగనార్కుడు గుయాతి కరిత్రలో విశాఖాసాన్ని
ముగించుకొని ఇ దికి ఎళ్ళున్న సమంలో కునిప్రేమించిన దేవయాని అటు
లాడుట మాని విచారంలో ఉన్నదని పర్తిస్తూ వివిధములైన అటల్ని ప్రస్తావిం
చాడు

“మిదును వెన్నెలగాయ ముత్యాలతన్నెపై

ప్రేదియ్యనగండ్లు పాణవైచ

మతియాడియాడి తాము తెచ్చు మీసపై

నోమనగుంటల నుజ్జగించి

పాదమే వడిపచ్చ పన్నారు లోపుల

గులుకుగుజ్జె గూళ్లకడుగు టుడిగి

తయ్యాడు వారైన తలిరాకు బోండ్లతో

నిరిబొమ్మ పెండ్లిండ్లు సేయఁదలి”⁹⁷

చేమకూర వేంకటకవి : “విజయ విలాసం” లోని పురవర్ణనలో
విన్నెల రాత్రుల్లో బాలింల తమ బంగారు మేడలపై ఉడుకొనేవారని పర్తిస్తూ
'గుజ్జెనగూడు' అడుగు పేర్కొన్నాడు

“రేరామ్మరాంతులో శశము రెమ్ముదమంచు దలంచి జాతువా

మేలి పసిండు సోయగపు మేడలగుజ్జెగూఁకు సందరిన్”⁹⁸

అయ్యలరాజు నారాయణకవి : “హంస వింశతి”లో పేర్కొన్న
అటల్ని మరే ఇరిర కవి పేర్కొన్నలేదన్న సత్యదూరం కాదు సుమారుగా
నూటముప్పై అటల్ని ఒక పెద్ద సీసమాలికలో పేర్కొన్నాడు దీనినిబట్టి నారా
యణ కవికి గల లోకజ్ఞత వెల్లడవుతుంది. కావున శతావధాని సి వి సుబ్బన్న
గారు “గ్రంథములను జదివి నేర్చుకొన్న విషయ పరిజ్ఞానం వేరు లోకమును
బొదివి నేర్చుకూర్చుకొన్న విషయ పరిజ్ఞానం వేరు మొదటిది చాల మందికి
సుగతము కావచ్చు రెండవది దుర్లభము ఈ కవిలోకజ్ఞతా విశేషమునకు ఈ
ప్రబంధము పండిపొలమని అన్నారు”¹⁰⁰

97 గుయాతి చరిత్ర - 8-151 ఆ ప్ర సా అ 1981

98 విజయ విలాసం - 1-8 వావిళ్ళ ప్రతి - 1985

100 హంసవింశతి - పీఠిక - పుట 41 ఆ ప్ర సా.అ 1977

ధూర్త విద్యార్థి వేష్టల్ని వర్ణించే సందర్భంలో వాంఛితల్ని ఇలా వర్ణించాడు

"దూచియు వానిట్టి బూటకన్నుల కచ్చి
 గుడిగుడి గుంజూట కుందెనగిరి
 చీటి మొటికాయ చింతాకు చుణుచులు
 పులియాటంను తిట్లపొట్లకాయ
 తూరన దుక్కలు తూనిగ తానిగ
 చిడుగుడు మొకమాట చిల్లక దై
 దాగిలిమూరలు తనువిల్ల యాలాకి
 గప్పిటి గురిగింజ కొండకోకి
 చిక్కణవిల్లయు జెల్లెము గొడుగును
 విల్లవిడ్డయు లక్కివిక్కి దండ
 గడ్డెనటోడి యొక్కసికొత్తు బరిగాయ
 పోటు గీరనగింజ పొంగరములు
 పెంచులబేరి దోపీలు గాలిపటంబు
 సరిబేసి పుటచెండ్లు చాకిమూట
 గోట గొర్లుడుకాయ గొప్పిళ్ల మోపిళ్ల
 నీగ పొగిన బంతిదూగిలాట
 వెన్నెలకుప్పలు వ్రేలు బొట్టగసిరి
 సింగన్న వత్తియు జిందుపరువు
 గచ్చకాయలు కిట్టుగానుగ త్రిప్పళ్ల
 గుఱ్ఱపెక్కుడు మందీగూళ్ల సూళ్ల
 తాలి కంచంబును గట్టె గుఱ్ఱము వినా
 యకు తిరితూనె కొట్టాట వెమట
 జాయత్తు గొడుగు బొంగరము రామన్నాట
 పొడుగుళ్ల నుయ్యాల బోర్లవక్క
 బండ్లికలును తొప్పలెండ్లు మంచంబులు
 గంగెడ్డులాటలు గనెకె కుండ

లీనెగాజులు పోతుదీనె గుఱ్ఱులులు
 నాల్గుకంఠారాట నటకోతి
 దంటిన్నెర మంటిగంటి పోట్లాటలు
 సీంగన్నదాటులు జిగురురాతి
 దాదాటలును మంచి తాటాకు చక్ర చ
 క్రాంతిపురు తోచిగాయ పదుపు
 పాడు పాతరమాళ్లు పాతరల్ బంతులు
 చిమ్మనగ్రోవులు ట్టుబుట్టు
 లాకుపీకెలు జండ్రలాటలు చంద్రాళ్లు
 గిరికలు చివీకెలు కీనుబుజులు
 కోలాటములు పిల్లగ్రోవులు గుమ్మడి
 క్రోవి కూతలు నూడుక్రోవులొడ్డు
 విడుపు నెట్టుడు గాయ విండ్లమ్ములాటలు
 పులిజూదములు కద్దెపుట్ట చెండ్లు
 దాయాలు, సొగటాలు దాటాయి చదరంగ
 మును బోటురాళ్లును మూతపొడుపు
 వామనగుంటలు పెడిగుప్పి గంతులు
 చెజుకుపందెమల్ చిమ్ముతాయి
 తుమ్మెద రేపుళ్లు కుమ్మరసారెలు
 బందారు బసవన్న పత్తికాయ
 తిరుగుడు బిల్లల త్రిప్పళ్లు జరుగుళ్లు
 చిటిరాశమీకలు నెటికెతట్లు
 తాటియాకుల చిలుకలు తాళ్లపాము
 లకట ! యగదాట్లు ప్రాతనై యాడుకొనచు¹⁰¹

15వ రాత్రి కథలో రెడ్డిసాని ఇంటిని వర్ణిస్తూ—

“మంగిట బులిజూదములు గీయించియుండిన

రచ్చబండలు గొప్ప ప్రహరిగోడ” (4-124) అంటూ పులిజూదాన్ని
 మరలా ప్రస్తావించాడు.

మరోచోట వారవనిత విరహాన్ని వారిపడి తత్పూర్వం అడిన అటల్ని
అడుగు ఇష్టపడలేదని వర్ణించు మఱికొన్ని అటల్ని ప్రస్తావించాడు.

చొమ్మల పెండ్లిండ్లు బువ్వపు బంటులు

పుణిక్కు సిట్టుక్కు బొమ్మరిండ్లు

గుణగుణరేకులు గొప్పిళ్లు సిగలు

బుడిగించు జాబిల్లి పుక్కడిల్లు

గుణైగుడులు కోటకోటన్నలు

గీరనగింజలు పారుపట్టు

పిప్పిళ్లు తొక్కిళ్లు వేసెతిరుగుళ్లు

నవ్వునగ ధ్వు దాయాలు పోతు

ఒడరుబామన గుంటలాడైన దట్టి

యోటపాటల బ్రొద్దువో ననుగు జెల్ల

బాయక చరించు బాలకీ ప్రాయమేల

వచ్చె విరహాన్ని యిటులే హెచ్చెననుచు" 102

పూర్వకవులు వాడిన అటల్ని తన కావ్యంలో పేర్కొనడమే కాక తన కాలంలో
ప్రచారంలో ఉన్న అనేక అటల్ని ప్రస్తావించాడు.

అధునిక తెలుగు సాహిత్యంలో కూడా అటల, ప్రస్తావన చేసిన కవులు
కొందరు కలరు మచ్చునకొకటి రెండు పరిశీలింతం

అచార్య రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారు 'అంధ్రావళి' యందు 'ప్రబోధము'
అనే ఖండికలో తెలుగు వారి అటల్ని పేర్కొన్నారు

బువ్వమ్మ బంటున్ కవ్వించి వయసుకా

వరముబ్బ పడతలు పాడలేరు

గబ్బితట్టెడు వేళ గూడప్రాయపు కన్నె

లరమర లేకాడ మరచినారు

తల్లెపండుగ సైతముయాలయగుట
 మోటుగా మగ్గులు మూసినారు
 రుక్మిణి మొదలుగా రుచిగొన్న బొమ్మల
 పెండ్లిండ్లు బాలలు విడిచినారు”¹⁰³

విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు ‘అంద్రప్రళ స్రీ’లోని ‘వేగీషేత్రం’లో వేగీ
 షేత్ర పురావైతవాన్ని వర్ణించే సందర్భంలో తెలుగు తల్లులు ఉగ్గుపాలతోనే
 శౌర్యరసమును రంగరించి బొద్దు కోయని కూనలకే పోసేవారట అందుకే తెలుగు
 బాలులు బాల్యంలోనే అటలాడుకొనే సమయంలో అనేక విషయాల్ని నేర్చుకు
 వ్నారని రమణీయంగా వర్ణించారు

“వేగీరాజ్యపు పల్లెపీఠుల బెడుగుళ్ళు
 రిపుల గవ్వించు నేరుపులు తెలిసి
 ఎగురు గోడిబిళ్ళ సొగసులో రిపు శిర
 స్సుల బంతులాడు శిష్యులకు దాసి
 బెజ్జాడి యుప్పు తెచ్చిన నాడె కాత్రవ
 పూహమల్ వగిలించు నొరపుగఅది
 కోతికొమ్మ బిల్లో గోటగోడల కెగ

బ్రాక లంఘించు చంక్రణ మెఱిగి”¹⁰⁴ అంటూ అటల్లోని
 అంతర తత్వాన్ని చక్కగా వ్యక్తం చేశారు

తెలుగు శిష్టసాహిత్యంలోని శావపదాల అటల్ని సాధ్యమైనంత వరకు
 పరిశీలించుటకై ప్రయత్నం జరిగింది

103 అంద్రప్రళ స్రీ లలితా కుటీరము - 1968

104. అంద్రప్రళ స్రీ - 6 వ ముద్రణం - 1978

జానపదుల సాంఘిక ఆచారాలు

ఆచారాలు ప్రతి సమాజంలోనూ ఉంటాయి అయితే ఒక్కొక్క సమాజానికి ఒక్కొక్క రకమైన ఆచారాలుంటాయి ఆచారాలేవి ఒక తరం నుండి మరో తరానికి సంక్రమిస్తుంటాయి తాతతండ్రులు ఆచరించిన వధువుల్ని ఆ తర్వాతి వాళ్లు వాటిని తమ ఆచారంగా భావించి అనుసరిస్తుంటారు. కాంగ్రెసులో పాత ఆచారాలు పోయి కొత్త కొత్త ఆచారాలు ప్రబలడే ఆచరించబడవచ్చు సమాజానికి మేలు కలిగించే ఆచారాల్ని పాటించాలి కీడు కలిగించే ఆచారమైతే దాన్ని వదలివేయాలి లేదా సమాజానికి అనుగుణంగా మార్చుకోవాలి. ఆచారాలు అనేవి సమాజాన్ని కట్టుదిట్టంచేసి సక్రమమార్గంలో నడిపించడానికి ఉపయోగ పడతాయి సదాచారాలు సమాజానికెంత మేలు కలిగిస్తాయో దురాచారాలు అంత కీడును కలిగిస్తాయి

“ఆచారముల వఃన దీర్ఘాయువు, పుత్రప్రోత్సాహులు ధనము ప్రాప్తిండు బలముగాక అవలక్షణములన్నియు సమసిపోవును”,

“అనంతర కాలమందలి పూజల, వ్రతముల, నోములు కూడా వీని నాశించియే అదరించుట జరుగుచున్నది. కనుక ఆచారము లావశ్యకములైనట్టివని ఋజువుగచున్నది”,

ఆచారాల్లో వ్రతాలు, నోములు, పెండ్లి గర్భధారణ, ప్రసవం, పిల్లలకు చేసే సంస్కారాలు మొదలైనవి పేర్కొనవచ్చు

వ్రతాలు - నోములు. ‘వ్రతం’ అన్నా, ‘నోము’ అన్నా ఒకటేనని వివిధ నిఘంటువుల్లోని అర్థాలు సూచిస్తాయి. శబ్దశాస్త్రకర నిఘంటుకారుడు ‘వ్రతం’ అనగా ఉపవాసాది పుణ్యకర్మం అనీ, నోము అనీ రెండర్థాల్ని సూచించి

1 “పల్లె పదాలలో ప్రజాజీవనం” పుట 203లో ఉదాహరణం

2 “పల్లె పదాలలో ప్రజాజీవనం” పుట 202లో ఉదాహరణం

చాడు. 'నోము' అనే పదానికి 'వ్రతం' అని సూచించడాన్నిబట్టి చూడగా వ్రత మున్నా, నోము అన్నా ఒకటే అని భావం కాని వ్యవహారంలో కొన్నింటికి చివర వ్రతం అనీ, ఉదా చాంద్రాయణ వ్రతం, చాతుర్మాస్య వ్రతం, తులసి వ్రతం, సత్యనారాయణ వ్రతం, కొన్నింటికి చివర నోము అనీ ఉదా బ్రాహ్మ మంగళవారము నోము, లక్షవత్సర నోము, కార్తీక సోమవారము నోము అని కలదు. అయితే రెండూ ఒకటేనని ఆచరించేవాళ్ళ అభిప్రాయం కూడా. "హిందువుల పండుగలు" అనే గ్రంథంలో శ్రీ సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు వ్రతమనగా నేమో విపులంగా చర్చించారు

"ప్రజనుజన్యతః, భక్షణభేదే ఉదాది పుష్కసాధనే ఉపవాసాది నియమ భేదేన, (ఆంధ్రవాచస్పత్యము) అనగా పుష్కసాధనమునకై యుపవాసాది నియమములదే జేయు కార్యమనకు వ్రతమని పేరు".³

"వ్రతమన సంకల్ప పూర్వకముగా సమ్యగనుష్ఠానము చేయుట ఈ వ్రతము ప్రవృత్తి నివృత్తి రూపములని రెండు విధములు భోజన వూశాదికము లతో గూడినది ప్రవృత్తి రూపము, ఉపవాసాదికమైనది నివృత్తి రూపము".⁴

అనుసరించు కాలమునుబట్టి "వ్రతములు మూడు విధములు 1. నిత్య వ్రతములు - ఎల్లకాలమున జేయదగినవి భావం; 2. సైమిత్రికాలు - నిమిత్తమునుబట్టి జేయునవి; 3. కామ్యములు - ఆయా తిథులందుపవాసముండి జేయునవి".⁵

మానసిక వ్రతాల్ని గూర్చి పరాహుషరాణంలో చెప్పబడినవి. "వ్రతములు మానసికములు, కాయికములని రెండు విధములు అందు అహింస, సత్యము, దొంగతనము జేయకుండుట, బ్రహ్మచర్యము, అకల్మషత్వము ఈ గుణములు కలిగియుండుట మానసిక వ్రతములనబడును ఇక ఒక్కప్రౌఢు రాత్రికాలమందు పవాసముండుట మున్నగునవి కాయిక వ్రతము లనబడును".⁶

3 హిందువుల పండుగలు - పుట 1 ఉదాహృతం

4. హిందువుల పండుగలు - పుట 1 ఉదాహృతం.

5 హిందువుల పండుగలు - పుట 1, 2 ఉదాహృతం

6 హిందువుల పండుగలు - పుట 2 అ. సా పరిషత్తు 1987

వ్రతముయొక్క ఫలితాన్ని చర్చిస్తూ శ్రీ సురవరం వ్రతాపరెడ్డిగారు "సాధారణముగా నన్నివ్రతముల ఫలములు దీర్ఘాయువు ధనదాన్య సమృద్ధి, సుఖ సంపద, సర్వపాపవిముక్తి కలుగునని వ్రాయబడినది. మఱికొన్ని వ్రతములకు సర్వప్రాప్తియై యున్నది. కొన్ని వ్రతముల ఫలము అచంతమని వర్ణింపబడినదని పేర్కొన్నారు.",

వ్రతాలు కానీ, నోములు కానీ తేవలం శ్రీలకు మాత్రమే స బంధించినవి. కాబట్టి ఆచార్య వి. రామరాజుగారు "వ్రతములు, నోములు శ్రీ ప్రతీకపు సొత్తు" అని అన్నారు

నన్నయభట్టు: వ్రతాలు నోములు నన్నయనాడుతే ఉండేవని భారతంలోని పద్యం వెల్లడిస్తుంది

"సుడువులు వేయు నింకేల యిప్పాటి నోములు దొల్లి
కడగి నోదిరిగి గాకేమి యనుచు గఁనెడెందమున",

దువ్వంతుడు తిరస్కరించినపుడు శకుంతల అన్నమాటలివి ఫలానా నోము అని చెప్పకపోయినా, నోముల్ని ప్రస్తావించింది కాబట్టి ఆనాటికే ప్రజల్లో 'నోము' పాటించే ఆచారం ఉండేదని భావించవచ్చు.

పాల్కురికి సోమన: 'ఋషవపురాణం లో' నందితేశ్వరుని మాదిరాజు, మాదాంబలు సంతానప్రాప్తికై నందితేశ్వరుని నోము నోచారట సంతానం కోసమై భార్యాభర్తలు కలిసి నోములు నోమడం, పుణ్యక్షేత్రాల్ని దర్శించడం, పుణ్యతీర్థాల్లో స్నానం చేయడం, వివిధ దేవతా పూజల్ని జరిపించడం కలదు. నందితేశ్వర నోమునుబట్టి ప్రజలు సంతానం కోసమై నోములు, వ్రతాలు పాటించడం ఆచారంగా సోమన కాలంనాడు ఉండేదని తెలుస్తుంది సోమన వర్ణించిన నందితేశ్వర నోము ఇది

7 హిందువుల పండుగలు పుట 8 ఆ.సా పరిషత్తు 1987

8. తెలుగు జానపద గేయ సాహిత్యం పుట 444

9 ఆంధ్ర వచోభారతము అది 4-102

"కొడుకులు లేమికి గడు దుఃఖియగుచు
 వెదకోములన్నియో వేసరనోమి
 యాద్యులు వొత్తంబులందెల్ల వెదకి
 హృద్యంబుగా నందికేళకునోము
 కామూర్తసిద్ధికి గారణంబనుచు
 సమగ్రతస్థితి సతికి జెప్పటయు
 సమ్మహాత్ములు సెప్పినట్లుగా గుడికి
 నిమ్మలజని నందికేళరు జూచి
 సర్వాంగము ధరనందిల్ల మ్రొక్కి
 సర్వజ్ఞ నందికేళర ! దయాంబోధి !
 యంచు బ్రస్తుతిచేసి యతిభక్తిమ్రొక్కి
 యంచిత వ్రతవర్య లాచరింపుచును
 నిమ్మల సోమవారమ్మాదిగాగ
 గొమ్మిది దినములుత్సుక వృత్తినోచి
 ఘటరాడు నందిని మజ్జనంబార్చి
 సురుతైన చండన కుసుమంబులిచ్చి
 పుత్రని వస్త్రముల్ మెయినిండగప్పి
 యుత్తమాభరణంబులు రుక్మిణులును
 నందెలు గంటలు నలవడగూర్చి
 పొందుగా బసిడికొమ్మలు గోరిజయలు
 వెట్టి, పాలంబున బట్టంబువెలయ
 గట్టి, నందికి నలంకారంబుసేసి,
 యక్ష ధూపదీపాదులొనర్చి,
 యాక్షణంబున బంచభక్తముల్ కుదీపి,
 పురగంబు ముందట బ్రోవుగా బోసి,
 పులికండమును నెయ్యి గలిపి యర్పించి
 పరమ మాహేశ్వర వ్రతతికి నెల్ల
 బరిణామ మంద సపగ్యలుసేసి
 నందీశ! నందీశ! నవనందినాథ!

ఇందు కళాధరునెక్కుడు గుఱ్ఱ !
 నాయన ! నా తండ్రి! నాయా లేడ!
 నీయట్టి సదృశు నీయట్టి పుత్రు!
 భాతిగా నొక్కని కరుణించితేని
 ప్రతియొకరైన పేరిడుదాన!" (పుటలు 22, 23)

శ్రీనాథుడు : 'శివరాత్రి మాహాత్మ్యం'లో సంతానార్థమై సుఖం ప్రసంగం చేసింది చెప్పబడింది. యజ్ఞదత్తుని భార్య సుఖం సంతానం లేక ఏడ్చుచుండగా భర్త ఏడ్చుట ఎందులకు? అభీష్ట కులాభివృద్ధికి శంకరుని పూజించమని అంటాడు

"ఈరక కుండనేమిటికి నోంకృతినాథుడు నర్మదానదీ
 తీరనివాని భక్తజన దివ్యమహిమ మున్నవాడు న
 లేరువా నేత్ర తత్పదపరిష్టి యభీష్ట కులాభివృద్ధికిం
 గారణమో దెలుంగవె వికార ఎదుక్కు పడింపుకంకరున్" (2-32)

అభిమతార్థసిద్ధికి గురుజనబడు ఈరా సేవింపుమని పాతాన్ని చెబుతాడు.

"గురుజనంబుల సేవింపు కువలయాక్ష
 కమలలోరక ముక్కుంటి కరుణజేసి
 మున్ను గురునుపదేశంబు మొనరిగాంచి
 రభిమతార్థంబులందీ నను దినంబు" (2-34)

గురువున్ని పూజించి కుమారన్న పొంగనాశ్ర కలరని యతిహాసాన్ని గుర్తు చేస్తాడు. "తొల్లి చండకౌశిక వరప్రసాదంబున మగధాధిపతియగు బృహద్రథుండు, జనార్దను గౌలవం దగినట్టి శౌర్యసిద్ధి ఆరాధించుకొంటే, దశరథుడు విభాండక తనయుండగు ఋశ్యంగు నారాధించి సిగ్గుజంబులం బోలిన కుమారుల నలుగురం బడసె" (2-35) ఇంకా "దేవిశోకంబు విడుపుము దైర్యంబవలంబింపుము, ధర్మంబు నడుపుము దానంబుసేయుము, ప్రసంగంబులు నలుపుము" (2-37) అని అంటాడు

సంతాపార్థమైన ఘోర ఆవరించిన పుణ్యక్షాల్ని వ్రతాల్ని శ్రీనాథుడు ఇలా వర్ణించాడు .

భక్తితో మాతృకా భవసంబులకునేగు
గావించు నతి దిశాదేవతలకు
బాయసంబులకు నిర్వృత్తిండు దడియలి
గొలుచు జ్యేష్ఠాదేవి నలఘు మహిమ
అదివిందుకొను బుణ్యసంహితా వ్రాతఁబు
మూలికా మాణిక్యములు ధరించు
దాంబూరి గంధాక్షతలు చిరంటులకిడు
విప్రశ్చికలగా రవించు దశచు
గుమ్మరావంబు కరవలు కొల్లవిడుచు
బాబురకు దియ్యవండులు వంచించుచు
బెలులు దానును రేలు పోడిక్కునోపు
దామరన నేత్ర పుత్రసంతానకాండ" (2-40)

"ఇవిధంబుః బుట్టోపహాసః పతః బాస పిర్నరేపజారాధనః" (2-41)
అంటూ ఉపహాస వ్రతాన్ని పేర్కొన్నాడు

శ్రీనాథుడు 'పల్నాటి పీఠపరిత్ర'లో సంతాపార్థమైన ఐతాంబు దేసిన నోముల్ని, వ్రతాల్ని గూర్చి విపుల గా వర్ణించాడు. సంతానం కొరకై పద్ధ కష్టాల్ని నోచిన వ్రతాల్ని ఐతాంబు బాలచంద్రునికి వివరించింది .

"సంతానమే లేక బాల శష్టింది
అవినిలో గల నోములన్నియు నోచి
తరచుగా జేసితి దాన ధర్మములు
కాఁబాలములను సగృక్తి దక్షిణలు
మార్చి దూరకేడిచి కుమ్మరామముల
అదెను గానుగలవి కొల్లపెట్టి
పెండ్లిండ్లు చేసితి పేదవిప్రులకు
పాడైన దైవత భవసంబులందు

పూజాధికంబుల పొందించి భక్తి
 అమరావడమీద అచ్చనత్రముల
 వెలయంగ జేసితి విస్తారమైన
 వనములోపల చలిపండిచ్చి నంది
 శ్రీగిరికేగెడు సకల భక్తి తతికి
 చెరిగ ఇచ్చితి రాగిదే నిర్మలముల
 మన కమండలువులు కప్పెరచయము
 శ్రీ భ్రమరాంబులు శ్రీలైలపతికి
 రజత కాంచనము రంజిల్లునట్టి
 కూష్మాండ ఫలముల గూర్చి దక్షిణలు
 కానుకలిచ్చితి కడు భక్తితోడ
 గౌరీ మహేశ్వర మననామశిఖరి
 ఎక్కియు నోమితి నెలకొరంబు
 దిగి వచ్చి నోమితి తింపరవ్వతమున
 మొగివిష్ణు కాంత నోమును సలపితిని
 తగ నొనర్చితిని సంధ్యావర్తి నోము
 అలయక నోమితి ఆ జగజ్జ్యోతి
 వీడుగురు వనితల నింపుగగూర్చి
 యేక జాణము నోము నెమి నోచితిని
 పదుగురు వనితల జాగుగ గూర్చి
 పవ్వలైరి నోమువట్టి నోమితిని
 నందికి పులగంబు సయతనిచ్చితిని
 శ్రీలైల పులక అభివృద్ధిజేసి
 రజత కాంచనమయ రమ్యతంతువుల
 అశ్వత్థ తరువుల కలరజుట్టించి
 పెంటి పోతులకును పెండ్లిండ్లు చేసితిని
 చీకటిందినోము చేసితి భక్తి
 నియతికేదారేఖ నిల్చినోమితిని
 గౌనకొని కనుగొన్న గుంటికినెల్ల

చేయెత్తి మ్రొక్కితి చెప్పనే యిగ్గు
కరమెత్తి మ్రొక్కితి శాస్త్రనికేను
పలు నోములీ రీతి భక్తితో జేయ

(2వ భాగం 44, 45 పుటలు)

ఇంకా తాను నోమిక నోముల్ని వ్రతాల్ని గూర్చి వివరించింది .

“వింటిని వనంబు వినుపీధియందు
గజవిమ్మ నోమిన గలుగుసంతాన
మనువాక్యమున కప్పు డానందమొంది
పెద్దతా ప్రిపురి పిల్వగణంపి
ముకుళిత హస్తనై మ్రొక్కి ఆ మీద
వారితో జెప్పితి వాక్యలక్షణము
విని వారు సంతోష విశ్రాంతమరిని
వ్రతకల్పములనెల్ల వడి విచారించి
కోధించి చెప్పిరి శుభముహూర్తమున
శాస్త్రమందున్నది దాన యీ వ్రతము
సంవత్సరము నిండ సల్పగావలయు
ఇది విస్తృతమున కింపైక వ్రతము
శాస్త్రోక్త దినమున స్నాన కృత్యమును
వాక్రచ్చుదున్నది వ్రతవిధానమ్ము
చంద్రశాగానది సదృశ తై వలిని
కలుగదు పలునాటి గర్భయందెల్ల
కృష్ణకు సమమిది కీర్తనీయంబు
ఎదమ భాగమ్మున నెనయు చెన్నునికీ
దాపుగటారు నుత్తర ముఖంబుగను
స్నానమానదిజేసి సరిగంచువట్టు
కోకలు ధరియించి కుంకుమపసుపు
తాల్చి గంధమును తనువునఱుని
సంతోషమున బోయిస్వామియైనట్టి
చెన్నకేశవునకు శోహారు

దీనినై వేద్యముల్ తీసుగానిచ్చి
 వైకుంఠ శృంగార వనములోనును
 చిన్నారు ఆ నిమ్మ చెట్టునలేగి
 చుట్టులొక్క జేసి శుద్ధిచేయించి
 అలికించి ముగ్గులు అదట బెచ్చించి
 ఎడవేమిను భక్తివర్జనచేసి
 నయముగ ఆవాహనంబు గావించి
 పరికల బానిలోపల నీరముచి
 పాడులోపల గడు భక్తితోటాసి
 గుకల ప్రకారోపదారముల్ చేసి
 భూసురులందరు తుణియించు కొరకు
 తగిన వస్తువులిచ్చి తప్పుకయుండ
 పరిమల పరిహారపటిమ తగ్గించి
 పరమేశ్వర బెన్నుని తాగించి కొనుడు
 ఎకవక దినముల సీలగు జరుప
 కొన్నాళ్ళకానిమ్మ కొమ్మలిగిర్చి
 పరిశుభ్రునించి పరిపక్వమౌను
 పర్వతమందనివార్యులపు భక్తి
 చెట్టుపరింబుల బెన్నునకిమ్మ
 సంతానమయ్యును సంకయపడకు" (పుట 44, 2వ భాగం)

అంటూ బ్రాహ్మణులు 'గజనిమ్మ ప్రతాన్ని' చేసే విధానాన్ని ఐతాంబకు తెలియ జెప్పారట

పోతన : భాగవతంలో రుక్మిణిదేవి అవరించిన గోరీవతాన్ని ప్రస్తావించాడు. తల్లులు బాంధవసఖులు వెంటరాగా, రుక్మిణి నగజాతకు మ్రొక్కుటకై ఐదులుదేరి పార్వతి మందిరానికి పోయి రుక్మిణి గోరీ పూజించింది

"ఇందు ధర నుందరిమందిరంబు చేరి, సలింధారా ధౌతవరణ కరార విందయై, వార్చి, శుచియై గోరీ సమీపంబునకుం జనియై అంత ములైదువులగు భూసురోత్తముల భార్యలు భవనపాతయైన భవానికి మజ్జనంబు గావించి గంధా

క్షతంబులికి, వస్త్రనూల్కాది భూషణంబు సరింకిరించి, ధూపదీపంబు లొసంగి, నానా వివిధోపహారంబులు సమర్పించి, కానుకలిప్పి, దీపమాలికల నివాళించి రుక్మిణీదేవిని మ్రొక్కించెరి" (పూర్వ 10-1740)

గౌరీదేవిని పూజించిన పిమ్మట రుక్మిణీదేవి బ్రాహ్మణ భార్యలకు వాయన మిచ్చిందట మంగళగౌరీ వ్రతాలు చేస్తే వాయనము లిచ్చు పద్ధతి కలదు అట్లే రుక్మిణీ "పతుల తోడం గూడిన బ్రాహ్మణ భార్యలకు లవణా పూపంబులును, దాంబూరి కరచూత్రంబులును, ఫలంబులు నిశుదండంబులు నెచ్చి రుక్మిణీదేవి వారల ముడించినదట" (పూర్వ 10-1742)

నంది తిమ్మన : "పాపిణీతాపహరణం"లో పుణ్యకవ్రతాన్ని విపులంగా వర్ణించాడు పుణ్యకవ్రతం వెల్లి కలుగు లాభాన్ని నారదుడు సత్య భామకు వెల్లడించాడట

ధనకనక వస్తు సంతతియు

దనయు సమృద్ధియును గర్గి తానుం బతియున్

మనమున నఱగొలెలుక

యనితర సులలై క సుఖముండుదురస్సుచున్ (5-32)

ధనకనక వస్తు లభ్యం, పుత్రప్రాప్తి లంతకంటే భార్య మనస్సుకు వచ్చు నట్లు భర్త వ్రత చర్యల పుణ్యకవ్రత ఫలమట శ్రీయ ఏ వ్రతం చేసినా తన భర్త, తన పిల్లలు, తాను క్షేమంగా ఉండాలనీ, అర్థిక ఇబ్బందుల్లేకందా కుటుంబం సాఫీగా జరిగిపోవాలనీ, భార్యార్యులు కలిసి అన్యోన్యంగా ఉండాలనీ భావించి చేస్తారు ఇట్టి వ్రతానిచ్చే పుణ్యకవ్రతాన్ని గౌరీదేవి చేయగా, తాను చూశానని దాన్ని సీపు అచరింపుమని సత్యభామతో చెప్పి ఆ వ్రత విధానాన్ని వివరిస్తాడు

ఏ వ్రతం చేసినా ముందుగా శ్రీయ ఉదయాన్నే తలంటు స్నానం చేసి కత్తికొడ్డి మంచి దీపిల్ని ధరించి, ఉన్న అభరణాల్ని వేసుకొని, చక్కగా అలంకరించుకొని భగవంతుని పట్ల భక్తిశ్రద్ధలు కలిగి, పెద్దలపట్ల విసయ విధేయతల్ని చూపుతూ వ్రతాన్ని ప్రారంభిస్తారు సత్యభామ కూడ వ్రత ప్రారంభానికి సన్నద్ధం అయిందని శ్రీమది పద్యం చెబుతుంది :

తెలతెల వాటమోసనియతి న్నదికింజని తీర్థమాడిని
ర్మల వసనంబుగట్టి, నవరత్న విభూషణ ముల్లరించి మై
గంపమలంగి క్రొమ్మడిసి గమ్మకెరుల్పచరించి యత్తమా
మలకను నాత్మ భర్తకు నమస్కృతి సేసి తదీయనమృతిన్”

(5-56)

సత్యభామ ముందుగా భర్త నమ్మతిని పొంది ప్రతాన్ని ప్రారంభించి, దట.

ఏ ప్రతం చేసినా బంధువుల్ని, స్నేహితుల్ని, చుట్టుప్రక్కల నున్న
వాళ్లను ప్రతానికి రావలసిందని పింపడం సంప్రదాయం ఇదే విషయాన్ని
నారదుడు సత్యభామతో చెబుతాడు

“కువలయనేత్రి తొంటి తన కోపము గర్వింబు మత్సరంబు మా
ని విషయముం బ్రమోదమును నిండి తొలంకెడు నెమ్మనంబున
స్వవరుల యిండ్లకెల్ల బొలునాడు క్రమంబుననేగి తద్యతో
త్సవమున కామతించి యతిసంక్రమ లీలం దోడికేవగన్” (5-57)

పేరంటానికి పిలిచిన తర్వాత అనాటి ప్రతం అయిన వెంటనే వచ్చిన
శ్రీలను పలువురు కుంకుమలతో పూడించి, శక్తికొంది కానుకలిచ్చి పంపడం ఆదా
తం సత్యభామను కూడా అలాగే ఆచరింపమంటాడు నారదుడు

“దినదినమట్లు తత్సరమతిం బదివేపురు పేరంటాండ్రక
ర్చన లొనరించి సారఘనసార సుగంధములు నిర్మలత్ర నూ
తన పటరత్న కూషణ విలాసము లిచ్చుచు వేడ్క జైత్ర శు
ద్ధవవమి యాదిగా నెలప్రతం బొవరించిన యంతమీదటన్”

(5-58)

అట్లు ప్రతాన్ని పూర్తి చేశాక సకల సద్గుణ సంపన్నుడైన బ్రాహ్మ
ణుని ఆవాహనంగా నియమించి అసంఖ్యాకంగా కానుకలిచ్చి వానితోపాటు అత్యేకు
డైన భర్తను వారపోయించి నారదుడు పుష్కలవ్రత విధానాన్ని చెప్పాడు

అయ్యలరాజు నారాయణకవి : “హంసవింశతి”లో సంతాన
ప్రాప్తికై విషయధను గొల్లకు శుభాశ కాంక్షతో భార్యను హితుడై కొంగుముడి

నేనుకొని తిరుమల కంచి పుష్పగిరి మొదలైన పుణ్యక్షేత్రాల్ని, పుణ్యతీర్థాల్ని దర్శించాడట, కాకుండా సమస్త మరన్నాడట

“తిరుమల కంచి పుష్పగిరి తీర్థములుండు కొనుముళ్లతో
వరములు దుపెరుల్ పెరియవారిగ గాళ్ళుల వైచి యంతటన్
బరికలు దృష్టిదీపములు బన్నిన గడ్డెలు పెట్టి యేమిటన్
గడమగు పుత్రపాఠ భ కడగ నగలేక విచారభిన్నులై (2-85)

అయితా సంతానం కలుగలేదు. సంతానం లేక విచార హృదయలై ఉన్న గొల్ల దంపతుల ఇంటికి గొల్ల సద్గుణవాళ్ళు వచ్చి

“కులము పెద్దగా కతలాము కొనగ జెప్పి
నీవము పుట్టించి పుత్రుల జెందగలరు
వీరులను గొల్వడని” (2-89) చెప్పారట.

అప్పుడు ఆ దంపతులు మిక్కిలి భక్తితో కాటమరాజు కథను చెప్పించి, భక్తితో పూజించి గంగదేవతకు వెలను బోవాల్ని నమర్చిస్తారని క్రింది పద్యం వెల్లడి చేస్తుంది

“కొలిచెన్ గాటమరాజు సన్నతులు చేకూర్చెన్ మహావీర్యకున్
బొలమున్ రాజులనెంతో భక్తిపరకన్ బూజించె వాగంగకన్
వెంయన్ వేటలు బోసమున్ నీడులు గావించెన్ సుతోత్పత్తివై
చెలియాలాగున సర్పదై వక్రపన్ సిద్ధించె దద్యాంభయన్” (2-91)

వీరుల్ని కొలిచారనగా వీరవ్రతాన్ని ఆచరించారని భావింపవచ్చు.

పెదపాటి ఎఱ్ఱనాధ్యుడు : “మల్లిన చరిత్ర” లో యజ్ఞదత్తుడను బ్రాహ్మణుడు భార్యాసమేతుడై సంతానశాంతతో ఉపవాసాలు, దానధర్మాలు, వ్రతాలు చేసినట్లు వర్ణించాడు

“ఉపవాసంబులు సత్య ధర్మమహితోద్యోగాది కృత్యంబులున్
జపముల్ విప్రకుటుంబ భోజనములున్ శాంతుల్ పయస్సక్రముల్
తపముల్ దైవత పూజక్రియలు తీర్థస్నానముల్ దానముల్
విపరీత వ్రత బంధమోక్షవిధుల్ వేమాలు గావించుచున్

(ప్రథమ - పుట 18)

సంతాన ప్రాప్తికై పద్ధి కష్టాల్ని క్రింది సీసపద్యంలో వర్ణించిన విధం చూడుడు

“జన్మమందు స్త్రీశ్రమిల్ల రుద్రముంప బరియింప
బొలుపరి నోరెల్ల బొరటవోయె
మొగి వేల్పులకు జాగి మ్రొక్కంగ మ్రొక్కంగ
బొప్పక నొసలెల్ల బొగసుగట్టె
ధరబ్రదక్షిణములు దిరుగంగ దిరుగంగ
నెల్ల వెంటలనుగాళ్ళి చవోయె
విధులకై ధనములు వెచ్చింప వెచ్చింప
జెలువేటి జేయెల్ల జెరటయ్యె
బూని యుపవాసములదేక బొగిలిపొగిలి
కోలుకొనలేక యొడలెల్ల గ్రుస్సిడస్సి
బాలునన్నింట దె దము చల్లనయ్యె
నింక మేమిట దోడెన గెట్టుమనుడు” (ప్రథమ - పుట. 18)

మదసేన అను బాలిక వేళ్ళల్లో రత్నంలా ప్రకాశిస్తున్నదని చెబుతూ,

“అయ్యక్క యెన్నినోములు
పాయక కడునోచి కన్న బాలిక” (ప్రథమ - పుట. 17)

అంటూ నోమును గూర్చి ప్రస్తావించడంపల్ల అనాటి జనుల ఆధారాల్లో నోములు, వ్రతాలు కలవని చెప్పవచ్చు

నమ్మకాలు : “కార్యకారణ వివక్ష చేయకుండా ఒక విషయాన్ని విశ్వసించే అది నమ్మకం”¹⁰ అని డా॥ పి. నరసింహారెడ్డిగారి అభిప్రాయం.

నమ్మకాలు మతాన్నిబట్టి, కులాన్నిబట్టి ప్రజల ఆనరణలోకి వస్తాయి. ఇతరులు అనుసరించే విధానాన్నిబట్టి కొన్ని నమ్మకాలు ప్రజల్లో వ్యాపిస్తాయి. ఆధారాల్నిబట్టి కూడ విశ్వాసాలు ఏర్పడుతాయి.

పాలవేకరి కవితరీపతి 'తన మనన ప్రతి'లో బలియిస్తే ధనపీశాచి ధనాన్ని వదలిపోతుందనే నమ్మకాన్ని ప్రస్తావించాడు .

“ధను పాచులు ఘంటా
 ద్వారే గాచకొని యుండు ధనమనగనమే
 కనుగొంటి మిగద గంటలు
 చననే బలివెట్ట కర్ణవయమిలు చేర్చన్” (8-221)

ధనపాచిని వదలించటమే కష్టాన్ని కూడా లెక్కచేయక, కాపు ఇంటికి వెళ్లి
 కోడిని తెచ్చి బలి పెట్టాడని వర్ణించాడు

“ఇంక నైనను బలిదెచ్చి యాయకున్న
 బొసగదని వల్కు నాతిడు కాబోలు ననుచు
 గాళ్లనొప్పియు జూడక కాపుదండి
 గోడి గొనితెచ్చి బలివెట్ట కోర్కెజెంద” (8-222)

పాము కన్నీస్తే పథమనే నమ్మకాన్ని ‘క్రీడాటరామకర్త’ గోవిందమంచన
 కర్మచేత చెప్పిస్తాడు పాములాటను చూచిన గోవింద మంచనకర్మ “ఇమ్మహా
 నాగంబు మనకు కార్యసిద్ధి యొసంగుగాక యని” తన స్నేహితునితో అంటాడు
 పాము కనిపిస్తే శుకం కలుగునని జానపదుల్లో నమ్మకం.

దృష్టిదోషం తగులుతుందని చిన్న పిల్లలకు బుగ్గన నల్లచుక్క పెట్టడం,
 కొత్తగా ఇల్లు కట్టేటప్పుడు దిప్పిబొమ్మను పెట్టడం ప్రజల నమ్మకాలకు గుర్తులు
 దిప్పిబొమ్మను పెట్టి ఆచారాన్ని దూర్చటి ‘శ్రీకాళహస్తి మాహాత్మ్యం’లో ప్రస్తా
 వించాడు ఎఱుకలు తమ దేనికి దృష్టిదోషాన్ని నివారించడానికై ఎరుగు తలం
 బొమ్మల్ని, పశువుల తలల్ని దిప్పిబొమ్మలుగా తయారుచేసి పెట్టివాళ్లని క్రింది
 పద్యం చెబుతుంది

“ఎనుగుం తలలు కొమ్ముల
 తో నారణములకు దృష్టిదోషము వాయం
 గా నెత్తుడు జెఱుకులు దమ
 చేనికి బసరంబు తలలు చెలువంబెనగన్” (9-8)

పుట్టాటిల్లాలో స్నానం చేస్తే, పుణ్యక్షేత్రాల్ని దర్శిస్తే, దానధర్మాలు

దేస్తే గడ్డెలు చెప్పించుకొని రాని ప్రకారం నడచుకుంటే సంతానం కలుగుతుందని ప్రజల నమ్మకం

ఇలాంటి పిళ్ళాసాన్ని అయ్యలరాజు నారాయణకవి తన “హంసవింశతి” లో ప్రస్తావించాడు గొల్ల దంపతులు కొంగు ముడివేసుకొని తిరుమల, కంచి, పుష్పగిరి మొదలైన తీర్థార్థి సేవించారట

“తిరుమల కంచి పుష్పగిరి తీర్థములుం జని కొంగుముక్తతో
వరములు దంపతుల్ వడయవారిగ గాన్కలునై చి యంతటన్
ఐరికలు దృష్టిదీపములు ఐన్నిన గడ్డెలు పెట్టి యేమిటన్
గరమగు పుత్రబాంధవ కడగానగలేక విచారవిన్నులై” (2-85)

పెండ్లి : ప్రజల ఆచారాల్లో పెండ్లి ఒకటి పెండ్లి ఆచారానికి సంబంధించిన వావివరుసలు, మేవరికం, మహార్యం, పెండ్లి ఏర్పాటు, పెండ్లి తంతు, తల్లిదండ్రులు మొదలైన అంశాలు తెలుగు సాహిత్యంలో సమయానుకూలంగా వర్ణించబడ్డాయి.

పెండ్లి-ర్థలో పెండ్లి కూతురు తండ్రి తన కూతుర్ని పెండ్లి కుమారుని ప్పు చింపాం తేగడార్చి కన్యాదానం అంటారు కన్యాదానం ఈనాటికీ ప్రజల్లో కనిపిస్తుంది కన్యాదాన వృత్తాంతాన్ని రామరాజభూషణుడు తన ‘వసుచరిత్ర’ యందు ప్రస్తావించాడు పిర్వతిరాజు తన పుత్రికను ముసులు తెల్పిన గుళముపల్లరానికి వసురాజుగారు భారపోశారట.

“సుముహూర్తంబని నన్ను జేలుపనవో దివ్యలైలేంద్రుడా
యమరాదీన హితక్రియా నిరతు నాయస్థామాలా లా
ప మనోహరి నకుంరి విక్రమనిగా భావించి లక్ష్మీగురు
త్యము దీపింపగ దారవోసె దనయన్లక్ష్మిపు సంఘన్నిదన్ (8-28)

పెండ్లిలో కట్నతానుకలిచ్చే ఆచారం ఉంది కట్నతానుకలి ఆచారాన్ని రామరాజభూషణుడు చక్కగా వర్ణించాడు మామగారు అల్లుడికిచ్చిన అనుమానాల్ని వర్ణించిన పద్యాలి చూడుడు

“పిడు చదివించె నయ్యెడ
వీడనివేడుక బలార విబుధులతోర

వీడుమణునగ దగుతన

వీడునగల మానికములు వివిధాంబరమల్ (8-85)

మరియు

గండకైలములకు గరపాదములు వచ్చె

నోయన మెఱయు నాగాయితములు

హరిజణాతికి మరున్ని రసనోద్ధతిగల్గె

నోయనదగు సైంధవోత్కరములు

నంభోదములకు జాయని మించు లొదవె

నోయన మించు మణిమయస్యందనములు

నవంతావళికి యాన విలాస మెనగె

నోయన జొచ్చు నరసకన్యాయుతంబు

లాక్ష్మ మణిపేమరజతంబు లపుడయవిత

తన్నపులు వహించెనో యన దళయ వివిధ

శయన పాత్రాననములు భూజానికొనగె

భరికృపాలక్ష్మి కుభళారి యవలనూ? (8-86)

వివిధ సుగంధ ద్రవ్యాలి, మణులగు, వస్త్రాన్ని ఇచ్చాడట.

కస్తూరి మెకములు కమ్మ జవ్వాడిపి

ల్లులు సుమ్మివి మదంక విలసితములు

సురుసార కదళి కల్లందద్రువులు సుమ్మి

వి మడియ జీవన సమధికములు

కిన్నర ద్వంద్వము ల్క్రీరరాజములు సు

మ్మివి మడియ క్రోడవివళితములు

మాజికృపారంబు లాణిమత్తిములు సు

మ్మివి మణాకరవంశ హిందీతంబు

లవి మృదల దివ్యవననంబు లివి యమూల్య

భూషణము లివి యుష్మాన పుష్పములు మ

ద్రగ్రసంతానములు సుమ్మనుచు దెలిపి

యల్లనికి నిచ్చెవెండియు నాదరహన (8-87)

పెండ్రికి వచ్చినవ భూ కట్టుకానుకల్ని పదూపయలకిచ్చే ఆచారం కలదు.
వసురాజునకు దేవతలు కానుకలచ్చారని క్రింది పద్యం చెబుతుంది

“సురభి సంకాన విస్ఫురణమిచ్చె నగారి
యిష్టార్థ సంసీద్ధి నిడియె వహ్ని
యహత ధర్మగుణంబు లర్పించె నమవర్తి
కామరూపత గూర్చె గ్రవ్యభోజి
మనన వశీకారము మచిందె నలికెను
దనమదిత్యామోద మొసగెగాడ్చు
కల్యాణ సామాగ్ని మచియించె నిధిరాజు
జితదర్పకర్తృబు చేర్చె కవుడు
ప్రబల దీర్ఘాయురారోగ్య భాగ్యకరము
లగు వరంబులు సమకూర్చి రభిమునులు
నూతన వివాహ కౌతుకద్యోరమాన
మానసియా కృతికి జెడి మనుజుడతికి” (4-48)

వసురాజుకు పెండ్రి సహాయంలో కానకగా ఇచ్చెదరు వేణుయన్నేని ఇచ్చాడట :

“పెండియు నాఖండబడతి
ఖండన జయసాదన స్రవణండము పుడు
ద్వంద మొక దివ్యవైభవ
దండము దనునొసగి ” (4-44)

ఆ త్రవారింటికి పంపుతూ కూతురుకు తల్లిదండ్రులు బుద్ధులు చెప్పడం చూస్తే రామరాజభూషణుడి గాన సమకాలీన సామాజిక పరిజ్ఞానం వెల్లడవుతుంది. పర్యతరాజు తన కూతురుకు దగ్గరికి పిల్చుకొని కౌగిట చేర్చుకొని బుద్ధులు చెప్పిన తీరును పరిశీలింతుడు

నీ తమ్ముల బుధివాన
నీ తల్లిగండ్రు గభీర సత్సలంబు వి
భ్యాతియును దలకీమెలగును
నా తల్లి! కులపదూజనమ తల్లివై (4-55)

తల్లిదండ్రులకు పేరు తెచ్చి పెట్టటంలా తండ్రి కూతురునకు బుద్ధులు చెప్పడం సహజంగా వుంది

మాటు మాటాడదు మఱియెనను గురు
 హ్యహరమున కీయహార్యతనయ
 యానమగతి బాచు మానంపు సవతు తె
 దైవ నీ దివ్యరత్నాను జాత
 తాగయై మేరమీఱ దొకప్పుడను పున
 శ్రీం బొంగియును నీ సిందుకన్య
 యేకాకృతి వహించు నెనురాగవృత్తికి
 సవరాగ వృత్తికి నట్లసహజ
 యచ్చెరువు వింతయబ్బరం బదిరి యనుచు
 విశ్వధాతీశ్వరులు మెచ్చ వెలయవమ్మ
 యమ్మ ! భవదీయ చిత్రగుణాతిశయము
 వలన మౌళెల్ల వన్నెరా మెంగవమ్మ ! (8-58)

కూతురు అత్తవారింటికి పోయేటప్పుడు తన్నీరు వింపి ఏడ్వడం సహజం, అప్పుడు తల్లి కూతురును ఓదార్చుతుంది. అలాదూరాపూరితయైన కూతురును జూచి తల్లి ఓదారుస్తూ పలికిన ఉద్ధం కన్నులకు తట్టినట్లు వర్ణించాడు :

“తమ్ముల బంపుడున్నడి శతమ్ముల బంపుడు రాజహంస పో
 తమ్ముల బంపుడున్ బరితమ్ముల గానన దేవతాలి జా
 తమ్ముల బంపుడున్ ద్రుత గతమ్ముల నేనును సారణిప్రపా
 తమ్ముల వత్తు విశ్వవిధితా ! మదితా ! మదితాపమేదీనిన్ (8-60)

పెండ్లిండ్లలో ‘మేనరికం’ అచారం వుంది ఈ అచారాన్ని కొందరు పాటిస్తారు మేనత్త కూతుర్ని, మేనమామ కూతుర్ని వివాహం జేసుకోవడాన్ని మేనరికం అంటాడు మే.రికం అచారాన్ని చేమకూర వేంకటకవి ‘విజయవిలాసం’లో ప్రస్తావించాడు

సుభద్ర ఒక తీరగా ఉండగా తల్లి మేనత్తయైన కుంభిదేవి కోరి పెండ్లి చేసుకున్నదనీ, నీ భర్త లోకోత్తరుడని చెప్పి సందర్భంలో ‘మేనరికం’ సంప్రదాయాన్ని ప్రస్తావించడం బరిగింది

“ఏంకలేయేమి? మేనత్త గాంతిదేవి
కోరి వెండియు బెండ్లాడినారు మీర
లొండోరులు నీ విటుండు లోకోత్తరుండు
దొరకెను, ముఖద్ర మంచితావురము నీకు” (8-188)

తల్లి కూతురును ఓదార్చిన తీరు రమణీయంగా వుంది :

“ఈలోన జాడవచ్చెద
మేలే చింతిలై? దనుచు నెంతయు బ్రేపన్
గేలం గొమ్ముడి దువ్వుచు
బాంన్ దీవించి తల్లిపనుపన్ వేడ్కన్” (8-187)

సుఖద్రాక్షుని వివాహాన్ని వర్ణించే ముఠ్ఠంలో ముత్తైదువులు బరేనికుండలు తెచ్చి పాటలు పాడిరని చెప్పబడింది ‘బరేనికుండల’ అవారం ఈనాటికి మనకు తెలంగాణా ప్రాంతంలో విశేషంగానూ ఇతర ప్రాంతాల్లో అరుదుగానూ కన్పిస్తుంది. బరేనికుండల అదానాన్ని గూర్చి రాష్ట్ర నాయని కృష్ణకుమారిగారు “బరాళ్లను వివాహమునకు! ముందే ముత్తైదువలు మేళలాళములలో పైన నుల్లెక పట్టుచు కుమ్మరి యింటనుండి కొనివత్తురు వానిని పూజాగృహమున నుంచి పూజించిన వెనుక వివాహవేదికపై స్థాపించి యథావిధమున వెలిగింతుర”ని పేర్కొన్నారు. (జానపద గేయగాథలు - పుట. 817)

“బరేని గొనివచ్చిరైదుఫల్ పాటలు
పాడుచు కుభనేళ వేడుకలర” (2-95)

పెండ్లిలో వధూవరులు ‘తలంబ్రాలు’ పోసుకొనే అవారం చూడేవాళ్లకు అనందాన్ని, పోసుకొనేవాళ్లకు ఉత్సాహాన్ని కలిగిస్తుంది ఈ అదానాన్ని శ్రీనాథుడు హరవిలాసంలోనూ, బేమకూర వేంకటకవి విజయ విలాసంలోనూ ప్రస్తావించడం జరిగింది .

శ్రీనాథుడు హరవిలాసంలో పార్వతీ పరమేశ్వరులు తలంబ్రాలు పోసు కునే సన్నివేశాన్ని ఇలా వర్ణించాడు

“వట్టుతెర చీరదాటున బ్రహ్మమంత్ర
తారపూర్వముగా దలంబ్రాలు హస్త
కమలములు దోయిలింది శ్రీకంఠరుండు
గౌరి శిరమున నూర్చెను గొతుకమున (4-98)

“పార్వతీదేవీయు బంధుజనోప దేశంబునం గాలకంఠరు శిరంబున
ముత్యాల ప్రాలునించె” (4-98)

‘విజయవిలాసం’లో సుభద్రాష్టమలు ఒకరిపై నొకరు ముత్యాల కలంబ్రా
లను పోసుకొన్నారని వర్ణించాడు

“తమ తమ వారలొండొరుల దండగరంబుల ముత్తీయంపు బ
ల్లెములిశి చేయి పీఠగవలెం శిమిసేసని యెచ్చరింపగా
కమితముగా సుభద్రదవయి నర్జును దధ్దుచుపై సుభద్రయం
దమి దలంబ్రాలు నోసిరిల నవ్వెను శిగ్గులలో దొలంకగన్” (8-118)

గర్భవతికి సీమంతపుంసవనములు చేయడం ఒక ఆచారం సీమంత
పుంసవన ఆచారాన్ని శ్రీనాథుడు ‘శివరాత్రి మాహాత్మ్యం’లో పేర్కొన్నాడు.
సుశీలాదేవి గర్భవతి కాగానే సీమంతపుంసవనాని చేశారట .

“సీమంతోన్నయనంబు ముంసవనముం జేయించె శ్రీయజ్ఞ ద
త్తా మాత్యగ్రజుడే నృపాలకుడు వింద్యా దీప్తిరుండర్పిలి
న్నామంత శిరిపాల మంత్రుల నమానంబైన ప్రేమంబునన్
భామాపేమతురంగ రత్నములు పైపై బావదలైరగన్” (2-52)

సీమంత పుంసవనాలు ముఖ్యంగా స్త్రీలకు సంబంధించిన వేడుకలు అందు
చేత కర్ణాట కమలములు సుశీలాదేవి సమంతపుంసవనోత్సవాల్లో పట్టణాన్ని
అలంకరించి నృత్యాలుచేసి పాటలు పాడారని శ్రీనాథుడు వర్ణించాడు

“కమ్మగొట్టిగి నీటగంయంపి నల్లిరి
మేగి మెత్తిరి త్రొత్తన్నగమదమున
రంగవట్లు కప్పురపు దూళితిర్చిరి
కిరించిరొగి మాల్యతోరణములు

తరుణ రంభాతరు స్తంభంబు లెత్తిరి
కట్టిరెట్టెడబట్టు కలువడములు
కమల చందనమాలికలు వినిర్మించి రు
త్తంబించి రున్నత ధృజపతాక
లాలిభించిరి గేహకుడ్యమలయందు
సర్వతో భద్రమకరికా స్వస్తికములు
పరిణసంబులు రాజాజ్ఞ బట్టణమున" (2-58)

మరియు

వేడ్క నృత్యంబులాడిరి వీధులందు
కాడిరెత్తిలిపిక కుహూ పంచమమున
బంజకంబున దవళ ప్రబంధగీతి
కనుమ యవ్వలి కర్ణాటకమలములు (2-54)

వేదమంత్రాల్ని చదువుచూ బ్రాహ్మణులు హోమాల్ని చేస్తూ సీమం
తోత్సవాల్ని జరిపించారని చెప్పబడింది ,

"చెలిక తైలో చిఱునవ్వు చెక్కులసయిం పెల్వారవీషింప నో
జ్జలు మంత్రంబులుసేపు బ్రెగ్గడకరత్నంపూర్ణ చంద్రానృకు
న్యలివన్నుంగవమీ దముత్సర కమల్యర్థిల్లి గేల్వించుచు
న్యలలి కంటకమెత్తి యోదలపయిన్ సంధించె సీమంతమన్" (2-59)

సీమంతోత్సవంలో కానుకలిచ్చే ఆచారం వుందని క్రింది పద్యం వెల్లడి
చేస్తుంది

"తగవులిచ్చిరి వుట్టెందే తిల్లి ప్రసలు
వీళ్ళోనంగిరి చుట్టాలు వేసవేలు
కట్ట నిచ్చె నృపాలుండు కన్నుదనయ
బరమహిపాలు రిచ్చిరి పావరములు" (2-62)

ప్రసవానంతరం పురుడు పోవుటకై పుత్రాహం చేయడిం, నామకరణం
చేయడం మొదలైన ఆచారాలు శ్రీనాథుని 'శివరాత్రి మాహాత్మ్యం'లో కలవు

సుశీలకు పుత్రోదయం అయ్యాక పుట్టాహాన్ని, నామకరణోత్సవాన్ని జరిపారని క్రింది పద్యం చెబుతుంది.

“పురుడు చెల్లంగ బుట్టాహమును నొనర్చె
నిలయ దైవతముల గొల్చి నిజసుతునకు
మారసన్నిభునకు సుకుమారు డనెడి
పేరువెద్ది బ్రదాన బృందారకుండు” (2-75)

శకునాలు : జానపదుల ఆచార వ్యవహారాల్లో శకునాలకు విశిష్టస్థానం ఉంది. ఏ పని చేసినా శకునం చూడందే చేయరు. కుశవారాలైతే శకునం కుడిచేనే చేస్తారు. శకునం సరిగా లేకపోతే ఏ పని ప్రారంభించరు. యక్షకునం కనిపిస్తే చేసే పని మానేయడమో, వెళ్లవాడు తిరిగిరావడమో జరుగుతుంది. “పెద్దీకి పోతూ పిల్లని చంకలో పెట్టుకొని పోయినట్లు”, “పిల్లి ఎదురైతే తల్లి అయినా శత్రువువస్తుంది” అనే సామెతలు శకునాల పట్లగల విశ్వాసాన్ని సమర్థిస్తాయి. సాహిత్యంలో శకునాం ప్రస్తావన కన్పిస్తుంది.

శ్రీనాథుడు ‘పల్నాటి చరిత్ర’లో శకునాన్ని గురించి విశేషంగా ప్రస్తావించాడు. కోడిపోరులైతే తగిన శకునం కోసం శత్రుసజ్జల్ని విచారించినట్లు క్రింది పాదాలు చెబుతాయి.

“శకునజ్ఞులెల్ల విచారించి చూచి
మునుపటి పందెంబు మోసంబుకాదు
మనము గెలుము వేరె మరుపందెమైన
జయము దుర్లభం విచారించి చూడ” (1వ భాగం - పుట 1)

శింశురాయుడు గోపన్నతో శకునాల్ని గూర్చి

“నీకును శకునముల్ నేడెక్కయ్యె
ఓడక వెరవక యున్నట్టు చెప్పును” అని అడుగగా గోపన్న ఆశనితో ఇట్లన్నాడు :

“పల్లివాయసమును బ్రాహ్మణోత్తముడు
గాలిగారును ఎరుకలపోత పయిడి

కంటియు వరడును కన్నబెందిపాల
పసిడిమూగయు నేల పాము నుప్పెనయు
ఇవియాదిగాగల విన్నీయు నాకు
మిక్కిలి పొడనూప మేలుగాకనుచు
పయనమై వచ్చితి" అంటూ శభశకునాల్ని వివరిస్తాడు

బ్రహ్మనాయుడు తనకు కనిపించిన ఆపశకునాల్ని గూర్చి గోవునితో
ఇలా వివరిస్తాడు

"దండంబుపెట్టిన తనరి యంతంత
తోమాలె నయ్యన తునకలై పడియె
ఎమరుగా తెరువున నేతెంచు నిండు
కడప చూడగ విచ్చేకడు దోద్యమయ్యె
తోటలోపల మంచి తోరంపుటాను
గంపకాయను తున్నలుగా చేసిపట్టు
కొని తోటవాడు సగుచును నవుడు
వివని ముందర నాకు కట్టెమరయ్యె
ఒంటిపడి యక్కోట నొసరంగ వేగ
కొనిబోవు శవము కిన్నొంటిని నేను
మైల చీరంమూట మరియేనుగంటి
డిరిముందరి రావెనొ పులుగుపిట్ట
చూపుపై నుండ కావలబోయె నెగసి
చంద్రవంకయు చాటి చనుదెంచునంత
వంట కట్టెలబండి వడినటుదొర్లి
పడుటయు పొడగండి వచ్చుచు నేను
మరివరపు కోడెలు మరి లేగలెన్నొ
కోరాడగ గ్రాంటి కొమరొప్ప నచట
నక్తము లప్పుడు నను చుట్టవచ్చె
ఎండినప్రమానిపై నేవున పులుగు
నిలచి యనత్తువై నెత్తురుక్రక్కె
వట్టిను తంటలో వరడువావోయె

మనుటోడు లీవం మలయింపు త్రోవ
 కుత్తరమన కూడియొండగి వెరచి
 మరి దక్షిణమునకు వ పోయిదేగ
 నెరిమంటతో నొకసంపు పోతు
 తెరువు చుగున దాటి తెగువమై వాని
 తాకిన నవి కొన్ని తడవడెనందు
 తారుపోతులు వచ్చి బ్రమ్మిపోసీక
 పొడిచిన ఆ యొంటి పోతవుడు చచ్చె
 ఇరువది ముప్పది యేబదిరెండు
 ఏపుతో కదువులనే పొడగంటి
 ఇబ్బాగి శకునంబు లిట్లయ్యె నాకు
 శకున భావములు విచారించ చూడ
 అవశకునంబులే యధికంబులాయె" (1వ భాగం - పుట. 10)

"క్రిడాబిరామం" నందు పల్లవిరాయుడు జనుల వ్యవహారంలోని శకునాల్ని గూర్చి ప్రస్తావించాడు

గోవింద మంచనశర్మ బిట్టిభుక్తితో "ఏకువ యగుచున్నది గావున నదియ మనకు ప్రస్తాన కాలంబని విమిత్తం బనుకాఢించి" అని (49 వదనం) చెబుతాడు ఆ తర్వాత శుభశకునాల్ని గూర్చి బిట్టిభుక్తితో ఇలా అంటాడు

"చుక్క యొకింతి నిక్కి బలహూదను దిక్కున రాయుచుండుటన్
 జక్కగవేగ దిప్పుడు నిశానమయం బది బ్రస్తుటంబుగా
 ముక్కని మాటిమాటికిని గోటడు వత్కెడు చామదిక్కునన్
 జొక్కటమై ఫలించు మన శోభనకార్యము తెల్లదిట్టిభా" (50వ పద్యం)

వైశ్యునకు గెలుపు గురించే శకునాలు క్రింది పద్యంలో వున్నాయి.

మాగిలి మాగిలి పృశ్మము
 పూగొమ్మన నుండి వృక్షము ప్రకాశింపన్
 లేగోదమనె మలిసత్కెడు
 గేగోయని వైశ్యునకు గెలుపగు బాహ్మి (51వ పద్యం)

కోడి, యేద్రంత, కొంకనక్క, నెమలి కన్నిచే ప్రజలకు సభమని అంటాడు

కొనకొనం గోడి యేద్రంత కొంకనక్క
నెమలి యీ నాలుగిటి దర్శనంబులెన్న
వీనివంటిత బలుకు గుర్తిజనులకు
గొంగు బంగారమండ్రు కాకునికవరులు (52వ పద్యం)

“అమ్మహానాగంబులు మనకుం గార్యసిద్ధి యొసంగుగాక” (222వ పద్యం) అంటూ కార్యసిద్ధికి సర్పదర్శన మందిదంటాడు

గోధూళి లగ్ననమయం కార్యప్రయోజనం చేకూరునని “గోధూళిలగ్నంబు నం బురంబు ప్రవేశింపవలయు విశేషించి యుషఃకాలంబు సర్వప్రయోజనారం భంబులకు బ్రహ్మస్తంబు” (315వ పద్యం) గోవిందమంచనశర్మ ఆధిప్రాయం

మరియు

గార్గ్యసిద్ధాంత మతముః కాలకలన
శకున మూనుట యది బృహస్పతిమతంబు
శ్యామమతము మనః ప్రసాదాతిశయము
విప్రజన వాక్యమరయంగ విష్ణుమతము” (316 పద్యం)

అని చెప్పబడింది

పై పద్యమునందలి మూడవ పాదాన్ని తప్పించి మిగిలిన పాదాలన్నీ శ్రీనాథుని భీమేశ్వర పూజంలో (8-41) కనిపిస్తాయి. మూడవ పాదంలో శ్రీనాథుడు “సర్వసిద్ధాంత మఖిజిత్తు సమ్మతమగు” అని ప్రయోగించాడు.

కొఱవి గోపరాజు తన “సింహాసనద్వాత్రింశః”లో విజయపాలాడను రాజకుమారుడు వేటకు బయలుదేరగా అతనికి ఎదురైన శత్రువాల్ని వరుసగా సీసపద్యంలో వివరించాడు .

“పిల్లలు పోరాడె బల్లి యూరకత్తులై
దమ్ముకి పొడనూపె దుమ్మురెడుద

దొంగవోయిన లేగ కొలుచు నొకకజ్జి
 పజతెంచె గ్రంథనై నజనెగాకి
 యులును దొక్కడు నూనె తలలోడ నేతెంచె
 మైల పీఠంబాకి మ్రోలనెదిరె
 గాకియును గొరవంకయును తెక్కలపోతు
 నేచిరింతయు దాటె నెడమ దిశకు
 బైట వెరవుడప్ప బాలగుమ్మయు బాతె
 నొంటి పాట బైడికందివె
 నెలుగు చేసె బెద్దపులుగు పామటుదోచె
 దమ్మి బొప్పిలిడియె నుబ్బుండర" (1-281)

పిల్లలు పోరాడడం, బల్లి పరుకడం, తంజలి వాడెదురు రావడం, ఎదు
 రొచ్చి తుమ్ముడం, దూడను పోగొట్టుకొన్న అవు అరడడం, కంపమీదికాకి అరవ
 డం, కుప్పరోగి తలకు నూనె రాసుకొని రావడం, మైలజుట్టలతో చాకలి ఎదు
 రవ్వడం కాకి, గోరువంక, భరద్వాజపక్షి ఎడమవైపునకు పోవడం, పాలపిట్ట,
 భరద్వాజపక్షి, పైకికంటి, గుడ్లగూడ తూయడం, పాము ఎదురవ్వడం మొద
 లైనవన్నీయు దుశ్శకునాలు కావుననే విజయపాలున్ని వెంటనే తిరిగి రమ్మ
 నగా విజయపాలుడు వానిలోని నిజానిజాల్ని తెలిసికొంటానని వెళ్లిపోతాడు

"వానిగన్నగొని పరివారమ్ము గలగుచు
 శకున జలముచేదు చనకుమనిన
 విజయపాలుడివియు నిజములో కల్లలో
 తెలిసికొందమనుచు దిరుగడయ్యె" (1-282)

కలలు : మనిషి నిద్రలో వచ్చే స్వప్నాన్నిబట్టి మంచిదెడుల్ని తెలిసి
 కోవచ్చునని శాస్త్రం చెబుతుంది కొజువి గోపరాజు "సింహాసన ద్వారాత్రింశిక"లో
 ఆ కాలమునాటి స్వప్నాల్ని వాటి ఫలితాల్ని పేర్కొన్నాడు

విజయపాలుడు కాసు రాత్రి నిద్రలో కనిన కలను గూర్చి తన హితు
 లతో ఇట్లంటాడు .

“విరుడేను రక్త చందన
మున నంగము దోగ మేఘమున తెనయగులా
రెనుబోతు నెక్కి యామ్యము
చన చుంటి నొకండనంచు న్వప్నముగంటిన్” (9-62)

కాలాన్నిబట్టి కలయొక్క ఫలం వేరువేరుగా ఉంటుందని క్రింది పద్యంలో
కొలిచి గోపరాజు సూచించాడు

“కలకు మొదటిజాము ఫలమొక యేటిలో
నందుకొను ద్వితీయ యామఫలము
అష్టమాసములకు నఱ్ఱ మూడవజాము
ఫలము చూడ మూడునెలల గలుగు” (9-71)

మరియు

“తొలివేకునగా దూర్పున
రెలుపెక్కగ గన్నకలలు దిన దశకమునన్
ఫలయించు బసులవిడువం
దలకొనుకల సిద్ధి బొందు దద్దినసమునన్” (9-71)

స్వప్న ఫలితాన్ని వరుసగా విధించాడు. ఏనుగు, గుఱ్ఱము, పచ్చని
మాను, మేడ, మగపకుపును ఎక్కినట్లు కలవచ్చినచో అది మనిషికి సుఖాన్ని,
రాజ్యప్రాప్తిని కలిగిస్తుందని క్రింది పద్యం చెబుతుంది

ఏనుగు గుఱ్ఱము బచ్చని
మ్రూనును మెడయును మెట్టు మగపకరంబుం
బూని కలలోన నెక్కిన
మానవునకు సుఖము రాబ్బమహిమయు గలుగున్ (9-78)

పాములు, లేళ్లు, జిలగలు కరచినట్లు వచ్చినచో ఆకలి చావునకు చిహ్నం
మనీ, శరీరానికి మంచి పూనుకున్నట్లు, స్త్రీలతో రమించినట్లు కల వచ్చినచో
పుత్రలాభమని క్రింది పద్యం చెబుతుంది .

కలలో బాములు దేళ్ళను
జెలగలు గజచుటయు జాపుజెప్పెడు దొరికిమై

మనుంటుంటు పొడదందగు

లలచల చొందుట సుతార్థలాభము చుమ్మి (9-74)

ఈ సు పేరు కొరడం, ప్రేమలు చుట్టునున్నట్లందడం, నెత్తురు కండలు, పాలు, బురుగు, నెయ్యి కలు త్రాగినట్లుగ కల వచ్చినచో అవి శుభాలనీ, సుకౌషధాయకాలనీ క్రింది పద్యంలోని భావం

తలభేరు ఓనుటయు శ్రే

పుల జుట్టగ బడుట మౌనపులనెత్తు స గం

దలు బెరుగు బాటుమద్యం

బులు నెయ్యిని ద్రావుటయును ముదమగు కలలన్ (9-75)

కలలో నీటిని, రక్తాన్ని చూస్తే దీర్ఘాయువు కలుగుననీ, మంట, గంట, పచ్చని పంట, తెలుపురంగు మేలు కలిగిస్తుందనీ, బూడిద, ఎముక, రాస్యపు పొట్టు, ప్రత్తి, ఉప్పు కనుబడదం అశుభమని క్రింది పద్యంలో వర్ణించబడింది :

నీరు నెత్తులు గనిన నిడదగు నాయువు

మంటగంట పసిడి పంట గంట

తెలుపులెల్ల మేలుకలలోన వెలమిడి

యొముక ప్రత్తిలవముక దక్క

(9-76)

ఎద్దు, గాడిద, ఎరబోతు, ఒంటెను ఎక్కినట్లునూ, అన్నమును, పిండిని సువ్యంను తిన్నట్లునూ కలవచ్చినచో శీడు జరుగుతుందట .

“ఏనుమిక మొద్దురు గాడిద

వెనుబోతును లొట్టిపిట్ట నెక్కిన సన్నం

జను బిడియ నువ్వులు గల

దినగననగు శీడు వసుమతి వర తింకా”

(9-77)

సూరె, కలిసెప్పు, క్రొవ్వు. తేరె త్రాగినట్లు కలవచ్చినచో అది వ్యాధి సూచకమనీ, కోతి, పొగ, కాకి కనపించినచో అది శీడు కలిగించునని క్రింది పద్యంలో చెప్పబడింది

“సూనెయు గలియును క్రొవ్వును

దేనెయుగం ద్రావెవే వతి వ్యాధియగున్

వానరము బొగయగొకియి

గానంబడెనేని గీడు గానగ వచ్చున్ (9-78)

మదిందిన ఏనుగు, దేవుడు, కస్తూరి, గోవురిం, సింహజులు మేఘులు, భూమి, యమునానది, కుండలు తప్ప మిగిలిన నల్ల వస్తువులు కలలో కన్పించి వచో ఆశుభాన్ని కలిగిస్తాయట

“మదగజము దేవరయు మృగ

మదమును గోవురము సింహజులున్ వసి

రదములు ధరణియు యమునయు

న దళకుంభము దక్క నలుపులోపువు గలన్” (9-79) అనే

పద్యం నమస్కరించి.

మందుపెట్టు ఆచారం : ఇతరులు తాము చెప్పే మాటలనే విశ్వాసి, తమ చేతి కీలు బొమ్మగా చేసుకోవాలనీ తుంచి కొందరు ఇతరులకు మందు పెడతారనే ఒక విశ్వాసం ప్రజల్లో కన్పిస్తుంది దాన్నేమర్తు మందుపెట్టడం అంటారు మర్తు (మరులు) తీగను తొక్కినా తమను తాము మరచిపోతారని ‘అము క్త మాల్యద’లోని మాల దాసరి కథలో శ్రీకృష్ణదేవరాయలు పేర్కొన్నాడు

మాలదాసరి తెల్లవారు జాముననే లేచి గుడికై బయలుదేరి దారిలో మరులు తీగను తొక్కడంవల్ల దారి తప్పి తిరిగాడట !

“మరులు దీగ మెట్టి యిరులన్ననోయని

యెడుకమిస్తగాడు పడి పోంబు

తెల్ల దిరిగి తూర్పు దెల్లనొకటి నొక్క

శూన్య గూనవాది జొచ్చి చనుడు” (8-12)

భూర్లది “శ్రీకాళహస్తి మాహాత్మ్యం”లో వార వనితల స్వభావాల్ని చెబుతూ మందుపెట్టు ఆచారాన్ని ప్రస్తావించాడు

“వేకువల యందు విటునిచే వీడియంచు

బుచ్చుకొన దగదంతికి, బుచ్చుకొన్న

సూరసూరంగ దద్రవంబు మీయవలయు

వెండులకు మందు వెట్టెడు వేళగాన్” (8-82)

మరియు "మణి మత్తొడ 3 క్రితే విటుల ప్రేమగ్రస్తులం జేసి తన్నజి భూషాదులు పుచ్చుకోగొలు పదమ్మా" అని అంటాడు మందుపెట్టి వివశనిచేసి వారివద్ద నున్న ధన్నాన్ని తీసుకోగొని భాగమన్న మాట

అయ్యోరాజు నారాయణామాత్యుడు "హంసవిశతి"లో వల్లపుడను వానికి వారవినిత మధ్య మందుపెట్టిగా ఆతడామె మోహంలో పడ్డాడని వర్ణించాడు

"గంబూమును జూజకాయలమైల్ల వి
త్తులు మధ్య మోతంగి కలువగడ్డ
పచ్చయెన్నులు కోవ్వు పద్మితి మంచేను
గుముదిము గుళ్ళు గుళ్ళుమును రుద్ర
జడవేడు వస ఖరాసాని వామము పుడు
కల బోలుగాడు మైగారు దెమట
సీ రావు గజ్జల చేరిన మప్తును
గార్మడి తాతంటుగాను నూరి

కంయ గురింగిలం తీసి గుళికలమర
జేసి నీడనె యూటించి తీసి చాచి
యున్న మందింత మడుపుతో నానగే నతని
కదికతగ మోహమున నా హంసయాన" (5-152)

మండు ప్రభావంవల్ల తన జ్ఞాన్నాన్ని కోల్పోయి మందుపెట్టిన వారి వెంట బడి తిరగడం, వాళ్ళ వెప్పినట్లే చేయడం జరుగునని వల్లపుని ప్రవర్తన చెబుతుంది.

"ఈభాగిమందు మనగొని
యాచిడ తన కండ్లు గట్టిపట్టుండ నతం
దే బుద్ధి లేక యచ్చెలి
సోబెంకెడ జిక్కిదిక్కి చొక్కుచు దిరుగున్" (5-153)

ఇవ్వలేని భర్తతో కాపురం చేయలేక గడుసరి అయిన భార్య భర్తకు మరులు మందు పెడితే చస్తాడని వేమన అంటాడు

హిసరిల్లి పిచ్చి యుపమున రసమున
చేర్చి నూరి సతులు వెలువముగను
వశ్యమగును మగని వరియించి పెట్టంగ
రోగమ మరి నీల్గ రూఢివేమ"

(అంధుల సాంఘిక చరిత్ర . పుట - 387)

జాతరలు : జానపదుల పండుగలంటే వెంటనే స్ఫురించేవి జాతరలు, కొలుపులు, తిరునాళ్లు తప్ప దసరా, దీపావళి విశిష్టమైనవిలాంటి పండుగలు కావు. నగర ప్రజలు కూడా జాతరలను, బోనాల పండుగల్ని ఆచరించడం కలదు. భాగ్యనగరంలో ప్రత్యేకంగా సామూహికంగా జరుగుచున్న మహాకాళి జాతర, బోనాల పండుగ, ఎల్లమ్మ, పోచమ్మ జాతరలే ప్రబల కారణాల ప్రజలత్యంత ఉత్సాహంతో సామూహికంగా సాంఘిక ఉత్సవాలుగా వీనిని పాటిస్తారు. జానపదుల పండుగల్లో జాతరలకు ఒక విశేషం ఉంది అందుకే జానపదుల పండుగలు అంటే జాతరలే అని ఒక ప్రసిద్ధి ఏర్పడింది ఇదే విషయాన్ని దాక్షరు నాయని కృష్ణకుమారిగారు గమనిస్తూ "నిత్య జీవితంలోన సామాన్య ప్రాంతపుడు మిక్కిలి యుత్సాహముతో నిర్వహించు దసరా దీపావళి ఉగాది, సంక్రాంతి వంటి పండుగల ప్రచుక్తియే యిందు కానరాదు జానపదపు సమైక్య సంరంభంతో నిర్వహించు పండుగలలో నొకటి స్థానిక జాతర" అని వివరించారు. ఈ జాతరనే శైవభక్తులు 'పరుస' అని పిలిచే సాగు బహుళా ఇది కన్నడ సంప్రదాయం నుండి వచ్చి ఉండవచ్చు. పాండిత్య సామనాథుడు తన పండితారాధ్యక్షులతో 'పరుస' అనే ప్రయోగించడం.

జాతరలు, కొలుపులు, తిరునాళ్లు అని పిలువబడ్డా వీటిలో ఒకదాని కొకటికి స్వల్పభేదం ఉందంటారు దా|| బూదరాజు రాధాకృష్ణగారు "కొలుపు ఒకే గ్రామస్థులు చేసేది జాతర/జాత్ర అనేది పొరుగుగ్రామ నుండి కూడా జనం యాత్రకు వచ్చి పాఠ పఠాని చేసే కొలుపు, తిరునాళ్లు/తిరునాల ఆలా కాదు ఏదో నిశ్చితమైన పుణ్యదినంలో మాత్రమే జరిగే చేడుక."

తెలుగు సాహిత్యంలో గంగజాతరను, కాలసేవి జాతరను గూర్చి ప్రస్తావించడం జరిగింది.

తిక్కన: ఆంధ్ర మహాభారతంలోని 'మౌనలవర్ణం' లో శాతరను గూర్చి విపులంగా చర్చించాడు సాధారణంగా గ్రామానికి ఆకుఖాలు జరిగినపుడు కానీ, భయోత్పాతాలు వుద్దినపుడు కానీ, మారి, మహాచిలాంటి భయంకర రోగాలు ప్రబలినపుడు కానీ గ్రామాల్లో శాతరను నిర్వహిస్తారు గ్రామపెద్దలు ముందుగా సమావేశమై శాతర జరుపుటకై నిర్ణయించి ఆ విషయాన్ని ఊరి వాళ్లందరికి తెలియజెప్పుటకై చాటింపు వేయిస్తారు ఇదే విషయాన్ని భారతంలోని 'మౌనలవర్ణం'లో తిక్కన చెబుతాడు ద్వారకా నగరంలో మహాభూతాలు వుద్ది నపుడు శ్రీకృష్ణుడు మిగిలిన పెద్దలతో సమావేశమై శాతర చేయదానికై నిర్ణయించి ఆ విషయాన్ని నగరంలో చాటింపు వేయించాడని క్రింది పద్యం వెల్లడి చేస్తుంది

“శాతరసేయగా వలయు సర్వజనంబులు నలురాకిన్

బ్రాతిగ భక్తితోడసని బంధులెల్లను తెప్పిపిట వి

భృతిగ నపు సామిటకు నల్లని బందిన మంటికొనన్

ఘోరమగగ వాడెలమి వెద్ద యెలుంగు నజాచె నెల్లెడన్”

(మౌనల - 1.24)

శాతర్లందు మద్యపానం చేయడం, మాంసభక్షణం సర్వసాధారణం, యౌదవులు శాతరకై బయలుదేరునపుడు తమవెంట తీసికొనిపోవుటకై వండిన వంటక ల్ని తయారుచేసే విధానాన్ని తిక్కన క్రింది పద్యాల్లో వర్ణించాడు :

‘అవి గనియు వినియు నులుకక

సవరణలొప్పార నదిక సంభ్రమలై యా

దవులు మనోజ్ఞులగు నీ

ధువులును మాంసములు వేడ్కతో నింటింటన్’

(మౌనల - 1-28)

మరియు

“నమకల్లి కొనుచు భోజ్యములు భక్ష్యంబులు

నా విధముల నొగర్చి కొనుచు

సాధన మగుచున్నది. శక్తిస్వరూపములును భావార్థములును నిష్క్రియా
క్రియలును సాంఖ్యయోగములును నీవు నేనులును నేక మాట మహా
యోగానందము. రసోపాసనయందు ప్రవృత్తిపర మైన యోగానందము
సాధ్యము. హృదయకావ్యములు హృదయప్లాదకర మైన రసోపాసనకు
సాధనములు.

నీవె నేనును నేనె నీవు నయ్యెదము,
ఉను సముచ్చయ మదే యోగకారకము;
అదియు సుభయమధ్యమందు లయింప,
నీవు నే నేక మా భావంబె మనము!
ఆ యైక్యమందే తా నావిర్భవించు
సృష్టికిం బ్రతిసృష్టి హృదయకావ్యంబు!

* * * *

భక్తిమైఁ బ్రణమిల్లి ప్రార్థించువాడ,
బాల్యంబునుండి నీ భక్తుండ నంబ!
దయ మీఱ నాయం దుదయ మందవమ్మ,
సౌందర్యమంజరీసౌమ్యరూపమున! III, 79-88

సకలపదార్థములందును పూర్ణచైతన్య మేకముఖమున వ్యాపక
మై యున్నను, భూతపంచీకరణమునందు స్థూలస్వరూపముల నాకాశ
తత్త్వము క్షీణించుటయు పృథ్వీతత్త్వము ప్రబలయు సంభ
వించుచున్నది. పంచభూతములును ననులోమవిలోమమార్గమున
ప్రపంచీకరణమును బడయుచున్న విధమును భూతముల యుత్పత్తి
స్థితిలయములును పంచీకరణమార్గమును తెలుపుచున్నవి. సృష్టిపరిణామ
మునం దాకాశపరమాణువు పృథ్వీపరమాణువుగ పరిణమించుచు,
క్షేత్రజ్ఞున కనంతము లైన క్షేత్రములు కల్పింపబడుచున్నవి. ఆకాశ
పరమాణువునందు పరిపూర్ణముగ వ్యాపై మై యున్న చైతన్యశక్తి

క్షీర శర్కరలు మృత బహు భంగిక
 వ్యజనములు వివిధాన్న పాన
 ఘృతము సత్తత గంధఘృతము టవ్వంబులు
 గావింతుకొని బలుగావభుజును
 దలమోపులను అండ్లు దమతోడ నొప్పారి
 చనుదేర గరులు నశ్వములు నరద
 ములు నలంకార విరచనములును దాత్ర
 లలిత రేఖలులగు మూల్యములును భూష
 జములు నా లేసనములు వస్త్రములు వింత
 చెన్ను సేయ జేక్షలు విలసిల్లు చుండ" (మౌనం 1-29)

సముద్రాన్ని యాదవులు భక్తితో పూజించిన విధం చూడుడు.

పదపడి గీత వాద్య గతి బంధుర నృత్యము లల్లసీల్లగా
 ను దధికి నందితాక్షత మహాత్తర గంధ విశిష్ట పుష్ప సం
 పదలు బహుప్రకారముల బ్రస్తుతి కెక్కగ బాజ సేసి పెం
 రొత్తవ నివేద్యమిద్విరి నమజ్జ్వల హృద్య చదార్థ కోటులన్" (మౌనం 1-38)

సముద్రుని పూజించిన పదప యాదవులందరు మద్యపానం చేశారనడం జాతర్లలో మద్యపాన సేవనం ఆచారమని తెలుస్తుంది

"సౌత్యకియు గృతవర్మయు జారుధేష్టు
 డును గడుండును బ్రద్యమ్నుడును మొదల గ
 గలుగు యాదవులెల్లను గాంక్ష బాస
 విధి యొ ప్పిరి పెల్లగ విధి విశమున" (మౌనం 1-40)

శ్రీ నాథుడు 'శివరాత్రి మాహాత్మ్యం'లో బ్రాహ్మణుడు శాశాహారంతో చండికాదేవికి జాతర చేశాడని వర్ణించాడు

"జాతర చేసె బ్రాహ్మణుడు చండికి గమ్మని పిండివంటతో
 నేరులతోడ మద్దికడ నిర్మలినన్నామతో రసావళి

చూత పలాశతోడ వరసూపముతో జిలువాల తోడుతన్

నేతుల తోడ నవ్వుడ కనివ్యతరంబగు నిష్టపెంపునన్ (4-8)

బ్రాహ్మణుడు కావున నియమనిష్ఠలతో శాశాహారంతో చండికా దేవికి జాతర చేశాడు.

జాతరలో దేవతకు బోనా లెక్కించడం అనే సంప్రదాయం వుంది. మహంకా? జాతరకు బోనాల పండుగ అనే మరోపేరు ప్రసిద్ధిగా వినిపిస్తుంది. బోనాలెత్తు ఆచారాన్ని డాక్టర్ నాయుని కృష్ణకుమారిగారు జలా వినరించారు "బోనము భోజనశబ్ద వికృతి. రంగులతో చక్కగా చిత్రించిన 'పూజకుండ'లో ముందురోజే వండిన అన్నము నుంచెదరు. ఆకుండను 'చద్ది కలశము, 'కడు ముంత' అందురు కడుముంతపై నుంచిన మూకడువంటి దానిపేరు 'కంచుడు'. ఈ 'కంచుడు'నందు నూనెపోసి వత్తివేసి తోడి వెలిగింతురు. ఇది దొంతిగా పెట్టుకొని యమ్మవారి గుడికడకు గొనిపోవుటయే బోనాలు గొనిపోవుట". ఈ బోనాల ఆచారం తెంగాణంలో విశేషంగా కలదు శ్రీకృష్ణుడు తన 'హరవిలాసం'లో 'బోనము గొంతి'ని గూర్చి ప్రస్తావించారు

బోనానావిర పాకములుగ

బానాలుగ జేసి రాల్చగై దణ్ణికన్

బోనము దొంతి జేర్చిరి

సూవాస్త్ర సమానరైన సుతుసిరియానన్" (2-128)

భూర్జటి: 'శ్రీకాళహస్తీమాహాత్మ్యం'లో జాత్రేని జాతరను గూర్చి మిక్కిలి విపులంగా వర్ణించాడు జాతరను గూర్చి దాచింపు వేసిన వీడప ఎఱుక లందరూ జాతరకై బయలుదేరాలట

"దాటివ మరుగటి మంగళవారంబున నివ్వరి బియ్యంబున బువ్వలవలె నుండ వండివార్చిన యుపహార భాండంబులు, చమరీమృగంబుల పాలకు నను కూలించైన గునుకంబ్రాల పాయనంబుల కూడంబులు, కచక తండులం బింది గొట్టి కోడబోసి యప్పి గొప్పలుగా జేసి యావించిన కడుమల బాసలు, కాకింగ

తంగ సంగతలకున వాసనా పిళితంబులగు విండికూరల చట్టును, బచ్చగంధనీక పరిపాకంబులు చేసిన వసీళాకంబుల వెన్నును నానావిధ మాంసంబుల యదీకల, గుడాగుడగుడ పువ్వుతాల హింతాల తండుల జనితానవ కంశంబులను, గంప లను గావిళ్ళను బెట్టి బలివెట్టుటలై వనక్రోడ తామ్ర చూడమహిష జీవిక ప్రము థాటవిక మృగంబులం బట్టుకొని బండి కట్టుకొని, కాద్రేని గుడికి నడచునప్పుడు తప్పేట చప్పుళ్ళను, వెట్టి సొరకాయల బుజ్జలం గట్టినసరకల్ల కిన్నెరలు మెఱయ మొరవంతు ప్లేచ్చుల పాటల, తానమానంబులను, గుమ్మెటల చటులరవంబున, గొమ్మల చిమ్మన జెలంగే" (8-86)

తాతరకు నాథనాథుడు, తందె తమ ఈమారదగు తిన్ననితో బయలు దేరాడు.

"ఒక్కప్రొద్దుండి సెలయేట నుదకమాడి
నాథనాథుండు తందెయునై జమైన
చతురలంకారములు దాల్చి సహజతై
దాత్మజాని బాచి తై సేయచున్న నతడు" (8-87)

కాద్రేని పూజితై తిన్నడు తన సహజ కిరాతజేషంతో బయలుదేరాడట :

"జలకంబాడి విభూతి బెట్టుకొని రక్షమూలికా మూలికా
వలయం బుల్గొడి, దట్టిగట్టుక, శిరోచర్మిష్ట నీలాలకం
బులరే దీగను జాట్టి కేరి చిలునమ్ముల్పాని కాద్రేని పూ
జలు సేయన్ వెడలెన్ గుమారుడు పితృస్వాంతంబు లుప్పొంగగన్" (8-88)

అలా బయలుదేరి కాద్రేనిని పూజించారట

"చని మృగయాధి దైవతము నన్నిధి వాఙ్మరాసనాదినా
దనములునిల్చి యెల్ల విరిదండల నివ్వరిపాల రక్షచం
దనమున గుగ్గిలంపు తొగదట్టు పునుంగున నెత్తు టోతులన్
మన వివిధోపచారముల గానుకలన్ శబ్దాశి గొల్గగన్" (8-89)

పూజించిన పిమ్మట కా ద్రేకి బలిపెట్టాగని చెప్పడం జాతరలో బలిపెట్టు
అదారాన్ని సవర్ణిస్తుంది .

“మునుపు వడి మెకము గొనివచ్చి మిడ్లగుడ్డు
పొడిచి, నీకురము దడిపి తోక
గోసి ధూపమిచ్చి మీరులు పెరిగించి
కానుకిచ్చి కాబిట్లెని గొలిచి” (8-49)

తెనాలి రామలింగడు : “పాండరంగ మాహాత్మ్యం”లో పశువులకు
బ్యాదులు ప్రబలివపుడు జాతర చేస్తారని చెప్పాడు .

“అతటి దన్నగరీపతి
జాతర సాచించె బతు విసరమనితర సా
ధ్యాతత వాతామయ ని
ద్వైకాహతి దూలగాలిగంగల తెల్లన్ (8-78)

పామరస్త్రీలు అరింకరించుకొని రేవతకు లోనాలు సమర్పించేందుకై
నిర్భరం

“గోరైచ్చ దమురంటుతోనెతి ముస్తకముల
బరికమాడి నెళామిళితవారి
శర్వరి నిలుత పోకముం క్రొంబుట్టమల్
కాటుకదీర్చిరి కన్నగవల
దిద్దిరి సిందూర తిరికంట బటవుగా
దిక్కు గొల్చు విరుల్ గ్రక్కిరర్థి
నింబప్రవాళ మాల్యంబులు వైచిరి
చిట్టిబొట్టు దరించిరిట్టునట్టు
దరుణధావన దగవగద్దళనిమణుం
మాత్తు కొలిపిరి లతపీఠముల
పర్వదినం ల పామర ప్రమవలుదిత
నియమ కుఠావనారణ నిభృణుద్ధి” (8-74)

జాతర సమయంలో భక్తులు దేవతల మూడు సాహసకృత్యాలు చేసి ప్రజ

లకు వేడుక కలిగించే అచారం కలదు భక్తుల సాహసకృత్యాల్ని వర్ణించిన విధం చూడుడు :

“అంతోధరము త్రింద నసియాడు నై రావ
తియు బోలె నీడివేలె దెఱవయోర్తు
చెందమ్మి కొలన రంజిల్లు నంపయుబోలె
నిప్పుటేట జరించె నెంతయోర్తు
తొలునంజ యెండ వర్తిలు జక్కవయుబోలె
సేగె బందిరిగుండ మింతి యోర్తు
జలనీలిపై నిక్కు కలువమొగ్గయు బోలె
ననటాకు వల్లించె నతివయోర్తు
కాంత యొక్కర్తు మూపున గండలిచ్చె
మారుగాలిచ్చె నొక సుధామధుగవాణి
లలన యొక్కర్తు నోరి తాళఁబులిచ్చె
శక్తి జాతర తమకత్తి శక్తులెవగ” (8-77)

దేవతముందు ‘అత్సహిసా’ ప్రథలిలో సాహసకృత్యాలు చేయడం అనబాయితీగా కనిపిస్తుందని భాక్తులు నాయని కృష్ణకుమారిగారి అభిప్రాయం “గ్రామదేవతలకు యీ ‘వీరచర్య’ రాను రాను, వీరశైవము ముదిరిన వెనుక వీరశైవులచే గ్రహింపబడి మిక్కిలి ప్రశస్తి వహించినది” (జానపద గేయ గాథలు - పుట. 245)

జాతర సమయంలో అమ్మవారి యెదుట మేకల్ని, కోళ్ళను, గొత్తెల్ని బలి యిస్తారు జంతుబలి యిచ్చారని ‘పాండుగంగ మాహాత్మ్యం’లో చెప్పబడింది

“బత్తులు నునువాకత్తుల
మొత్తిరి పశు సమజముండనులు చండములౌ
నెత్తురు ధారలు ధారవి
పత్తిమిర నవారుణ ప్రళలు ప్రబలంగన్ (8-78)

నెత్తుటి ధారలు ప్రవహించునట్లుగా బలిపెట్టారట

పాలవేకరి కదిరీవతి : 'కుకనప్రతి'లో 'గంగజాతర'ను గూర్చి ప్రస్తావించాడు. ధనవంతుడు, చంద్రరేఖ గంగగుడికి వెళ్లి పూజించిన విధానంలో జాతర చేయు పద్ధతిని చక్కగా వర్ణించాడు :

“శావుగుప్పెతలు పొంగళ్లు వెట్టిన పాల
కడవ చాణిపల పొక్కళ్లజాలు
లొరలు దెప్పించి బంతులుగట్టి యర్పించు
పొద్దేళ్ళ నెత్తురు ఋదరొంపి
రోర్కి చెల్లిన భుజంగులొసగ వెణికిన
కుక్కుట పటలంపు తెక్కగుంపు
మృతముల్ ఫలయింప మాంత్రికుల్ పయిజోలి
వన్నెయించిన ప.చవన్నె కోళ్ళు
భరగుగ్గుల గురు భూప పరిమళంబు
శాకినీ దాకిని భూత సంభ్రమంబు
దరదిత ప్రాణమృత్తికాతురగ చయము
నలరు నాగంగగుడి జేరనధుగునపుడు” (2-76)

కటారిలో తల బండించి బలియిచ్చాకని క్రింది పర్యంలో చెప్పబడింది :

“తను దునుమ దలచు తిక్కా
మీరి కన్నను మున్నె యతడు మీరిమి కటారిం
దుమి బలియొసగె” (2-77)

కొబవి గోపరాజు : “సీహాసన ద్వారాశింశిక”లో వార వనితలు పూజించిన గ్రామదేవతల్ని పేర్కొన్నాడు

“కామాక్షికిని మహాశక్తికి జుడికి
నక్క జియ్యకు గళికచి కును
వింధ్యవాసినికేవీరకు మున్నుగా
నెల్లవేలులకు బిందించి మొక్కి” (4-259)

మరో సందర్భంలో ‘జాతర’ అని పేర్కొనకపోయినా ఉగ్రదేవతకు పూజ చేయుటకై ప్రజలు తరిలి వచ్చారని వర్ణించిన సన్నివేశం జాతర సంబంధాన్ని గుర్తు చేస్తుంది

“అ నగరగణు దెసనుండి దిమ్మురేగిన యట్లు చూగొమ్ములు ఋవ్యనం
గ్రోవులునుం దప్పెటలును డక్కులును వెక్కువిధంబుల దిక్కులు చెవుడు
పలుపుడు మ్రోయ నవ్యాద్యరవంబులకు తానడియై తమ యూర్పులం వెడ
బొప్పలును గిరిగవ్వారంబులను పబ్బహితంబులుగా గంధపుష్పార్పితుండగు
నొక్కదనుని నడుమ నడుకొని క.అ.చ తానకోటలు మెఱుఱుచు బరికె తలలు
కొలుకు గొండరులు ననదెంచిన” (11-28)

“పీఠం బోవగనిందిదె

నేను తమ కులుడ మాంసనివిడుడ బ్రయన

న్మానుడ నన్ను నరబలి

గానిచ్చిన దేమెప్పు గరుణంబ్రోచున్” (11-28)

అనే పద్యంలో గ్రామదేవతకు నరబలి యిచ్చే ఆచారాన్ని ప్రస్తావించబడింది.

‘చంద్రశేఖర శతకం’లో నాటి పల్లె ప్రజల జాతర వర్ణించబడిందని శ్రీ
సురవరం ప్రకాశరెడ్డిగారు తమ ‘ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర’లో ఉదాహరించిన
పద్యమిది

“ఇరిదిగ సూస్తీ తీరతము లెన్నెనో ఆవనగొం డగంగజా

తరసరిపు పంబలును తప్పెటలున్ కొముగాండ నీంద్రసం

బరమరి దెబ్బమింకొక పవానము రంకులరాటమెక్కెనే

తిరిగిన సాటిరాదని నుతించును మూర్ఖుడు చంద్రశేఖరా

(ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర - పుట 401)

జానపదుల వైద్యం

జానపదుల్లో ప్రచారంలో ఉన్న వైద్య విధానాన్ని జానపద వైద్యం అని అంటారు. అటవికుల అనుభవం నుండి పుట్టిన మూలికావైద్యం, గ్రామీణుల అనుభవంలోని గృహవైద్యం లాంటివన్నీయు జానపద వైద్య విధానంలోకే వస్తాయి. ప్రకృతిలోని ప్రతి మొక్క చెట్టు వైద్యానికి పనికి వస్తాయన్న అతి శయోక్తికాదు. చెట్లు ఆకులు, వ్రేళ్ళు బెరడు ఏదో విధంగా రోగనివారణకు పనికి వస్తాయి. వేపచెట్టు, తుపాచి చెట్టు సర్వ రోగ నివారణులన్నది జగమెరిగిన సత్యం. పొలంలో పనిచేసే రైతుకు గాయం తగిలితే ఏదో ఒక ఆకురసం ఉపయోగిస్తాడు. కోయిలు, చెందులు మొదలైన అటవికులు తాము సంపాదించిన మూలికలతో గ్రామీణులకు రోగచికిత్స చేయడం ఈనాటికి గ్రామాల్లో కనిపిస్తుంది. 'పెరటిచెట్టు ముందుకు పనికిరాద'నే భావం పాశ్చాత్య నాగరికతా ప్రభావం వల్ల అనేక ఆరోగ్య సూత్రాలు కల్గిన ఆచారాల్ని మనం దూరం చేసుకోవడం వల్ల జానపద వైద్యం విలువను గుర్తించలేకపోవడం జరిగింది. అయినా గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో జానపద వైద్యానికి విలువ ఉందనే దెప్పవచ్చు. ఆకు పసురుల్ని ఉపయోగించడం, వివిధ చెట్ల ఆకుల్ని, వ్రేళ్లను వాడడం, కొన్ని రోగాలకు ఇచ్చు పండ్లతో వాతలు వేయడం, వాలెంతలకు వివిధ మూలికల్ని ఉపయోగించడం, మిరియాలు, కొంఠి కషాయాన్ని త్రాగించడం, ధనియాలు, కరివేపాకును జీర్ణకారులుగా భావించడం జానపద వైద్యానికి నిదర్శనాలు.

జానపద వైద్యానికి నమ్మకం ప్రధానం. వంశపారంపర్యంగా వచ్చేదే జానపద వైద్యం అని అంటారు డా॥ ఆర్పియన్ సుందరంగారు. "సాంఘిక ఆచారంగా, సంప్రదాయంగా, నమ్మకం ప్రధానంగా తరతరాల నుంచి వస్తున్న అనుభవ గృహవైద్యమే జానపద వైద్యం",

ఆయుర్వేదం, హోమియోపతి, యువాని, ప్రకృతి వైద్యం, కాయకల్ప చికిత్స, జలచికిత్స మొదలైన వైద్యాలన్నీంటికి జానపద వైద్యం కొంతవరకు

మూలమని భావించవచ్చు. జానపద వెదాన్ని “శాఖ్యంగా ప్రకృతి జానపద వైద్యమని మంత్ర తంత్ర సహిత వైద్యమని”² డా॥ అర్పియన్ సుందరంగా విభజించారు భూతవైద్యం, వశీకరణ బౌద్ధాన్ని ఉపయోగించడం, మల్లమందు పెట్టడం మొదలైనవి కూడా జానపద వైద్యంలో కనిపిస్తాయి. వ్యాధినివారణకై జానపదులు ఉపయోగించే బౌద్ధాన్ని గూర్చి డాక్టర్ నాయని కృష్ణకుమారిగారు ఇలా వివరించారు

“కథాగత పాత్రలు రోగపీడితులగుచో వాడబడేది యోషధములన్నియు నాకులు, మూలికలు, జంతుముము మొదలగునవిగా పేర్కొనబడినవి. వీనియందనేకములగు వ్యాధుల ప్రసక్తికలదు కానె, ఉత్కెసు, గంగజ్వలు, గండమాల, వాలగొడలు కాకిసోమాల మొదలగు రోగములు ప్రసంగవశమున పేర్కొనబడినవి. కాని వీనినన్నింటికిని భగవదనుగ్రహమేగాని శరీర రుగ్మతకాదని సిద్ధాంతము చేయబడును కావున దైవానుగ్రహ విశేషము, భాగవత్ప్రసాదము కలిగిన చెంటనే రోగములు మాయమగును కొన్ని యెడల మంత్రములు, విభూతి, మంత్రజలమువంటి యతిమానుష శక్తిపూరితములగు వస్తువుల ‘సోకు’ వలన నా రోగములు నశించిట్లు వర్ణించుట కలదు.”³

భక్తి ఆవేశంలో భక్తులు భగవంతుని యెదుట సాహసకృత్యాలు చేస్తూ శరీరానికి తగిన గాయాఽకు భగవంతుని విభూతి, బండారు మొదలైన వాటిని పూయడం జానపదుల జాతరలో కనిపిస్తుంది.

జానపద వైద్య విషయాల్ని పాల్కురికి సోమన, తిక్కన ఎఱ్ఱన, శ్రీనాథుడు, శ్రీకృష్ణదేవరాయలు, అల్లసాని పెద్దన, భూర్లది, తెనాలి రామలింగడు, రామరాజభూషణుడు, నంది తిమ్మన, అయ్యలరాజు నారాయణకవి మొదలైనవాళ్ళు తమ కావ్యాల్లో ప్రస్తావించడం జరిగింది.

పాల్కురికి సోమన : ‘జనపపురాణం లో కన్నప్ప శివుని కంటికి చేసిన చికిత్సల్ని పేర్కొన్నాడు అరణీకుఁతో కనురెప్పల్ని ఎత్తి కంటిలో

2. ఆంధ్రుల జానపద విజ్ఞానం : పుట 882

3. జానపద గేయ గాథలు . పుట 882

నెరసున్నదేమోయని ఊవాడట నాటకతో కనుగ్రుడ్డుపై తిప్పాడట వస్త్రాన్ని
పొట్టంలా మడచి నోటితో అవిరిచేసి కంటికి కాకించాడట

“గరతలాంగుళము గనుతప్పలెత్తి
నెంసున్నదని పాఠాన్వీంచి యూదు
ఐరగ నాలున గ్రుడ్డుపై ద్రిప్పిత్రిప్పి
యొరయుచు నొరయుచు నొయ్యన జూచు
జీవావిగొని కంటజేర్చి హత్తించి
చీరెల్ల దడిసిన జక్కు, వెండియును
సికడకంట వ్రేలిది యొత్తనొత్త (తృతీయ - 114 పుట)

ఐరవపురాణంలోనే “వాపులకు వాయులైలాలు, వావిల చిగుళ్ళు,
ఉమ్మెత్త, అముదపు చివుళ్ళు జిల్లేడాకులు వీటితో కావడం మొదలైనవి చేసే
వారని చెప్పబడినట్లు”⁴ డా॥ ఆర్చియన్, సుందరంగారు పేర్కొన్నారు.

తక్కువ: ‘మహాభారతం’లో శ్రేష్ఠాదిరోగ వికారాల్ని నిరూపిస్తూ
ప్రచ్ఛానికి సంబంధించిన విషయాల్ని ప్రస్తావించాడు

“ఎనుము తెలియంగ శ్లేష్మం
ఐనుదోషం ఖరఐరగి యవయవములు జా
డ్యని రూఢంబులుగా జే
ఁనునులోపలి బయలు నెల్లనొయ్యన కప్పు” (అశ్వ 1-171)

శ్లేష్మం గొంతుకు అడ్డుపడి శ్వాసను అడవీయక ప్రాణాలు పోయే ప్రమాదం
కలిగిస్తుందని అంటాడు

“కుత్తుకు నడ్డుపడనూ
లొత్తిలి పోనీక యాగు సూర్యశ్వాసం
బెత్తగ జేయును జీవుం
డత్తమువున సుందనేరకంఠట వెడలున్” (అశ్వ 1-178)

శ్రేష్ఠులొగాది దోషాలు శరీరానికి వస్తే చివరకు సన్నపాతంగా మారి ప్రాణమే పోతుందట

“ఎక్కటి యిట్టి దోషము
లొక్కొక మరి రెండుమూడు నొదలి వెగయు చా
నక్కడు సన్నిపాతం
బక్కజముగ దనవు బావునది జీవాత్మున్” (అశ్వ 1-177)

కపం చేరడంవల్ల మనిషికి కలిగే నష్టాన్ని క్రింది పద్యంలో చక్కగా వెల్లడి చేయబడింది

“స్రోతోమార్గములు కఫము
చేత నిరుద్ధంబులైన జెడునిండియ జా
తాతీతశక్తులు దానను
వీతములగు జేష్టితములు వినుమనుజులకు” (అశ్వ 1-176)

శరీరంలో వాయువు చేరడంవల్ల వికారాలు కలుగుతాయట

“వాయువంగంబులందు దుర్వాస్తి ప్తి గదిరి
నొప్పుదెవులను బుట్టించు గ్రొప్పు సెఱచు
నందు వెడలిండు గ్రమమున నెందుఁబరగి
తనువుమానుగ జేసి జీవుని వెలార్చు” (అశ్వ 1-178)

ఎఱ్ఱన: ‘ఆరణ్యపర్వం’లో వశికరణ జెప్పడాన్ని గూర్చి ప్రస్తావించాడు. మంత్రతంత్రాల వల్లను, వివిధోషదంతో భర్తలు భార్యల మనస్సుల్ని లోబరుచుకుంటారని ద్రౌపది చెబుతుంది

“అయక మంత్రతంత్ర వివిధోషధ భంగులజేసి యెంతయున్
వంతురు నాథులంట మగువా కడు జేరితనంబు దానమున్
గలిగిన ప్రేమయుం బొలియుగాని యొకండును నీధిబొంద ద
హ్నింతులతోడి మన్నియపాపొత్తుగ జూచు విభుడెఱిగింపన్”

(అరణ్య. 5-298)

భర్తల్ని వశపర్తులుగా చేసుకోడానికి భార్యలు మందులు పెట్టేవాళ్ళనీ,

అందువల్ల అనేక రోగాలు వచ్చేవట

“మగువ చెనువచ్చు వశ్యునిది ముందులు మాయలు నొడువందమై
మగనికి దెచ్చు రోగములు మానక మూకణదాది భావముల్
మొగినొనరించు నెద్దులితమల్ దనుచేసిన వేరిలైతునిన్
జగమునకెక్కి నిందయును ధర్మి హానియువచ్చు నింతిన్”

(అరణ్య 5-207)

శ్రీనాథుడు : “పల్నాటి వీరచూర”లో మూర్ఛనుండి తేరుకొనుటకు చేసిన చికిత్సను వర్ణించాడు. బాలచంద్రుని బొంగరం తాకి అన్నమ్మ యను వైశ్యకాంత స్పృహ తప్పి పడిపోగా కర్పూర పొడిని బాగుగా సూరి కాళ్లకు కెటులకు పూకారట, కస్తూరి గంధం కలిపి పట్టించారట

“కర్పూర రజమును గలయంగసూరి
పదతలంబులయందు పాణాలయందు
కస్తూరి గంధంబు గలిపి పట్టింది
చానలు కైత్యోపచారముల్ నలిపి
చింతింపబోవడి చెలిలేచునిపుడ

అనుపబ్బునంతలో ఆ మూర్ఛదెలిసి” (2వ భాగం - పుట 40)

కర్పూరం, కస్తూరి, గంధం స్పృహనుండి తేరుకొనుటకు తగిన ఔషధాలని తెలియవచ్చును.

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు : “అముక్తమాల్యద” అను గ్రంథంలో జానకద వైద్యానికి సంబంధించిన అనేకాంశాలు కనిపిస్తాయి

వేసవి కాలంలో శరీరారోగ్యానికి చల్లదరాన్ని కలిగిందే ఆహార పానీ యాల్ని తీసుకోవడం చాలా అవసరం ఈ విషయాన్నే రాయలు క్రింది పద్యంలో వివరించాడు.

“తెలినులి వెచ్చయోగిరము దియ్యనిచారులు, దిమ్మనంబులన్
బలచవి యెఱుక్కులైఱుకు పాలెడపీళ్లు రస్మాకుల్లుం
బులును నుగంధి శీతల జలముల్వడ వీడెలు నీరుజల్లయు
నె్వలయగ జెట్టు భోజనము వేసవి అందన చర్పమున్నగన్ (1-81)

శీతాశాలలో వేడివేడి పదార్థాల్ని చించే శరీరాశోగ్యానికి చాల మందిదనే విషయం ఆందరికీ తెలిసిందే అందుకే విష్ణుక్షత్తుకు అవ యింటికి వచ్చిన అతిథులకు శీతాశాలానికి అనుగుణమైన ఆహారాన్ని పెట్టాడు

“పునుగులదాచి శవోదన్మలు మిరియంపుం బోళ్ళబొ ఒట్టి ద
య్యను నాదాఅచి కూరగుంపు ముకుమందై యేర్చునావం జీగు
క్కిను వచ్చుళ్ళను, బాద సాన్మమల నూరుంగాయలున్ జేసులు
క్కునునేయుం జిలుపాల్ వెల్లువగ నాహారం వినుస్పీరునన్” (1-82)

మిరియాల పొడి, కషాయం శీతాశాలలో శరీరానికి చాల మందిది శారగాయలు, వచ్చుళ్ళలాంటి కారపు పదార్థాలు వేచిపో అనారోగ్యానికి కారణం కాగా అనే శీతాశాలలో ఆరోగ్యానిస్తాయని పై పద్యం చెబుతుంది

శరీరం ఆరోగ్యంగా ఉండాలంటే పుష్టికరమైన ఆహారం, మంచి విటమిన్లు కలిగిన పండ్లు తినడం చాలా అవసరమని వైద్యుల అభిప్రాయం. పండ్లను తినడంవల్ల శరీరంలో రోగనిరోధక శక్తి పెరుగుతుంది. సమతుల ఆహారం (Balanced diet) శరీరాశోగ్యాన్ని తీవ్రపరుస్తుంది ఇందుమించుగా సమతుల ఆహారాన్నే రాయలు క్రింది పద్యంలో పేర్కొన్నాడు

“పరిపక్వ సురభింబా ఫలంబులతోడ
దళమెక్కు షనన పెందొలలతోడ
ఘృత పిండనిధి కర్మరీఖండములతోడ
బల్బదెలుగుల మావిపండ్లతోడ
గోస్తన మృదుగుళువ్వు స్తోమములతోడ
గప్పలేతిన వడప్రప్పుతోడ
సుమధుర స్థూలదాడి బీజములతోడ
దనుపారు రసదాడిగ నెలతోడి
బానకం బతిథులొడ్డ దానుగ్రోలి” (2-78)

“మంత్రరాని
బొడ్డుగోసిన కొడవలివోలి” (5-112) అను సందర్భంలో శత్రు

చికిత్సను ప్రస్తావించినట్లయింది. కొద్దు కోసే! పుడు మంత్రసాని వాడిన కొడ
వలి పరిశుభ్రంగా ఉంటుంది ఎర్రగా తాల్చి పత్రంబేసి ఉపయోగిస్తే ధనుర్వా
తం లాంటి వ్యాధులు రావు శస్త్రచికిత్స సమయంలో వైద్యులు పత్రమైన పరిశ
రాల్ని వాడుతారు లేకపోతే చీమ పట్టి వుండే "సెప్టిక్" అవుతుంది రాయలు
క్రింది పద్యంలో శస్త్రచికిత్సనే ప్రత్యక్షంగా పేర్కొన్నారు

"కొంగవల్లు అకు లంగమం ఒట్టుక జబ్బు

లంట గుట్టడ వెజ్జానర యువారు" (7.21)

కొంగలాగా వంకరగానున్న కత్తిలో భుజాలు చీసినపుడు ఆ టుకొనేట్లు
వైద్యుడు కుట్టు వేస్తున్నాడని భావం.

అల్లసాని పెద్దన: "మనుచరిత్ర"లో బ్రహ్మమిత్రుడు శిష్యులకు
ఆయుర్వేదాన్ని బెలుతుండెనని వర్ణించాడు, " బ్రహ్మమిత్రుండు శిష్యులకన్
గంటను వత్తి బెట్టుకొని యాయుర్వేద మోరంత ప్రొద్దుంజెప్పన్" (5-7).

వరుణిని పుత్రుడైన స్వరోచి బ్రహ్మమిత్రుని వద్ద ఆయుర్వేద వైద్య
విద్యల్ని నేర్చుకున్నాడట.

"తామ బాంధ్రహోర్ధాగకములు నాల్గు

శర్య దంష్ట్రా) జరావృష సంజ్ఞకాల్లు

వైన యష్టాంగక మురావులార గల్లు

వైద యెనిమిది నెలల సర్వమును నేర్చి" (5.15)

షడ్రూపలవల్ల కలుగు దోషాంశల్ల వచ్చే జ్వరాది వ్యాధులకు తగిన
చికిత్సను కూడా నేర్చుకున్నాడని చెప్పబడింది

"జరుమూడు రుచం దోషపు

విరసత మానన్ జ్వరాది దృష్టాంతంజై

పరగు చికిత్సయుగని శాం

వరి బాసి తపస్వితోడ ముదమున నంటిన్" (5-18)

అహారలోపం వల్లనే శరీరంలో అనారోగ్యం ఏర్పడుతుంది. అందుకే

“లంఖనం పరమావధం” అనే సామెత వ్యాధి వస్తే నిరాహారమే వ్యాధి నివారణమని చెబుతుంది

ధూర్జటి : “శ్రీకాళహస్తి మాహాత్మ్యం” అనే గ్రంథంలో అదృష్టమైన జానపద వైద్యాన్ని ప్రస్తావించాడు తిన్నడు శివుని కంటికి పసరు వైద్యం, నాటు వైద్యం, గృహవైద్యం చేశాడు

“శోక పొట్టం బావిగొన నూది యెత్తుచు

గవ్వజోష్ఠ కరళ భాగమున గాది

నెత్తి తంగేడాకమెత్తి లేచకి నిమ్మ

పందినీరున నూటి కట్టువెట్టి

తెల్లడింటిన పువ్వు తెచ్చి దద్రదసమిడి

కలివె పువ్వులగోసి నందిపిడిది

ఫేరిననేయి వెట్టి పెరుగువత్తులు వైచి

తనుకాంతో రాచి నంకు చమిరి

బిన్నమందులు తాగురికన్యమారు

లడిగి తెచ్చిన మందులు నడవిమందు” (8-110)

పై పద్యంలో చెప్పిన టికిత్పల్ని గ్రామ ప్రాంతాల్లో చూడవచ్చు ఇదే విషయాన్ని శ్రీ సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు తమ “ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర”లో ఇలా వివరించారు

“జనులు సాధారణ జాత్యాలకు చికిత్సలు కొంతవరకు తెలిసియుండిరి నిన్న మొన్నటివరకు ప్రతి గ్రామములో కొందరు మనఃశుశ్కులు వాము, మిరియాలు, దుంపకాక్రము పిక్కు సొటి మిన్నగునవి మూఁగా కట్టియుంచుకొనెడివారు తుంపకాక్రము చాలా యి థలో నుండెడిది వాటి రసము జ్వారానికిచ్చెడివారు ఇంకా కొంత తెలిసినవారు దుప్పికొమ్ము, గోరోజనము, కస్తూరి కుంకుమపువ్వు, వైష్ణవి, ఖైరవి మూత్రాలు ఉంచుకొనెడివారు గడ్డలకు గోధుమపిండి యుడికించి కట్టిరి నెత్తి నొప్పులకు గుళకరాళ్ల ఆచిరి యిచ్చిరి నొప్పులకు వేపాకు మున్నగునవి కాచికాక తెనెడివారు ” (పుట 284)

“వేలివెచ్చనియైన వెచ్చని మందుల

గాదెమానునట్లు గంటికి

గంటికంటె మందుగలదె ముక్కంటికి” (8-114) అనే పద్యం లో “ఉష్టం ఉష్టేన శీతలం” అన్న ఆరోగ్య సూత్రం ఇమిడి ఉండడమే గాక కన్ను తొంగించి దాని స్థానంలో మరో కన్ను ఆమర్చడం నేటి అవయవ మార్పిడికి సంబంధించిన శస్త్రచికిత్స వంటిదని భావించవచ్చు

తెనాలి రామలింగడు : ‘పాండురంగ మాహాత్మ్యం’లో గృహవైద్యానికి సంబంధించిన అంశాల్ని పేర్కొన్నాడు

“గోర్వైర్వ చమరంటు తొనిరి మస్తకముల

అతమాదిరి నిశామిశితవారి” (8-74) అనే పాదాల్లో తలంటు స్నానం వేడిని తగ్గించి ఆరోగ్యాన్ని కాపాడే వైద్యసూత్రం ఇమిడి ఉంది

“నింబ ప్రవాళ మార్కంబులు వైచిరి” (8-74)

వేపమండల మూలను ఇంటికి తోరణంగా తీర్చారట వేపచెట్టుకు హిందూ సంప్రదాయంలో ఒక విశిష్ట స్థానం ఉండడానికి కారణం అది సర్వరోగని హరిత కావడం గ్రామ దేవతల పండుగల్లో నీటి విని యే గం ఎక్కువ. మారీ మహాలిలాంటి రయంకర వ్యాధుఃకిత ఔషధం వేప చెట్టులోని ప్రతి భాగం ఔషధంగా పని చేస్తుందని అయిర్వేద వైద్యుల అభిప్రాయం. వాతెంకలకు కూడా వేపాకు రసాన్ని పూసి స్నానం చేయినారట

రామరాజభూషణుడు : ‘వసువర్జిత’లో ఔషధ రస ప్రస్తావన కన్పిస్తుంది.

“పిడుగుకైపుడు పెట్టు తడకట్టగా బయో

ధి మహావృధి పనంబు వముదెళవగ” (5-88)

మరోచోట

“మున్నీటిపెన్నీటి మదురం నింజల యల

ఇదికి బచ్చెజోడు దొడిగెననగ” (5-88) అంటాడు

గరుడపచ్చలు దరించాడని చెప్పాడు గరుడపచ్చలు ధరించిన వానికి సర్ప విష భయం ఉండదని ప్రసిద్ధి

నంది తిమ్మన : "పారిజాతాపహరణం"లో సత్యతామ కోప గృహంలో ప్రవేశించినప్పుడే వేషధారణను "వాసె" కట్టుగొట్టి నిడువారికి కస్తురిపట్టవెట్టి" (1-98) అని వర్ణించాడు. తలనొప్పి వస్తే పట్టువేయడం ఈనాటికి కనిపించే గృహవైద్యం

పాలవేకరి కదిరీవతి : "నందనప్రతి"లో ఎరుకలసాని వేషాన్ని వర్ణిస్తూ

"మంజేతులను ముఖంబు జముననొక వింత

పొలుపు దెక్కిదు పచ్చబొట్టులెనగ" (1-98) అని అంటూ 'పచ్చబొట్టు'ను ప్రస్తావించాడు. పచ్చ బొట్టు పొడిపించుకోవడంలో వ్యాధి నరోధక చికిత్స కలదు. పచ్చబొట్టు పొడిపించుకోవడం నేటి "అత్యుపచర" వైద్యచికిత్స లాంటిది. సాధారణంగా మానిపోని నొప్పులకు పచ్చబొట్టు పొడి పించుకొనే ఆచారం కలవిస్తుంది.

అయ్యలరాజు నారాయణకవి : 'హంసనిశిత'లో వైద్య విధానం లోని రహస్య, వైద్యుల వేషధారణ, భూతవైద్యం, శ్రీ శరీరణ లోచనం, ఆయుర్వేద వైద్యం మొదలైన వానిని గూర్చి ప్రస్తావించాడు.

వైద్యులు "నరవైద్య, గజవైద్యాశ్వవైద్య పశువైద్య" (5-88) అని నాలుగు విధాలుగా ఉంటారట. ఆయుర్వేద వైద్యుని వేషధారణ వర్ణించబడ్డ విధాన్ని చూడడు.

"మెలివడు తీగనుట్ల తిగిమించిన పొగ తివంగుపచ్చదం
బలవడు చందోహతి యొయాగపు గ దవుబాత దొట్టు పో
గులు మణిముద్రిల్ వలపులె డ విద్యము చంక వ్రట మా
ప్రముల తుదమున్నెలన్ వె యగుప్త / బు దున వైద్యుడొప్పుగన్"
(1-282)

భూతవైద్యుని వేషధారణ, భూత చికిత్సలో గగ వైపుడ్డాన్ని వర్ణించడం జరిగింది.

"భూతియు గావిబొట్టుపై బూనిన మూర్తెలు జొక్కుకల్మమలీ
చేతగఱెంబు దాయెలుల జేర్చిన మండు మంగ్రం తంగ్రతికో"

పేతపు నాగజెత్తమఁజెబెలు నొప్పగ రౌద్రకర్ముడన్
భూత చికిత్సకుం డొకడు పొచ్చుగ నచ్చట నుండుజూనినీ" (8-82)

పిశాచాలూ, దయ్యాలూ, భూతాలూ, దుష్టగ్రహాలూ భూతవైద్యుని చూచి
నంతనే పారిపోతాయట :

"పైగాఁగిసోకిన బాటు బిశాచక
తండఁబుతెల్లను దల్లిరిల్లి
పొలకున గనుగొన్నబోవు దయ్యఁబుల
విసరముల్ నీతిచే విస్తరిల్లి
పేరు విన్నప్పుడే దూరమై వను భూత
దయములు దిగులున నరళనీల్లి
తొడరి నిల్విన యంత దొంగు దుష్టగ్రహ
ప్రవయముల్ భయమున మరిధవిల్లి
యఱుకు నారౌద్రకర్ముని కరముసోక
ప్రేత బేతాళ మోహినీ పితతోక్తృ
కావినీ శాకినీ ధానినీ మదాంధ
భయక బ్రహ్మ దాక్షసల్ పల్లటిల్లి" (8-88)

ఎట్టి దుష్టగ్రహమైనా భూతవైద్యుని తలంచినచో పారిపోవునట .

"గ్రూరగ్రహ బోరగ్రహ
బారగ్రహ కూర్మశాక చంద్రిగ్రహకా
చేరి గ్రహంతరగ్రహ
వారి గ్రహములును బోవువాని దలంపునన్" (8-84)

దయ్యం పట్టిన వ్యక్తికి విఘాదపెట్టి యంత్రములుగట్టి భూతవైద్యుడు
చికిత్స చేశాడని చెప్పబడింది

"భూతకాపును జుట్టి విఘాతిపెట్టి
యంత్రములు గట్టి వెఱుగుమనును దట్టి" (8-122)

శ్రీని వశం చేసుకోవడంలో ఉపయోగించే ఔషధాల్ని, వశికరజౌషధాల్ని
తయారుచేయడంలో ఉపయోగించే వస్తువుల్ని పేర్కొనడం అరిగింది ,

“ఇంద్రగోపంబు రోచన మెట్టలు వెలి
గారము జంభ్రమణములు నీర గొట్టి
విత్తనాల్ పుట్టపండు రసోత్తరముగ
నూరి మడుపున బెట్టిన నారివలెను” (5-129)

“నల్లెరు కణికగంధము తేనె వగనూరి
లేపించి కూడినలేమ వలరు
గరక తాండ్ర యునీరికలు కోప్పు పాలలే
నూరిపట్టించిన నారిజేరు
వెలిగారమును నెట్టివిసె పూలు విజ తనూ
జలముల నూరిద్దజెలియ కలియు
గలుగొట్టు నీరావు తాల్మడిచే నూరి
విడెములో దగిలిన వెలిదిరుక్కు

గూర్చి జిల్లేడు దూదినీ గోళఫలద
భమునమేదించి వత్రిగా జక్కజేసి
తునుతు నూనెను దీపంబు పొనగబెట్టి
మాట లోనొడు రెటువంటి సుదతులైన (5-180)

“జాజికాయలు జాపత్రి చారపప్పు
సెరగ లనుములు గనగనల్ మునగపువ్వు
మదన విత్తులు కోచ్చెర మందపాల
నూరిత్రాగిన మదనబు జేరువేళ” (5-181)

శ్రీకి నశీకరణ ఔషధంలాగా మగవాన్ని లోబరచుకోవడానికి మర్దమందు పెడతారు. ఆ మందు తీసుకున్న వ్యక్తి ఆ శ్రీ చెప్పినట్లుగానే ఏంటాడు. ఆమె చెప్పినట్లే నడచుకొంటాడు మర్దమందు ఎలా తయారుచేస్తారో శ్రీకింది పద్యంలో చక్కగా వివరించబడింది

“గంజారమను జాజికాయలమైత్త వి
త్తులు మర్దమాతంగి కలువగర్ద

పచ్చయెన్నుట కోమ పచ్చికమంచేను
 గుండము గుళ్ళ సువ్వుము దుర్ది
 ఉడనేరు వం బునాసాసి వామమృదు
 కలపోలుగాడు మైగారువెమడు
 రీరావుగజ్జలచేదిన ముప్పును
 గాల్పిడి బాతంటగాను నూరి
 కలయ గురిగింజలంతేసి గుళికలమర
 జేసినిడనె యాటించి తీసి దాది
 యొగ్గు ముంధింత మడుపుతో నొసగెనతని
 కధికతర నొహమున నాహంసయాన" (6-152)

మధ్యనుండు పెద్దన వక్త్రాన్ని ఎలా గుంటానో, దాని మహిమను వెల్లడిజేసే
 విగం గూర్తుడు :

శోభాశి మందు మనగొన్చి
 హూలిడ తన కండ్లు గట్టినట్లుండు నతం
 జేబుద్ది లేక యెప్పలి
 పోవెలెవ ణిక్కిలిక్కి చొక్కుచు దిరుగున్" (6-153)

రెడవ దనవ్వంతరి అనదిగిన గుప్తగుండును వైడుని బాతుర్కాన్ని
 వర్తిస్తూ అయ్యర్వేద వైద్యానికి సంబంధించిన మందులను పేర్కొనడం జరిగింది:

"అశ్వగంధాది ఘృతంబును, నైలేయక పుత్రంబును వట్టల పుత్రం
 బును, దూర్వాది ఘృతంబును, బంతగవళి పుత్రంబున నార్ద్రక పుత్రంబును,
 గదశీకంద ఘృతంబును, గల్కాణ పుత్రంబును దండలీయక పుత్రంబును,
 గూగ్గడ పుత్రంబును మొదలైన పుత్రంబులు సేయువేర్పును

మూత్రస్థాన కాఠీర నిదా కాస్త్రంబుల పరిచితియును డెప్పడిరెడు నాడి భేదం
 బును నాత పైతృ శ్రేష్ఠంబు మృణుల రైసెన తిళతనప్పిరోగంబుంకు దత్త
 చ్చికిత్సలు జేయు నాతుర్కంబును గరిగి రెండవ దనవ్వంతరి యనంబ గు నతడు"
 (1-284) అంటూ అయ్యర్వేదంలోని తెరాల్ని చూర్పాల్ని, రహమనాల్ని,
 దివ్యోవదాల్ని వివిధ భస్మాల్ని పేర్కొనడం జరిగింది అయ్యర్వేద వైద్యాన్ని

తెలుగు సాహిత్యంలో ఇంత విపులంగా చర్చించిన కవి మరొకడు లేడని చెప్పవచ్చు

గౌరవ: "నవనాథ చరిత్ర"లో పభువులకు వచ్చే వ్యాధులు, వాని నివారణా విధానం చెప్పబడింది:

"మనలక వెతలంగ మందులువెట్టి
పనరంబు ప్రాణంబు పసచుగా గారు"

"నరుడు కన్నును నీరు నాలికచేర్చు
గురుదెవులును గంటికుడుమ కిట్టారు
కప్పనావురు గాలికి పరేతిక్క
పుప్పి పంపరయూడు కొడ్డుకొల్లాత
మొలవిడి సెంతెవుల్ ముకుండి కవట్టు
తలయేరు తొడుకునా తముకల్లవావు
నలకొల్పు తెవులును నాదిగానెచ్చ
గలపనకాం రోగములకు నెల్ల
మందులు బెట్టను మంత్రంజనేవులు
కందువుగని చూడగా నేర్తు నొప్ప
.... మరెప్పుడుగంటైన
ఘటించి మోరమెకంబులు వట్టి
కఱచిర బ్రాణంబు గలిగిన జాలు
నెఱవుగా బ్రతికింప నేరుతు బసుల
బసులపాపల జ్వరభారపీడితుల
తెనరు రోగంబులు నెట్టింతులింక
వారికి గానని వారికి నాడు"

(1 - పుట. 88, 89)

బిగురుగండెలు గాఁపు జివ్వవెదురు
 లాదియగు సాధనంబులు నలవరింపు
 కొని మాటా మాటొడిచితో విరుగులెల్ల
 గదిసి నడచిరి యమ్మసీ శాంతు నలుక (1-250)

హలాంతుడను రెడ్డి గృహాన్ని వర్ణించే సందర్భంలో ఇంట్లోని పరికరాల్ని,
 ఇంటి పరిస్థితుల్ని చక్కగా కళ్లకు గట్టినట్లు వర్ణించాడు

“అచ్చమైవాకిది రచ్చవాయి మెలుంగు
 పంచతిన్నెలు గొప్పపారిగోడ
 కంపకెట్టులును రాకట్టు మంగిలివల్లె
 సొరెదేవర యజవంతె యొకటి
 కోళ్ళగూండ్లును గొట్టు కుఱగాడి (యేడికో
 లలు) తాడిపలుపులు గలుగు నటుక
 చూడలు పెనుమొవకోడిలు కుఱుతాడి
 గిత్త లీనినమేటి గిడ్డదొడ్డి
 యిటుకుమాను పెరంటిలో నెక్కులావి
 మునగలును తొవపెనువామి (జనుము) రుణ్ణు
 తోలు పిడుకల కుచ్చెలు దాగిగుంత
 దవర నిరంతంబు వెలయు నాతనిగృహంబు” (2-408)

ఏదా సగరంలోని గోపాలుడను ఓష్ట భక్తుని ఇంటిని వర్ణిస్తూ గోపాలుని
 పనిముట్లను పేర్కొన్నాడు

“పులుల వాకట్టు మందులు పొముదదనిక
 ల్పొదును చేపుడు మంత్రములునుగోడె
 దామెన పగ్గము త్రింత్రాళ్ళు నుర్రిత్రాళ్ళు
 చిక్కయలును జల్లి చిక్కములును
 మాటుమానిషిగన్న దూబివేపుల తోళ్ళు
 కొలికి చెప్పులు జమ్ము గూడలంతి
 పిల్లగోవులు నెక్కునెట్టిన విండ్లు కం
 బళ్ళు దుప్పట్టును వల్లెత్రాళ్ళు
 మొదలుగాగల పరికరంబుల” (2-540)

అయ్యలరాజు నారాయణకవి తన “హంసవిఠలి”లో గానగవాళ్ళ, కుమ్మరి, జొంగి, రైతు గొల్ల, కంఠిలి, సాలె మొదలైనవాళ్ళ వృత్తులకు సంబంధించిన పనిముట్లను పేర్కొన్నాడు

ఫణిహరడను గానగవాని ఇల్లోని వస్తువుల వర్ణన

“గానుగ కడెలు మోకులుగడ్డపాణి
కాడిసిద్దెలు గూటంబు కడవల్లి
గంప కనుగంత తక్కిడగట్టి యెడ్డు
చుట్టు చవికెయు నర్జవస్తువులు దనర” (5-205)

చక్రదాసుడను కుమ్మరివాని పనిముట్లు :

“నలువ కడవరాయి సాలె కలాసంబు
కట్టె యిసుము కల్లికడవ ముల్లు
మండిమంత గుబ్బుమాను నావంబును
మన్నుమోయ వోతు మలయుమడు” (5-9)

జొంగి సాధనాల్లో మొదట పడవల్ని పేర్కొన్నాడు :

“ఈడుకొయ్యలు, తెప్పలు నీడుకాయ
లరడ లరికోట్ల పడవలు తరులుపుట్టు
చేపడవ లోడలాదిగా వెంగునట్టి” (4-182)

“కొడమ తిట్టడ్డ కొడమ ద్రోబ్బుడు పటంబు
బాపయెలై గూడయు కల్లిగూడ
బంట గారంబు తెరదీము బురుగుగాల
మొనుకు గొరకు పుణుకు నొక్కులెనగుచుండు” (4-184)

అంటూ పనిముట్లను చెప్పి పిమ్మట వలల్లోని రకాల్ని వర్ణించాడు .

“మెడవల సన్నపువల త్రి
పుడువల దొంకవల మెంటు ముక్కిడివలదా
టుడువల సింగిత మనుకువ
లెడవల కుండెవల లాదు లెనగడి వలలున్” (4-185)

కృషీవలుని ఇంటి వర్ణనలో రైతుల పనిముట్లను పేర్కొన్నాడు :

“దేవర చవికె పందిరి కోళ్లగూడలు
గొట్టు గుంటక కాడి గొడ్డవల్లు
లట్టువగల కాడి కొట్టలు పలుగాడి” (4-124)

గొల్లవాని గృహవర్ణనలో గొల్లల పరికరాల్ని పేర్కొన్నాడు

“కంబళి తలడడ్డు కవ్వము మణ్ణిగ
బాన గొడ్డలి నుచ్చప్రతలగుడి
కావడియట్లు చిక్కము సందికడియంబు
సూకంతోప పొగాకు తిత్తి
బొప్పి మణ్ణిగముంత బొటమంచి పిల్లల
గూడు చామెనతాడు కోతకత్తి
తొడ్లగద్దెయు జలచుప్ప చిల్కుడుగుంజు
ఘాబిందెలు వెన్నఘానవట్టి
పొలబుడిగలు వడిసెల ప్రాకమెట్లు
మంప మందుల పొడిబుట్లు మన్నెముట్లు” (2-75)

మణివరమనేడి పురంలో సుర్ప కంసాలి వాని పరికరాల వర్ణన :

“కమటము కట్టనంది యొరగల్లును గత్తెర నుత్తెవీర్ణముల్
ధమనియు శ్రావణులు మొలత్రాసును బద్దెన నీరుకారు శా
జము పటకాయ మూసబలుకాణె పరీక్షల మచ్చలాదిగా” (2-181)

నేత వృత్తిగా గలవాళ్ల పనిముట్లు ఇలా ఉన్నాయి :

తుంటె మగ్గపుగుంత గూటంబు పగ్గంబు
పంటె శ్రోకుడుపట్టె పలకదోనె

పరిపరి యచ్చలు చరితుండ యూడిత
 చీడు దబ్బలు దండెనాడెక్రొవి
 కోతివుల్లలు నార్క కుడతరి కొయ్యలు
 జొప్పయూవలు గోత చూకతి
 కారంపు బడుగులు గండెంకప్పెర
 గోలెము లాకలు సీలికడవ
 గంప దొల్ల కలానఁబు కదురు చెమితి
 నూలుకాట్టుంబు జూంబు గ్రాలుగోడ" (2-11)

జానపదుల వాద్యాలు

శ్రీనాథుడు 'పల్నాటి వీరచరిత్ర'లో యుద్ధ సమయంలో మ్రోగించే బాద్యవిశేషాల్ని ప్రస్తావించాడు బ్రహ్మనాయుడు కార్యమహాదీ యుద్ధరంగానికి జయలుదేరినపుడు,

"నాయుడు రాజులు నయముతోచనగ

మొందు డమాయిలు మురజనంపుంబు

బూరలు భేరిలు పోటుధారలును

కాహళ వంటిణి కాలికొమ్ములును

గంభ నమూనాఁబు నన్నాయిజోళ్ళు

మురళివయంబును, ముఖవీణవితతి

నరగలు తప్పెడిల్ నయమైనదోళ్ళు

తమ్మటమ్ములు నెంచదగు వీరజములు

పునమైన రుంజలు కకకతప్పెటలు

దేగంటలును మరి చిరుగంట చయము" (2వ భాగం - పుట 8)

మొదలైన వాద్యాలు వాయించారట.

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు : 'ఆముక్తమాల్యద'లో మాలదాసరి చందా లికను మీటాడని వర్ణించాడు

"చందాలేతర శిరుడుత్పలకియై చందాలి కన్నీటుచున్" (6-7)

మరోచోట,

"మృదంగంబు పొంగం బావజంబుదండె తాళంబును కిన్నెర సన్న గాకే వీణ ముఖవీణ వ్రాసే గ్రోలుడోలు మౌరి భేరి గొరు గుమ్మెట తమ్మెటంబు డుక్క దక్కి చక్కి చుయ్యంకి లోనగు నసంఖ్యాతవాదిత్రత్రితయ పరం పరలు మొరయ" (4-58) అంటూ మూడు రకాల వాద్యాల ప్రస్తావన కన్నీడ్చుచుంది.

పాలవేళి కదిరీవతి : 'శుకసప్తతి'లో భేరి, మృదంగం, శంఖం, జమలిక మొదలైన వాద్యాల్ని ప్రస్తావించాడు

"భేరీమృదంగి శంఖావాహను మౌగ
దస్తవార్పటుల దిక్తము లద్రువ" (1-254)

"వచ్చి జమలిక వాయించి వరసతోడు" (2-4, 5)

పెద్దపాటి ఎఱ్ఱనార్యుడు : "మల్లణ చరిత్ర"లో మల్లణ పుష్పగం
దులు వాయించిన వాద్యవిఃషాల్ని ప్రస్తావించాడు

"స్వరమండలంబును జంత్రంబు నొకవేళ
నింపుమీఱంగ వాయించుచుండు
తీన్మెర వీణయు గేంమై నొకవేళ
మట్టి చూతురు జగన్మోహనముగ
సొంపుదండెలు శ్రుతిగూర్చి యొకవేళ
పదములు పొందలు బాడుకొందు" (ప్రథమ - పుట 20)

అయ్యలరాజు నారాయణకవి : "హంస వింశతి"లో జానపదులకు
సంబంధించిన అనేక వాద్యాల్ని పేర్కొన్నాడు

"దమరు పురవిత్త మరుసమాచర భయదధక్కా హడుక్కారవచాను
కలహ పటహ తమ్మటావ జనిస్సాణ ఝర్జరీ మర్దకము రజవజాతుత్తుంబిక జర్జరీ
పాళక్రొళక్రొలు మోరీ భేరిలును దోలు గోరు గుమ్మెతిమ్మెట వీరణ యురుము
యొందేకంటి యురుమపంబ తిమిడిక తప్పెట గిరివిడి తుడుము చక్కి చుయ్యంకి
యును చాళ మహాత్తాళంబులును జేగంట చిటితాళంబులు తిటికెలు ముఖవీణ శంఖ
కాంస్య శృంగకాహళంబులును నన్నేగాళన వీరు కరకొమ్ము నాగస్వరమును
సుతిదెంగు జేసన్నాయి సింగినాదము పిల్లగ్రోవిమ్రోలు వీరలును వీణ రుద్రవీణ
స్వయంభువీణ మనోహరవీణ నారదవీణ, బాణవీణ సరస్వతీవీణ స్వరమండ
లంబు తంబుర రావణహస్తంబు రవాలుగిన్నర తిపిరికిన్నర సిద్ధకిన్నర దండె

మొదలైన హృద్యానవద్య విశేషంబులు దిక్కులు పక్కటిల్లె” (8-28) ఇన్ని వాద్యవిశేషాల్ని తెగు సాహిత్యంలో మరొకరు పేర్కొనలేదనవచ్చు

శివదత్తయోగి వెంట శ్రీశైలమునకు బయలుదేరిన భక్తబృందాలు వివిధ వాద్యాల్ని వాయిస్తూ వెళ్లారట

“గమ్మెతల్ కిన్నరల్ గూడివాయించుచు

బైరవంజోగి వెంబడినెకదం

బసవగంటలు బృహత్పటు శంఖములు మ్రోయ

శివరాత్రి జంగాలు చేరికొలువ” (8-189)

మరోచోట సుద్దుల గొల్లె వాద్యాల్ని ప్రస్తావించాడు :

“కొమ్ముల్ వీరణాలు జిగుల్కెడు” (2-87)

“ఫెళఫెళ వీరణాల్ ఖిపెళి వాయింది

పాటుపో గొమ్ములు నాటనూచి” (2-88)

జానపదుల ఆభరణాలు

తెనాలి రామలింగడు : 'పాండురంగ మాహాత్మ్యం'లో నిగమకర్మ తన భార్య నగల్గి దొంగిలించుకొని పోయాడని వర్ణిస్తూ వివిధ ఆభరణాల్ని పేర్కొన్నాడు.

“గోమేధి కోపలాంతార మునితములు
పుష్పరాగచ్చటా పుంఖితములు
వైడూర్య సంధాన వర్ణనయంబులు
హరిసింహ కిలనాభ్యంబితములు
కురువింద సందర్భ గురుతరంబులు చతు
ర్విధ వజ్రదళ సమావేళితములు
భుహనీయతర హరిమన్మణి పరీతంబులు
నకలున్నూల మౌక్తిక యుతములు

పద్మరాగ పరీరంథ భాగ్యరములు
దండ విద్రుమకృత సముద్గళ భృతములు
మాతృభూషణ సత్తిమండనములు
నిజయువతిదాల్చ సొమ్ములన్నియు హరించి” (3-48)

పాంనేకరి కదిరీసతి : 'శుకనప్తతి'లో హలాంకుడను రెడ్డి భార్య ధరించిన ఆభరణాల్ని ఇలా వివరించాడు

“తిరునాళ్ళతై పోయి తిరుపతిలో గొన్న
నొక్కు పూసంపేరు దెక్కునూప
తికుందనము గూర్చి మగడు చేయించిన
మెయిగు కమ్మలు వింతయెలుపు నెఱవ
దనుకాడవచ్చుచో దల్లితెచ్చిన యట్టి
యల్లిక నానుసోయగ మెసంగ

మొదటి కోడలిదంచు మదినత్త యిచ్చిన
చుట్టు మెట్టలతోడు సొంచునింప

గడియములు కెంపురవల యుంగరము వెండి
కుప్పె సొరంబు కుటుమాపుతునలమ్మ" (2-411)

పై పద్యంలో తానపద స్త్రీ ఆభరణాల్ని సహజ సుందరంగా పేర్కొన్నాడు.

దాకలి వనిత ధరించిన ఆభరణాల్ని క్రింది పద్యంలో వివరించాడు :

"మినమిన లీనుమేను నెఱమించుల కొంకెపుటంచు గమ్మలుం
గొనఱగు ముద్దుమోము నమకొన్ని మెఱంగుల కట్టదండయు
గనుగవగల్లు తేలి యొడికంబును నందికందెంబు మించిన
వ్యనిత యువాంతరంగ పృగవాసరయై మొలంగు స్వహంబునన్"
(8-105)

అయ్యలరాజు నారాయణకవి : "హంస విశతి"లో తొగట స్త్రీ కుంఠ్రసానికి వివిధాభరణాల్ని జస్తానవి అంటుంది :

"నవుత్తైన రతనాల విరికిమ్మల నిట్లు
నవిసీకు మనసు రావంతేవేని
యాణిముక్కమ్ముల హారమ్ము లొనగుదు
బానిపై నీకిచ్చ పూనదేని
గడుద పచ్చలకీలు కడియంబు లర్చింతు
నందుకు నీయాస చెందదేని
తగుకు గెంపుల నంది దండలు చెల్లింతు
బానిపై నీబుద్ధి యానదేని
సూనకము తీగ మెడచూలు సొంగునాను
గుండ్లపేరును గైకొన్న కోరిసేతు" (2-37)

మణివరపురమలోని కంపాలి వార్య ధరించిన ఆభరణాల్ని చూడుడు

"కుప్పె రాగిడివిక్ల కుంకుమరేఖ పా
పట బొట్టు కమ్మలు బావిలీలు

లలిసూర్య చంద్రవంకలు సూసకముకెంపు
 రవల వల్లెరు బూవు రావిరేక
 బుగడలు నానుగోవులు దీగ మెడసూలు
 కుంతికంటు సరిపెణ గుండ్లపేరు
 నరిగె ముక్కర ఇన్నసరము నుత్తంజాలు
 కంకణంబులు కట్టు కడియములు
 నందిదండలు నొడ్డాణమండమై
 ముద్రికలు హంసకంబులు మ్రోయగజ్జె
 లిలరు బొబ్బిలికాయలు గిలుకుమదై
 లాడియగు సొమ్ముదాల్చి యయ్యకల మెఱయ" (2-190)

ఇంచుమించుగా స్త్రీలు ధరించే ప్రతి ఆభరణాన్ని పై పద్యంలో పేర్కొన్నాడు

పెదసాటి ఎఱ్ఱవార్యుడు : "మల్లణ చరిత్ర"లో పుష్పగంధ రత్న కంచుకం, ఒప్పుల పెండెము, వజ్రాణ, ముత్యాల ఆభరణాలు ధరించిందట

"ఉరమున రత్నకంచుకము నొప్పులపెండెము వజ్రమౌక్తికా
 భరణములుం ధరించి" (2 అ. - 37వ పుట)

జానపదుల ఆహారాలు

మనిషి ఆహారపుటలవాట్లు పరిస్థితుల్నిబట్టి, కలాన్నిబట్టి భిన్నంగా ఉంటాయి. మనిషి నివసించే ప్రాంతంలో పండే వంటల్నిబట్టి, లభించే ఆహార పదార్థాల్నిబట్టి మారతూ ఉంటాయి. జొన్నలు ఎక్కువగా పండే ప్రాంతంలో బాటి వినియోగం ఎక్కువగా ఉంటే, బియ్యం ఎక్కువగా పండే ప్రాంతంలో బియ్యం వినియోగం ఎక్కువగా ఉంటుంది. ఇలాగే మిగిలిన ఆహార పదార్థాల అలవాట్లు ఉంటాయి. కులాన్నిబట్టి కొందరు కొన్ని ఆహార పదార్థాల్ని తినడం తినకపోవడం జరుగుతుంది. అర్థిక పరిస్థితులు కూడా ఆహారపు టలవాట్లపై ప్రభావాన్ని చూపుతాయి, మాంసాహారుని, శాకాహారుని ప్రధానంగా ఘనకు రెండు వర్గాలు కన్పిస్తాయి. తెలుగు సాహిత్యంలో ఆహార పదార్థాల ప్రస్తావన కొందరు కవులు చేయడం జరిగింది.

శ్రీనాథుడు : "హరవిలాసం"లో వంట చేసే విధానాన్ని వర్ణించాడు :

"వంట వెలుతులు చేకున్నవామల్లెన
వస్త్రములు తైలమున ముంచి వప్పిగూర్చి
వంటకంబులు వండి యవ్వారిగాగ
బెట్టు కివభక్త తరికి నందిప్రతుండు" (2-81)

సిరియాలునికై మేనమామ తెచ్చిన ఆహార పదార్థాల వర్ణన.

"పల్లియ చోటనుండి యెలప్రాసగు టడ్కులు జక్కిలంబులున్
బెల్లపు టచ్చులున్ సెనగబేడలు జిమ్మిల నవ్వులుండటన్
బెల్లగ నంది వియ్యములు పెద్దటికంబు బ్రియంబు నొప్పమే
నల్లనకుం గుమారసిరియాలు నకుంగొని తెచ్చిరర్మిలన్" (2-92)

తల్లిదండ్రులు తమ పుత్రుడగు సిరియాలుని చంపి వండిన విధానాన్ని ఇలా వర్ణించాడు శ్రీనాథుడు

"మిరియము నల్లియున్ బసుపు మెంతియు నింగువ జీకరంబు శ
ర్కరయును జింతపడును గరాంబువు గమ్మవి నేయి.తైలమున్

బెరుగును మేళపించి కడు బెక్కువిధముల బొక శుద్ధివం
డిరి సిరియాలనిం గటిక డెదమునం దరకాక్షుర్ధఱన్" (2-121)

షడ్రసోపేతంగా వంట వండినారని క్రింది పద్యం వెల్లడి చేస్తుంది .

“కమ్మగా గాచిన కట్టునం జున్నును
సిరు వెళ్ళగ నొత్తినేతవేచి
చక్కగా దళిగిచ నన్నమాంసంబులు
పరిపాటియై జాణ్ణు బదనవండి
మూర్ఛబెమ్మలతోడ మదకగా కుండగ
జాచు చేసిన నల్ల చారుగాంచి
వలయు సంబాలు వడియాలు బలియించి
దళమైన క్రొవ్యుతో దాలిబోసి
షడ్రసోపేతములుగాగ చతురభంగి
నమ్మత పాకంబులుగాజేసి రాక్షణంబు” (2-122)

మాంసాహారాన్ని వండిన విధం రమణీయంగా వర్ణించబడింది

‘పల్నాటి వీరచరిత్ర లో శ్రీనాథుడు పేర్కొన్న ఆహార పదార్థాలు :

“పెక్కు విధముల పిండివంటలు
పశుమాంసము మంచి పప్పుకూరలును
పానకంబులు జిన్ను పచ్చళ్ల నెయ్యి
ఖండశర్కర తియ్య కండగడ్డలు” (1వ భాగం - పుట. 5)

కాహారాల్ని ప్రస్తావించాడు పై పాదాల్లో

నల్లభరాయుడు : “క్రిడాచిరామం”లో ఆనాటి పూటూళ్ల యింట్లో
వండే ఆహార పదార్థాల్ని పేర్కొన్నాడు

“కప్పుర తోగివంటకము కమ్మని గోధుమ పిండివంటయున్
గుప్పెడు పంచదారయును గ్రోత్తగా గాచిన యాలనే పెస

ర్పపును గొమ్మనల్లవడిపండ్లును నాలుగునైదు నంటాలున్
లప్పలతోడ గ్రొంబెరుగు లమ్మలు వజ్జిలయింట రూకకన్"

(186వ పద్యం)

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు : "అనుక్త మార్కడ"లో వివిధ అహార పదార్థాల్ని పేర్కొన్నాడు

విష్టదిత్తుడు చైత్రవ భక్తులకు పెట్టిన అహార పదార్థాలు ఇలా ఉన్నాయి :

"గగనము నీరులుగ్గతెనగా జడివట్టిన నాళ్ళు భార్యజన్
పొగ సొరకుండ నారితెడవుం బొటియల్లివిలించి వండన
య్యగపల ముంచిపెట్టు గలమాన్నము నొల్పిన ప్రపు నాలుగే
స్నాగవిన కూరలు న్యడియముల్యగురు ల్పెరుగు వ్వుతప్తుతిన"

(1-80)

వేసవి కాలంలో భక్తులకు పెట్టిన అహార పదార్థాలు :

"తెలిసులి వెన్న యోగిరము దియ్యనిచారులు దిమ్మనంటులన్
బలువని యంటకుల్పెలుకు పాలెడనీళ్లు రసావతుల్యం
బులును సుంగడిశీతలము ల్యడపించెలు పీరు జల్లయు
న్వెలయగ బెట్టు తోజనము వేసవి జండన చర్మమున్నుగన్"

(1-81)

శీతాకాలంలోని అహార పదార్థాల్ని ఇలా వర్ణించాడు :

"పునుగుం దావి ననౌవకంబు మిరియంపు బొళ్లతో జట్టి చు
య్యను నా దాటిని కూరగుంపు ముకుమందై యేర్పు నావంజిగు
ర్కొను వచ్చపును జాయసాన్నములు నూరుగాయలున్ జేసులు
క్కను నేయం జిలుపాలు వెల్లువగ నాహారం బిడుస్సితునన్"

(1-82)

విష్టదిత్తుడు మధుర యాత్రకు పోతూ తమ వెంట తీసికొనిపోయిన వంటకాలు ఇలా ఉన్నాయి

"భక్తి బ్రోవకు సాధ్యపరికరంబులు వెట్టి
కట్టిన పొరివిళం గాయగమియ

నెనటి పోతలుగాగ నేర్పించిన చిరం
తనవు కాలక్షేమ తండులములు
వడిబెట్టిలో తెలుకడము సాబాలాన్య
జెంగు సంచారంపు జింతపండు
పెల్లు లోహండి కావళ్లు కొమ్ములవేలు
గిడ్డిమొత్తపు నేతిలడ్డిగలును
బెరుగు వడియంబులును బచ్చివరుగుబేడ
ఒరుతరాచ్యుత పూజోపకరణపేటి" (2-97)

వేసవికాలంలో బ్రాహ్మణులు భుజించే ఆహారము లిట్లున్నాయట :

"వరిపక్క సురభిరంభా ఫలములతోడ
దళమెక్కు పనస పెందొలలతోడ
మృత పిండనిభ కర్కరఖండములతోడ
బలుదెబంగుల మావిపండ్లతోడ
గోస్తనీమృదు గుళచ్ఛ స్తోమములతోడ
గప్పలేజిన వడప్రప్పతోడ
సుమధుర స్థూల బాడిమ దీపములతోడ
దనుపారు రసదాడిగ నెలతోడ
బానకం బతితుల కిడ్ల దానుగ్రోలి" (2-78)

పొలాల్లో పనిచేసేవాళ్లు అంటలి తాగడం మదకు ఈనాటికి కనిపిస్తుంది. పొలంలో కావలి కాసే తమ భర్తలకు ప్రియ అంటలి పాత్రల్ని బుట్టలో పెట్టుకొని పోవుచున్నారని, జొన్న, సజ్జ, గోధుమ, "పిసికిళ్లు" తినేవారని వర్ణించాడు

"పొలమంబు క్లైయ్యుచుం బట్టి పె
న్ముసురం దగెడు కాపుగుప్పెతల పెన్లుబ్బులు వానల్పెలం
బిసికిళ్లం బిసికిళ్ల హరితుల కల్పించెన్న భస్యంబునన్" (4-188)

సామాన్య రెడ్లు పర్లాకాలంలో భుజించు ఆహారం ఎలా ఉందో చూడుడు:

"గురుగుం జెంచలి తుమ్మిలే దగిరిసాకుం దింక్రిడిపల్లవో
క్కరముల గూడ తొరంటి నూనియంతో గట్టాని కుట్టారుగో

గిరముల్మేక్తి తమింఱను లొలము వోగ్రేపుల్మేయిన్నాకమే
తెరువునం గుంపటి మంచమెక్కిరి ప్రభుత్వెకాప్తి రెట్టడిన్”

(4-134).

ధూర్జటి : ‘శ్రీకాళహస్తి మాహాత్మ్యం’లో కాళాహార, మాంసాహారాల్ని
రెండిందిని పేర్కొన్నాడు.

వేటాడిన అనంతరం తిన్నడు లోడి కిరాత కుమారులతో కలిసి వేటాడిన
జంతువుల్ని కాల్చి తినేవాడట

“క్రొవ్విస మెకలంబులను గొన్నటి కూర్చికమర్చి పెంచు
జివ్వచు నెత్తిమన్నలది చివ్వన నీరివురంగ నేర్చి నో
ఘృవిత్కూరజేర్చి చమరుట్టి వడంగ గఱకుట్టు గాల్చిక
ల్లువ్వల సీదనొక పరిశుద్ధ శిరాతం భూమినందఱున్” (8-50)

తిన్నడు కొండల్లో తిరిగి వేటాడి చంపి కాల్చిన మాంసఖండములను
శివునకు అహంకారాగా ఇచ్చాడట

“క్రొవ్విస వందు వేళ్ళదువ్వలన్
జెందన బెక్కు చందముల తిన్నక బెద్దక గారుకమ్మగా
వండుదురట్ట పిట్టలను వండుదు రిచ్చట నుండనే” (8-66)

తిన్నడు శివునకు ఇవ్వగలనన్న కాళాహారాల్ని చూచుడు :

“ఓలింగమ విను నివ్వరి
ప్రాలును నొడిపిట్ల గునుకు బ్రాలును వెదురుం
బ్రాలును సవరపు మెకముల
పాలును గలవచటనకు బాయసమునకున్” (8-67),

“పుట్టలేనియ పెరలేనె పుట్టణున్న
తొట్ట లేనియగలవందు దోడిదోరి
కాలి దులదులనై పిండివోలె రాలు
వట్టినింజేట్టు గలవు నీకారగింప” (8-68)

తెనాలి రామలింగడు : 'పాండరంగ హాహత్క్యం'లో పేర్కొన్న ఆహార పదార్థాలు :

“ఒక కొన్ని వడియంబులోక కొన్ని వరుగులు
నొక కొన్ని తెంగుల యొలుపు ఒప్పు
లోక కొన్ని ద్రవ్యైదలోక కొన్ని తాలింపు
లోక కొన్ని విధముల యొట్టు జారు
లోక కొన్ని కలగల్గులోక కొన్ని బజ్జు లో
కొక కొన్ని రీతుల యూర్పువగలు
నొక కొన్ని ఖిరులు నొక కొన్ని యంబువు
నొక కొన్ని పహుల పూపోత్కరములు

వివిధ ఫలకందములం బుంబియు గొప్ప
యూరుబిండులు నొకకొన్ని యొక్క కొన్ని
యూరకాయలు బచ్చువు నొక్కొక్కొన్ని
పెరుగు పాల్ తేనె నేతాలు పెచ్చుపెరుగు” (4-184)

హింగళి మూరన : “కళాపూర్ణోదయం”లో చతుర్విధాహారాల్ని పేర్కొనడంతోపాటు వివిధ వండ్లను కూడా పేర్కొన్నాడు.

“సురుచిభక్ష్య భోజ్యలేహ చోష్యపేయ భేదముల్
ధరణి నెన్నిగంపు” (7-83)

మరియు

“కలవంటకములు బూరెలు తేనెలొలలు చా
పట్టు మండెంగ లొబ్బట్టు వడలు
కుడుములు సుకియలు కడియంపుట్టు వె
న్నప్పాలు వడియంబు లప్పరాలు
పొంగరంబులు సొత్తై బూరె తాగులుసేనె
లుక్కెర లరిసెలు చక్కంములు
బిడ్డార గోస్తనీ కదళికా సహకార
ఫలములు కొబ్బెర పనసకొలలు

తేనియలు జున్నుమీగడ లానవాలు
పానకములు రసావళ్య పచ్చడులును
నాజ్ఞమొలుపు బంపులు తురలనువమాన్న" (7-82)

పాలనేకరి కదిరీవత్తి : 'భుకనప్రతి'తో అహరికుల అహార పదార్థాల్ని వర్ణించాడు.

"నివ్యరిప్రాలు తేనియ పాలవడులు
కారెను మలపెర్లు బాణపప్పు
పునుగు జుట్టంబులు పునుగు కణ్ణువాణి
కమ్మకస్తురి పచ్చకప్పురంబు
నేగకర్ణాలు కోణలేనుంగు కొమ్మలు
బురుడు జీకలు పెను పులులగోళ్ళు" (1-248)

"పితి యెఱుంగక తుంపుర్మిదబడగ
శొప్పకూడ ను వట్టిగ జుట్టిలేది" (2-412)

అంటూ శొన్నంబుల్ని పేర్కొన్నాడు

అయ్యలరాజు నారాయణకవి : 'హంసనికతి'లో అహార పదార్థాల్ని, అహార పానీయాల్ని గూర్చి వస్తామిదాడు

భక్తులు శ్రీశైల యాత్రకు పోవుచు తమనెంటి తీసికొనిపోయిన అహార పదార్థాలివి.

"అకుర రి-పిష్ట చూర్ణ భాగశనమసిమి
యల్లి పచ్చళ్ళ పులిదోసె లూరుబిండ్లు
మూడెలు బోలెలు చిజాగళ్ళ మ్రోసిలేగా" (3-189)

గొల్ల శ్రీ భారతేశ్వరునికిచ్చిన అహార పానీయాల వర్ణన

"కమ్మని జున్ను మంచిసెయి గట్టి మీగడతో బెనుంగు బొడి
క్కమ్మగు జున్నుబాలు చిరుకమ్మిని దీసిన వెన్నమధ్య వె
చ్చమ్మల" (2-111)

మరియు వేను కాలంలో హరిశర్మ చలివందిలో ఉంచిన అహర పానీ
యాల్ని వర్జించిన విధం ఇలా కన్పిస్తుంది

“అవజగుర జంభం రసానుయ క్తమో
నీరువజ్జి కుండ బారులయ
లముల యైలానూన లలిత సౌరభమిశ్ర
శీతల జలకుంభ జాత మమర
జీరక కైదగ్యదారు గంధములొల్కు
వలువని యంబశృపంట్లు దనర
రవయుప్పు నీర్మల్లినము నించినచోళ్ల
గంజికగుల గుంపు కడురహింప

గంధ బద్ధిష్టలామణిక ప్రకస్త
కాయమాన ముహూర్ము హురాయమన
మందపవమాన ఘనసార బృందవేది
కాలయ విశాల పానీయశాల యొప్పె” (2-158)

విష్ణునానుని విదేశీ ప్రయాణ సమయంలో వెంట తీసుక వెళ్ళిన పదార్థాల
వర్ణన చాలా విపులంగా కలదు.

“గలమాన్నంబులు గల వంటకంబులు బొంగలి పులియొగిరంబు,
దధ్నిదనంబు, నానవాల, జాన్నులు, మీగడ పెరుగులు, నవీన తంపు ఘృతకలు,
నొలుపుబప్పు, నప్పదంబులు, వలుగులు, వడియంబులు పెరుగు వడియంబులు,
మిరియంపు బొడి మెంతిహూటున సంజారంబు, జీంతపండులు బజ్జు లుసిరికలు,
బచ్చహూరు బిండ్రూర గాయలు, మామిడికొక్కులు నివి మొదలుగా గల వరికరం
బులును మఱియు వడవప్పు, బేడలు, వేపుళ్ళు ననుపగ్గిళ్ళు, బొరుగులు, బొడులు,
బాకపు జలిమిడి కాయమ్మలుం జమ్మిరుండులు, నటుకులు, మూగలు, లాజలు, జదే
కాటుకులు, నువ్వులు నాన బియ్యంబులు వేంపిండి (వేంసత్తు, దోసగింజలు, వెల్లి
గిసెలు గోగులు, గరింగరుము, ఉపిళ్ళు, సెనగవప్పు, బొరుగువప్పు, సారవప్పు,
జీడివప్పు, బాదంగి పలుకులు, గొబ్బెర, గసగసాలు, బద్ధూరములు, ద్రాక్షలాది
ఫలహారంబులు మరియు నుండ్రంబులు మండెలు, గుడుములు, దోసెరిసెలు,

రాష్ట్రాలు నిష్పట్టప్పుంబు లతరసములు, సుకియలమ్మత కలగమ్ములు, సొగులు,
జక్కిర బుడగలు గరిజాలు, బొరిసెళంగాయలు, దేమనంబును బాలకాయలు,
చక్కిలమ్ములు, మినుప చక్కిలమ్ములు, మినుపపొకలు, మనోహరంబులు,
గారెలు, బూరెలు, మోరుండ, లంగరాల్లెలు, మణుగు బువ్వులు, బేజీలు, నరువత్తి
గెలు, మడతలు బప్పుబూరె, సజ్జ బూరెలు వడలామవడ, లొప్పిట్లు, సారసత్తులు,
సేవలు, జరిమిళ్ళు, సరదాలు, బరిడ గవ్వలు, జావట్లు, నిడైవలు, తేనెలొంబు,
బొరుగులు, నేలకొయలు, వెన్న మెండుగులు, నిడితుడకలు, సడకుడకులు,
ముత్తెవుజిప్పలు చంద్రకాంతలు, గరిజకాయలు బెడదలు లద్దాలు గోడచకి గూడు
పరిగెలు, దెలుపరిగెలు బూరలు, గూళ్ళాపిడ, లాడిసిగల భక్ష్యంబులు గూడలనించి

(1-105)

ఉ ప యు క్త గ్రంథసూచి

అన్నమయ్య సంకీర్తనల్లో జానపదగేయ ఫణికులు	పొన్నూరిలాసరమ్మ, పొన్నూరి పద్మితేషన్స్, పానకం 1988
ఆంధ్ర మహాభారతము	కవిశ్రయం, తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం 1989
ఆంధ్ర మహాభాగవతము	బమ్మెర పోతన, ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి, 1988
ఆంధ్ర యక్షగాన వాఙ్మయ చరిత్ర	యస్మిన్ జోగరావు, ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్తు 1981
ఆంధ్ర ప్రశస్తి	విశ్వనాథ శత్యనారాయణ, విద్యాలయ ప్రింటర్స్ 1978-79
ఆంధ్రనాటక రంగ చరిత్ర	మిక్కిలినేని రాధాకృష్ణమూర్తి, రేణుకా గ్రంథ మాల, 1988
ఆంధ్రావళి	రాయప్రోలు సుబ్బారావు, చరితాకుటిరం 1959
ఆంధ్రుల జానపద క్షణానం	ఆర్వీయన్, సుందరం, ఆ.ప్ర.సా. అకాడమి 1988
ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర	సురవరం ప్రతాపరెడ్డి, ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు 1950
ఆముక్త మాల్యద	శ్రీకృష్ణదేవరాయలు, ఎమ్మెస్కో ప్రచురణ 1970
ఇందుమణి పరిణయము	కుమార భూర్జటి, వావిళ్ళ ప్రతి, 1914
ఉత్తరహరివంశం	నారన సోమన, ఆ.ప్ర.సా. అకాడమి 1979
కళాపూర్ణోదయము	పింగళి సూరన, ఆ.ప్ర.సా. అకాడమి, 1980
కాళిభండము	శ్రీనాథుడు, వావిళ్ళ ప్రతి, 1917
శ్రీదాశిరామము	వల్లభరాయుడు, కాకతి పబ్లికేషన్స్, 1979
కుమార సంభవము	నన్నెచోడుడు, ఆ.ప్ర.సా. అకాడమి, 1989

జానపదగేయ చాట్కాయ పరివయము	వారి ఆదిశేషుడు విజ్ఞాన ప్రచురణలు 1987,
జానపద కళా సంపద	తూమచి దొణప్ప అభినందన సమితి ప్రచురణ 1987
జానపద గేయ సాహిత్యం	ఎల్లోరా, డి.ప్రీ కల్లికేషన్, హైదరాబాదు 1982
తెలుగు జానపద గేయ సాహిత్యం	బి రామరాజు, జానపద విజ్ఞాన ప్రచురణలు హైదరాబాదు 1978
తెలుగు జానపదగేయ గాథలు	నాయని కృష్ణకుమారి, ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు 1977
తెలుగు సామెతలు	తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం, హైదరాబాదు 1989
తెలుగు సామెతలు - జనజీవనం	పి నరసింహారెడ్డి, శ్రీనివాస మురళి పబ్లికేషన్స్ తిరుపతి 1988
తెలుగు సాహిత్యంలో ప్రేమావినోదాలు	వడ్డా సుబ్రహ్మణ్యము, 1987
దశకుమార చరిత్రము	శేతన, వావిళ్ళ ప్రతి 1925
నవనాథ చరిత్రము	గౌరన, ఆ ప్ర సా అకాడమి, 1984
నిరంకుశోపాఖ్యానము	కందుకూరి రుద్రకవి, నాగార్జున ప్రెస్ నిరుద్రోలు 1951
పండితారాధ్య చరిత్ర	పాల్కురికి సోమనాథుడు, ఆంధ్రప్రతిక ముద్రణ 1989
ప్రంబుధ రాజవేంకటేశ్వర విజయ విలాసం	గణపవరపు వేంకటకవి, ఆ ప్ర.సా అకాడమి 1977
ప్రథాపతి ప్రద్యుమ్నము	పింగళి సూరన, ఆ ప్ర సా అకాడమి, 1988
పరిశోధన	నాయని కృష్ణకుమారి, ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు
పల్నాటి పీఠచరిత్ర	శ్రీనాథుడు, కారెంపూడి పీఠాధార పీఠాధిపతి ప్రచురణ 1984
పాండురంగ మాహాత్మ్యము	తెనాలి రామలింగడు, ఆ ప్ర సా అకాడమి 1984

పల్నాటిసీమలో కోలాటం	లిట్టు వెంకటేశ్వర్లు, తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం, 1988
పల్లెపదాలలో ప్రజాజీవనం	యెల్లండ రఘుమాలెశ్వరి, గురుకుల విద్యా పీఠ ప్రచురణలు, 1979
ఐనప పురాణము	పొల్కురికి సోమనాథుడు, ఆ ప్ర సా ఆకాశమి 1989
బాస్కర శతకము	మారద వెంకయ్య, బాలసరస్వతి బుక్ డిపో కర్నూలు
నీమేశ్వర పురాణము	శ్రీనాథుడు
మనుచరిత్ర	అల్లసాని కెద్దన ఆ ప్ర సా ఆకాశమి 1984
మల్లాది చరిత్ర	పెరిపాటి ఎఱ్ఱనారాయణుడు, శృంగార కావ్య గ్రంథమాల 1940
యయాది చరిత్ర	పొన్నికంటి తెంగనారాయణుడు, ఆ ప్ర సా ఆకాశమి 1981
కాజాప్రతాపసింహ చరిత్ర	దుర్భాక రాజశేఖర శతావధాని, మారుతిప్రెస్, హైద్రాబాద్ 1958
రాధికాస్వాంతరము	మధువళని, శృంగార కావ్యమండలి, 1987
రామాయణము	అయ్యలరాజు రామభద్రుడు, ఆ ప్ర సా ఆకాశమి 1987
వసుచరిత్ర	రామరాజభూషణుడు, ఎమెస్కో ప్రచురణ, 1970
వాల్మీకి చరిత్ర	రఘునాథరాయలు, ఆ ప్ర సా ఆకాశమి 1988
విజయవిలాసము	దేమకూర వేంకటకవి, వావిళ్ళప్రతి, 1988
విష్ణుపురాణము	కెన్నెలకంటి సూరన వావిళ్ళప్రతి, 1955
వేమన పద్యములు	ఎస్ వి గోపాల్ అండ్ కో, మద్రాస్, కార్వరీ ఊరి
వైజయంతీ విలాసము	సారంగుతమ్మయ్య, వావిళ్ళప్రతి, 1980
శతక సంపుట	ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య ఆకాశమి

శివరాత్రి మాహాత్మ్యము

శివభారతము

శ్రీకాళహస్తి మాహాత్మ్యము

శుకసప్తతి

సింహాసనద్వారాతింకిత

సుమతి శతకము

హరవిలాసము

హంస వింశతి

హిందువుల పండుగలు

శ్రీనాథుడు, ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు, 1951

గండియారం వేంకటేశ్వశాస్త్రి, శ్రీ జానకీ
ముద్రాక్షరాల, ప్రొద్దుటూరు 1948

ధూర్జడీ, ఆప్ర సా. అకాడమి, 1988

పాంవేకరి, కదిరీపతి, ఆప్ర సా. అకాడమి,
1979

కొంపిగోపరాజు, ఆప్ర.సా. అకాడమి, 1982

సి.వి కృష్ణా బుక్ డిపో, మద్రాసు

శ్రీనాథుడు, ఆప్ర సా. అకాడమి, 1988

అయ్యలరాజు నారాయణకవి, ఆప్ర.సా
అకాడమి, 1977సురవరం ప్రతాపరెడ్డి, ఆంధ్ర సారస్వత
పరిషత్తు, 1987

వ్యాసాలు :

ఆటలు, వేడుకలు, వినోదములు

జానపదుల నమ్మకాలు

జానపద క్రీడలు

జానపద సంస్కృతి

తెలుగు సామ్రాజ్యము

మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ, విజ్ఞాన
సర్వస్వం, సంపుటం - 8జి. యస్. మోహన్, తెలుగువాణి, ఫిబ్రవరి-
మార్చి - 1979సి. జె. జయదేవ్ విజ్ఞాన సర్వస్వము
సంపుటం - 10

కర్ణశేషగిరిరావు, తెలుగు, ఏప్రిల్-జూన్ 1980

చిలుకూరి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి ప్రవచన
ఫిబ్రవరి, 1980